

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

AARBØGER

UDGIVNE AF

HISTORISK SAMFUND FOR AALBORG AMT

1945—1946

XIV BIND

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI
AALBORG

INDHOLD.

<i>Ved Skov og Strand.</i> Af Overlærer Kr. Værnfelt, Aalborg..	1
<i>Skoleholder Jens Christensen Broch i Bislev.</i> Af Forstander F. Elle Jensen, Skals	66
<i>Lærer C. P. Clausen, Østerhalne.</i> Af Niels Kyø, Gørup, Viborg	78
<i>W. Dreyer, Vesthimmerlands Arkæolog.</i> Af Forfatter Aug. F. Schmidt, Brabrand	88
<i>Nogle Bemærkninger om himmerlandske Landsbylove.</i> Af Forfatter Aug. F. Schmidt, Brabrand	97
<i>Kirkelige Forhold i Himmerland omkring 1870.</i> Af Forstander F. Elle Jensen, Skals	101
<i>Ermegaard Gyldenstjernes Laasebrev paa Bjørnsholm 1597.</i> Af Kontorassistent A. Sørensen, Gjentofte	116
<i>Et Skelbrev.</i> Af Kontorassistent A. Sørensen, Gjentofte	123
<i>Kong Kristian II i Mov.</i> Af Lærer N. C. Pedersen, Mov....	127
<i>Hr. Oluf i Mov.</i> Af Lærer N. C. Pedersen, Mov	130
<i>Mov Sogn.</i> Af Overlærer Kr. Værnfelt, Aalborg	133
<i>Aalborg historiske Museum.</i> Af Museumsinspektør Peter Riis- møller, Aalborg	143
<i>Vesthimmerlands Museum i Aars.</i> Af Museumsleder S. Vester- gaard Nielsen, Aars	156
<i>Lokalhistorisk Litteratur.</i> Af Lærer Henrik Møller, Haals ...	161
<i>Meddelelser fra Styrelse og Redaktion.</i>	163
<i>Regnskab for Tiden 1. April 1944—31. Marts 1945</i>	165
<i>Nye Medlemmer</i>	166
<i>Ved Skov og Strand.</i> Af Overlærer Kr. Værnfelt, Aalborg ..	169
<i>Kirkelige Forhold i Himmerland omkring 1870.</i> Af Forstander F. Elle Jensen, Skals	250
<i>De sidste Amatør-Fiskere i Horsens-Hammer.</i> Af Niels Hald	286
<i>En Houcristrid.</i> Af Forstander F. Elle Jensen, Skals	292

Smaastykker:

Hr. Wadum i Skørping og hans Aarsregnskab. Af afdøde Førstelærer A. C. Erthøll-Nielsen, Kongeslev	302
Indblik i Bondegaarden om ved 1860. Af afdøde Førstelærer A. C. Erthøll-Nielsen, Kongeslev	304
<i>Om de gamle Udskiftningskort.</i> Af Lærer Henrik Møller, Haals	307
<i>Aalborg historiske Museum.</i> Af Museumsinspektør Peter Riismøller, Aalborg	308
<i>Vesthimmerlands Museum i Aars.</i> Af Museumsleder S. Vestergaard Nielsen, Aars	318
<i>Sommermødet — Udflugten til Aars.</i> Af Lærer Henrik Møller, Haals	322
<i>Meddelelser fra Styrelse og Redaktion</i>	329
<i>Regnskab for Tiden 1. April 1945 til 31. Marts 1946</i>	331
<i>Nye Medlemmer</i>	332

VED SKOV OG STRAND

(SKILDRING AF HOV I HALS SOGN)

AF KR. VÆRNFELT

I 1833 udkom paa Aalborg Stiftsbogtrykkeri et lille Hefte »Økonomisk Skildring af Hou i Hals Sogn«, 1. Hefte.

Forfatteren var P. C. Møller, »Stedets Skolelærer«. Møllers »Skildring« gav Underskud, og da han var en fattig Mand, opgav han sin Virksomhed som topografisk Forfatter.

Jeg har ofte tænkt paa at fortsætte hans Arbejde og gøre den Byhistorie færdig, som han sikkert med Sorg i Sinde maatte lade ligge.

Forf.

I. INDLEDNING.

Den lille Fiskerby Hov ligger smukt ved Kattegattets Strand, og for 3—400 Aar siden laa den hyggeligt i Læ bag de store Skove, der Nordvest, Vest og Sydvest om Byen strakte sig fra Gjæraaen til Limfjorden.

I 1552 staves Navnet »Hwo«, hvilket betyder »Hoved« (Fremspring, Odde), — og da de lave Strandenge, Maaer, Nord for Byen fordum stod under Vand, laa Byen virkelig ved en Odde i Kattegat, — saa Navnet passer godt nok.

Nabobyen mod Syd, Skovshoved, skrives samme Aar »Skowtzhwo«, og en Skovpart i Hov Skov, Elle-

hoved, hedder den Dag i Dag i Folkemunde »Elhwo« — ligesom ogsaa »Hovedet« paa Egnens Dialekt hedder »Hwot«.

Hals Sogn var i den ældre Stenalder dækket af Havet; men 2—3 Tusind Aar før Kristi Fødsel begyndte Landet at hæve sig, og efterhaanden som Egnen blev beboelig, rykkede Nybyggere fra Højlandet ved Ulsted og Østerhassing ned paa den lave Kystslette, hvor de ernærede sig ved Jagt og Fiskeri.

I Akjær fandt man for 50 Aar siden Resterne af en Egetræsbaad, og ved Sdr. Bastbjerg og paa Sorimmen er der fundet Mængder af Urner og Flinteredskaber fra Stenalderfolkenes Bopladser.

Det eneste Sted i Hov Distrikt, hvor man har fundet Spor fra Stenalderen, er ved Gaarden Risbrogaard¹⁾ paa Galtrimmen.

Ved Nordøsthjørnet af Gaardens Lade fandt Ejeren Peter Badsberg engang de skørnede Rester af et Ildsted, og paa Marken østen for Gaarden har han fundet mange Spydspidser og Øksehoveder af Sten. Paa en Nabolod pløjede en Karl fra »Granly« en smukt forarbejdet Flintekniv op; den stammer fra den yngre Stenalders sidste Aar, Dolktiden (o. 1500 før Kr.).

Efterhaanden som Kysten hævede sig, rykkede de første Hovboer fra Galtrimmen mod Øst ud mod Kysten, og fra Broncealderen har vi to Fund, begge fra Hov Mose, og begge liggende paa Mosens Sandbund under 1 Meter Tørv.

1898 fandtes i Andreas Hansens Mose en »Ildsten«, 12¹/₂ cm lang og 3,6 cm bred, af en grønlig Stenart, og om Randen var en Fure til Bæresnor.

¹⁾ Se Stednavnekortet.

I 1939 fandtes, ligeledes ved Tørvegravning, Vest for den gamle Kongevej 2 smukke Bronceringe.

Vi kan vist regne med, at Bebyggelsen paa »Hovedet« stammer fra Slutningen af Bronzealderen eller Begyndelsen af Jernalderen, d. v. s. fra o. 5—600 Aar før Kr.

Vest for Byen paa Bødkermarken ligger Distriktets eneste Kæmpehøj, en lille fredlyst Gravhøj fra Jernalderen.

Iøvrigt er Hals Sogn i Modsætning til »de gamle« Sogne, Ulsted, Øster- og Vesterhassing, temmelig fattig paa Oldtidsminder, hvilket i Betragtning af dets Ungdom er meget forstaaeligt.

Egnen mellem Hov og Ulsted er ejendommelig. De tidligere Revler, nu Rimmer, ligger i mange parallelle nord-sydgaende Rækker: Mikkels Rimme, Mogens' Rimme, Melholts Rimme, Galtrimmen, Sorimmen, Ulsted Rimme m. fl., og mellem Rimmerne findes lave Strækninger, Dopper, som her paa Egnen kaldes Sige eller Grene. Disse Lavninger, der først var Laaer mellem Revlerne og senere blev Vige og Søer, forvandlede gennem Plantevækstens Forsumpning til Højmose.

Paa denne Maade er baade Hov og Hals Mose blevet til.

II. ALMINDELIG HISTORIE.

I Middelalderen var Hals Sogn Krongods eller maaske Valdemarslægtens Privatgods; men o. 1204 skænkede Valdemar Sejr »Halve Gettrupmark¹⁾ og

¹⁾ Til Gettrup hørte oprindeligt hele Ulsted nordre Ejerlav og Øster Melholt. 1552 bestod Gettrup af 2 store Gaarde, hvoraf den ene var Kronens, medens den anden tilligemed Rottrup, Vadsholt, Skoven, Klitgaard, Hyllen, Rimmen og Øster Melholt

Hals Sogn fra Gjeraa til Gaasevaad« til det af hans Fader stiftede Vitskølkloster¹⁾, — og 1219 forærede han Klosteret Hals Kirke med Tiende og Kaldsret.

Uden Tvivl var Hovboerne vel tjente med at blive Klosterbønder; thi det var, som Ordsproget siger, »godt at leve under Krumstaven«. Gejstlighedens Bønder havde de bedste Kaar, dernæst Kronens, medens de adelige Herrers Fæstere havde det daarligst.

Ved Reformationen 1536 blev Biske- og Klostergodserne konfiskerede, og Bønderne i Hov blev nu Kronens Fæstere.

Den sidste katolske Abbed, Anders Andersen, gik over til den lutherske Lære og kom derved i stor Yndest hos Christian III, der forlenede ham med hele det tidligere Klosters Gods, som han bestyrede i 27 Aar til 1563.

Abbed Anders var en dygtig og driftig Mand, der varetog sine Pligter som kongelig Lensmand med stor Samvittighedsfuldhed. Han holdt Haand over Kronens Skove og Fiskevande og gjorde efter bedste Evne Ret og Skel mellem sine urolige Undersaatter, ligesom han forbedrede sit Len ved at oprette ny Landbrug.

Der berettes, at han genopbyggede Hals Mølle²⁾ og anlagde Vasholt, Klitgaard, Hyllen og Rimgaarden. Sine sidste Aar tilbragte han paa Lindholmgaard, hvor han døde 1572.

tilhørte Vitskøl Kloster. Det er dette Gods, som 1204 kaldes »Halve Gettrupmark«. Gaasevaad: Østeraa.

¹⁾ 1158 stiftede Kong Valdemar den Store Vitskølkloster som Tak til Gud, fordi han var undgaaet Blodgildet i Roskilde i Julen 1157.

²⁾ En lille Vandmølle, som laa ved Skiveren Vest for Ladegaarden. Hals Vejmølle er grundlagt o. 1640 af Knud Juul paa Ladegaarden.

1563 pantsatte Frederik II Vitskøl Gods til Henrik Gyldenstjerne til Aagaard, som havde ydet Kongen store Laan. Ti Aar senere solgte Kongen Vitskøl-kloster med det vesthimmerlandske Gods til Bjørn Andersen Bjørn paa Stenalt, — og den 6. November 1573 udstedte han Forleningsbrev til Henrik Gyldenstjerne paa »Hals Birk i Nørrejylland og alt det af Viidskild Klosters Gods, som ikke er mageskiftet til Bjørn Andersen. Han skal fra førstkommende St. Mortens Dag svare 150 gl. Daler i aarlig Afgift og gøre Regnskab for den uvisse Rente, hvoraf han selv maa beholde Halvparten«, — og den 10. December gav Kongen ham Ordre til at lade skrive og indsende »en klar Jordebog over Godset«.

Gyldenstjerne, der ogsaa en Tid var Lensmand paa Baahus, maa have haft økonomiske Vanskeligheder; thi 1578 var han 4 Aar tilbage med sine Lensafgifter, og da Kongen den følgende Vinter paatænkte at bortbytte Hals Birk til Thyge Sandberg for noget Gods i Kolding Egnen, befalede han den 15. Maj 1579 Lensmanden paa Aalborghus, Axel Viffert, at lægge »Halnæs Birk, som Henrik Gyldenstjerne en Tid har haft i Forlening«, under Aalborghus.

Magelæget blev dog ikke til noget, og den 2. August gav Kongen Gyldenstjerne Livsbrev paa »Hals Birk i Nordjylland, hvoraf han hver 1. Maj skal udrede 50 gamle Daler i Afgift«, — dog forbeholdt Kongen sig Indtægterne ved Told, Accise og Vrag, og den 30. November samme Aar solgte Kongen ham en hel Del Gods i Nordjylland, deriblandt Vitskøl-klosters Gods i Ulsted og hele Aaby Vestersogn (nu Vedsted Sogn).

Henrik Gyldenstjerne døde $\frac{2}{4}$ 1592. Hans Navn og Vaabenmærke, den syvttakkede Guldstjerne, med

Aarstallet 1572 staar paa den Prædikestol, som han skænkede Hals Kirke.

31. August 1588 tilskrev Frederik II Jacob Seefeldt til Randrup og Ove Lunge til Odden, at de skulde besigte Hals Birk, som han havde i Sinde at sælge til Rigsadmiral Peder Munk paa Hammelse; men først den 8. Juni 1592 fik Admiralen Hals Birk, dog ikke som Ejendom, men kun som Forlening.

3. Maj 1597 bød Christian IV Peder Munk afgive Hals Birk og lade det følge Mandrup Parsberg¹⁾, Lensmand paa Aalborghus; men han fik dog vist Lov til at beholde det til sin Død 1623; thi 10. Maj dette Aar fik Lensmanden paa Aalborghus, Tønne Friis, Ordre af Kongen til at lægge »det Gods, som Peder Munk har haft i Kjær og Hvetbo Herreder« under Aalborghus.

1637—42 havde Hans Johansen Lindenov til Hundslund Hals Birk i Len²⁾.

I 1642 lagdes Birket under Aalborghus, som det fulgte til 1716; men paa Hals Fogedgaard (Ladegaarden) residerede stadig en kongelig Foged, som under Lensmandens Tilsyn styrede Birket.

Den 24. August 1671 solgte Christian V 73 Gadehuse i Hals By til Rigsadmiral Christoffer Lindenov paa St. Restrup, og den 14. Marts 1716 afhændede Frederik IV Gaardene i Hals, samt Hov og Skovshoved Byer til sin Søster Prinsesse Sophie Hedevig, som ogsaa købte Hals Gadehuse af Ide Lindenov til Vraa, der havde købt dem fra St. Restrup.

Hun havde samme Aar købt Dronninglund af

¹⁾ Mandrup Parsberg var Lensmand paa Aalborghus 1597 og senere; det var ham, der som ung Student nede i Tyskland huggede Næsen af Tyge Brahe.

²⁾ Hals Præsteembedes Liber Daticus.

Kongen, som i 1714 havde arvet Gaarden efter sin Moder Enkedronning Charlotte Amalie.

Det var Enkedronningen, som havde afskaffet det ældgamle Navn Hundslund og kaldt Gaard og Sogn for Dronninglund.

Ved samme Lejlighed fik Skovsgaard Navneforandring til Dronninggaard.

Herefter fulgte Hals Birk Dronninglund til den 4. Maj 1775¹⁾, da Grev C. H. G. Moltke solgte det, ialt 104 Tdr. Hartkorn, til *Kammerraad Nicolai Duus*.

Den 9. Maj 1777 solgte Duus Hov By med 17 Gaarde, 3 Boelssteder, 4 Huse med Jord og 9 jordløse Huse, ialt Hartkorn 18 - 3 - 1 - 1 for 5500 Rdlr. til *Seier Christian Koch*, tidligere Forvalter paa Østeraagaard.

For første Gang i Hovs Historie kom Byen nu til at huse sin Ejermænd, idet Koch bosatte sig i Gaard Matr. 17, *Slottet*, der laa norden for Byen.

Denne Gaard var dobbelt saa stor som de andre Gaarde, idet Koch lagde Matr. 17 og 29, som begge var fæsteledige, sammen.

Det er rimeligvis ogsaa ham, som byggede »Slottet« smukt op og gav Gaarden Navnet »*Hov Gaard*«; men det er sikkert Folkevittigheden, som forsynede

¹⁾ *Dronninglunds Ejere i dette Tidsrum var:*

¹⁴/₃ 1716—³/₁ 1730: Prinsesse Sophie Hedevig.

³/₁ 1730—¹¹/₆ 1735: Overkammerherre Carl Adolph v. Plessen.

¹¹/₆ 1735—¹/₆ 1754: Købmand Jacob Severin.

¹/₆ 1754—²⁶/₄ 1772: Geheimeraad Grev A. G. von Moltke.

²⁶/₄ 1772—⁴/₅ 1775: Generalmajor Grev C. H. G. von Moltke, som solgte Dronninglund til den bekendte Brigadér V. Halling. Man ser, at Hovboerne aldrig har haft Brigadéren til Herre, og at de Historier, de gamle fortalte om hans Ondskab imod deres Forfædre, kun er »Kroniker«. Forøvrigt har Hovboerne næppe nogensinde gjort Hoveri paa Dronninglund.

den med det fine Navn »Slottet«. Begge Navne bruges i Flæng i de gamle Skøder.

Den ²⁷/₁₁ 1772 havde Koch i Hals Kirke ægtet Jomfru Frederikke Louise Severin, Datter af tidligere Ejer af Dronninglund Jacob Severin. De boede i Hov Gaard i et Par Aar. Koch havde øjensynlig givet alt for meget for Hov, hvilket han kom til at bøde for. Da han købte Byen, havde han laant 5000 Rdlr. af *Krigsraad Harboe Larsen Meulengracht*¹⁾, tidligere Vejer og Maaler i Aalborg, og da Koch ikke kunde klare sine Forpligtelser, gjorde Krigsraaden Udlæg i Godset, som ved Dom blev ham tilkendt i 1779.

Den 13. August 1780 bekendtgjorde Meulengracht, som da opholdt sig paa Egensekloster, at han ved en Auktion, som den 17. Oktober skulde afholdes i Hals, vilde bortsælge »Hov By og Ejendomme«, omfattende 16 Gaarde, 4 Boelssteder, 3 Huse med Jord og 9 jordløse Huse, samt Skovfogedhuset Strengholt. Det oplyses, at Skovfoged Lars Jensen²⁾ var fri for Afgift og yderligere fik 3 Skovlæs Brænde for Tilsyn med Skoven. Bekendtgørelsen omfattede endvidere 4 Punkter:

1) Bemeldte Hov By med Bygninger og alt dertil henhørende, Ejendomme og Rettigheder, inlet i nogen Maade undtaget, sælges og afhændes med samme Ret og Rettighed, som jeg det selv ejer.

2) De udviste Træer og Tømmer i og udenfor Skoven, samt de til Salg skaarne Tørv forbeholder jeg mig.

¹⁾ ²⁵/₇ 1778 tinglystes paa Hals Birketing en Obligation fra Koch til Meulengracht paa 5000 Rdlr. med Bøndergodset i Hov som Pant.

²⁾ Lars Jensen Smith, senere Gaardejer i Matr. 10, Hov.

3) Med Godset følger det Mandskab, der er optaget i Reserve Rullen efter sidste Session den 30. Marts 1780.

4) Køberen tiltræder straks og oppebærer den til Marts forfaldne Landgilde.

Hartkornet er 18 - 3 - 1 - 1. Den aarlige Landgilde er 18 Tdr. 5 Skpr. Byg, 13 Tdr. Havre og Penge 37 Rdlr. 1 Mark og 15 Skilling.

Køberen blev *Sr. Bertel Bøgvad*, der bosatte sig paa Hov Gaard. Han havde givet 3500 Rdlr., og allerede 9. Marts 1781 solgte han Hov for 2500 Rdlr. til *Krigsraad Chr. Holmarch*, der som sine to Forælgere residerede paa »Slottet«.

Men medens Koch og Bøgvad begge havde betalt dyrt for at være Godsbesiddere, forstod Holmarch bedre at klare sig.

Han var professionel Ejendomsslagter og forstod sig paa at lave Penge — og i Løbet af Aaret (1781) fik han 5 Gaardmænd, 2 Boelsmænd og 6 Husmænd til at købe deres Ejendomme til Selveje. Priserne var 2—300 Rdlr. pr. Td. Hartkorn, alt eftersom Bygningernes Tilstand var, — og »hver den, som køber en Gaard, bekommer dermed 4 Bæster, 3, 4 og 6 Fæshøveder og 6—8 Faar«, skrives der.

»Slottet«, der var nyopbygget, og hvis Jorder var fra 2 sammenlagte Gaarde, solgtes (Skøde ²⁰/₄ 82) til Birkedommer over Hals og Dronninglund Birker, Mathias Huulegaard, for 571 Rdlr., og Stedet Matr. 20 (nu Søren Andersen) afhændedes til Brigadér Halling, hvorefter det i o. 30 Aar hørte til Dronninglund.

Alle disse Salg indbragte Krigsraad Holmarch 22—2300 Rdlr., og desuden tjente han mange Penge ved hensynsløst at lade hugge i Hov Skov.

Den 26. August 1782 solgte han for 3000 Rigs-

daler sit Fæstegods i Hov, 10 Gaarde, 2 Steder, 7 Huse, samt Strengholt og Hov Skov, til et Konsortium, bestaaende af de fire Aalborg Købmænd: *Oluf Christensen, Mikkel Eeg, Mads Mathiesen og N. F. Hillerup.*

Skoven blev nu delt i 11 Parter, som sattes til en Værdi af 350—450 Rdlr. pr. Part.

Gaardene sattes til et Par Hundrede Rdlr. (uden Skov), Stederne (bl. a. Skoleholderens) til 80 Rdlr., 5 af Husene til 50 og 2 til 20 Rdlr. pr. Stk.

Købmændenes Bønder købte sig fri omkring 1800, hvorefter kun Stedet Matr. 20, Husene Matr. 29 og 31, samt Strengholt var Fæstegods.

Priserne laa nu i de for Landbruget gode Aar paa 600—650 Rdlr. pr. Td. Hartkorn.

Vitskøl Tiden 1204—1536.

8. Marts 1253 stadfæstede Christoffer I Vitskøls Privilegier og gav Klosteret Ret til Vraggods mellem Gjeraa og Gaasevaad, og 2. Januar 1260 stadfæstede Erik Glipping disse Rettigheder. Førøvrigt ved vi kun lidt fra denne Periode. I Vitskøl Tiden opstod der Spektakler mellem Hovboer og Melboer om Hugst og Græsningsret i den Del af Melholt Skov, som ligger i Hals Sogn, — en Strid, som fortsattes gennem Aarhundreder (se senere under »Hov Skov«).

Under Kronen 1536—1716.

Fra dette Tidsrum kender vi meget til Forholdene i Birket, idet Matrikler, Markbøger, Skattemandtaller, Jordebøger og først og fremmest de gamle Tingbøger 1631—88 giver en stor Mængde Oplysninger.

I 1552 bød Christian III Abbed Anders forfatte og indsende en Jordebog over Vitskølklosters Gods.

I denne Jordebog, der opbevares paa Rigsarkivet, præsenteres vi for første Gang for samtlige Byens Fæstere og deres aarlige Landgilde. Listen omfatter 11 Gaardmænd, 5 Boelsmænd og 5 Gadehusmænd og ser saaledes ud:

		Tønder Salt	Ol Vaarsild	Pund Aal ¹⁾	Skilling Gæstehjælp ²⁾	Matr. 1844
1.	Per Laurissen	1	20	1	24	10 og 9.
2.	Niels Seuerenssen	1	20	1	24	11, 13 og 20.
3.	Olluf Laurissen	1	20	1	24	19, 5 og 28.
4.	Jens Ollufssen	1	20	1	24	8 og 29.
5.	Jens Anderssen	2	20	1		12.
6.	Anders Jenssen	$\frac{1}{3}$		$\frac{1}{3}$	12	Nedlagt o. 1570.
7.	Thamis Hanssen	1	20	1	24	14 og 15.
8.	Hans Pettherssen	1	20		24	7.
9.	Niels Suder	1		$\frac{1}{3}$	12	3.
10.	Niels Lauerissen oc Per Hanssen	2	20	1	24	2.
11.	Seuern Thussen	2	20	1	24	4.

Boelsmændene »Niels Giero, Hans Fynbo, Per Claussen, Seuern Thøgerssen oc Willadtz« gav hver 1 Td. Salt i Landgilde, og de jordløse Husmænd »Thue Seuerenssen, Christoff Skredder, Matthis Perssen, Las Perssen oc Jens Thuorssen« gav hver 1 Skilling grot³⁾ i Huspenge.

Som man ser, ydede Hovboerne ikke Korn, Svin, Høns eller andre Landbrugsprodukter i Landgilde, saaledes som Bønderne længere inde i Landet gjorde, — men Salt, Sild og Aal.

¹⁾ 1 Pund Aal = $7\frac{1}{4}$ kg.

²⁾ Afgift som Afløsning af Pligt til at beværte Gaardens Herskab.

³⁾ 1 Skill. grot = 12 Skill. danske.

Dette viser, at Fiskeriet — ikke Landbruget — var Byens Hovederhverv.

Næsten alle Gaarde og Boel havde et Bundgarnsstade og et Aalegaardsstade, ja nogle to. Saltet fik man af Kystens Bændeltang, som man paa Forsommeren samlede og satte i Stakke langs Kysten.

Hen paa Sommeren, naar Tangen var vejret og godt tør, brændte man Stakkene og kørte Asken hjem. Her blev den kogt, og naar Vandet i Grubekedlen var kogt bort, laa Saltet som et graahvidt Bundfald i Kedlen. Skulde Saltet være rigtig fint, maatte det koges flere Gange under en stadig Omrøren og Afskummen.

Den sidste i Hov, som lavede Sall, var gamle Maren Torngaard, der o. 1830 travede op i Landet for at afsætte sine Produkter, som hendes Bysbørn ikke vilde købe, eftersom de foretrak »Købesalt«.

I Præsteindberetningen 1568 omtales 10 Gaarde, 2 Boel, som pløjer og saar, 4 Boel, som ikke pløjer og saar, men holdes af de Boelsmænd for den føye Eng, de haver at bruge — samt 6 Gadehuse.

For at faa et retfærdigt Grundlag for Skatteudskrivningen sattes Landbrugsejendommene i Danmark ikke mindre end tre Gange i Matrikel i Løbet af det 17. Aarhundrede, nemlig 1662, 1664 og 1688¹⁾.

Omtrent samtidig med den ældste Matrikel har vi et Bygfældssyn over Hov (1650) og et Ekstraskatte-mandtal (1660); og Navnene i disse to Kilder staar opført i den Orden, Folkene boede, idet de begge har Gaardene paa vestre Side af Gaden fra Syd mod Nord, og derefter dem paa østre Side fra Nord mod Syd. Gennem disse Kilder, gennem Landgildeydelsene og

¹⁾ Matriklen af 1688, Christian V.s Matrikel, gjaldt til 1844, da den nugældende Matrikel indførtes.

gennem Aalborghus Lensregnskaber kan man identificere de gamle Gaarde og deres Beboere og ved Hjælp af nyere Kilder føre dem a jour til vore Dage.

Matriklen 1662: En Halvgaard, 11 Boel, 5 Fjerdingboel, hvoraf 1 er øde, og 9 Gadehuse, hvoraf 4 er øde (Tallene i Parantes er de nugældende Matr. Nr.).

1. *Jens Iversen* (nu Matr. 7), et Boel, kan saa 3 Tdr. Byg og avle 10 Læs Hø. Hk. 6 Skpr. Dertil et Bundgarnsstade, kaldet Lille Pers Lænke.

2. *Thur Pedersen, Ole Jensen og Christen Jensen* (nu Matr. 9 og 10), et Boel, kan saa 3¹/₂ Td. Byg og avle 20 Læs Hø. Hk. 1 - 5 - 0 - 0. Dertil et Bundgarnsstade, det første fra Grunden i Lars Sørensens Lænke.

Denne Gaard, som senere deltes i Matr. 9, Skovlund, og Matr. 10, Kro Simons Gaard, var beboet af de to Svogre Ole og Christen Jensen, som drev ³/₄ af Gaardens Jorder. De havde arvet Fæstet efter deres Svigerfader Lars Sørensen. Thor Pedersen drev ¹/₄ af Jorden under sin Gaard (se Nr. 27).

3. *Søren Jensen og Niels Laurissen* (Matr. 29 og 8), et Boel, kan saa 3 Tdr. Rug og avle 18 Læs Hø. Hk. 1 - 6 - 0 - 0. Dertil et Bundgarnsstade paa Søren Nielsens Lænke og et Aalegaardsstade i Havet. Matr. 8 er Krogen, og Matr. 29 er en Gaard, som blev nedlagt 1775; dens Jorder lagdes under »Slottet«; dens Raaling er »de blindes Hus«.

4. *Laurits Jensen (Hoemand)* og *Christen Andersen* (Matr. 31 Smedgaarden), et Boel, kan saa 3 Tdr. Byg og avle 20 Læs Hø. Hk. 3 - 2 - 0 - 0. Hertil et Landstade paa Lars Hoemands Lænke og et Aalegaardsstade i Havet. Lars Hoemand beboede Smed-

gaarden; men Christen Andersen brugte Halvdelen af dens Jorder under sin Gaard. Se nedenfor.

5. *Jørgen Jensen og Christen Andersen* (Matr. 20, 13 og 11), et Boel, kan saa 3 Tdr. Byg og avle 18 Læs Hø. Hk. 1 - 6 - 0 - 0. Dertil et Bundgarnsstade paa Thrudes Lænke, det første fra Grunden. Endnu et Bundgarnsstade paa Søren Nielsens Lænke, det fjerde Stade, og et Aalegaardsstade i Havet. Denne Gaard blev o. 1600 delt i Matr. 11 og 20, og o. 1670 blev M. 20 delt i 2 Parter, M. 13 og 20.

6. *Lauritz Jensen (Skov)*, (Matr. 14 og 15), et Boel, kan saa 3 Tdr. Byg, 1 Td. Havre og avle 10 Læs Hø. Hk. 1 - 6 - 0 - 0. Gaarden deltes o. 1680 i Matr. 14 og 15.

7. *Thur Pedersen* (Matr. 27), et Boel, kan saa 2½ Td. Byg og avle 12 Læs Hø. Hk. 1 - 4 - 0 - 0. Dertil et Landstade i Peder Lauridsens Lænke.

8. *Christen Jensen*, et Boel, kan saa 1½ Td. Byg og avle 10 Læs Hø. Hk. 0 - 6 - 0 - 0. Dette Boel blev nedlagt o. 1650, og Fæsteren Christen Jensen drev det under sin Gaard, se Nr. 2. Paa Pladsen ligger nu Hus Matr. 21, Jens Madsen.

9. *Anders Lauritzen* (nu Matr. 3, Nørgaard), et Boel, kan saa 3 Tdr. Byg og avle 24 Læs Hø. Hk. 1 - 6 - 0 - 0. Hertil et Landstade i Peder Skøttis Lænke. Nørgaard laa tidligere i Nordenden af Hov, men 1626 blev Gaarden lagt øde af de tyske Landsknægte, som dræbte Fæsteren gamle Jacob Madsen, Anders Lauritzens Svigerfader. Anders' Formand Peder Jensen Skytte opbyggede Gaarden paa den Toft i Byen, hvor Købmand Th. Nielsens Forretning ligger. Anders drev tillige Halvdelen af Nr. 11, Larsensminde.

10. *Jep Christensen* (Matr. 19, 5 og 28), en halv Gaard, kan saa 1½ Td. Rug, 2 Tdr. Byg og avle

24 Læs Hø. Hk. 1 - 4 - 0 - 0. Af en Aalegaard, som staar til 1 Skp. Hk., gives $\frac{1}{2}$ Pund tør Aal.

Denne Gaard hed *Hovgaard* eller blot *Gaarden*, den deltes o. 1675 i 3 lige store Gaarde, Matr. 19, 5 og 28. Gaarden kaldtes o. 1800 *Birkedommergaarden* og laa paa »An' Piesters Bak«. Jep brugte desuden Halvdelen af *Hugdrupgaarden*.

11. *Laurids Mikkelsen* og *Anders Lauritzen* (Matr. 4, *Larsensminde*), et Boel, kan saa 3 Tdr. Byg og avle 24 Læs Hø. Hk. 1 - 6 - 0 - 0.

Dertil et Landstade paa *Lundes Lænke*. Det halve af Jorderne brugtes under *Nørgaard* (se foran).

12. Jep *Christensen* og *Anders Andersen* (Matr. 2, *Hugdrupgaarden*), et Boel, kan saa 2 Tdr. Byg og avle 10 Læs Hø. Hk. 1 - 6 - 0 - 0. *Anders Andersen* beboede *Gaarden*, hvis halve Jorder brugtes af Jep *Christensen* i »*Gaarden*«.

13. *Jens Matzen*, 1 *Fjerdingsboel*, kan saa 3 Skpr. Byg og avle 8 Læs Hø. Hk. 0 - 6 - 0 - 0. Denne *Ejendom* blev nedlagt o. 1700.

14. *Niels Pedersen* (Matr. 17, *Slottet*), 1 *Fjerdingsboel*, kan saa 3 Skpr. Byg og avle 8 Læs Hø. Hk. 0 - 6 - 0 - 0. O. 1800 var dette lille *Kvartboel* *Byens* betydeligste *Ejendom* med 2 Tdr. Hk.; det hed da *Slottet* eller *Hov Gaard*.

15. *Niels Jensen*, et *Fjerdingsboel*, kan saa 3 Skpr. Byg og avle 8 Læs Hø. Hk. 0 - 6 - 0 - 0. Øde. *Ejendommen* var vel lagt øde af *Tyskerne* i *Krigen* 1627—29.

16. *Peder Christensen Bødker* (Matr. 6), 1 *Fjerdingsboel*, kan saa 4 Skpr. Byg og avle 8 Læs Hø. Hk. 0 - 6 - 0 - 0. Hertil et *Bundgarusstade* i *Peder Laurissens Lænke*, det andet *Stade*.

17. *Lauritz Jacobsen* (Matr. 23), 1 *Fjerdingsboel*,

kan saa 4 Skpr. Byg og avle 6 Læs Hø. Hk. 0 - 6 - 0 - 0. Dertil et Bundgarnsstade, det tredie paa Per Laurissens Lænke.

Noch findes $\frac{1}{4}$ Boel (Nr. 15), Niels Jensen paa-boer, som udi Mands Minde har været øde og skyldte $\frac{1}{2}$ Td. Salt.

Fem Gadehuse, skylder hver aarlig 12 Skilling Huspenge.

Endnu fire Gadehus Steder, som i langsommelig Tid har været øde og har i Velmagt hver givet 12 Skilling.

Her foruden findes endnu for Hou Strand en Lænke. Er den anden Lænke, kaldes Trudes Holl og er udi to Bundgarnsstader, hvoraf Anders Lauritzen har det første og Salig Malthe Sehestedt havde det andet i Brug.

Noch har Jens Madsen i Hov et Bundgarnsstade, som kaldes Wogn Wognsens Lænke og er den fjerde Lænke.

Iligemaade har Knud Jensen tre Bundgarnsstader for Hov Strand, som er det andet Stade paa den elvte Lænke, som kaldes Thommissis Lænke. Saa og det andet og tredie Stade paa tolvte Lænke, kaldes Jens Sørensens Lænke.

Befindes saa 19 Bundgarnsstader for Hov Strand at være bortfæst — endog Aalborghus' Jordebog formelder om 43 Bundgarnsstader sammesteds — og maaske dersom Fiskeriet tilgik der endda skulde findes flere.

Af fornævnte Bundgarnsstader gives til Hans Kongl. Mayestæt, naar Fiskeriet tilgaar, af hvert Stade 24 Ol Sild — og Lensmanden et frit Natfiskeri.

Matriklen 1664 nævner de samme Fæstere, og nu nævnes de 9 Husmænd ved Navn.

Der skrives om dem alle, at deres Ejendomme »ere overløbne med Sand«.

I 1670 udlagde Kongen 20.000 Tønder Hartkorn af Kronens til Oprettelse og Underhold af nogle Rytterregimenter. Af 8 Tønder Hartkorn skulde stilles en Rytter, og Bønderne skulde enten ride selv eller stille en Karl med Hest og Udrustning, men til Gengæld slippe fri for Landgilde, Matrikelskat og andre Afgifter.

Hov hørte til 3. jyske nationale Rytterregiments Gods og skulde underholde to Ryttere.

1688 kom *Christian V's Matrikel*, den saakaldte Landmaalingsmatrikel.

Forud for dens Affattelse foregik en Undersøgelse i Marken, hvor hver Ager blev opmaalt i Længden og Bredden og hver Eng takseret til Hø og hver Skov til Olden.

Resultatet af Opmaalingen foreligger i de gamle Mark- og Modelbøger, som er vore fineste Kilder til den ældre Landsbyhistorie.

For hver Ejendom angives det, hvor mange og hvilke Agre, den har, hvor stort et Areal, der er under Plov, samt hvor mange Læs Hø, der kan avles.

Fra 1695 forefindes en »Krigs- og Portions Jordebog over afgangne Oberst Stürches Regiments forrige Ryttergods«. Den beretter om Rytterbøndernes Gaarde, hvor mange Længer og Fag i hver og om Besætningens Størrelse.

Sammenholder vi denne Indberetning med Mark- og Modelbøgerne (1683 og 86), har vi et udmærket Syn over Landbrugets Tilstand o. 1690.

Hov Bymark bestod 1683 af følgende Vange (Skifter):

1. Maahavens Agre.....	10 Agre
2. Block Agre ¹⁾	121 »
3. De Agre ved Lyngbakken	4 »
4. Picker Agre.....	15 »
5. Kroegens Agre	17 »
6. Breiengs Agre (Brændeengens Agre) ..	40 »

Disse seks Vange udgør Hov Nørremark, og om denne skrives: »Forskrevne Mark ligger meget siid ved Stranden, og naar en stærk nordlig Vind blæser, vokser Vandet saa højt, at det ganske overskyller Marken med salt Vand, saa det er mange Aar, at de har tilsaaget, kom i det samme høj Flod, bliver den Afgrøde ganske fordærvet og intet, — saa at der maa paany saaes igen; det hænder somme Tider, at der maa saaes tre Gange.«

7. Vesterhavens Agre, Jens Niensens ²⁾ ...	8 Agre
8. Vesterhavens Agre, Oluf Jensens.....	6 »
9. Nymarks Agre	49 »
10. Nørrehaven, ligger Nord for Byen....	44 »
11. Heisanden	16 »
12. Svend Bertelsens Have, sønden Gaarden	14 »
13. Sønder Haven (ved Sønderhavsig) ...	40 »
14. Lars Jensens Have, sønden Boelet ³⁾ ..	3 »
15. Christen Niensens Have	8 »
16. Hans Rasmussens Have.....	60 »
17. Per Laurissens Have	8 »
18. Jens Andersens Have	14 »

Ialt... 477 Agre

¹⁾ Blok: Kort Ager.

²⁾ Er »Jørgens Have«, Syd for Kristian Simonsens.

³⁾ Er Kjeldhaven i Byen.

Det meste af Hov Bymark brugtes i 2 Aar og hvilede i 4.

Disse 477 Ager udgjorde tilsammen 107 · Tdr. Land under Plov, og Byens samlede Ager- og Eng Hartkorn ansattes til 18 Tdr. 3 Skæpper 1 Fdk. 1 Album.

Hov Enge var beliggende i *Nør Enge* (østen Skoven ved Melholt Skel), *Pladsen* (nu Plodsen, som den Gang var Skov), *Hov Skov*, *Langbrokjær* og *Krogen*; desuden havde nogle af Fæsterne smaa Engstykker i Bymarken.

Til »Gaarden« hørte f. Eks en Eng i Plodsen til 21 Læs Hø, og til Nørgaard en Eng sammesteds til 30 Læs.

Hver Mand i Hov havde en Kaalhave¹⁾ og »Tørvejord til Fornødenhed«.

»Deres Fædrift strækker sig synder fra Stranden og Nør halvanden Miil, hvoraf en heel Miil er af Sandflugt fordreven. Fornævnte Fællede er Hals By og Skovshoved By og Østergaaser²⁾ med de andre Ensiddere³⁾ fælledbunden. Den er takseret til 270 fulde (d. e. voksne) ·Høveder.«

Den betydeligste Ejendom var fra gammel Tid »Gaarden«, der fra o. 1675 var delt mellem tre Fæstere; den havde 17 Tdr. Land under Plov. De almindelige Gaarde havde 4—7 Tdr. Land, og kun »Nørgaard«, hvis Fæster drev det halve af »Larsensminde«, havde 13½ Tdr. Land under Plov. Fjerdingsbolene havde o. 3 Tdr. Land under Plov og 3 Husmænd hver en Skp. Land foruden deres Kaalhaver.

Gaardene havde 2, 3 eller 4 Længer, og Besætningen bestod af et Par Heste, 2—3 Køer og 2—6 Faar.

¹⁾ En Have kaldtes da en Kaalhave eller Kaalgaard, medens en indhegnet Mark kaldtes en Have.

²⁾ Østergaaser = Østeraagaard.

³⁾ Ensiddere = Enstedgaarde.

»Nørgaard«, Byens største Gaard, havde 5 Huse: Raaling 12, Lade 11, Røg- og Tørvehus 14, Stald 8 og Fæhus 11 Fag.

Besætning: 3 Heste, 4 Køer, 1 Ungnød og 4 Faar.

Areal 13¹/₂ Td. Land, Høavl 30 Læs. Gaarden havde 66 Agre, fordelt paa 27 Steder i Bymarken.

»Larsensminde« havde 3 Huse: Raaling 9, Lade 11 og Fæhus 11 Fag. Besætning: 2 Heste, 2 Køer og 2 Faar. Areal under Plov 5 Tdr. Land, Høavl 12 Læs. Til Gaarden hørte 13 Agre 6 Steder i Marken.

»Krogen« havde 3 Huse: Raaling 7, Stald og Lade 11 og Fæhus 4 Fag. Besætning 2 Heste, 2 Køer og 2 Faar. Areal o. 4 Tdr. Ld., Hø 4¹/₂ Læs. 14 Agre paa 7 Steder.

Vi ser let, at Landbruget var af sekundær Betydning for Byens Befolkning; det var Fiskeriet, som var Hovederhvervet.

Jorderne var lette, og ofte blev Markerne hærget af Sandflugt fra Kjæpbakkerne og Bødkerens Bakker og af Havets Oversvømmelser¹).

Paa Hals Birketing berettes d. 2. November 1655, at da Kornet stod i sin bedste Grøde, kom der en Vandflod fra Havet, saa man kunde stage med Bundgarnskaage paa Markerne.

Høsten var derved blevet ødelagt, — hvorfor Bønderne dette Aar søgte at blive fri for at betale Landgilde.

Det berettes, at Jeppe Christensen Skovfoged

¹) Jeg husker en Oversvømmelse fra først i 1890erne. Hele Nørmarken stod under Vandet, som stod højt i Folks Stuer. Havet gik op i Kjeldhaven og naaede de yderste Huse i Byen. Et Par unge Fiskere havde ført deres Kaag op ad Damgrøften og stagede nok saa gemytligt henad »Gaden«, der tildels var under Vand. Forf.

Matriklen 1688:

Nr. 1688	Nr. 1662	Fæsternes Navne:	Nyt Hartk.	Pris 1716	Nuværende Matr. Nr.
1	9	Jens Andersen	2 7 3 1	62 Rd. 54 Sk.	Matr. 3, Nørgaard
2	12	Anders Christensen	6 2 2	50 » 36 »	» 2, Hupdrupgaarden
3	4	Christen Pedersen	4 1 0	30 » 0 »	» 31, Smedgaarden
4	6	Peder Lauridsen (og Jens Ibsen)	1 5 2 2	42 » 68 »	» 15 (og 14)
5	} 5	Peder Christensen	1 5 2 0	48 » 90 »	» 11
6		Poul Madsen (og Lars Sindalsen)	7 2 2	20 » 12 »	» 13 (og 20)
7		Oluf Jensen (og Christen Jensen)	1 0 2 0	26 » 54 »	» 9 (og 10)
8	3	Søren Jensen (og Niels Laursen)	1 0 0 0	40 » 0 »	» 29 (og 8)
9	1	Jens Iversen	1 1 3 1	25 » 18 »	» 7
10	7	Christen Nielsen	1 0 1 2	28 » 39 »	» 27
11	11	Peder Nielsen	1 1 1 0	31 » 22 »	» 4, Larsensminde
12	13	Lars Jensen	1 1 0	20 » 0 »	Splittet o. 1700
13	17	Hans Rasmussen	3 0 0	24 » 0 »	Matr. 23
14	16	Svend Bertelsen og Christen Pedersen Bødker	3 2 1	under Matr. 2	» 6
15	14	Jens Nielsen	3 2 1	45 Rd. 0 Sk.	» 17, Slottet
16	10	Niels Pedersen (Christen Ibsen og Peder Nielsen Halling)	2 5 1 1	88 » 0 »	» 28 (19 og 5)

Husmænd med Jord:

1	Søren Svendsen	2	52 Rd.	Matr. 24
2	Peder Christensen	1	14 ¹ / ₂ »	» 23
3	Peder Jensen	1	14 ¹ / ₂ »	» 25

boede i den bedste Gaard i Byen; men paa Grund af Misvækst kunde han ikke avle en Tønde Korn.

1691 skrives¹⁾: »Fornævnte Bymænd og Indvaanere nærer sig mest af Fiskeri, og naar det slaar Fejl, ere de Betlere. Saa om deres Mark trænges af Sandet paa den ene og Vandet paa den anden Side.

Bønderne have af Mangel paa Korn givet Rytterne Penge i lang Tid, 5 Sletdaler for Qvartier og alt maanedlig og dermed været tilfreds.«

Som vi af foregaaende har set, var der ofte 2 Fæstere paa een Gaards Hartkorn, og en Fæster kunde ofte drive Jorder, som tilhørte andre Gaarde end hans egen.

Af 3. jyske Regiments Ekstraskatters Regnskab for 1710 ser vi, at Fæsterforholdene i Hov da var temmelig udviklede, idet kun en eneste af Byens Bønder brugte det fulde Jordtilliggende til sin Gaard og ikke mere. De andre havde Parter i een eller flere Gaarde.

Thomas Madsen i Larsensminde og Iver Nielsen i Krogen havde hver en halv Gaardspart, nogle havde Fjerdeparten af en Gaard + Halvparten af en anden, flere havde Part i 3 Gaarde, og Lars Nielsen (nu Matr. 10, Kro Simons Gaard) havde endog Part i 4 Gaarde, idet han brugte (se Listen 1688) Halvparten af Nr. 5 og 7, samt Fjerdeparten af Nr. 6 og 13.

Dette mærkelige Brugsforhold skyldes vistnok, at Børn ligefrem har arvet Brugsret til Faderens Fæste. Der findes ogsaa en anden Mærkværdighed ved Fæsterforholdene i Hals Birk, idet Bønderne selv synes at have ejet Bygningerne, medens Reglen ellers var, at Herskabet ejede Jord og Bygninger, medens Besætning og Inventar tilhørte Fæsterne.

¹⁾ General-Commissariatets Jordebog 1691, R. A.

Det maa have været ret indviklet at regne ud, hvad den enkelte Fæster skulde yde i Afgifter til Krone og Kirke.

Den 14. Marts 1716 solgte Frederik IV Hals Birk til sin Søster Prinsesse Sophie Hedevig paa Dronninglund, og Hov By kostede knap 700 Rigsdaler.

Dronninglund Tiden 1716—75:

Saa snart Hov var kommet under Dronninglund, blev ovennævnte indviklede Fæsterforhold klaret, idet hver af Fæsterne til sin iboende Gaard fik tildelt det samlede Hartkorn af de Gaardsparter, han havde i Fæste.

En Fæsterliste med Hartkorn 1724 ses paa omstaaende Side.

Faa Aar efter foretoges en Fordeling af Byens Jorder, saa 14 af Gaardene fik Hk. 0 - 7 - 2 - 1, Matr. 3, 2 og 11 en Skp. Hk. mere, og Bysmeden, Skoleholderen og et Par andre Fæstere 3—4 Skpr. Hk.

Der var desuden 3 Husmænd paa 1 Alb. Hk. og 6—7 jordløse Husmænd.

Det er saare lidt, vi ved fra Dronninglund Tiden; thi Kilderne er faa og magre. Dronninglund havde engang et udmærket Godsarkiv; men det synes at være forsvundet i Grev Schimmelmans Tid, og kun nogle sørgelige Rester findes paa Viborg Landsarkiv. Hals Præstegaard brændte Lørdag Aften den 6. Maj 1769, ved hvilken Lejlighed Pastor Pribst forsømte at redde den gamle Kirkebog, da han halvnøgen styrtede ud af det brændende Hus.

Men vi ved, at Hovboernes gamle Landgilde i Salt, Aal og Sild forsvandt og erstattedes med Landbrugsnaturalier.

Løbe Nr. 1724	Matr. Nr. 1688	Fæsternes Navne:	Hartkorn 1724				Matriklen 1844 :
			Td.	Skp.	Fdk.	Alb.	
1	10	Christen Jensen	1	0	1	2	27, Per Skoles Gaard
2	9	Christen Nielsen (Kjær)	1	1	3	1	7, Marius Andersen
3	16	Jens Christensen	1	1	3	1	28, Smed Jensens Gaard
4		Lars Ovesen	1	1	3	1	5, Bødkergaarden
5		Christen Ibsen	1	1	3	1	19, Gaarden
6		Jep Nielsen	3	4	1	2 ¹ / ₂	3, Nørgaard
7	2	Christen Christensen Bødker	1	2	2	2	2, Hugdrupgaarden
8	11	Lars Jensen		4	3	2 ¹ / ₃	4, Larsensminde
9	8	Niels Iversen		5	0	0 ³ / ₄	8, Krogen
10		Anders Lauritsen		5	0	0 ³ / ₄	29, nedlagt 1775
11	15	Jørgen Andersen		3	3	1 ³ / ₄	17, Slottet
12	5	Peder Christensen		7	3	0 ² / ₈	11, Tornbæksgaard
13		Niels Christensen		4	1	0 ¹ / ₂	Fra o. 1730 Skolelod
14	3	Christen Christensen Smed		6	3	0	31, Smedgaarden
15	4	Peder Pedersen		7	0	1 ³ / ₄	15, Kr. Andersens Gaard
16		Thomas Nielsen		7	0	1 ³ / ₄	14, Gl. Kristians »
17	7	Jens Christensen		5	1	0 ³ / ₄	10, Kro Simons »
18		Peder Lauridsen		5	1	0 ³ / ₄	9, Skovlund
19	6	Peder Christensen		2	2	2	20, Søren Andersen
20		Gregers Poulsen		2	2	2	13, Gregersminde
1	1	Niels Sørensen				2	24, Bangsbohuset
2	2	Erik Eriksen Kremp				1	23, Kristiane Jørgensen
3	3	Peder Ottosen				1	25, Stine Løgholt

I en Jordebog fra 1730 ser vi, at f. Eks.

Per Lauridsen i Skovlund aarlig yder: $\frac{3}{4}$ slet Pund Smør, 1 Gaas, 1 Høne, $18\frac{3}{4}$ Æg og Arbejdspenge 5 Mark $15\frac{5}{18}$ Skilling — hvilket i 1754 var ændret til: 4 Skpr. Byg, 6 Skpr. Havre, 15 Skilling, samt i Arbejdspenge 1 Rdlr. 1 Mk. og 10 Skill.

Gregers Poolsen yder 1730: $\frac{3}{4}$ slet Pund Smør, $\frac{1}{2}$ Gaas, $\frac{1}{2}$ Høne, 5 Æg, $\frac{1}{2}$ Pot Honning og Arbejdspenge, — og 1754 giver Sønnen Povl Gregersen: 4 Skpr. Byg, 6 Skpr. Havre, 15 Skilling og i Arbejdspenge 1 Rdlr. 1 Mk. og 10 Skilling.

Skoleholder Christen Gundesen giver 1730 af sin Jordlod: $\frac{1}{4}$ slet Pund Smør, $\frac{1}{2}$ Gaas, $\frac{1}{2}$ Høne, 5 Æg, $\frac{1}{2}$ Pot Honning og 4 Rdlr. 4 Mk. og $2\frac{3}{4}$ Skilling i Arbejdspenge, — men 1754: 1 Skp. Byg, 2 Skpr. Havre og 3 Mark i Arbejdspenge.

Adskillige af Fæsterne havde Bistader og ydede Honning.

De gamle i Hov holdt for 50—60 Aar siden af at snakke om den onde Brigadér Halling paa Dronninglund, — hvilken Skurk han var, og hvorledes han havde pint deres Forfædre med Træhest og Hundehul.

Ganske vist var Brigadéren ikke nogen Engel; men han skal ikke have Skyld for at have pint Hovboerne, eftersom han først købte Dronninglund Aaret efter, at Nicolai Duus havde købt Hals Birk af Grev Moltke.

Den eneste Hovbo, han har haft noget at sige over, var Lars Eriksen i Søren Andersens Sted, som han i 1781 købte af Krigsraad Holmarch.

Det er iøvrigt tvivlsomt, om Hov Folk har gjort Hoveri paa Dronninglund; thi deres Arbejdspenge var vist Afløsning for Hoveri.

Og dersom de alligevel har »gaaet til Hove«, saa har de vel som Folk i Hals og Skovshoved forrettet deres Arbejde paa Hals Ladegaard.

UDSKIFTNINGEN:

Som vi før har hørt, begyndte Fæsterne at købe deres Ejendomme til Selveje 1781—82. Blandt de første Selvejere var Sognefoged Lars Jensen Smed i Matr. 10 og Birkedommer Huulegaard i Slottet.

Disse to Mænd var Byens Foregangsmænd, idet de f. Eks. ogsaa var de første i Hov, som lod deres Gaarde brandforsikre¹).

I 1788 fik de Hovboerne med til at søge Byen udskiftet, og 1789 foretog Landinspektør Rønnow paa Bløden Opmaaling og Kortlægning af Distriktet. Udskiftningen tilendebragtes først 1793, idet der som flere andre Steder paa Egnen blev Uenighed og Strid, fordi nogle mente sig forfordelte. Desværre forefindes selve Udskiftningsforretningen ikke mere; men af Landvæsnets Arbejdsjournaler i Rigsarkivet kan man skimte lidt af, hvorledes det er gaaet til ved den ny Markfordeling.

Den 20. September 1790 var Landvæsenskommissionen forsamlet i Hov By.

Paa Stiftamtmand Levetzaus Vegne mødte Jørgen Christensen paa Østeraagaard tilligemed Landvæsenskommisærerne Christen Hvid fra Aagaard og Owe Møller fra Fjerritslev. Landmaaler Rønnow mødte med »et af ham over Hov Bys Jorder optaget Situationskort«.

Birkedommer Huulegaard mødte paa egne og Brigadér Hallings Vegne, Købmand Oluf Christensen

¹) Slottet var forsikret for 400 Rdlr., Matr. 10 for 390 Rdlr.

i Aalborg mødte for sine Fæstere, og desuden var de fleste af Selvejerbønderne til Stede.

Følgende Delingsplan fremsattes: »Marken østen Byen, der med nørre Siden støder til Peder Eriksens Mark (Slottet), deles imellem de 10 Beboere, som bo paa østre Side af Gaden, og skal disse 10 Beboere have Lod i denne Mark efter deres Hartkorns Størrelse, saaledes, at hver Bondes Andel kan paastøde hans Bygning saavidt mulig. Beboerne paa vestre Side af Gaden tildeles hver en liden Toft eller Ager ved deres Gaarde, ligesom Landmaaleren finder belejligt eller passende.

Enhver Bondes øvrige Agerjord tildeles ham paa tvende Steder, saaledes, at den, der bliver tillagt det ringeste og længst fraliggende, nyder derimod det bedste og belejligste, altsaa efter Jordens Beskaffenhed og Landmaalerens Skønsomhed.

Paa det største Lodsejere¹⁾ kan have Lejlighed med Tiden efter sit Ønske at udflytte en eller flere af sine Gaarde, tillægges ham Mikkemarken alene til fire af hans Bønder, som nyder Resten af deres Markjorder i Mellemmarken og Damrimmerne. Af Skræddermarken tillægges Lars Smidt en Lod, som tager sin Begyndelse, hvor Søren Andersens²⁾ Jord slipper, hvorved han befries fra at tage videre Lod paa det øvrige af Byens ringeste Jord.

Det øvrige af Skræddermarken tillægges Husmændene, dog forskaanes Niels Andersen fra at tage Lod i denne Mark, saafremt han paa anden bekvem Sted kan blive sin Andel tillagt.

Niels Jacobsen³⁾, Husmand, beholder ligesaa den

¹⁾ Største Lodsejer: Købmand Oluf Christensen og Komp.

²⁾ Søren Andersen Skrædder i Matr. 33,

³⁾ Boede i Hus Matr. 18 (Graver Pedersens).

Hauge eller Toft han hidtil har haft, ligesom Husmanden Christen Jungersen¹⁾ og erholder sin forrige Toft, men nyder Vederlag i Skræddermarken for den liden Ager han hidtil har haft. Det Jord af Skræddermarken, som ikke saaledes kan tilfalde Lars Smed og Husmændene, bliver at tildele en af Gaardmændene for ringeste Lod.

Hr. Birkedommer Huulegaard tildeles den saakaldte Lars Sørensens Hauge og det øvrige norden for den gamle Vej til Dammen eller i Midten af samme, alt i Vester i samme Linje indtil han erholder sin hele Anpart.

Husmanden Jens Ottesen (M. 27) tillægges foruden sin Lod i Skræddermarken et lidet Stykke af Fædriften ved sit Hus imod at samme afgaar i den Lod af Overdrevet, han i sin Tid tilkommer.

I Henseende til Engenes Deling, da dependerer det af Landmaaleren at indrette samme paa bekvemeste Maade, saaledes, at Englodderne saavidt muligt tildeles enhver i Nærheden eller ved hans Agerlodder.

De Veje, som er fornøden for Byens Beboere til Afbetjening i Marken og Engene, afsætter Landmaaleren efter sin bedste Skønsomhed til 8 à 9 Alens Bredde og ligesaa den Vej, der behøves fra Byen til Landevejen; men samme skal holde 20 Alen i Bredden, formedelst den Passage med Byens Kreaturer, som der bliver fornøden.

Byens samtlige Lodsejere er blevne enige, at den Smed, som Byen nu haver eller herefter holder, skal tillægges for de tvende Fællesagre, som er betegnet paa Kortet, Vederlag i Skræddermarken om muligt eller paa et andet belejligt Sted, ligesom Smeden og tillægges de paa Kortet betegnede tvende Fælledsenge, dog paa den Maade, at vedkommende Smed forener

¹⁾ Boede i Hus Matr. 21 (Jens Madsens).

sig med Bymændene om, hvad Penge eller Arbejde deraf skal svares.

Hvorefter samtlige Lodsejere erklærede, efter at Planen for dem var lydelig oplæst, at de i alle Dele var tilfreds og vel fornøjede med forestaaende anlagte Plan, og altsaa ej havde noget derimod i nogen Maade at erindre, men begjerede og ønskede samme jo før jo hellere paa Ejendommene fuldført, og deres Lodder afdelte, efter at lovlig Taxation over Ejendommen er foregaaet.

Kommissionen paaraabte samtlige Tilstedeværende om nogen havde ydermere at erindre denne Udskiftningsforretning betræffende; men siden ingen derom meldte sig, blev denne Aastedsforretning saaledes ophævet, — og den i Begyndelse af samme moverede Skel-Dispyte optagen til Kommissionens Eragtning efter Forordningen.

At forbemeldte bekræftes med samtlige Hænders Underskrift.

Datum Hov ut. Supra.

Paa Hans Excellence Hr. Geheimeraad og Stiftamtmand Levetzaus Vegne:

Christensen. Owe Møller. C. Hvïid.

Paa Brigadér von Hallings Vegne: *Huulegaard.*
Oluf Christensen. Hillerup. Smidt. Rønnow.

Paa mine egne Vegne:

Huulegaard. Gregers Andersen.

Med paaholden Pen paa sin Søns Vegne:

Jens Jensen.

Paa sin Broders *Søren Andersens* Vegne:

Gregers Andersen. Gregers Svendsen.

Christen Christensen. Jens Pedersen. Peder Eriksen.

Thomas Jensen.«

Det saa alt sammen saare fredeligt ud; men da saa Opmaalingen og Fordelingen af Jorderne havde fundet Sted, blev der et stort Postyr, idet nogle af Selvejerne mente, at de var blevet snydt og narret.

Den 6. November 1790 var Rønnow færdig med Udskiftningen af Markjorderne uden om Byen¹⁾); men allerede den 8. November indsendte Christen Bødker, Jens Jensen og Gregers Svendsen en Klage til Rentekammeret over den foretagne Udskiftning.

»I indeværende Efteraar har tvende Lodsejere, Birkedommer Huulegaard og Lars Smith, begæret denne By opmaalt og udskiftet. Da vi i 1781 købte vore Gaarde, var det i Haab om at gøre vores Vilkaar bedre som Selvejere end som Fæstebønder; men vi har vist fejlet; thi en Fæstebonde har sin Husbond til Forsvar, naar hans Ejendom angribes; men en Selvejer maa forsvare sig selv, og blandt de Tilfælde, hvori en Selvejer fornemmelig behøver Forsvar, er Opmaaling, Jorddeling og Udstykning af Fællesskabet det vigtigste.

Dette maa vi bekende. Landmaaler Rønnows Udstykning har ikke Retfærdighed og almindelig Nytte til Formaal; thi andre af Beboerne har faaet bedre Jord, end de nogen Sinde før har haft.

Derimod har vi trende ikke faaet halvt saa megen Jord, enten i Bonité eller Godhed, som vi forhen havde, — og naar denne Delingsplan skal staa ved Magt, kan vi lige saa godt først som sidst give vore Steder til Pris og forlade samme, siden vi ingen Udgang ser til Udkomme derved.

Hvad enten Fejlen er hos Hr. Landinspektør Rønnow af Mangel paa Indsigt eller Redelighed eller

¹⁾ Skov, Mose, Enge og Fælle blev senere udskiftet.

den er hos Taxationsmændene, skal vi som enfoldige Bønder ikke kunne sige; men vi er fornærmet i Forhold til de øvrige i Byen; det kan enhver retskommande og redelig endelig indse.

Dette bevæger os til underdanigst at søge det kgl. Rentekammer, at fornævnte Hov By maa paa ny vorde taxeret af kyndige og indsigtfulde Landmænd, — samt at en anden lovlig beskikket Landinspektør maa blive bestallet til at undersøge Sagen og foretage en ny Taxation, Opmaaling og Udskiftning paa en saadan Maade som Forordning af 23. April 1781 bestemmer.«

Alle Byens Lodsejere skrev imidlertid i Løbet af nogle Dage under paa Udskiftningsforretningen.

Første Underskriver er Birkedommeren, der »er tilfreds«, — dernæst Sognefogeden, som indrømmer, at »der kan ikke være Tvivl om, at jeg jo har faaet alt, hvad jeg kan tilkomme. Jeg er derfor velfornøjet!«

De to Herrer har øjensynlig forstaaet at mele deres Kage. Købmændene Oluf Christensen og N. F. Hillerup skriver paa deres Bønders Vegne: »Jeg for min Del er fornøjet!« — og Brigadéren skriver: »Jeg for min Del er fornøjet og vil ikke deltage i, hvad Bekostning, der videre maatte komme.

Dronninglund, d. 16. November 1790.

Halling.«

Men saa de utilfredse Selvejere, — hvad med dem! De har selvfølgelig været udsat for et stærkt Pres, og man har sikkert skræmmet dem med de store Udgifter ved en ny Udskiftning og sagt, at dem skulde de alene bære; thi tøvende og modstræbende gik de efterhaanden med til at underskrive.

»Jeg er ikke fornøjet; men vil hellere være for-

nøjet end have en ny Bekostning,« skriver de næsten alle, og en Husmand skriver, at han kun skriver under, fordi han ikke har Raad til at betale til en ny Udskiftning.

De to sidste Underskrivere er Klagerne Gregers Svendsen og Christen Bødker, der »ved nærmere Eftertanke finder, at Hr. Rønnovs Udskiftning er god nok, — hvorfor vi tilbagekalder vores Klage«.

Herpaa kunne Rønnov, sikkert til sin store Lettelse, indsende Udskiftningspapirerne til Rentekammeret med Paategning: »At alle disse Erklæringer er ligelydende med Originalerne, attesteres herved.«¹⁾

Hals, d. 29. November 1790.

Rønnov.«

Een god Ting var der ved Udskiftningen.

Paa Grund af Byens langstrakte Form kunde hver af Bønderne faa en god Strimmel Toftejord, Øst for Byen til Havet, eller Vest for til Kalvehavevejen, saa ingen behøvede at faa deres Steder udflyttet paa Marken.

Det holdt man nemlig ikke af i de Dage, og det gav ofte, som f. Eks. i Nabobyen Ulsted, Aarsag til langvarige Stridigheder.

Sydøst for Hov Kapel ligger Jordstykket »Klemmen«, som i 1790 var sumpet og næsten ubrugeligt. De gamle fortæller, at under Udskiftningen blev Klemmen udbudt for en Flaske Brændevin; men ingen af Hovboerne vilde reflektere paa Tilbudet. Saa blev Klemmen delt i et Dusin ganske smalle Strimler og fordelt mellem Bønderne.

¹⁾ Der er dog vist gaet endnu et Par Aar, før Udskiftningen blev fuldført; thi paa det gamle Kort staar: »Opmaalt 1789, udskiftet 1793.«

I 1788 havde Kammerraad Duus solgt Hals Ladegaard med noget Bøndergods til Justitsraad O. T. Lange til Bratskov.

Samtidig havde den gode Duus, »da der ingen Skel var mellem Hov og Hals og for,« som han skriver, »at forebygge Disputer«, selv lavet et Skel, idet han lod en Række Skelpæle slaa ned.

Denne Duus' egenmæssige Skelsætning gav Anledning til meget Kævl.

Øst for Koldkjærhuset havde han nappet af Hov Jorder, og ved Ulsted Skel havde han indpælet en Hedelod paa 100 Tdr. Land, som hørte til Hov Mose.

Birkedommer Huulegaard fik d. 30. Juni 1789 afholdt et Møde mellem Bønder fra Hov og Hals, hvor man diskuterede Sagen.

Halsboerne holdt paa, at Duus' Pæle ved Koldkjær stod rigtigt nok; men de var enige med Hovboerne i, at Heden ved Galtrimmen tilhørte Hov By, ikke Hals.

Denne Lod, nu Matr. 48 af Hov Bys Ejerlav, havde Duus den 24. Juni 1788 for 390 Rdlr. solgt til Justitsraad Lange, som atter havde solgt den til to Mænd i Ulsted Sogn, Hans Andersen paa Nør Bastbjerg og Peder Simonsen i Sønder Bastbjerg. De to Bastbjergmænd vilde selvfølgelig ikke aflevere deres Hede, som de havde købt og betalt, men erklærede, at hvad enten Hovboer eller Halsboer vilde gøre dem Jorden stridig, saa maatte man henvende sig til Sælgeren.

Under Udskiftningen i Efteraaret 1790 klagede Birkedommer Huulegaard til Cancelliet paa Hov Bymænds Vegne over Kammerraad Duus: »Da de ældste Mænd i Hals By ikke har villet vedkende sig omtalte Stykke Hede, som Kammerraaden har villet ude-

lukke Hov By fra, saa kan man ej tvivle paa, at Kammerraad Duus ved denne Lejlighed har villet søge at tilvende sig dette Stykke Ejendom fra merbemeldte Hov By, hvis fattige Beboere ikke har formaaet at vinde deres Ejendom tilbage, — og selv om de kunde vinde, vilde der sikkert gaa saa mange Aar, at Mosen, hvis den fortsat skulde misbruges ved Tørvgravning, som sket er sidste Sommer, at Mosen da vilde være ruineret.«

Det gik, som Huulegaard havde ment, Hovboerne fik aldrig deres Hede tilbage.

I 1812 siges¹⁾: »Med Hensyn til Hedelodden Matr. 48 sydvest for Byen, som hører til de tvende Beboere af Bastbjerg i Ulsted, da er denne Ejendom ej henhørende under disse Gaardes Hartkorn. De to Ejere har købt den af Justitsraad Lange, der atter havde købt den af Kammerraad Duus, som i sin Tid ved Hov Bys Udskiftning reserverede Lodden fra denne By.«

Lodden strækker sig fra Risbroen i Vest til lidt østen for »den ny Halsvej« i Øst, og her var det, at Hovboernes Stenalderforfædre boede. (Se Indledningen.)

Paa den vestlige Del af Lodden, som tilhørte Sdr. Bastbjerg, ligger nu Afbyggergaardén *Risbrogaard* og paa den østlige Del Stedet »*Hedensminde*«.

Efter Udskiftningen foretog Selvejerbønderne en Mængde Ejendomshandeler.

Nogle af Gaardene, som Slottet, Birkedommergaarden og Per Skoles Gaard blev udstykkede, og da den ny Matrikel af 1844 kom, havde kun ganske faa af Gaardene deres Areal og Hartkorn fra Udskiftningen.

¹⁾ Arbejdjournalen til den ny Matrikel.

Fra o. 1850 oprettedes der paa Gaardenes Udmarkslodder en Del Husmandshjem Vest om Byen. Byens Husmænd kunde supplere deres Indtægter ved at malke »den blaa Ko«; men de ny Husmænd døjede tidt med at klare sig, og de maatte derfor gaa paa Dagleje hos Gaardmændene.

Men de fleste af dem var energiske Mænd og store Slidere, som brød Hede, Kær og Mose op og derved skabte bedre Kaar for deres Efterfølgere. En gammel Spøgeremse fra o. 1860 nævner disse Nybyggere:

»Pje Skov« aa »Kræn Fanen«,
 aa »Peber Smei« aa »Spret«,
 aa »Bødker Peter«, »Lyngsmei«,
 aa »Rasmus« aa »Pje Fjedt«.

Nogle af dem begyndte med at leje en Udmarks-
 lod fra en Gaard og senere købe den.

Saaledes »steder og fæster« Margrethe Hansdatter d. ²⁶/₈ 1852 »en Del af min Gaard, Dyrholmen kaldet, til Peder Christian Christensen af Hov paa hans og Konens Livstid«. Lejen var 16 Rdlr. aarlig.

¹³/₁₂ 1860 købte »Per Fjedt« sit Sted til Selveje af Margrethes Svigersøn Anders Jensen.

Dette Boelssted, som nu ejes af Alfred Andersen, hedder altsaa »Dyrholmen«.

Det var heller ikke sjældent, at en Gaardmand af Mangel paa rede Penge gav et af sine Børn en Udmarkslod i Arv eller Medgift.

Fra Midten af 1850erne begyndte Gaardmændene at indse det praktiske i at flytte fra de smaa Tofte-
 lodder i Byen ud paa de større Marklodder, og i Løbet af en Snes Aar rykkede de ud paa Bymarken Nord og Nordvest for Byen.

Der findes nu kun 2 af de gamle Gaarde tilbage i Byen, nemlig Matr. 15, Kristian Andersens Gaard, og Matr. 2, Hugdrupgaarden, — alle de andre er splittede eller udflyttede.

I 1552 havde Hov 22 og i 1568 25 Familier, hvilket vil sige 130—40 Indbyggere. I 1787 var der 33 Familier med 144 Personer og i 1801 35 Familier med 152 Personer, 1834 49 Familier med 218 Personer og 1845 52 Familier med 233 Personer.

1943 boede sønden og vesten for Byen 37 Familier med 169 Personer, nord og nordvest om Byen 28 Familier med 130 Personer, i Byen 103 Familier med 368 Personer, ialt 168 Familier med 667 Personer.

III. EN BYVANDRING I UDSKIFTNINGSTIDEN.

Det kan være interessant at foretage en Vandring gennem Hov for at se, hvordan Byen saa ud i Udsiftningstiden, og hvem der da boede der. Vi vælger Aaret 1787, det Aar, da den første almindelige Folketælling fandt Sted.

Lave og uanseelige saa de ud, de gamle Gaarde og Huse, med deres Straatage og lerklinede Bindingsværksmure.

Der var kun Skorstene paa de allerfornemste Raalinger, som Birkedommerens og Sognefogedens; i de andre trak Røgen som i Middelalderen ud gennem Lyrehullet i Tagrygningen. Raalingerenes For-side vendte ind mod Gaardspladsen, og deres Vinduer var faa og smaa med bittesmaa, gulgrønne, blyindfattede Ruder. Paa Bagsiden gik Taget saa langt ned, at et Barn let kunde naa det med Haanden; her indenfor var der i hele Husets Længde Udskud, der indeholdt Køkken, Tørverum, Alkover m. m.

Undertiden var der ogsaa Udskud paa Raalingens Inderside ved Enderne af Bygningen, og for Enden af Huset kunde Taget næsten gaa ned til Jorden over en halvtaglignende Udbygning, en saakaldt »Taske«.

De lave lerklinede Huse var i Nutidens Øjne usle og fattige, og dog boede Folk og Fæ svært komfortabelt, sammenlignet med deres Forfædre i 1600erne; thi da var de fattigste Fiskeres og Husmænds Beboelseshuse, samt nogle af Bøndernes Udhuse Jordhytter med Vægge og Tag af Græstørv.

Gennem Byen snoede »Gaden« sig, og langs Ga-

Hov omkring 1900 (Simon Jørgensens Gaard).

den laa (se Kortet) en hel Del Gadejorder, som Beboerne dog efterhaanden har »konfiskeret«.

Denne Gadejord var ligesom Byens »Kaalgaarde« indgærdet med Diger af Tang og Græstørv, og for Enden af Gaden var Byens to Led, *Slotledet* i Nord og *Rendeledet* i Syd.

Beboerne skulde i gamle Dage selv holde Vejen gennem Gaden i Stand. Naar den blev for hullet og sandet, hentede Gaardmændene med deres Vogne Tang ved Havet.

Fiskerne læssede Tangen og spredte den paa Vejen. O. 1870 overtog Kommunen Vejen, som fra nu af blev repareret med Lyng — for tilsidt at blive

forfremmet til »Grusvej«. Nu venter Hovboerne paa Asfalten.

Lige sønden for Rendeledet bugtede den lille brune Mosebæk »Renden« sig ud mod Havet. For et Par Menneskealdrer siden blev Renden reguleret. Vesten for Byen løb den over paa Nordsiden af Uldstedvejen, over Kalvehavevejen, bag om Kirkegaard, og i Byen løb den ligeledes noget længere mod Nord. (Se Bykortet.)

Gadeparti fra Hov.

Den lille Bæk har været Tumleplads for mangfoldige Generationer af smaa barbenede Dreng og Piger, som her pjaskede, vadede og fangede Glasaal og »Hujsild« i smaa improviserede Ruser og Bundgarn. Hvor »Rendebroen« nu er, var der tidligere et Vadested.

Hyggelig saa Hov By ud, især ved Pinsetide, naar alle Gaarde og Huse straaledede i den hvideste Nykalkethed under de graagrønne Straatage, hvor Husløgene bredte sig. Kun Skade, at man ikke tjæ-

rede Bindingsværket; men det brugtes ikke her, — det blev altid overkalket.

For 40—50 Aar siden var der om Folks Haver Hække af Piletræer, hvis Kroner hang ud over Gaden; men disse maleriske Plantninger er næppe fra Udskiftningstiden. De stammer sikkert fra 1820 og -30 erne, da Lærer P. C. Møller lærte Hovboerne at plante.

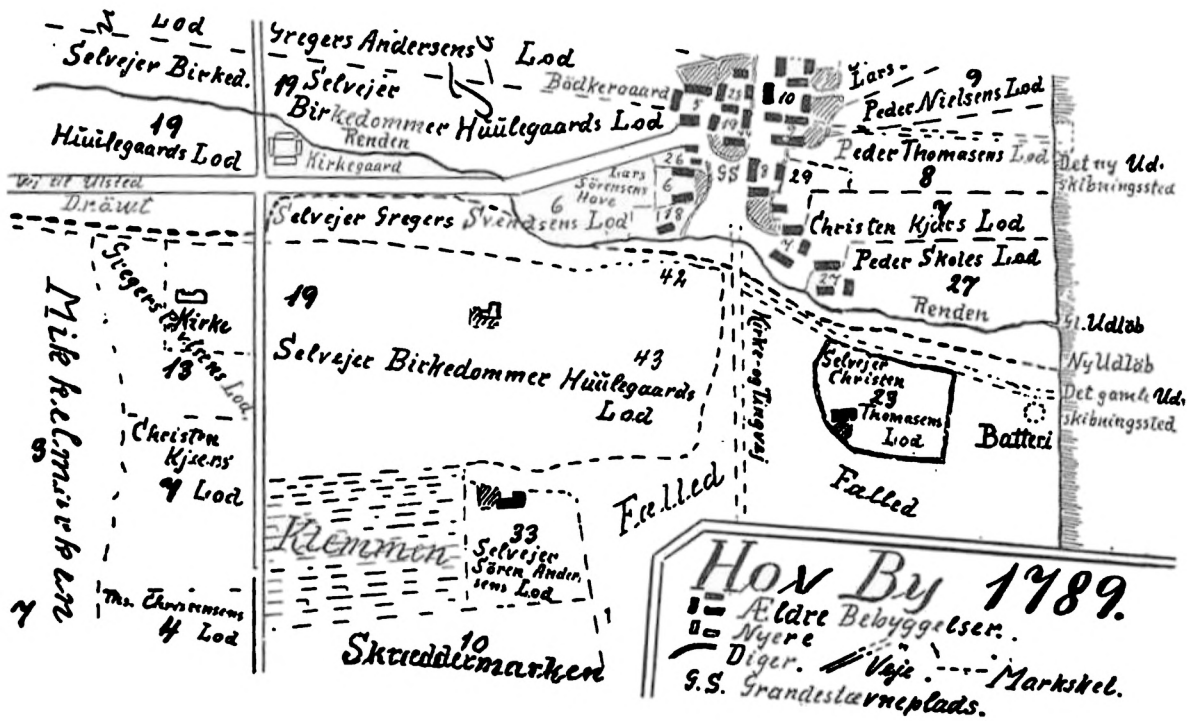
Før Møllers Tid indeholdt Folks Kaalgaard (Køkkenhaver) formentlig kun Kaal, Persille, Sennep, Humle og Malurt, samt maaske enkelte Bærbuske og Frugttræer.

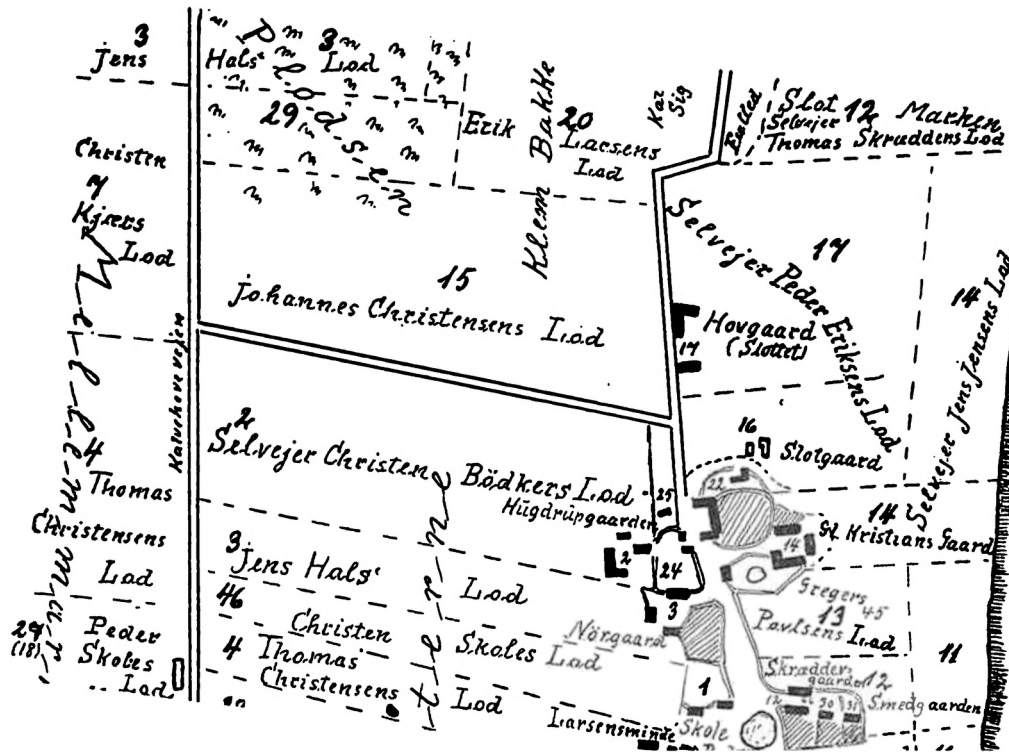
Vi vil nu begynde vor Vandring og hilse paa de gamle Hovboer, som vi ser dem i Folketællingslisten 1787.

Men inden vi for Alvor giver os i Lag med dem, vil vi tale om en af deres Særegenheder, en Egenskab, de for Resten deler med andre Nordjyder. De nævnede næsten aldrig en Mand ved hans rigtige Navn, men brugte et Kendingsnavn. Disse Kendingsnavne kunde pege hen paa en Bestilling eller et Haandværk: Jens Garver, Skole Anders, Skrædder Tammes, Per Skjøtt, Kusk Peter, Kro Kristian, — eller det Sted, vedkommende stammede fra: Læsø Peter, Jens Hals, Bangsbo Johannes, Kræn Hugdrup, Niels Bastbjerg — eller hans Hjems Beliggenhed: Sønder Niels Pedersen, Skov Niels, Mose Jens, Bæk Peter — men de kunde ogsaa blive mindre harmløse, idet de hentydede til en eller anden Egenskab hos Personen: Kræn Swot, Niels Rød, Hellig Per, Gaahl Rumpi, Jens Fanden.

Vi er nu inde i Øgenavnene, og disse kunde blive ondskafulde, ja helt uforstaaelige: Wiwen, Akken, Okki, Raisalkokki, Skid i Waantj, Rummel Potten osv.

De sidste Arter Tilnavne eller Øgenavne er ikke

Kattegat

for gode til at gaa i Glemmebogen, saa dem lader vi ligge; men de almindelige harmløse Kendingsnavne har jeg brugt, da det ellers vil være umuligt at identificere Folk. Hvem er f. Eks. Jens Chr. Jensen? Er det Jens Aktiv eller Skrædder Jens Kristian? Ingen kender Niels Peter Christensen — men alle ved, hvem Smed Peter var.

Syd for Renden var der i gamle Dage kun tre Beboelser, Torngaard, Matr. 33 og Matr. 23.

Torngaard, Matr. 38, er senere blevet kaldt Torn-dal eller Glad Stedet; men det første er det rigtige.

Her laa i 1500erne en god lille Gaard; men den blev saa ødelagt ved Sandflugt, at den 1688 kun sat-tes til 2 Fdk. Hartkorn.

Glad Navnet stammer fra Peder Pedersen Glad, som for 70 Aar siden boede her. Se forøvrigt »Fra Himmerland og Kjær Herred« 1943, S. 126—27.

Nuværende Ejer Helenius Pedersen.

I Heden Øst for Torngaard laa for 100 Aar siden et lille Hus, beboet af Kræn Swot og Ane. Kræn skulde, efter hvad de gamle fortalte, være Søn af Brigaderens Inder. Hans Børn Swot Jens i Hov og Swot Mariane i Hals er velkendte af de ældre i Hov. Slægten er forlængst forsvundet fra Egnen.

Matr. 33, et Hus:

Søren Andersen, Husmand og Skrædder, 48 Aar.

Ane Jensdatter, hans Kone, 50 Aar.

Søren Skrædder var Broder til Gregers Andersen i Bødkegaard. 1806 købte hans Brodersøn Clemen Gregersen Stedet; hans Sønner Søren Clemensen og Clemen Clemensen (Bitte Clemen) var Husmænd i Hov, hvor de har stor Efterslægt. Sørensen Enke, Trine, var gift med Lars Andersen (Klemmi Lars).

Senere boede Jens Køk, Søren Dahl, Jørgen Chri-

stensen og Christen R. Christensen her -- nu sidstnævntes Datter Johanne Christensen.

Matr. 23, et Hus:

Christen Thomassen, Skomager, 41 Aar.

Johanne Poulsdatter, hans Kone, 42 Aar.

Senere beboedes Huset af tidligere Skoleholder Anders Madsen, Lars Nielsen Østergaard, Sindal Olesen, Niels Hansen, 1875 Niels Sørensen, 1900 Fiskeeksportør Søren Jørgensen, nu Kristiane Jørgensen.

Vi vader nu over Renden og gaar gennem Byledet. Vesten for Gaden ligger et lille Hus.

Matr. 18, et Hus:

Christen Nielsen Dael, Husmand, 73 Aar.

Johanne Pedersdatter, hans Kone, 54 Aar.

Ane Christensdatter, Konens Moder, 83 Aar.

1790 købte Niels Jacobsen Smed fra Hals Huset. Han byggede en Smedie og købte en Del Jord til fra Per Skoles nedlagte Gaard, saa der kunde holdes et Par Heste og 5—6 Køer.

Blandt senere Ejere kan nævnes Sognefoged Jacob Springborg, Jeppe Simonsen Knar og dennes Svigersøn Niels Jensen Knar. Knar Niels købte 1868 Bette Knuds Sted paa Nørmarken, og hans Gaard i Byen blev splittet i forskellige mindre Ejendomme.

Fra 1873 boede Jens Chr. Madsen i det gamle Stuehus i Byen — nu Graver Pedersen.

Andre Parceller: Kristian Poulsen, Mejeriet, Jens Palsgaard, Alfred Madsen og »Frantses« (se Matr. 9).

Matr. 6, et Sted:

Gregers Svendsen, Boelsmand, 46 Aar.

Gyde Simonsdatter, hans Søster, 43 Aar.

Birgitte Nielsdatter, Husbondens Moder, 75 Aar.

I 1600erne boede Christen Nielsen Bødker, Peder Christensen Bødker og Christen Pedersen Bødker her

Gregers havde arvet Fæstet efter sin Fader Svend Gregersen, 1781 købte han Stedet til Selveje for 106 Rdlr., og efterhaanden købte han en Del Jord til.

1811 overtog hans Søstersøn Peder Nielsen Bjørn fra Pilværn i Albæk Sogn Gaarden. Per Bjørn var haard til Drammen, og der fortælles, at hans Kone søgte Raad derfor hos en klog Kone.

Raadet lød paa, at Per skulde begraves levende, og saa skulde der drages 3 Plovfurer over Graven. Han blev saa puttet i en stor Klædekiste, som blev gravet ned paa Marken østen for Byen, hvorpaa en af Naboerne pløjede 3 Gange hen over Graven.

Det hjalp dog ikke; thi et Par Aar efter, i 1827, drak han sig ihjel; men Kisten gemmes endnu i Familien som et Minde om den mærkelige Kur.

Pers Enke An' Sofi ægtede Jacob Andreassen, en Søn fra Matr. 10; han flyttede 1855 Gaarden ud paa Nørmarken ved »de store Krytter«, — 1866 Andreas Jacobsen, hvis Søn Peter Jacobsen solgte Ejendommen til Naboerne og rejste fra Egnen.

Paa Bopladsen i Byen boede Christian Sørensen (Kro Kristian) og senere hans Enke »Gammel Sine« i mange Aar. Nu ejer Chauffør Svend Nielsen Stedet.

Parceller: L. P. Larsen, Søren Jensens Enke og Carl J. Christensen.

Matr. 26 et Hus (som laa lige norden til Matr. 6):

Niels Andersen, Husmand og Fisker, 48 Aar.

Kirsten Nielsdatter, hans Kone, 49 Aar.

2 Børn.

Huset blev o. 1830 udflyttet Syd for Byen. For 100 Aar siden boede Per Skøt og Skøt Mariane her. Skøt Konen var den første Høker i Hov, idet hun solgte Brændevin og Kaffe.

De gamle fortalte, at hun var »saa møi nøw«,

naar hun vejede Kaffe til sine Kunder, og at hun somme Tider bed en Bønne over for at faa Vægten til at stemme, — og de tilføjede spydigt, at det var ikke saa nemt for Mariane, for hun havde kun to Fortænder, en i Over- og en i Nedermunden — og de sad ikke lige for hinanden.

»Skøtkonens Revle« minder stadig om denne Byens første Købmand.

Senere beboedes Stedet bl. a. af Jens Nielsen Sig, Niels Jensen, Jens P. Jensen (Tru Jens Peter), A. Peter Larsen og Cilius Christensen — nu Jens P. Larsen.

^{27/1} 1890 købte Niels Axelsen en Hedelod af Niels Jensen og byggede paa den, fra 1921 Sønnen Anders Axelsen.

Matr. 19, »Gaarden«, senere kaldet »Birkedommergaard«, laa paa »An' Piesters Bak'«:

1787: Birkedommer Mathias Huulegaard, Gaardmand, 50 Aar.

Peter Huulegaard, hans Søn, 20 Aar.

1 Husholderske, 2 Karle og 1 Pige.

Huulegaard var Enkemand, men ægtede ^{12/12} 1788 Jfr. Louise Hartvig.

»Gaarden« var i 15—1600erne Byens anseeligste Ejendom og var indtil 1784 beboet af samme Slægt. Det var »Jeppe« eller »Ibsenslægten«, som stammede fra Skovfoged Jeppe Christensen Vestbjerg.

1552 Oluf Laursen, 1568 Lars Olufsen, 1590 og 1635 Svigersønnen Jens Jørgensen, g. m. Kirsten Laursdatter. 1635 gav Jeppe Christensen af Vestbjerg 9 Daler i Stedsmaal for et Boel, Kristen Laursdatter oplod ham. Han var gift med hendes Datter Ane.

Jeppe var Skovfoged og Byens Oldermænd i

mange Aar; han døde o. 1670, og 1672 nævnes »Ane i Gaarden«¹⁾ som Fæster. »Gaarden« deltes nu i 3 ligestore Gaarde, Matr. 19, 5 og 28. 1675 og 1710 Christen Ibsen, 1715 Jep Christensen, 1754 og 75 Thomas Ibsen, fra 1776 Jens Thomsen, som ikke formaade at købe sin Gaard til Selveje, men blev Husmand i Kristian Dahls Hus.

Lars Christensen fra Vester Tversted købte 1784 »Gaarden«, som han ¹⁴/₆ 1785 videresolgte til Birke-dommer Huulegaard, som havde afhændet »Slottet« til Jens Kjær. Gaarden var da meget forfalden; men Huulegaard byggede den smukt op og boede her til 1798, da han flyttede til Hals. Inden han afhændede »Birkedommergaarden«, havde han frasolgt det meste af Jorden, saa den nu var et Sted til 1 Hest og 3—4 Køer. Det beboedes af Jens Andersen, Peder Jensen Fjeldsted og Peder Larsen (Per Heden). O. 1850 flyttedes det ud paa Marken, hvor det fra 1856 beboedes af Christen Jensen (Kokkenborg), 1904 Svigersonnen M. Christian Andersen (Friborg).

1856 bortlejede Kræn Kokkenborg paa 50 Aar et Stykke Jord ved Gaden til Sypigen Ane Larsdatter fra Larsensminde. Hun byggede et lille Hus, der senere i mange Aar beboedes af den gamle Vejmand J. Christian Hjort. Bakken vesten for Huset hedder »An' Lavsters Bak'« efter Ane.

I den gamle Raaling i Byen boede Gregers Erikson og senere hans Enke Ane Pedersdatter. Huset er forlængst forsvundet; men de ældre husker godt Stedet, »An' Piesters Bak'«, som en lille Banke, omgivet af Bærbuske. Fisker Axel Sørensen og Cykelhandler Jensen bor nu paa Stedet.

¹⁾ Ekstraskattemandtallet 1672.

Parceller af Birkedommergaarden: Christian Andersen (Friborg), Jens Chr. Hjorts Enke, Laurids Poulsen, Vald. Pedersens Enke, Niels Chr. Nielsen, S. Peter Andreassen, Hans M. Pedersen, »Kirkegaard«, Laurids Jørgensen, Gregers Løglholt, Smed P. Jacobsen, Anton Jensen, Christen P. Christensen (Hugdrup) og Tinus Madsen.

Matr. 5, Bødkegaard (o. 1675 udskilt fra Matr. 19):

Gregers Andersen, Gaardmand, 47 Aar.

Anna Clemensdatter, hans Kone, 36 Aar.

Anders Gregersen, deres Søn, 11 Aar.

Clemen Gregersen, deres Søn, 9 Aar.

Maren Gregersdatter, deres Datter, 8 Aar.

Kirsten Gregersdatter (g. m. Hans Nielsen), 5 Aar.

Mette Gregersdatter (g. m. Hans Nielsen), 1 Aar.

Johanne Andersdatter, Mandens Søster, 30 Aar.

Anders Gregersen, Mandens Fader, 78 Aar.

Gregers havde o. 1775 fæstet Gaarden efter sin Fader Anders Gregersen, og han efterfulgtes 1812 af Svigersønnen Hans Nielsen, Albøge, hvis Søn Andreas Hansen i 1849 overtog Gaarden. 1892 A. Peter Larsen, der o. 1900 udflyttede den til Bødkermarken Vest for Byen.

Fra 1922 nuværende Ejer Marinus P. Pedersen.

Jens Nielsen i Nøregene, Andreas Andreasens Enke, Slagter Nygaard og Valdemar Olesen bor paa *Parceller* af Bødkegaard; de to sidstnævntes Huse ligger paa den gamle Boplads.

Matr. 28, en Gaard (o. 1675 udskilt fra Matr. 19):

Søren Jensen¹⁾, Gaardmand, 53 Aar.

¹⁾ Søren og Sidsel havde en Søn, Baadfører Anders Sørensen, som 1831 fæstede en Grund i Hov (nu »Hotellet«) og byggede derpaa. En anden Søn Christen skal være Fader (nok Farfader?) til Kaptajn Sørensen, som i mange Aar førte »Frem«.

Cidsel Jensdatter, hans Kone, 28 Aar.

Jens Sørensen, deres Søn, 1 Aar.

Anna Sørensdatter, deres Datter, 6 Aar.

En Tjenestedreng.

Søren Jensen var af Jeppe Slægten, og hans Fader Jens Christensen og Farfader Christen Christensen havde begge haft Gaarden i Fæste. Sidstnævnte var Søn af Christen Ibsen i Birkedommergaarden. Søren Jensen døde 1806, og forannævnte Konsortium solgte kort efter Gaarden til Købmand Mads Galthen i Aalborg, som igen afhændede den til Pastor Obel i Hals, som i 1809 splittede den. Søren Jensens Søn Jens Sørensen købte Hovedparcellen, som han i 1812 solgte til sin Svoger Niels Pedersen Smed (af Jeppe Slægten), som samme Aar ægtede Maren Sørensdatter.

Han efterfulgtes 1845 af Sønnen Jens Nielsen Smed, og da Smed Jenses Datter Maren ægtede Jens Neustrup i »Vad Gaarden«, blev de to Steder sammenlagte.

I den gamle Raaling boede Christen Hansen (Kræn Kusk) i en Aarrække, derefter Jens P. Pedersen (Blæs Jens Peter), — nu Karen Madsen.

Mikkemarken, Matr. 34.

I 1810 købte Peder Andersen fra Ulsted Matr. 28s Mikkemarkslod af Pastor Obel i Hals.

Peder byggede paa Lodden, og han og hans Kone Mette Christensdatter (Eske Met') boede her, indtil de 1820 solgte Stedet til Kræn Mørk, hvorefter de flyttede til Torngaard og senere til Pejls Huset i Hov By. Kræn Mørk solgte straks Mikkemarken til Christen Pedersen (gamle Kræn Kusk), der oprindeligt var Kusk paa Ladegaarden, senere Møller. Hans første Kone Karen var fra Øster Mølle ved Dronninglund, og før de flyttede til Hov, havde de boet i Kobber Mølle ved Ørsø.

Sønnen Hans Peter Christensen (Kusk Peter) boede ogsaa paa Mikkemarken; hans Sønner Christen og Rasmus Hansen var Fiskere i Hov.

Senere Ejere: Jens Chr. Trudsen, 1878 Søren Chr. Pedersen (Søren Boelhøj), 1900 Th. Peter Løgholt, 1903 Lars A. Sloth, der købte megen Jord til og byggede Gaarden op, — 1929 Johs. Sloth.

Missionshuset, Bagermester S. Olesens, Martin Madsens og Niels Chr. Nielsens Ejendomme er Parceller af Gaard Matr. 28.

Matr. 4, Larsensminde:

Thomas Christensen,
Gaardmand, 58 Aar.

Elisabeth Pedersdatter,
hans Kone, 57 Aar.

Lars Thomsen, deres Søn, 26 Aar.

»Tammes Skuel« var Søn af den gamle Skoleholder Christen Gundersen, og Lisbeth var Plejedatter af Lars Jensen, som i mange Aar havde været Fæster af Gaarden. Deres Søn Lars Thomsen arvede Gaarden; han var gift med Ane Marie Jensdatter fra Gammel Christians Gaard. 1832 Jens Larsen, 1874 dennes Svigersøn Jens Simonsen og 1915 J. Christian Simonsen.

1855—57 udflyttede Jens Larsen Gaarden.

Paa Gaardens gamle Plads i Byen bor nu Jens Dahl og Carl Dahl.

Andre Parceller: Oskar M. Andersen, Adolf Jensen, Holger W. Lyngø og Arginus Andersen.

Lars A. Sloth.

Norden for Jens Dahls, i 2. Lærerens Have, laa forudm et lille Hus, »den gamle Butik« (Mørk Husset).

Her boede Jacob Madsen, om hvem der 1801 skrives: »Jordløs Husmand, meget fattig«. 1834 Kræn Mørk og Mørk Met', senere Lærer Ellermanns Svigerforældre, Snedkeren »Gammel Frants« og hans Kone Maren.

I 1873 aabnede Købmand Niels Nielsen sin Forretning her, og her var tillige i nogle Aar en Poge-skole, som Stine Sloth forestod.

Huset blev nedbrudt i 1880erne.

Matr. 1, Hov Skole (se senere):

Christen Christensen, Skoleholder, 40 Aar.

Maren Nielsdatter, hans Kone, 32 Aar.

Christen Christensen, 4 Aar.

Birgitte Christensdatter, 7 Aar.

Matr. 3, Nørgaard:

Jens Andersen (Hals), Husbonde, 70 Aar.

Karen Jensdatter, hans Hustru, 68 Aar.

Karen Jensdatter, deres Datter, 36 Aar.

Peder Christensen, Tjenestekarl, 39 Aar.

Gaarden laa oprindelig norden for Byen, men den blev i 1627 næsten ødelagt af de tyske Soldater, som myrdede den ene Fæster, gamle Jacob Madsen, og to af hans Sønner. Den anden Fæster, Iver Jensen, Jacobs Svigersøn, flygtede med Kone og Børn bort fra Hov, hvorefter hans Svoger, Skovrider Peder Jensen Skytte, overtog Fæstet.

»Per Skøt« genopbyggede Nørgaard inde i Byen; han var født i Hedegaard i Biersted som Søn af den ansete Delefoged Jens Christensen, og boede før 1627 i Hals.

Han var en driftig Mand, som byggede en Vind-

mølle i Hov og sammen med Knud Juul i Hals en Vandmølle i Jyngerhusene.

Hans Enke Ane Jacobsdatter ægtede o. 1643 Anders Lauridsen (se foran).

Efter Jens Hals fulgte Svigersønnen Niels Sørensen, som ¹⁹/₄ 1800 købte Gaarden til Selveje for 698 Rdlr., derefter Peder Nielsen Smed, g. m. Mariane Nielsdatter, saa hans Brodersøn N. P. Christensen (Smed Peter) og dennes Søn J. Chr. Nielsen (Smed Kristian). Smed Kristian solgte 1906 Gaarden og flyttede med sine Søskende Lars og Trine til Staa, hvor deres Moder Birgitte var fra.

1906 Johannes Thomsen og 1913 nuværende Ejer Laurits Egholm.

Gaarden blev 1855 udflyttet af Smed Peter; Købmand Th. Nielsen bor paa dens gamle Plads.

Parceller af Nørgaard: Marinus A. Nielsen, Marius Knudsen, A. Peter Madsen, Centralen, Johs. Ferdinand Christensen.

Matr. 4, Hugdrupgaarden:

Christen Christensen Bødker, Gaardmand, 65 Aar.

Karen Sørensdatter, hans Kone, 69 Aar.

Christen Christensen Bødker, deres Søn, 38 Aar.

Anna Larsdatter, Tjenestepige, 32 Aar.

Kræn Bødker havde o. 1750 overtaget Fæstet efter Faderen, Christen Christensen Bødker, hvis Fader Christen Pedersen Bødker ogsaa havde boet her¹⁾. Slægten stammer fra Matr. 6. Han efterfulgtes af Sønnen Christen Christensen Bødker, som 1804 solgte Gaarden og flyttede til Østerhassing.

¹⁾ 1552 havde Gaarden 2 Fæstere, Niels Lauritsen og Per Hansen, og 1600 stadig to Fæstere, Per Jensen og Mads Suder. 1617 bor Jens Sørensen i Hugdrupgaarden, og Jens Jørgensen i »Gaarden« bruger nu Mads Suders Part.

Gaarden blev nu splittet, og Peder Eriksen fra »Hov Gaard« købte Hovedparcellen, som han 1810 solgte til sin Svigersøn Jean Nielsen Krag fra Hals. »Jan«, som Folk kaldte ham, skal 1812 have opført Raalingen, som er en af de ældste Bygninger i Hov.

1838 ejedes Gaarden af Hans Chr. Sørensen, der o. 1844 solgte den til Anders Andersen (Hugdrup).

Anders Hugdrup var født 1801 i Nerup som Søn af Anders Christensen (Hugdrup), som var fra Hugdrup i Skæve Sogn.

1856 Christen Andersen (Hugdrup), 1896 Anders Christensen (Hugdrup) og 1931 Povl Christensen.

Parceller: Anton Andersen og Anton Sørensen.

Matr. 24, Bangsbo Huset:

Niels Jensen Nibe, Husmand og Fisker, 36 Aar.

Maren Jensdatter, hans Kone, 40 Aar,

og to Børn.

Niels Nibe havde $\frac{20}{6}$ 1783 købt Huset til Selveje af Holmarch, og han solgte det 1789 til Frants Hansen Møller, som endnu 1801 boede her.

1664 og -88 Søren Svendsen, derefter Niels Sørensen og Søren Nielsen († 1773), hvis Sønner var Skovfoged Christen Sørensen og Niels Sørensen i Nørgaard. $\frac{9}{10}$ 1815 købte Lars Nielsen, Søn af Smed Niels, Stedet, — senere Læsø Johannes, 1851 Lars Nielsen (Bangsbo), hvis Enke Trine 1895 overdrog det til Sønnen Bangsbo Niels Peter, 1918 Kr. Lund og 1923 J. Martinus Nielsen.

Matr. 25, et Hus, som da laa paa søndre Ende af Haven (nu Stine Løgtholt).

Jens Pedersen, Husmand og Fisker, 54 Aar.

Anna Jørgensdatter, hans Kone, 48 Aar.

Johanne Jensdatter, deres Datter, 19 Aar.

1664 og -88 Peder Jensen, 1715 Lars Byrgesen,

1730 Peder Ottosen, fra o. 1760 Jens Pedersen, der ^{20/6} 1783 købte Huset til Selveje.

1815 boede den lystige Hattemager Christoffer Bech her. Han mødte hvert Aar paa Hals Marked med et Lager af stive sorte Hatte, som han i Aarets Løb havde lavet; men alle Hattene var af samme Størrelse.

Dette forhindrede dog ikke Christoffer i hvert Aar at faa udsolgt. Han medførte altid en Bunke gamle Aviser, og hvis en Hat var for stor, puttede han en halv eller hel Avis bag Svederemmen, saa passede den. Var Hatten derimod for lille, greb han i begge Sider af Skyggen og hev den ned over Ørene af Kunden, og han forsikrede alle Kunderne: »Den trækker sig i Lave, min gode Mand, naar du har gaaet lidt med den!«

Senere beboedes Huset af Frederik Frederiksen (Kro Frederik), Jens Christensen, Mads Chr. Jensen, 1867 Andreas Nielsen, Skomager, 1877 Rasmus Jensen (Skomager Rasmus), 1896 Svend Tuesen (Thøger Svend) og 1930 Kristine Løgholt.

Vi er nu naaet norden ud af Hov. Saa gaar vi tværs over Gaden hen til Slotledet og staar saa foran Byens største og fineste Hjem, den nyopbyggede »Hov Gaard« eller »Slottet«.

Matr. 17, Hov Gaard (Slottet, Vad Gaarden, Elhwogaard):

Rasmus Andersen Torst, Gaardmand, Enkemand,
30 Aar.

Anders Jacob Rasmussen Torst, 9 Aar.

Jørgen Rasmussen Torst, 7 Aar.

En Husholderske, en Pige og to Karle.

Rasmus Torst var Søn af Anders Torst paa Øster-aagaard og Maren Jørgensdatter Kjærulf.

Han havde overtaget Gaarden efter sin Svoger Jens Kjør, som 1785 havde købt den af Birkedommer Huulegaard¹⁾). 1790 solgte Torst Gaarden til Peder Eriksen paa Vesterheden, som 1799 overdrog den til sin yngste Søn Erik Pedersen, der 1806 solgte »min Gaard i Hov, Slottet kaldet« til Pastor Obel i Hals. Obel, som var Ejendomsspekulant og Gaardslagter, lod Hov Gaard udparcellere. Tilbage blev et Sted til en Hest og 3—4 Køer, og dette Sted købtes 1812 af Povl Nielsen Vad fra Melholt, hvis Søn Lars Povlsen Vad 1871 solgte Stedet til Jens Rasmussen Neustrup, der 1876 udflyttede det til Ellehovedet i Østsiden af Skoven. 1924 Sønnen Jens Neustrup, 1943 sidstnævntes Svoger Carl Hansen i Hellerup.

Gaarden kaldes nu *Elhwogaard*. Paa Gaardens gamle Plads laa i mange Aar Niels Mikael Krebs' Smedje.

Lidt Sydøst for Gaarden lod Per Eriksen opføre et lille Sted, som han tilligemed noget Jord overdrog sin ældste Søn Christen Pedersen 1802. Efter at Hov Gaard var blevet splittet og overtaget af Povl Vad, kaldte Folk den for »Vad Gaarden«, medens Slot Navnet knyttedes til det ny Sted, hvis Ejer »Kræn Slot« jo var fra »Slottet«.

O. 1820 købte Lars Jensen fra Gaaser »Slot Stedet«. Han var Søn af Jens Christensen i Lille Toftegaard i Gaaser, og Slot Navnet gik fra Gaarden over paa ham og hans Efterkommere. 1858 Christen Larsen Sloth, som 1862 udflyttede Gaarden til Nørengene, 1897 Svigersønnen Anders Pedersen og 1929 Jens Chr. Henningsen fra Hals. Paa Slot Gaardens Plads bor nu O. Chr. Bendtzen (se Matr. 22).

¹⁾ Huulegaard, der før boede i Gjeraa, købte 1781 »Slottet« af Holmarch.

Parceller af Slot Gaarden, Matr. 16: Martin Christiansen, Thorvald Madsens Enke, Kr. Gregersen, Marinus Andersen og Lars Andersens Enke.

Parceller af Hov Gaard, Matr. 17: Hans Clausec, Peder Gregersen, Jensine Pedersen, Johan P. Svendsen, Angelo Vallente og Christiane Jensen.

Hov Gaard var o. 1600 kun et Gadehus, hvis Fæster gav $\frac{1}{2}$ Td. Salt i aarlig Landgilde; men o. 1716 fik Stedet Jord til Hk. 0 - 7 - 2 - 1, og 1775 lagdes Gaarden sammen med Matr. 29, saa dens Hk. blev 1 - 7 - 0 - 2.

Matr. 22, et Hus (nu borte); det laa ved Nordøsthjørnet af Ejnar Hansens Gaard:

Christen Christensen, Skipper, Husmand, 61 Aar.
Maren Pedersdatter, hans Kone, 77 Aar.

1820 Peder Pedersen (Pejs), 1836 N. Chr. Larsen, saa Per Junsen, derefter Clemen Clemensen (den bitte Clemen, se M. 33), hvis Enke Trine ægtede Anders Peter Hansen (Klemmi Peter), der var fra Hugdrupgaarden, og 1894 Svigersønnen Chr. Christensen (Skole), som byggede paa Slotgaardens Toft, som Klemmi Peter havde købt af Kræn Sloth.

1907 Anders Andersen, 1935 Ole Chr. Bendtzen.

Matr. 15, en Gaard (Ejnar Hansen):

Johannes Christensen, Gaardmand, 45 Aar.

Johanne Lauridsdatter, hans Kone, 50 Aar.

Anna Nielsdatter, hendes Datter af 1. Ægteskab, 22 Aar.

Kirsten Johansdatter, deres Datter, 11 Aar.

»Smed Johannes« var Søn af den gamle Bysmed Christen Christensen (se M. 31), og Johanne var Enke efter Skovfoged Niels Terkildsen i Strengholt.

1568 Søren Christensen, 1600 og 1643 Jens Sørensen, 1662 Lars Jensen Skov, 1688 Per Lauridsen,

1710 og 35 Gl. Peder Pedersen, 1754 Skovfoged Christen Pedersen, 1769 Ejler Pedersen, Broder til Smed Niels i M. 31, 1775 Christen Jungersen af Østerhassing, og fra o. 1780 Johannes Christensen, fra 1800 Lars Nielsen Kjær, der samme Aar købte Gaarden til

Anders P. Rasmussen.

Selveje. 1823 Lars Kjærs Brodersøn Niels Christensen Kjær og 1855 Sønnen Niels Nielsen Kjær, hvis Enke Ane Margrethe Nielsdatter (Tjar Grethen) i 1866 ægtede Anders P. Rasmussen, som var Ejer af Matr. 7.

Anders Peter lagde de to Gaarde sammen og lavede et Magelæg med Morten Jensen, som boede sønden for Skræddergaarden paa Gammel Kristians Nørmarkslod.

Morten fik Matr. 15 med det meste af Jorderne, og Anders Peter fik Mortens Gaard (14 a), som blev nedbrudt, og hvis Jorder han lagde under sit Hjem, som han 1867—68 udflyttede.

1868 Morten Jensen, derefter Svigersønnen Peder Nielsen (Per Morten), en Søn fra Nørgaard, 1911 Kristian Andersen, 1944 Ejnar Hansen.

Murermester N. Pedersens, Anders Peter Pedersens, Murer J. Chr. Pedersens og Vognmand S. Andersens Ejendomme er *Parceller* af Matr. 15.

Gaarden er oprindelig, o. 1550, opstaaet ved en Deling af Matr. 14.

Matr. 14, Gammel Kristians Gaard:

Jens Jensen, Gaardmand, 56 Aar.

Anne Jensdatter, hans Kone, 49 Aar.

Christen Jensen, deres Søn, 24 Aar.

Ane Marie Jensdtr., deres Datter (senere g. m. Lars Thomsen i M. 4), 20 Aar.

Gaarden var oprindelig een Ejendom med Matr. 15; men allerede 1568 var den delt i to Parter.

1552 Thomas Hansen, 1568 hans Enke Sidsel, 1601 og -29 Niels Thomsen, herefter Povl Pedersen og Jens Ibsen (af Jeppe Slægten). Sidstnævntes Enke blev o. 1700 gift med Thomas Nielsen, en Søn fra Krogen, herefter Jens Thomsen og Jens Jensen, som $10/6$ 1783 købte Gaarden til Selveje for 180 Rdlr.

Hans Søn Christen Jensen købte 1787 Gaarden og ægtede 1802 Johanne Christensdatter, Datter af Gaardejer i Hals Christen Nielsen Glarmester.

Deres Søn Jens Christian Christensen (Gammel Kristian) overtog o. 1835 Hjemmet.

Gammel Kristian var ugift, og Moderen »Glar Johan'« holdt i nogle Aar Hus for ham. Efter hendes Død gik han selv og biksede med Husvæsenet, slagtede, bagte, bryggede, lavede Mad og gjorde rent, d. v. s. det med Rengøringen var saa som saa.

Hans Høns gjorde Æg i Sengen og sad om Natten paa Stangen, som forbandt Bordets Krydsben, og Natpotten havde sin Plads i en Fordybning i Lergulvet.

Kristian undersøgte med en Pegefinger jævnlige, om Hønsene var med Æg; men dette forhindrede ikke, at han straks efter smurte Smør eller Honning paa et Stykke Brød til sig selv eller eventuelle Gæster med samme Finger.

Hans Honning var ikke meget eftertragtet, da den gerne var fuld af Vinger, Ben og Hoveder af døde Bier.

Byens unge Knægte var slemme til at holde Gam-

mel Kristian for Trekant, og de spillede ham mange grove Puds. Han blev da vred og skældte ud og dominerede; men fik han saa en Undskyldning og et Par venlige Ord, var det hele glemt; thi med alle sine Særheder var han en rar og venlig Mand, god mod Mennesker og Dyr, hvorfor alle kunde lide ham.

Han elskede Børn, og kom Byens Børn et Ærinde, blev de altid trakteret med Æbler, Kage eller Æbleskiver.

De holdt mest af Æblerne; thi selv om Landsbybørn for 70—80 Aar siden ikke var særlig kræsne, saa havde de alligevel lidt Mistro til Kristians Bagværk.

I Gammel Kristians ældre Aar afløstes Nationaldragten, Knæbukser og Skindvest med Bindeærmer, af den mere moderne Klædedragt; men han holdt meget længe ved Knæbukserne, ligesom han ogsaa var den sidste Mand i Byen, der brugte den skyggeløse, tæt om Hovedet sluttende Hue, som gik langt ned i Nakken, den Hue, som man ser paa gamle Billeder af Bønderne i Middelalderen.

Hans Broder Jens Christensen fór i mange Aar til Søs med danske og udenlandske Skibe. Han tjente store Penge, men var en lystig Krabat, som lod Pengene rulle igen. Naar han gæstede Hjemmet, kom han gerne med flotte Klæder, Lommeur og mange Dollars eller Sterling paa Lommen; men Hyren fik snart Ben at gaa paa; thi blev han træt af at svire i Hov, drog han til Aalborg, hvor Pigerne snart skilte ham af med den overflødige Mammon, for han var en stor Dameven.

Da han blev gammel og skrøbelig, kom han hjem og slog sig ned hos sin skikkelige Broder, — hjalp ham lidt med Landbruget og drak meget.

Dette sidste syntes den mere ædruelige Kristian ikke godt om.

Naar Jens Christensen fik »en Fjer paa«, blev han stridbar og ævlevorn.

»Jeg har sejlet paa alle Verdens Have og kysset alle Pigerne, de sorte, hvide, brune og gule. Jeg har sejlet tyve Gange gennem den engelske Kanal, — nej kun nitten; thi den tyvende maatte vi paa Grund af Modvind gaa norden om Skotland.

Jeg har set alt og været med til alt. Men du, Bror Kristian, du sølle Hjemmefødning, som har gaaet og druntet i Hov hele din Levetid, — hvad kan du?« — sagde han engang i et Selskab.

Gammel Kristian blev vred og snærrede: »A ka' føi dæ, for de' ka' do intj siel!«

Jeg mindes tydeligt den gamle Sømmand, som overlevede Broderen og døde først i 90erne. Hans Ansigt var vansiret, fordi Byens Skræk, Niels Mortensen, under et Slagsmaal henne paa Kroen havde bidt Næsen af ham.

Jens gik i nogen Tid med Næsestumpen i Vestelommen og fablede om, at han skulde have Doktoren til at sy den til; men det blev ikke til noget.

Gaarden, der var en af Byens bedste, blev udstykket i Gammel Kristians Tid.

Morten Jensens Gaard i Nørmarken var en Parcel herfra, se Matr. 15.

¹²/₂ 1862 bortlejede Morten Jensen paa 50 Aar Halvdelen af sin Hedelod til Niels Christian Andisen og den anden Halvdel til Simon Jensen (Bark Simon)¹). De to Ejendomme ejes nu af Mads Chr. Jakobsen og Carl Nielsen Nymark, hvis Fader Peter Nymark i 1882 overtog »Barken«s Fæste.

¹) Den første Lod var bebygget, den anden ikke.

En Lod vesten Skoven solgtes til Knud Thomsen (Bitte Knud), der 1866 afhændede den til Lars P. Christensen (Lars Junsen), nu Aage Jensen.

Gammel Kristians Søstersøn, J. Christian Gregersen, overtog Stedet, hvor der nu kun var et Par Heste og 5—6 Køer; han udparcellerede det yderligere, — nu Gregers Gregersen.

Parceller: Thorvald Johannessen, Carl B. Terp, N. P. Christensen, Valdemar Dahl, Aage Jensen, M. Chr. Jacobsen, Carl Nielsen Nymark, Axel Pedersen, Jens Chr. Martinsen, B. Behrentz, Tinus Dahl, Chr. Gregersen.

Matr. 21, et Hus:

Christen Jungersen, Husmand og Fisker, 40 Aar.
Anne Larsdatter, hans Kone, 46 Aar.

Junger Christensen, deres Søn, 8 Aar.

Karen Christensdatter, deres Datter, 10 Aar.

Christen Jungersen, som tidligere havde været Gaardfæster i Matr. 15 og derefter Skovfoged i Strengholt, solgte Huset og flyttede til Hals. Han døde 1821 i Ølandshuset (Lille Koldkjær). Dette Hus kaldtes efter ham for Jyngerhuset, og Navnet gik saa over paa de andre Huse i Koldkjær, som i mange Aar kaldtes »Jyngerhusene«.

1799 købte Clemen Lauridsen Huset, som han beboede i o. 40 Aar. Han købte Jord til, saa han kunde holde en Hest og 3—4 Køer, og der fortællendes, at han var den sidste Mand i Byen, som selv brændte sin Brændevin.

1866 Peder Jacobsen (Læsø Peter), 1905 Jørgen P. Jørgensen (Læsø Jørgen), fra 1908 Jens Chr. Madsen.

Matr. 12, Skræddergaarden (Thomasminde):

Thomas Jensen, Gaardmand, 44 Aar.

Johanne Jensdatter, hans Kone, 35 Aar.

Jens Thomsen, deres Søn, 4 Aar.

Niels Thomsen, deres Søn, 1 Aar.

Mette Thomasdatter, deres Datter, 9 Aar.

Mariane Thomasdatter, deres Datter, 7 Aar.

Matr. 12 var oprindeligt et jordløst Hus, som 1730 og -54 var beboet af Jens Rasmussen og 1769 af Thomas Jensen Skrædder, en Søn af Jens Thomsen i M. 14.

1781 købte »Skrædder Tammes« for 125 Rdlr. »et Hus, han bor i, og noget Hartkorn (ca. $\frac{1}{2}$ Td.), som Niels Smed har haft, samt den paa Smed Nielses tilforn beboede Gaards Plads staaende Lade og Grund«.

Thomas drev nu baade Landbrug og Skrædderi, og han var tillige en stor Jæger, som jævnlig gik til Heden eller Skoven med Bøssen. Der fortælles, at han en tidlig Morgen kom hjem med en Ræv, som han havde skudt. For ikke at vække Hanne og Børnene gik han ind i Vesterstuen, hvor han havde Værksted, og satte sig til at sy paa et Par Bukser; den døde Ræv lagde han paa Bordet ved Siden af sig. Pludselig hørte han en Rude klirre, og da han drejede Hovedet, saa han Mikkels Hale forsvinde ud ad Vinduet. Tammes greb Bøssen; men inden han fik den ladt og kom ud i Haven, var den træske Mikkell over alle Bjerge.

Hans ældste Søn Jens Thomsen overtog 1816 Gaarden; men skønt Thomas er den eneste Skrædder i Slægten, har Navnet hængt ved hans Efterkommere til vore Dage. Skrædder Jenses Kone hed Kirsten og var Gaardmandsdatter fra Volstrup; hun var en saare myndig Kvinde, som med fast Haand styrede sin meget ældre Mand og Børneflokk. Fra 1855

Thomas P. Jensen, som et Par Aar efter udflyttede Gaarden til Nørmarken. Da han overtog Hjemmet, oprettedes en Aftægtskontrakt mellem ham og Forældrene; den lyder saaledes:

»Aftægt til Jens Thomsen og Kirsten Madsdatter:
 3 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, at levere hvert Aars
 1. Maj og 1. November, hver Gang med Halyparten.
 3 Tdr. Kartoffler, 3 Lispund Mellemlæsk, 1 Skp.
 Salt at levere hver Mortensdag, 3 Lispund veltørrede
 Fisk at levere ved Udgangen af Maj, 2 Potter 8°
 Brændevin at levere til Jul, 1 Pot til Paaske og 1 Pot
 til Pintse.

Endvidere fødes og græsses for mig og min Kone en Ko og et Faar med dets Yngel om Sommeren, hvilken Ko og Faar jeg udtager forlods af Gaardens Besætning.

Bliver Koen utjenlig, indsætter Gaardens Ejer i sammes Sted en forsvarlig Ko.

Paa den Tid af Aaret, der ikke malkes, leveres os daglig 2 Potter Mælk, eller, hvis samme ikke haves, 3 Potter Godtøl, — endvidere 4 Læs Skudtørv, 40 Snese pr. Læs, 8 Læs Splittørv a 12 Snese pr. Læs, samt 2 Læs Ris til Bagning, — besørge vort Korn til og fra Mølle, besørge os to Gange aarlig til og fra Sognets Kirke, — hente Læge og Præst til os, naar behøves i Sygdoms- og Svagheds Tilfælde, samt besørge vor fornødne Pleje og Opvartning og foranstalter vor Lejlighed rengjort og vort Tøj vasket.

Vi forbeholder os fri Ret til Brug af Brønd og Bageovn i Gaarden. Gaardens Ejer besørger vor Begravelse paa hæderlig og anstændig Vis, hvorimod han som Vederlag faar samtlige vore Efterladenskaber.

Naar jeg eller min Kone ved Døden afgaar, bortfalder $\frac{1}{3}$ af det os betingede Korn, Flæsk, Fisk, Salt

og Brændevin. Dersom den længstlevende forlader Aftægtsboligen, skal Aftægtsyderen levere Varerne paa Vedkommendes Bopæl, dog ikke over 1 Mils Afstand fra Gaarden. Afhændes Gaarden af ovennævnte vor Søn, og kommer i en anden Mands Besiddelse, forøges Aftægten med et Tillæg af 20 Rdlr. aarlig, som erlægges med 10 Rdlr. hver Juni og 10 Rdlr. hver December Termin.

Saa længe jeg og min Kone, som nu nyder vor Husly, Underholdning, Føde og Klæder, Opvartning og øvrige Fornødenheder i Forening med Beboeren af Ejendommen og hans Familie og dermed finder os tilfredse, — kan Aftægtsboligens Indrettelse, saavel som Aftægtsydelsen udsættes; men efter 3 Maaneders Tilsigelse skal saadan Bolig være indrettet, — og siden vedligeholdes af Gaardens Ejer:

3 Fag i Gaardens vestre Hus, eller hvis Gaarden flyttes, da ligeledes 3 Fag med Fjælgulv, Loft, Skorsten, Kakkellovn, fornødne Vinduer og Døre, 1 Senge-sted og øvrige almindelige Bekvemmeligheder, — og forbeholder vi os, naar vi flytter ind, forlods at ud-tage af Boets Møbler og Effekter, hvad vi behøver til Brug og Afbenyttelse, — nemlig 1 god Sengs Klæder, Kaffekedel, Bord, Stole, Lerkar, Spand, Stripper, Gryde m. m. fornøden Bohave¹⁾).

Aftægten beregnes til 74 Rdlr., der 5 Gange be-

¹⁾ Man ser, at Kontrakten gik meget i Enkelthederne; men det kunde ogsaa være paakrævet. De gamle fortalte om en Aftægtskontrakt, som omtrent paa samme Tid blev oprettet paa en Gaard i Hals. Her skulde Aftægtsmanden blandt andet have et Sæt Tøj engang imellem.

Aftægtsmanden var et gammelt Gnav og kom snart i Spektakler med Datter og Svigersøn. Datteren hittede saa paa at levere ham hans Tøj uden Knapper og Knaphuller; for »der stod i Kontrakten ikke noget om, at der skulde være Knapper i Tøjet«.

regnet udgør 370 Rdlr., og skal være Prioritet i den herved overdragne Ejendom, næst efter 525 Rdlr.; men gaar Gaarden over paa anden Mand, bør Gælden afløses, og Aftægten være 1. Prioritet.«

Aftægtsfolkernes andre Børn tillægges i Arv:

Jens Christian Jensen	50 Rdlr.
Ane Marie Jensdatter	25 »
Kristine Jensdatter	25 »

»Tammes Peter« fulgte 1891 af Sønnen Simon Thomsen, der døde 1911, hvorefter hans Enke Hanne i mange Aar sad for Gaarden, — ⁴/₁₀ 1935 Sønnen Marius Thomsen.

Thomas Peter udflyttede Gaarden og solgte 1859 den gamle Raaling i Byen til sin Broder Jens Christian Jensen (Skrædder Jens Kristian); det gamle Hus, som stammede fra før Udskiftningen, blev 1892 erstattet med en mere moderne Bygning. Jens Kristian var Fisker, og hans Kone, Kristiane, havde Byens første Brødudsalg, idet en Bager fra Ulsted, senere fra Hals, fra Midten af 90erne kom til Hov med friskt Brød og Kager; før den Tid bagte Hovboerne selv deres Brød.

1908 Karl Jensen, 1910 Niels Chr. Christensen (Niels Busk), 1917 Smed Peter K. Christiansen, der opførte en Smedje vesten for Huset, — fra 1920 nuværende Ejer Hans Madsen.

1860 solgte Thomas Peter Vesterhuset og Toften til Niels Mikael Simonsen, der var Fiskekrejler. Huset brændte og opbyggedes lidt længere Vest paa. Efter at Niels Mikael var druknet paa en af sine Krejleture op i Landet, boede den lystige »Skomager Simon« her, — og fra 1891 Fisker Anders P. Christensen (Skole Anders), hvis Kone Anne Marie i mange

Aar var Hovboernes Sygeplejerske, Kogekone m. m.,
— 1943 Kristian Andersen.

Andre Parceller af Skræddergaarden: Sine Knudsen (Kirk) og Gregersine Christensens Ejendomme.

Vesten for Skræddergaarden laa Skolebørnenes Legeplads »Klavrepladsen« og den gamle Bydam. Bydammen var til sidst om Sommeren kun et Par Mudderhuller, fyldt med Bladder.

For en Snes Aar siden fik »Hov Borgerforening« Pladsen overladt, og her findes nu et pænt lille Anlæg.

SKOLEHOLDER JENS CHRISTENSEN BROCH I BISLEV

AF FORSTANDER F. ELLE JENSEN

JENS CHRISTENSEN BROCH blev født 1706 i Fjeldsø, hvor hans Fader var Gaardmand. Som Dreng fik han lært at læse, derimod ikke at skrive, men senere tilegnede han sig alligevel saa mange Færdigheder, at han omkring 1730 kunde anses for skikket til at blive Skoleholder i Staun ved Nibe. Her studerede han flittigt i sit Ny Testamente og stiftede derhos Bekendtskab med visse theologiske Skrifter — hvilke siges ikke, men efter hans følgende Livsudvikling at dømme kan der ikke være nogen Tvivl om, at Kvækeres Bøger har været derimellem — men Følgen blev, at han derved efterhaanden kom paa de Tanker, at de nu brugelige Skikke ved Daab og Nadver ikke stemte overens med Kristi Indstiftelse. Hvad hans Strid med Herskabet paa Herregaarden Vaar egentlig har drejet sig om, kan ikke oplyses, da Aars-Slet Herreders Tingbog for disse Aar ikke eksisterer mere, men det er ikke umuligt, at den sekteriske Uvilje mod at vise ydre Høflighed mod andre, som han senere lagde for Dagen, og som han mente var i Overensstemmelse med sand Kristendom, kan have givet den første Anledning, og at han saa, stejl og fanatisk som han aabenbart af Naturen har været, er frenkommet med nedsættende og saarende Udtalelser saavel om Pro-

prietær Poulson som om hans Ridefoged. Det endte med, at Broch 1732 ved Retten blev nødt til at give de to Mænd en skriftlig Undskyldning, hvorhos han maatte forpligte sig til at forlade Godset.

Hvorledes og naar han saa efter dette er blevet Skoleholder i Bislev, vides ikke, men hverken Provsten for Hornum Herred eller Herskabet paa Lundbæk har været medvirkende dertil, saa det ligger nær at formode, at det er Beboerne, der har antaget ham, og at Myndighederne saa har ladet dette passere uden at undersøge hans Forhold nøjere. Sine Særmeninger havde han nemlig ikke ladet blive tilbage i Staun, oven i Købet befæstedes han paa det nye Sted under sin Læsning i Bibelen yderligere i dem, og det varede derfor heller ikke længe, inden han som Følge af dem kom i en voldsom Strid med sine foresatte.

Sidst paa Aaret 1734 kom Student *Morten Støttrup* fra København hjem paa Besøg hos sine Forældre i Støttrup ved Farsø. I de stærke religiøse Brydninger, der just paa denne Tid var opstaaet i Hovedstaden mellem ortodokse og Pietister¹⁾, havde han hørt til paa den alleryderste venstre Fløj, hvor man især under Paavirkning af den tyske Sværmer *Dippels* Skrifter i sin Iver efter at betone den personlige Tilegnelse af Kristendommen rettede de voldsomste Angreb paa den bestaaende Kirke med dens Sakramenter, Ceremonier og Præster, som kun indgød Folk en falsk Tryghed; Gud fandtes alene, hævdede man, i et Menneskes Hjerte, dér og kun dér aabenbarede han sig for dem, der søgte ham. (Læren om »det indre Lys«.) Baade i Farsø og i Viborg, hvor han ligeledes havde Familie, vakte Støttrup stort Røre ved sine

¹⁾ F. Elle Jensen: Pietismen i Danmark (1924), S. 49 ff.

radikale Udtalelser, saa Øvrigheden fandt sig foranlediget til at gribe ind og sætte ham under Anklage. Den derpaa følgende, meget omtalte Proces skal ikke her refereres¹⁾, derimod er det værd at paapege, at Støttrup ogsaa under sit Ophold i Jylland kom i Forbindelse med Broch, om hvem han vel maa have hørt, og at han i ham fandt en lærvillig Discipel, der, om han før havde været famlende og usikker paa enkelte Punkter, nu blev forvandlet til en afgjort Profet for og Forkynder af den nye Lære.

Naturligvis vakte dette baade Opsigt og Uro paa Egnen. Sognepræsten for Veggerby-Bislev, *Eggert Bilenberg*, kunde imidlertid paa Grund af Sygdom ikke gribe virksomt ind (han døde kort efter), og han bad derfor Provst *Laurberg* i Sønderholm (1720—40) om at tage Affære. Denne tillyste da Visitats i Bislev Kirke d. 24. Febr. 1735 og bad samtidig tre af Herredets Præster, *Alsing* i Nibe, *Bloch* i Ellitshøj, og *Aagaard* i Aardestrup om at komme til Stede, for at de med ham kunde overveje, hvad der skulde foretages til »Guds Ære og de enfoldiges Redning fra sjæleødende Vildfarelse«.

Dagen kom, og Tjenesten i Kirken forløb paa sædvanlig Vis. Men da Provsten derefter, som Skik var, spurgte, om nogen havde noget at klage over, traadte — rimeligvis efter Aftale — Ridefoged P. Buch fra Lundbæk frem og overleverede ham et af Broch i 22 Punkter langt og vidtløftigt forfattet Skrift, hvori denne under Paaberaabelse af mange Skriftsteder redegjorde for alle sine Meninger.

Begyndelsen er rettroende nok, for saa vidt som Broch deri bekender sin fulde Overensstemmelse med

¹⁾ Om den Støttrupske Proces se P. Severinsen: Viborg Domkirke (1932), S. 405 ff, og Jydske Saml., 3. R., VI. B., S. 251 ff.

de tre apostolske Trosartikler og sin Tro paa Bibelens Uforanderlighed og Paalidelighed. Men derefter følger saa et voldsomt Angreb paa Kirkens Tjenere. Præsterne søger, siger han, deres egen Ære og Rigdom ligesom de ugudelige Proprietærer, derfor taler de af dem selv, mens han, Broch, taler af Gud, da han elsker ham og er nidkær for hans Ære. Men det er de ikke, og de er heller ikke villige til at lide Verdens Forfølgelse, men de fordølger som Skalke Guds Befalinger for at tækkes den. Mod Jesu Ord (Math. 23, 8 og Luc. 22, 25), der forbyder Evangeliets Tjenere at kalde sig Mester og Magister eller Herre, lader hver Sognepræst sig titulere af sin Menighed med saadanne Benævnelser, ja har af skændig Hoffærdighed ladet det sætte i alle Katekismer, at man skal sige til dem: »Værdige, kære Herre, jeg beder jer, at I vil høre mit Skriftemaal og sige mig Forladelse til!« Men derved faar de de enfoldige Folk til at tjene Djævelen, saa de er ikke de Sjælehyrder, som de kalder sig, men Sjælemyrdere og Lejesvende, ja Ulvene selv, idet de gør sig selv til Afguder. Skriftemaal er uforførdent for den, der gaar til Herrens Nadver, og her driver Præsten den fattige Almue til at sidde paa Knæ for sig og give sig den Ære, som ene tilkommer Gud. Altergangsceremonierne er heller ikke dem, som Jesus brugte; Disciplene laa jo ikke paa Knæ, da Herren indstiftede Nadveren, og naar han ikke forlangte, at de skulde knæle for ham, hvorledes kan da et syndefuldt Menneske kræve noget saadant. De sad ned, og de tog selv Brødet, men Præsten kommer med disse Oblater i Stedet, ligesom han fører Bægeret til Munden af Altergæsterne, skønt Kristus sagde: »Tag det hen!« Ej heller var der ved den

Lejlighed noget Alter — thi Alteret var jo i Templet — men kun et Bord.

At neje, bukke, bøje Knæ, at gøre store Komplimenter og at tage Hatten af for denne Verdens store og for de onde og ugudelige Mennesker er en afgudisk Skik. Ganske vist skal man ære Øvrigheden, men man skal ikke give den, hvad ene tilkommer Gud. — Barnedaaben forkastes; baade den og de andre omtalte Skikke og Ceremonier stammer fra Pavedømmets Tid, thi da kom Præsterne til den Mynlighed, at alle skulde knæbøje for dem og give dem den Ære, som tilkommer Gud, og alt dette fik Luther ikke udryddet, før han døde. De falske Lærere og Profeter nyder Anseelse, fordi de viser den brede Vej til Helvede; han selv derimod vil prædike Guds Navn i sit kære Fædreland i alle Købstæder og Landsbyer, og om end hans Sjæl og Liv skal vansmægtes i ham, vil han dog aldrig tie til Gud's Ære. —

Brochs Skrift er typisk sekterisk, for saa vidt som det paa alle Sektdannelsers Vis anvender en haartrukken og forvrænget Fortolkning af visse Bibel-sprog til Bevis for enkelte Særmeneringer, der i allergunstigste Tilfælde kun kan have en rent underordnet Betydning, men for dem bliver Kriteriet paa sand Kristendom. Paa den anden Side er der ingen Tvivl om, at Broch har været en dybt religiøs Natur og personlig grebet af den Lære, han forkyndte, og at det var ham en Samvittighedssag at vinde andre for den. Som mange Sværmere har han desuden været i Besiddelse af en stærk Fanatisme, og han har næppe altid været let at omgaas.

Det maa have taget Provst Laurberg temmelig lang Tid at oplæse dette Dokument, der var paa 32 Foliosider, for de tilstedeværende, hvoriblandt der

ogsaa befandt sig Folk fra Nibe. Bagefter advarede han Menigheden mod de vrang Lærdomme, det indeholdt, men da Broch ikke vilde tilbagekalde noget af Indholdet, lod han øjeblikkelig med Præsterne som Bisiddere afholde et regulært Forhør over ham.

Heri erklærede Broch, at det kun var mod de Kirkeskikke, der stred mod Bibelen, han havde skrevet, derimod hverken mod den eller mod Luthers lille Katekismus. Mod Prædiken havde han intet at indvende, derimod mod i Skriftestolen at skulle knæle for et Menneske, og derfor afholdt han og hans Hustru sig fra Sakramentet. Han vedstod ligeledes sin Opfattelse af, at det var Synd at bukke og tage Hatten af for andre, og han mente, det var godt, om man som i Aposteltiden kunde have alt tilfælles. Han havde talt med adskillige om disse Ting, hvad den Helligaand havde givet ham Befaling til; dog var det ikke lykkedes ham at vinde nogen for sine Anskuelser.

Forinden Provsten foretog sig videre, lod han dog Hr. Alsing fra Nibe søge at opnaa en privat Samtale med »det vildfarne Faar« i hans Hjem. Men kun Brochs Hustru var til Stede, selv var han bortrejst »med sin onde Sædeløb«, hvad vel vil sige, at han var ude for at gøre Propaganda for sine Meninger. Hun var ganske vist lettere at tale med, men sagde alligevel, at hun maatte lyde sin Mand, og hun fortalte, at han tænkte paa at drage til København, hvor han haabede at kunne træffe ligesindede Venner. Om nogen Tilbagekaldelse fra hans Side kunde der ikke være Tale; han vilde ikke bære sig ad som Morten Støttrup, der netop paa dette Tidspunkt i et Øjebliks Svaghed havde ladet sig bevæge til i Viborg at afstaa fra sine Kætterier.

Derefter indberettede Provsten Sagen for Biskop *Trellund* i Viborg¹⁾. Han er, skriver han, forfærdet ved Tanken om de Besnærelser, saadanne Vildfarelser kan afstedkomme, især blandt de unge. »Hvad skal vi tænke,« hedder det, »naar vi ser hen til vore fattige smaa Børn, helst jeg, som har været Fader til 22, deraf 10 levende og nogle umyndige, som jeg i Dag eller i Morgen maa lade efter mig i en forvildet Verden.«²⁾ Efter Guds Befaling og deres Ed er han og de andre Præster derfor rede til at stræbe, stride og raabe »til Halsen knager, og Verden ved Guds Tilladelse lægger os Haandværket ned,« og han ved ikke andet end i gammeltestamentlige Vendinger at udbryde: »Stat op, Herre, lad dine Fjender adspredes og de, som hader dig, fly for dit Ansigt!«

I en ny Skrivelse en 14 Dages Tid senere siger Provsten, at der behøves »Assistance fra braccio seculari (den verdslige Arm), om Sagen skulde have sin rette Drift,« og han fortæller, at Broch »Gud og Loven til Trods« gaar rundt i Sognene og søger at udsprede sin giftige Sæd, idet han prøver at skaffe sig Indgang ved som Bissekræmmer at sælge »smaa Tøj«. Provsten har sendt Advarsler ud, hvad heller ikke har været uden Frugt, thi da han forleden var i Nørholm, lod man Trommen gaa og viste ham ud af Byen. Hverken mundtlige eller skriftlige Paamindeiser vil han tage imod, han beler alle og pukker paa sine Meninger, og det lader til, at han vil forlade Egnen. Formodentlig skal han henvises til den

¹⁾ *Johannes Trellund* var 1725—35 Biskop over Viborg Stift.

²⁾ Provst Laurberg var to Gange gift. Første Gang (1702) med Karen Villumsdatter, med hvem han havde 16 Børn, og efter hendes Død 1725 med Sofie Amalie Lessow († 1798). I dette sidste Ægteskab var der 8 Børn, saa Tallet blev i alt 24.

verdslige Ret. »O, at Broderskabet maa staa fast mellem Moses og Aron!«

Biskoppen, der ogsaa syntes, at Brochs Lærdom gik langt ud over det tilladelige, roste Laurbergs kraftige Optræden, og han lod straks Skoleholderen suspendere. Stiftamtmand *Göldencrone* tilraadede at stævne ham for en Provsteret uden forudgaaende Arrestation, thi, mente han, naar Broch saa, at det blev Alvor, pakkede han sig vel ud af Stiftet, »og saa sker alt, hvad vi er forbundet efter vor Pligt at gøre«.

Myndighederne gik hurtigt til Værks. Allerede d. 31. Marts blev der afholdt Provsteret i Øster Hornum Kirke, hvor den stedlige Degn, Jac. Brun, optraadte som Anklager. Broch udeblev imidlertid, skønt han var stævnet, og Retten afsagde da Dommen. Den lød paa, at han som en »sværmende Kætter« burde afsættes fra sit Embede og fraflytte Bislev Skolehus inden Paaske, fordi han I) nægtede sin Konge, Øvrighed og Overmand den skyldige Veneration ved Hovedets Blottelse, II) forkastede de kirkelige Ceremonier, III) skældte Landets Proprietærer uden Forskel ud for ugudelige Folk og udskældte Præsterne, som lod sig kalde Herrer og Magistre, for Tyve, Røvere, Skalke, Mordere og Ulve og IV) røbede kommunistiske Anskuelse om Ejendomsfællesskab.

Dommen blev ikke appelleret til den gejstlige Overret, Landemodet, og snart efter forlod Broch med sin Familie Egnen og drog til København, hvor han sluttede sig til den derværende separatistiske Kreds. Aaret efter fødte hans Hustru et Barn, og Broch nægtede da i Overensstemmelse med sit Syn paa Barne-daaben at lade det døbe. Han blev derfor kaldt op

¹⁾ Baron Chr. *Göldencrone* var 1730—44 Stiftamtmand i Viborg († 1746).

til Biskop *Worm*¹⁾, der heller ikke kunde komme nogen Vegne med ham. Dog bøjede han sig til sidst saa vidt, som han indvilligede i, at Daaben maatte finde Sted, om det kunde ske uden Faddere og Vidner og ved den kendte Vaisenhuspræst *Evald*²⁾, som var en af de faa Præster, Separatisterne vilde anerkende.

Evald afslog imidlertid at fungere, da han følte sig ganske uenig i de Brochske Standpunkter, og saa var man lige vidt. En Overgang saa det ud, som om Sagen kunde være gledet i Orden, hvis Handlingen maatte ske ved Neddykning og med Udeladelse af den da anvendte Djævlueddrivelse (Exorcisme): »Jeg byder dig, du urene Aand, at du farer ud af denne Jesu Kristi Tjener og giver Rum for den Hellegaand,« men da det kom til Stykket, trak Brock paa Grund af sine Venners Forestilling sit halve Løfle tilbage. Ej heller hjalp det noget, at to Præster efter Befaling besøgte ham i hans Hjem, hvor han havde Husarrest; han holdt stadig paa, at Daaben kun var en menneskelig Bekendelse om at ville leve et nyt Levned, og at der ingen Genfødelse skete ved at overstænke et Barn med saa meget Vand, som man kan holde mellem et Par Fingre. Ligeledes ironiserede han over de Oblater, der brugtes ved Nadveren, og han priste Calvin paa Luthers Bekostning, idet han bekendte sin Tilslutning til den reformerte Forudbestemmelseslære.

Brochs økonomiske Forhold i denne Tid var yderst trange, saa han maatte modtage Almisser, men det kuede ham ikke. Kongen, der personlig var stemt

¹⁾ *Christen Worm* var Sjællands Biskop 1711—37.

²⁾ *Enevold Evald*, Digterens Fader, fra 1727 Præst ved Vaisenhuset, var en af Pietismens førende Skikkelser († 1754).

for en mild Fremgangsmaade, men paa den anden Side som Statskirkemand ikke gerne saa Afvigelser fra Ritualet, afæskede tilsidst det theologiske Fakultet en Erklæring om Sagen, men dette kunde ikke enes om en Besvarelse, og Følgen blev da, at han d. 25. Maj 1736 resolverede, at om Broch ikke vilde falde til Føje, skulde han forvises fra hans Lande, med mindre han vilde nedsætte sig i en af de af Rigets Købstæder, hvor der var fri Religionsøvelse (Altona, Frederiksstad, Fredericia og Christianssand).

Broch bestemte sig for det sidste, og efter et kort Besøg i sin gamle Egn drog han til Frederiksstad, hvor han kom i Forbindelse med nogle Kvækere og Mennonitter (en fra Holland stammende Sekt) samt med en Gruppe svenske Separatister, der var udvist af deres Hjemland. Særlig med disse følte han sig i Overensstemmelse, men de forlod Byen efter nogen Tids Forløb for at slaa sig ned i Hamborg, og Broch, der savnede dem, besluttede nu at vende tilbage til København, da han troede, at Kongen ikke selv havde befalet hans Bortvisning, og at han som Følge heraf atter uden Fare kunde opholde sig der. Men dette viste sig at være en Misforstaaelse, og han blev derfor nødt til igen at forlade Staden.

Denne Gang gik Rejsen til Malmø, hvor der var en pietistisk Vækkelse, og hvor han derfor mente at kunne finde Meningsfæller. Det gjorde han ganske vist ogsaa, men samtidig vakte han snart ved sin fanatiske Optræden Øvrighedens Opmærksomhed, ligesom de maadeholdne Pietister af al Magt bekæmpede ham, og Følgen blev, at der blev foretaget Husundersøgelse i hans Logi, og han selv blev kastet i Fængsel (1737).

Her blev han i Begyndelsen ret strengt behand-

let, og han var i Forhør hver Dag; siden blev Opholdet taaleligere, og han fik Lov til at læse i Joh. Arnds »Den sande Kristendom« og en svensk Kirkehistorie. Undersøgelserne, hvori ogsaa Brochs Malmøvenner blev inddraget, endte med, at man tilstillede Domkapitlet i Lund det fremkomne Forhørsmateriale. Paa Grundlag af dette indstillede Kapitlet, at den farlige Kætter udvistes af Riget, og da Raadhusretten i Malmø derefter atter fik Sagen til Behandling, fulgte den Theologernes Anvisning og dømte, at Broch skulde forlade Sverige.

Atter tog denne nu til København, hvor hans Familie var blevet tilbage, men her vilde man stadig ikke vide af ham at sige, og han maatte derfor igen bryde op. Han rejste nu til Tyskland, og efter nogle Aars Forløb finder vi ham i Herrnhuterkolonien i Marienborn. Dette kan næppe udlægges anderledes, end at han har forladt sin Separatisme, thi ellers forstaar man ikke, at Herrnhuterne har taget imod ham, og endnu mindre, at de 1745 sendte ham til Dreslette Præstegaard paa Fyn, for at han der skulde undervise nogle gejstlige »Brødre«s Børn. Aaret efter indberettede imidlertid Biskop *Ramus* i Odense¹⁾ dette Forhold til København, hvor man paa dette Tidspunkt var meget ængstelig over den Forbindelse, visse danske Præster vedligeholdte med Brødremenigheden, og Følgen blev en kgl. Resolution (d. 9. December 1746), som under streng Straf forbød, under hvad Paaskud det saa end var, at indforskrive Folk fra Herrnhut her til Landet²⁾.

Dermed var der slaet Bom for den i Præste-

¹⁾ *Chr. Ramus* var 1732—62 Biskop over Fyns Stift.

²⁾ *J. Lundbye*: Herrnhutismen i Danmark (1903), S. 103.

gaarden paabegyndte Privatundervisning, og Broch har igen maattet rejse bort. Men hermed ender ogsaa hans Historie, for saa vidt som der ikke kan oplyses noget om hans senere Skæbne.

F. Elle Jensen.

Ovenstaaende Afhandling er hovedsagelig bygget over Aktstykker i en Pakke i Viborg Bispearkiv (Landsark. i Viborg) med den noget besynderlige Etiket *»Kuriøse Papirer«* samt H. F. Rørdams Oplysninger om Broch (herunder ogsaa adskillige Aktstykker) i Kirkehist. Saml. 5. R., III Bd., S. 306 ff og 756 ff.

LÆRER C. P. CLAUSEN, ØSTER- HALNE

I Vadum Menighedsraads Arkiv opbevares der følgende
Optegnelser af denne Mand:

BRUDSTYKKER AF MIN LIVSHISTORIE

VED NIELS KYØ

MIN Fader Christen Clausen er født 1793 og var Søn af Skolelærer og Kirkesanger Claus Madsen i Villerslev i Thisted Amt. 1815 kom han paa det 2 Aar i Forvejen oprettede Seminarium i Snedsted, hvor han var Stuekammerat med den senere kendte Prokurator og Amanuensis Kancelliraad Jensen i Aalborg, der var en Bondesøn fra Thy, som Biskop Jansen havde taget sig af. 1817 dimitteredes min Fader med »Udm. duelig«. De to Kammerater fulgtes ad, Jensen til Aalborg, hvor han fik Ansættelse paa Bispekontoret, og min Fader til Ridemandsmølle som Huslærer. 1820 maatte han hjem til Villerslev og hjælpe sin gamle Fader i Embedet, til hvilket han et Aars tid efter blev kaldet. 1824, 12. Novbr., giftede han sig med min Moder, en fattig Tjenestepige, Inger Olesdatter, født 1803. Jeg blev født 22. August 1825, og de fik senere et Pigebarn, der døde kort efter ham. I Vinteren 1828—29 paadrog han sig en Forkølelse, der gik over til Brysttæring. Hans Kammerat, ovennævnte Kancelliraad Jensen, fik ham til Aalborg, og Byens tre Læger skulde have kureret ham; men de maatte opgive ham og lade ham rejse hjem, hvor han døde 8. Juni 1829.

Min Moder giftede sig efter et halvt Aars Enkestand, den 6. Decbr. 1829, med Gaardmand Jens Christensen i Gudnæs, Villerslev Sogn. Han vilde agere med de store, handle, spille Kort o. s. v. Derved for sømte han sin Bedrift og flyttede omkring seks Gange i Løbet af de 13 $\frac{1}{2}$ Aar, de levede sammen, og han døde i et Lejehus 1843. De havde 4 Børn sammen, hvoraf 2 døde før ham og kun den yngste, Christine, lever endnu som Pige, 47 Aar gammel. 1844 giftede min Moder sig 3. Gang med Møllebygger Mads Jensen fra Gudnæs Mølle. Han levede kun 1 $\frac{1}{2}$ Aar. De havde ingen Børn. Efter at min Moder havde købt en raa Hedelod, bygget derpaa og tilbragt 17 Aar der, solgte hun Huset i 1862 og byggede atter paa en lejet Plads i Villerslev, hvor hun døde 1882 efter at have været Enke sidste Gang i 37 Aar. I dette Hus bor min Halvsøster. Fra min Faders Død, altsaa i 53 Aar, havde hun kæmpet en haard Kamp mod Fatigdom og Nød og vædet meget af sit Brød med Taa- rer; men hvad jeg særlig takker hende for i hendes Grav, er hendes Moderkærlighed, der gav sig Udslag i en forholdsvis meget streng Opdragelse, der var nødvendig for mit fyrige Temperament.

Hvad mig selv angaar, er der i det foregaacnde antydet, at min Barndomstid var streng, og min Skolegang (jeg havde 5 forskellige Lærere) var ikke egnet til at give mig, uagtet medfødt Nemme, synderligt Kundskabsforraad. En af mine Lærere, hvis Minde jeg velsigner, var en ueksamineret (Lyngborg i Dover), hvor jeg fra mit 8.—11. Aar lærte udmærket godt; men han var ogsaa den eneste, der tildelte mig korpørlig Revselse. At jeg tidlig kom ud at tjene, var en Selvfølge, og siden min Konfirmation har jeg ingen materiel Hjælp faaet fra mit Hjem. 13 $\frac{1}{2}$ Aar gam-

mel blev jeg konfirmeret af Pastor, senere Provst Poulsen i Haring, hvem jeg i Sommeren derefter tjente som Faarehyrde. Han hjalp mig til næste Vinter at komme til at læse med Børnene ved Vilsund Skole. 1840, 1. Maj, kom jeg til Lærer Søndergaard i Heltborg, der havde lovet min Moder at forberede mig til Seminariet; men da jeg var for fattig til at kunne betale for mit Ophold, maatte jeg arbejde, først for min Føde, dernæst for Hjælp til Klæder og endelig for min Lære, saa det blev lutter Arbejde og liden, snarere ingen Tid levedes til at lære noget uden, hvad jeg halvvejs stjal mig til. Lærer Søndergaard havde samlet sig en efter den Tids Forhold betydelig Formue, havde en gammel Kone og ingen Børn; men hans Gerrighed sagde ham, at der i mit legemlige Slid sad en hel Kapital, og han udnyttede den saa grundigt, at jeg til min Grav lider under Følgerne af Overanstrengelse i hans Tjeneste. Rejse bort derfra turde jeg ikke, og jeg holdt ud i $4\frac{1}{2}$ Aar, til jeg i 1844 ved forannævnte Pastor Poulsens Bistand blev optaget paa Seminariet i Snedsted. Saa ussel var min Forberedelse, at Forstanderen, den dygtige og elskværdige Ludvig Chr. Møller, erklærede, efter at have lært mig at kende, at jeg i de $4\frac{1}{2}$ Aar ikke havde lært saa meget, som han kunde lære mig i en Maaned. Følgen deraf var, at jeg havde ondt ved at følge med paa Seminariet, og da jeg repeterede til den første Aarseksamen, læste jeg mig næsten blind. Til Forstaaelse af, hvor Bekostningen kom fra til mit Ophold paa Seminariet, maa jeg tilføje, at der i Arv efter min Fader var tillagt mig 125 Rdlr. Disse Penge stod i Overformynderiet, saa min Stiffader ikke kunde faa fat i dem; men han havde selvfølgelig Renterne. At Beløbet ikke forslog til et toaarigt Ophold er en

Selvfølge; men gode Mennesker (Fremmede og Uvedkommende) hjalp mig med Resten, 60 Rdlr. tillaans. At jeg ikke fik 1. Karakter, kan jeg takke Andenlæreren, Hr. Tvillinggaard for; thi da han en Gang raillerede over, at Seminarister og Lærere ikke burde gaa i Kirke uden at være iført sorte Klæder, tillod jeg mig at bemærke, at formentlig ikke alle havde Raad til sliig Udgift. Han for da op i Vrede og sagde, at saa burde vi blive borte, hvortil jeg svarede, at det vist næppe var Kjolen, der var Hovedsagen. Denne lille Kontrovers havde til Følge, at han fra den Dag hadede mig og ved Censuren til Dimissionen protesterede af al Magt mod, at jeg skulde have 1. Karakter.

Fra Skoledirektionen i Østerhanherred var til Forstanderen kommen Anmodning om at sende en Seminarist til Øland, som paa eget An- og Tilsvare kunde forestaa Skolelærer- og Kirkesangerembedet dersteds. Der var 112 Børn i Skolen, og det er betegnende for disse Tidens Lønningsforhold, at der kun gaves 50 Rdlr. i aarlig Løn. Forstanderen udtog mig til Pladsen, og saaledes kom jeg da til Øland 1. Oktober 1846. Her fandt jeg min Hustru, der som Fæstehusmandsbarn havde tjent fra sin Barndom og nu i flere Aar været Husholderske hos Læreren, der var Enkemand. Her var noget for et virkelystent ungt Menneske at tage fat paa, da den forrige Lærer, skønt Seminarist, havde været Skovrider og aldrig haft Lyst til Lærergerningen. Her var ligefrem Hunger og Tørst efter Kundskaber, og selv Aftenskolen blev meget ivrig benyttet. Efter 2 Aars Forløb blev Embedet i Haldager, Vadum Sogn, ledigt, det blev mig tilbudt, og jeg tog imod det og giftede mig i Efteraaret 1848.

Saa fik jeg Foden under eget Bord, som det hedder, skønt det var usandt i bogstavelig Betydning, da jeg vel havde faaet den gamle Gæld noget nær betalt, men nu atter maatte laane til at sætte Bo for. Indtægterne var smaa, 6 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg, 10 Tdr. Havre, Avl til en Ko og $\frac{1}{8}$ deraf udredes i Pension til min Formand; men Fordringerne var ogsaa

Lærer C. P. Clausen og Hustru.

smaa, thi Gælden skulde betales. Og det blev den, inden ret mange Aar. Skolen havde kun 20—30 Børn, og derfor kunde Arbejdets Frugt blive kendelig; men Efterveerne fra Overanstrengelsen i Heltborg begyndte at indfinde sig, og det fra min Fader nedarvede Anlæg til Brystsvaghed traadte til i mit 24. og 25. Aar, saa den lange Kirkevej af over en Mil begyndte at trykke mig, navnlig da jeg regelmæssig var i Kirke, mindst da hveranden Helligdag. Da derfor Embedet i Østerhalne blev mig tilbudt i 1855, turde jeg ikke afslaa at modtage det, uagtet jeg ingenlunde var blind

for, at den store Skole vilde lægge forøget, om ikke fordoblet Beslag paa mine Kræfter. Jeg flyttede saa i Maj samme Aar hertil og købte Aaret efter et lille Fæstehus og byggede min nuværende Bopæl (altsammen for laante Penge). Jeg var nemlig fuldkommen vis paa at gaa bort, inden faa Aar, og det var mig derfor om at gøre at sikre min Kone Husly; men Vorherre vilde det anderledes. I 1860 kom min Sygdom til en Krise, idet jeg fik Hul paa venstre Lunge. Indtil den Tid havde jeg af Skræk for Lægerne kvaklet med Homøopathi og Husraad; men nu turde jeg ikke blive ved dermed, men gav mig under ordentlig Kur hos Overlæge Lund i Aalborg. Næst Gud har jeg ham og min Hustru som udmærket Sygepasser at takke for Livet. Efter nogle faa Aars Rekonvalescents blev jeg saa rask, som jeg ikke havde været siden mine Drengenaar. Fra 1857—73 holdt jeg Hest, saaede Kornet og fulgte Ploven ved at benytte Resten af Eftermiddagen. Omsider blev det mig dog for besværligt, og jeg solgte Besætningen og bortforpagtede Jorden. Om det nu blev Mangel paa Bevægelse eller som min Læge sagde: »Mangel paa frisk Luft«, ved jeg ikke; nok er det: Jeg begyndte at skranke, og hver Vinter var jeg syg flere Gange i kortere eller længere Tid, ja, indtil 4—6 Uger ad Gangen. De legemlige Smerter ænsede jeg mindre end Bevidstheden om, at Skolen stod tom, og min Gerning forsømt. Derfor søgte jeg 1882 min Afsked.

Vor nuværende Sognepræst Jak. Hølm var kommet her Aaret iforvejen, og han og jeg var Kontraster, saavel i religiøs som politisk Opfattelse. Som Følge deraf ivrede han stærkt for at faa mig bort, og disse hans Bestræbelser vakte Skoleraadets Mistanke, saa det mente, han kunde have godt af at beholde mig

foreløbig, og man nægtede mig derfor Afsked. 1884 var jeg efter min Læges Erklæring Døden nær og søgte da atter min Afsked og fik den.

Den 1. Oktbr. samme Aar flyttede vi saa hertil¹⁾, og da et godt Halvaarstid var gaaet, begyndte jeg at komme til Kræfter og blev efterhaanden saa rask, som jeg ikke havde været de sidste 8—10 Aar i Skolen; thi jeg kom nu til at sysle i fri Luft, som jeg kunde holde ud til, og jeg havde aldrig troet, at jeg kunde opleve en saa god Alderdom, og derfor kan jeg ikke noksom takke Vorherre for hans store Naade.

I min Embedstid har jeg staaet under Tilsyn af 4 Bisper, 6 Provster og 10 Præster, og der har saaledes været Lejlighed til at samle nogen Menneskekundskab. Hvorvidt det er lykkedes mig, maa Samtiden dømme om. To Ting har jeg bestræbt mig for: Først at gøre min Pligt efter Evne og ikke uden tvingende Grunde forsømme min Skole og dernæst stræbt efter at være mig selv, det vil sige: Ikke at drage Kappen efter Vinden, men uden Persons Anseelse øve Ret og Skel, og da navnlig væрге de fattige; thi her var en meget velhavende Bondestand og ikke saa lidt Pengearistokrati, med hvilket jeg har maattet tage adskillige Tørn, fordi jeg i min private Færd har villet hævde min Uafhængighed.

At Skolens ovennævnte Tilsynsmænd har været meget forskellige baade som Mennesker og som Skolemænd, ligger i Sagens Natur. Af de dygtigste skal jeg nævne Bisperne Bindesbøl og Kirkegaard, Provsterne Djørup, Witt, Glahn og Bekker samt Præsterne C. P. Møller og Paludan Müller. De to sidste udmærkede Mænd var jeg i det intimeste Forhold til.

¹⁾ Hans tidligere købte Ejendom.

De forstod at vurdere og paaskønne Skolens Gerning. Flere af de andre var brave Mænd fra Hjertets Side, men lunkne Skolemænd, der dog var mindre skadelige end de emsige Partimænd. Paa mine daværende Foresattes (Bekkers og Paludan Müllers) Initiativ fik jeg 1880 Dannebrogskorset. Ved vort Sølvbryllup i 1873 fik vi mange værdifulde Beviser paa Distriktets Beboeres Velvillie. Af Aalborg og Hjørring Amters Assuranceforening fik jeg som Distriktsbestyrer et Gratiale af 100 Rdlr. for min Virksomhed. Jeg har saaledes høstet langt mere Anerkendelse, end jeg tror at have fortjent, og dette er atter Beviser paa Vorherres naadige Førelser med mig.

Skrevet i Østerhalne i Marts 1888.

C. P. Clausen.«

— — —

Lærer Clausens Skole laa i den sydlige Del af Østerhalne; der var et ret aneligt Skolehus med en stor Skolestue med Plads til 60—70 Børn i hver Klasse, men Lærerens Lejlighed var lille: to smaa Stuer og et lille Gæsteværelse. Der hørte et godt Udhus til Skolen med Plads til 3—4 Køer og en Hest. Jordlodden var paa 5 Tdr. Ld. god Jord.

Om den gamle Skole i Østerhalne bemærkes i Matriklen 1662 om et Gadehus i Østerhalne, at det »haver salig Hr. Jørgen Jacobsen (Præsten) fæst og derpaa opbyggt et Skolle Hus, gifr deraf aarlig 18 Skilling Huspenge.«

Om Torpet Skole bemærkes i Præsteindberetningen 1690, at den er »et lidet Hus, hvilket velædle Patron salig Tøger Larsen (til Rødslet) har ladet opbygge paa Grandjorden her i Torpet og ligger paa en slem sumpig sted, og er ikke saa meget dertil som

et Kaal Gaards sted. Pension til Aalborg skole 8 sletdaler«.

I 1887 blev der oprettet et nyt Embede i Østerhalne, den nordre Skole kaldet, mens Clausens gamle Skole saa blev kaldt den søndre Skole. I 1893 blev imidlertid denne Skole flyttet til Vesterhalne for at forkorte Vejlængden for adskillige af Børnene. Den gamle Skoles Indhus brændte for nogle Aar siden ved Lynnedslag.

Paa Grundlag af indhentede Oplysninger af to af Sognets Lærere J. Poulsen, Vadum, og B. Steffensen, Vesterhalne, og fra Samtaler med gamle Folk her om deres Minder om Lærer Clausen skal hid sættes følgende:

Lærer Clausen var en stout Skikkelse. Øjnene kunde være hvasse. De Børn, som var flittige og velbegavede, saa han mildt til, og de havde det som Regel godt i Skolen, mens de, der var ringere begavede og mindre flittige, fik skarpe Øjenkast og ikke saa sjældent varme Lussinger i Stedet for Hjælp til de vanskelige Problemer.

Clausen var pligtopfyldende; han gav aldrig Børnene noget for, forinden han selv først havde tilegnet sig det.

Her er et lille Vers, som han ofte indprentede Børnene som Ledetraad senere i Livet:

»Sandhed synes dog forsagt;
men man endnu aldrig saa
Sandhed Kæmpeskridt at gaa.«

Verset blev gengivet af en gammel Mand paa 83 Aar, der havde været blandt Clausens Elever og var stolt af at kunne huske det endnu.

Som Landmand udmærkede Clausen sig vistnok

ikke. Hans Besætning bestod for det meste af 2 Køer og en Hest.

Clausen var ingen Nathue. Sin Mening turde han udtale til hvem som helst.

Sine Overordnede stod han i Almindelighed højt for; ellers havde han nok ikke faaet Dannebrogskorset; thi det var et Udmærkelsestegn, man i de Tider yderst sjældent hængte paa en sølle Landsbydegn.

Paa Lærerparrets Gravsten paa Vadum Kirkegaard læses:

Pens. Lærer, Dannebrogsmænd Claus Peter Clausen, født i Villerslev i Thy den 22. Aug. 1825, Lærer i 38 Aar, død i Ø. Haldne d. 4. Juli 1902, og Hustru Ane Marie Clausen, født Larsen, født paa Øland den 22. April 1821, død i Ø. Haldne den 31. Juli 1900.

Niels Kyø.

W. DREYER

VESTHIMMERLANDS ARKÆOLOG

AF AUGUST F. SCHMIDT, BRABRAND

I Aarene 1878—86 var *Waldemar Dreyer* (f. i København ^{20/1} 1853), Læge i *Gedsted* i det sydvestlige Himmerland. Her var han kommet til en Egn, der paa forskellige Omraader kom til at betyde meget for hans mangesidige Interesser. Allerede som Dreng gik hans Evner i udpræget naturhistorisk-geografisk Retning og gav sig Udslag i Trang til at anlægge Samlinger af Dyr, Planter og Stene. Senere vaagnede desuden stærke arkæologiske Interesser, der særlig næredes, da han som nybagt medicinsk Kandidat nedsatte sig som Læge i *Gedsted*. Her ved Lovns Bredning og det til den grænsende Landskab, en hævet Bugt af Limfjorden, med Stenalderbopladser i de gamle Strandniveauer, var der mange Oldtidsminder, der i den afsides Egn kun delvis var udforskede. Her var derfor nok at bestille for en Mand med arkæologiske Interesser. Egnen blev næsten en udtømmelig Grube for den unge Læge og Friluftsmænd, der her i sine Fristunder fandt et rigt Samler- og Arbejdsfelt; og her grundlagde Dreyer da ogsaa en senere stedse forøget Samling af Oldsager, der i sin Tid hørte til vore værdifuldste Privatsamlinger paa dette Omraade.

Sine omfattende Studier i Vesthimmerlands Ar-

kæologi har W. Dreyer heldigvis ladet offentliggøre i to Afhandlinger: »Oldtidsminder i den vestlige Del af Rinds og Gislum Herreder«, trykte i *Samlinger til jydsk Historie og Topografi* X (1884—85), S. 184—264 og i samme Tidsskrifts 2. Række, Bd. I (1886—88), S. 408—421. I disse to omfangsrige og indholdsfuldte Afhandlinger har Dreyer meddelt Resultaterne af sine Udgravninger og Iagttagelser vedrørende Oldtidsminder i følgende Sogne: Gedsted, Fjeldsø, Ulbjerg, Vesterbølle og Østerbølle (Rinds Herred) samt i Lovns, Alstrup, Ullids og Fovlum (Gislum Herred). Hver Høj, der er blevet undersøgt, beskriver Dreyer meget omhyggeligt. Hvert Fundstykke omtales og vurderes, Gravkamrene opmaales og skildres; de topografiske Forhold i Omegnen af Fundpladsen faar man ogsaa fulgdod Oplysning om, saa man tør sige, at alle Spørgsmaal, for saa vidt Læge Dreyer kunde besvare dem, er klarlagte i hans nyttige Arbejder. Han inddelser naturligvis Fundene i Sten-, Bronze- og Jernalder og angiver Oldtidsmindernes Antal i hvert af de undersøgte Sogne, hvis Areal man ogsaa faar Oplysninger om.

Dreyers Fundbeskrivelse etc. har ikke alene Betydning for Videnskaben, de har ogsaa stor *lokalhistorisk* Værdi, lige til at udnytte i fremtidige grundige Værker om de paagældende vesthimmerlandske Sognes Historie.

I denne Forbindelse maa det ikke glemmes, at i Nationalmuseet findes Indberetninger om antikvariske Undersøgelser i *Gislum* Herred, foretagne i Aarene 1882—83 og 1891—94 af W. Dreyer og Daniel Bruun. Indberetningerne, der foreligger i Manuskript, har sammen med Dreyers trykte Afhandlinger været af grundlæggende Betydning for Sogneoplysningerne om

Oldtidsminder i Rinds og Gislum Herreder i Traps Danmark, 3. og 4. Udgave.

Ved efterhaanden at udvide sin Horisont fra Gedsted stødte Dreyer omsider paa *Ertebøllebopladsen* (Strandby S., Gislum H.), der skylder ham sin Opdagelse. Den kom til at give hele Kultur-niveaue't Navn og er nu et fast Punkt indenfor international Kronologi.

I de Aar, W. Dreyer opholdt sig i Gedsted, afkæmmede han Egnen for Oldsager, reddede meget fra Undergang i en Tid, hvor man fo'r særlig hensynsløst frem imod Landets Oldtidsmindesmærker. Dreyer har fortalt til *Johannes V. Jensen*, at *Amtet* ryddede nogle og halvfjerds stensatte Grave, Dysser og Jættestuer ved Anlægget af Chausseen fra Gedsted over Ulbjerg til Viborg, hvor Dyssekamrenes Storsten nu stikker i Stenkisterne under Vejen, eller blev slaet i Skærver. Ogsaa Gravgodset vilde være gaaet tabt, hvis ikke Dreyer havde sikret sig Lejlighed til i hvert Fald at undersøge Indholdet i Gravene, da Hærværket ikke lod sig hindre¹⁾.

Naar W. Dreyer var ude paa arkæologiske Rejser i Egnen, hændte det ogsaa, at han kom i Besøg hos Dyr læge *Hans Jensen* i *Farsø*, et lille Par Mil Nord for Gedsted. Naar Lægen og Dyr lægen dér drøftede arkæologiske Spørgsmaal, eller Dreyer fremviste sine Fund af Stenkiler, Økser o. s. v., har Dyr lægens Søn *Johannes* (født ²⁰/₁ 1873) været en interesseret og opmærksom Lytter. Dreyer har i øvrigt

¹⁾ *Johannes V. Jensen*: *Himmerlands Arkæologi* (Fra Danmarks Ungtid, Festskrift til Johs. Brøndsted 1940), 13—17. Johs. V. Jensen fortæller ogsaa her fængslende om de københavnske Arkæologers Besøg i Egnen, da Ertebøllebopladsen blev udgravet og undersøgt. Arkæologernes Nærværelse gjorde selvsagt et ikke ringe Indtryk paa Dyr lægesønnen fra *Farsø*.

ogsaa paa sine gamle Dage, til Johs. V. Jensens 50-Aarsdag i 1923, meddelt, at han erindrede, hvorledes Johannes V. Jensen som Dreng var optaget af at høre paa Lægens arkæologiske Underholdning, og Dreyer gav ved et Besøg Drengen flere Oplysninger om vort Lands Oldtidsbefolkning, som han var sikker paa senere kom til at gøre sin Gavn, da »Bræen« og »Den lange Rejse«s øvrige Bind blev skrevne. Man har da Grund til at tro, at Johannes V. Jensen har modtaget de første Spirer til sine arkæologisk-æstetiske Interesser gennem Dreyers livlige Fremstilling¹).

Foruden de to arkæologiske Afhandlinger har W. Dreyer ogsaa skrevet en folkløristisk-kulturhistorisk Redegørelse om Folkeliv og Folketro i Sydvesthimmerland i den Tid, han var Læge der. Afhandlingen, der er offentliggjort i Tidsskriftet *Tilskueren* 1888, S. 287—303 har Titlen: »Ovre fra Heden«. Den er ikke mindst præget af sin Forfatters Erfaringer som Læge, idet Dreyer fremkommer med en Del Enkeltheder om Almuens Behandling af Sygdomme. Mod disse anvendtes Mirakelkure, og tit troede man, at Sygdommen skyldtes Forhekselse. Om Hekse og Trolddomsbogen Cyprianus meddeler Dreyer ogsaa Oplysninger, ligeledes om den kloge Kone, Maren Haa-

¹) I denne Sammenhæng kan det ogsaa nævnes, at Johs. V. Jensen i sin Drengetid ligeledes paa anden Maade erhvervede sig Viden om primitive Folk. Han fik Latinundervisning hos Pastor J. M. P. Kragh (Præst i Farsø 1868—96), der var født paa Grønland og siden i otte Aar var Præst i Upernivik. Kragh kunde fortælle meget fra de Aar, han var paa Grønland, og Johs. V. Jensen lyttede ivrigt til hans Beretninger om den store Øs Befolkning, der boede ved Isranden, ved Bræen. Kun lidet skulde Præsten ane, hvilken Betydning hans Fortællingen skulde faa, ikke alene for Johs. V. J., men for vor Tids danske Litteratur i det hele taget (se min Artikel: »En Præst og hans Elev«, Aarhus Stiftstidende ²⁴/₄ 1942).

ning i *Vindblæs*. Mod Skæver (engelsk Syge) benyttede man den gamle Tro at trække de syge Børn igennem et Hul i en Græstørv (eller gennem et Hul-træ). Bjergfolk, mente man, kunde volde Sygdomme. Derfor skulde man passe paa ikke at drille de underjordiske eller forstyrre Kæmpehøjene, hvori de mentes at bo. Fabeldyret »Njew« var iflg. Overtroen meget farlig, det kunde spytte Edder og Forgift. Dreyer mener med Rette, at »Njew« (Niøje?) er den store hornede Larve til en Sommerfugl. Det er æ *Njew*, Johannes V. Jensen har opfattet som æ *Jøv*, paa Rigsdansk *Jøven*, der i Digterens Barndom maa have været omtalt som et Slags Uhyre. Derfor benytter Johs. V. Jensen *Jøven* digterisk i Romanen »Kongens Fald« (Afsnittet *Længsel*), hvoraf man kan se, at han har tænkt sig *Jøven* som et større Dyr, et af Almuens farlige Fabelvæsener. *Jøven* er identisk med *Æven*, et Fællesnavn for flere store Larvearter¹). Dreyer fortæller endvidere om *Duggen*, der mentes at fremkalde Natild, han giver Oplysninger om *Signen* og *Maalen*, *Sympatikure*, *Brugen af Kvaksalvere*, *Besøg ved den hellige Kilde i Skjørping*²), *Altervinen* som helbredende, *Lygtemænd*, *Nisser*, *Gengangere*, *Varsler*, *Hekseharer*, *Tro om Hugorme*, *Kors* o. s. v.

Af den anførte Oversigt vil det ses, at Dreyer fremdrager en Række Emner fra Folketroen. Han havde gode Betingelser for at bedømme denne rigtig, og han var klar over, at overtroiske Forestillinger for Almuen var ligesaa vigtige som religiøse. Bonden troede i hans Tid ikke fastere paa Englenes Tilværelse end paa Bjergfolkenes, han tvivlede lige saa lidt

¹) Se nærmere min Afhandling: Johannes V. Jensen og Bonden (Dansk Udsyn 1925, 303—04).

²) Jfr. Fra Himmerland og Kjær Herred 1924, 1—37.

paa, at Konen i Vindblæs kunde hekse som Heksen i Endor. Dreyer slutter sin fortrinlige og meget værdifulde Afhandling med at nævne, at de krasseste Former for Overtro vil forsvinde efterhaanden som den stigende Oplysning breder sig ud til selv de fjerneste Afkroge af Landet, men derfra til dens Udryddelse er et langt Spring, hvad han har ganske Ret i. Dreyer er antagelig blevet en Del forbavset over at træffe saa megen Overtro i fuld Flor hos den Landbefolkning, han kom til at leve iblandt i en Aarrække. Derfor har han faaet Lyst til at gøre et større Læsepublikum opmærksom herpaa. Han har muligvis ikke vidst, at netop i samme Tid, i 1880'erne, indsamlede *Evald Tang Kristensen* overmaade meget Folketrostof fra Jyllands forskellige Egne, ogsaa fra Himmerland. Det er kun et lille Bidrag til Oplysning om gammel Overtro — sammenlignet med E. Tang Kristensens Samlinger — W. Dreyer har leveret, men værdifuld ved sit Indhold af primært Kildestof og fængslende at læse, idet han allerede her viser sine udprægede Evner som Populærskribent.

Dreyer skulde nemlig senere erhverve sig et stort Navn som populærvidenskabelig Forfatter. Betegnende nok blev de første Værker, han skrev som saadan, da ogsaa af etnografisk og arkæologisk Art: »Naturfolkenes Liv« (1898) og »Nordens Oldtid« (1899). Begge udkom som Led i det oprindelige »Frem«s Bogserier og fik derved en saa vid Udbredelse, at de hurtig blev landskendte. De hørte til min kæreste Læsning som Dreng. — Vest for Gedsted, i Lovns Sogn, ligger *Illeris Krat*, en Rest gammel dansk Egeskov, herfra bekendte Dreyer iflg. Dr. Johs. V. Jensen, at han havde hentet Milieu til den Skildring af Danmarks Oldtid, han havde i Julius Schiøtts »Frem«,

forsynet med nogle smaa fordringsløse Tegninger af *Karl Jensen*, »i Virkeligheden de bedste Rekonstruktioner af dansk Oldtidsliv, der har været forsøgt«¹). Skriftet om Nordens Oldtid har utvivlsomt haft folkeopdragende Betydning ved den jævne, ukunstlede Maåde, hvorpaa Dreyer havde forstaaet at popularisere den arkæologiske Videnskabs daværende Standpunkt. Sansen for at bevare og frede om vore Oldtidsminder var tidligere desværre kun i saare ringe Grad tilstede hos vor Landbefolkning, og naar der i de senere Tiaar har været nogen Bedring at spore i saa Henseende — inden Totalfredningsloven blev vedtaget — bør en ikke ringe Del af Æren herfor tilskrives de Kundskabsfrø, Dreyers Bog saaede ud over det ganske Land²).

Der er god Grund til at antage, at Dreyers seks Aars Ophold som ung Læge i Gedsted i høj Grad kom til at betyde noget for hans senere Livsgerning som Skribent. Han kom her til at arbejde praktisk, — i Marken, — med Arkæologien, og han kom til at kende en Befolkning, der i Tankesæt og Vaner stod fremmede Landes Naturfolk temmelig nær. Det var let for ham senere at sætte sig ind i primitive Menneskers Tankegang, fordi han i Vesthimmerland havde haft Lejlighed til at kende en Landalmue, der holdt stærkt fast ved nedarvede Skikke og Forestillinger, som havde Aarhundreders Hævd og derfor kunde tillægges et ikke ringe historisk Værd.

Fra Gedsted flyttede Dreyer 1886 til *Nørre Aaby* paa Fyn. Her praktiserede han til 1893, da han blev Distriktslæge i *Ringsted*, hvor han var til 1910. Fra

¹) Johs. V. Jensen i *Fra Danmarks Ungtid* (1940), 14.

²) J. O. Bøving-Petersen: *Waldemar Dreyer (Naturens Verden VIII, 1924, 433—34)*.

dette Aar og til sin Død ^{15/9} 1924 var han Direktør for *Zoologisk Have* i København.

Som Oplysningskribent var han utrættelig Livet igennem.

Johannes V. Jensen husker Dreyer som ung Læge i Gedsted. Han var allerede da en mangesidigt uddannet Naturhistoriker og Humanist, en robust Mand med et brusende Fuldkæg og noget voldsomt i Bevægelserne. Han tilhørte det radikale Venstre og deltog som en af Lederne i Oppositionen paa Egnen mod Provisorierne i Firserne, »den saakaldte Riffelbevægelse, hvoraf der kun kom Vind. Men jeg [J: Johs. V. J.] har fra hans egen Mund, at havde Bondeførerne ment noget med det den Gang, saa havde *han* skudt. Det blev imidlertid ved at hente Bekkasiner ned ude over Gungerne i Lovns Mose, en Lokalitet, hvor ogsaa jeg i en svunden Tid har gaaet med Bøssen¹⁾.

Dreyers Indsamling af Oldsager i Vesthimmerland kom til at danne Grundstammen i hans store, metodisk udgravede og katalogiserede Oldsagssamling, en af de betydeligste Privatsamlinger i Landet. En særlig Værdi havde den ved sin lokale Oprindelse, en bestemt Egns arkæologiske Fysiognomi, med tilhørende ordentlig Protokol over Fundomstændighederne. Johannes V. Jensen søgte derfor at faa Samlingen bragt tilbage til Himmerland, med blivende Sted der, da Dreyer før sin Død ønskede at afhænde den, og forhandlede med Beboerne i *Aars* derom. Det lykkedes dog ikke at skaffe Pengene til Veje. Og Dreyers Samling gik over Havet! Nationalmuscet fik Lov til at udtage de sjældne Stykker, det havde Brug for deraf, og Resten blev af Familien solgt til *Amerika*.

¹⁾ Johs. V. Jensen i *Fra Danmarks Ungtid* (1940), 14.

Da Johannes V. Jensen sidst i 1930'erne var derovre, hørte han nyt om Samlingen gennem den danskfødte Dr. N. C. Nelson, der er ledende Arkæolog ved »Museum of Natural History« i *New York*. Der er Samlingen havnet og er i gode Hænder. »Man vilde synes, at et amerikansk Museum var det rene Eksil for en Samling Oldsager fra en afsides Egn som Himmerland, men jeg ved om mange Himmerlændere, der er endt i Amerika, saa selv om Samlingen ikke ligefrem er rendt efter dem er dog Parter, der en Gang har hørt sammen, bleven bragt i Nærheden af hinanden igen.«¹⁾

Ja, her kan vi slutte. Det har med nærværende lille Afhandling kun været Hensigten at give Oplysninger om Waldemar Dreyers Tilknytning til Himmerland. Da denne Forbindelse ikke alene er af lokalhistorisk Betydning — gennem Dreyers arkæologiske og folkloristiske Afhandlinger — men ogsaa af litteraturhistorisk Interesse (Johs. V. Jensen), har jeg ment, det kunde være af en vis Betydning at fremkomme med nogle Bemærkninger herom, ligesom man saa samtidig kunde faa Lejlighed til at gøre opmærksom paa, at Gedstedaarene ogsaa kom til at øve sin Indflydelse paa W. Dreyers egen Udvikling, hvad hans Forfatterskab bærer Vidnesbyrd om.

¹⁾ Johannes V. Jensen i *Fra Danmarks Ungtid*, 16–17.

NOGLE BEMÆRKNINGER OM HIMMERLANDSKE LANDSBYLOVE

AF AUGUST F. SCHMIDT, BRABRAND

FRA Himmerland kendes syv *Landsbylove*, de saakaldte *Vider* og *Vedtægter*¹⁾. De er alle fra det 18. Aarhundrede: *Bælum* fra 1712, *Komdrup* 1716, *Aarestrup* 1719, *Blenstrup* 1729, *Rostrup* 1738, *Sønder Tranders* 1758, *Vokslev* 1779²⁾. Som man vil se, er de fleste fra de østlige Egne af Himmerland, og de er udstedte af Herskaberne paa Herregaardene *Revsnæs*, *Torstedlund*, *Giessinggaard* (Randers Amt), *Dalsgaard*, *Sohngaardsholm* og *Lundbæk*.

Da man flere Steder fra i Danmark kan finde det fælles Udspring for adskillige *Landsbylove*, der ligger hinanden nær i Alder og som hidrører fra samme Egn, skulde man ogsaa tro, at den betydningsfulde Gruppe af omfangsrige himmerlandske *Vider* og *Vedtægter*, som nu er fremdraget, kunde føres tilbage til et fælles Ophavssted. En saadan fælles Kildé synes det dog ikke muligt at finde for nogen af de ovennævnte *Bylove*. En detailleret Sammen-

1) De er udgivne i Værket: *Danske Vider og Vedtægter I—V* (1903—38) ved Poul Bjerger, Thyge J. Søgaard og Aug. F. Schmidt. De findes i Bind II—IV. Jfr. *Fra Himmerland og Kjær Herred XXII* (1933), 68 ff.

2) *Fra Aalborg Amt* er endvidere udgivet en *Vide* fra *Stade* i *Kjær Herred*, fra 1733, udstedt af Herskabet paa *Gl. Vraa*, *Ajstrup Sogn* (*Vider* og *Vedtægter* IV).

stilling af Himmerlandsvidernes Bestemmelser om samme Emner giver ikke noget Holdepunkt til Udpegning af et bestemt Forlæg. Resultatet af Sammenligninger og andre Undersøgelser i Lovene viser blot, at de alle er udarbejdede efter omtrent samme System, men der er ofte en ikke ringe Forskel paa Rækkefølgen af de Paragraffer, som udgør de enkelte Loves Indhold. Stedlige Forhold har vel kunnet præge Udarbejdelsen af den Orden, man her og der har ladet Bestemmelserne følge efter hinanden, Paragraf efter Paragraf.

Som nævnt er de himmerlandske Love særdeles fyldige, saaledes har *Blenstrup*-Viden ikke mindre end 82 Paragraffer. De er alle fra Landsbylovenes klassiske Tid, og de er udarbejdede under et vist Hensynetagen til Christian V.s »Danske Lov« af 1683, hvis 3. Bogs XIII Kapitels 31. Paragraf især har paa-virket Viderne, ikke alene i Himmerland, men mange andre Steder i Danmark. Den ovennævnte Landslovparagraf har følgende Ordlyd:

»Hvad Bøder og Straf, som Almuen legger paa i nogen Bye eller Torp, om Hegnet og Gierde og Gryft og Leed, sær Hiord og anden Byens Nytte og Tary, det maa ej een Naboe eller to kuldkaste, men skulle alle holde Vedtægt. Hvo derimod gjør, og den ej vil holde, da maa mand hannem pante for hans Ulydighed, og ej bryde dermed enten Vold, Hærværk eller andet.«

I denne Lovbestemmelse er samlet som i en Hovedsum en meget væsentlig Del af den gamle Landsbylovgivning, der i høj Grad drejer sig om Hegn og Markfred, Kreaturbevogtning o. s. fr. I *Blenstrup* Grandebog er Danske Lovs Paragraf direkte citeret (Vider og Vedtægter III, 296), men ellers findes den

blot omtalt ganske kort eller der henvises til den en hel Del Steder rundt i vort Lands Vider. *Bælum* Vedtægten har i sin 77. Post en omtrent ordret Gen-givelse af Danske Lovs 3. Bog XIII. Kapitels 32. Pa-graf, der indeholder Bestemmelser om, at inddrevne Bøder maa ikke anvendes til Gilde og Drik, men skal bruges til Vedligeholdelse af Byens Gærder, Grøfter og hvad andet til Byens Nytte, Bøderne kan anvendes til. Bøderne skal overgives til den vederhæftigste Mand i Byen, og han skal gøre Redelighed for, baade hvad der indkommer og hvortil Pengene ud-gives. Danske Lov har uden Tvivl mange Steder ret hurtigt faaet Indflydelse paa den lokale Lovgivning, idet Landsbylovene (der blev affattede efter 1683) ofte har haft en retskyndig Ridefoged, Herregaardsskriver eller Præst som endelig Affatter. Paa Grundlag af gammel mundtlig Overlevering har de skrivekyndige givet Viderne den Ordlyd, det Indhold, som passede bedst til de stedlige Forhold og som ogsaa tog Hen-syn til Landsloven, der just i sin 3. Bog havde mange Bestemmelser vedrørende Landsbyforhold.

Man har Grund til at tro, at Præsten har været medvirkende ved adskillige Vedtægters Udarbejdelse, da der ofte — saaledes i *Bælum* og *Komdrup* Vider — indledes med Poster om Sabbatens Helligholdelse og om Kirkegang. Ved *Bælum*-Viden er der i øvrigt ingen Oplysninger om, hvorfra den er udstedt; det kan jo være, at Præsten og Bymændene her er Mestre for den udførlige Lov (80 Paragraffer). Antagelig har hver Herregaard haft en Lov til hver af sine Lands-byer, da det har været hensigtsmæssigt med saadanne Vedtægter i hver Bykreds. Noget bestemt herom kan man dog ikke udtale, da man maa regne med, at det er saa forholdsvis faa Vider og Vedtægter, der er be-

varet fra Undergang, og af disse er antagelig ikke nær alle fundet frem endnu. Det er derfor en nyttig Opgave for enhver Lokalhistoriker at holde Øje med Landsbylove, gøre Arkivernes Embedsmænd opmærksom paa nyfundne Love eller udgive dem i Amtsaarbøger for det Amt, hvor en nyfunden Lov er hjemmehørende. Vore Vider og Vedtægter indeholder nemlig en Mængde værdifulde kulturhistoriske Træk, som det i høj Grad er værd at faa offentliggjort. Ikke mindst den Gruppe Grandebreve eller Vider, vi er saa heldige at kende fra Himmerland, giver det smukkeste Bevis paa, hvad der i disse gamle Retsvedtægter vedrørende Bondealmuens Kredse er at hente til Kundskab om Livet i Landsbyerne i Fællesskabets Tid.

KIRKELIGE FORHOLD I HIMMER- LAND OMKRING 1870

AF BISKOP LAUBS VISITATSOPTEGNELSER

VED FORSTANDER F. ELLE JENSEN, SKALS

*H*ARDENACH OTTO CONRAD LAUB, f. 1805, var 1854—78 Biskop over Viborg Stift og nød som saadan stor Anseelse. Skønt han selv var afgjort konservativ (af den Mynster-Martensenske Retning), stod han forstaaende overfor den frembrydende Grundtvigianisme og Indre Mission, idet han paaskønnede disse Bevægelsers Arbejde for at vække aandeligt Liv i Sognene, om end han ellers i mangt og meget tog Afstand fra dem. Personlig var han en mild og venlig Mand, som paa sine Visitatser baade ved sin hjertelige Tale og sin jævne Færd vandt mange Venner i Menighederne, ligesom han ogsaa, uden derved paa nogen Maade at sætte sin Myndighed til, var en human foresat, der i sine Indberetninger helst fremhævede, hvad godt der var at sige om hans Præster. Efter paa Grund af Svagelighed at have taget sin Afsked henlevede han sine sidste Aar i København, hvor han døde 1882. 1885—87 udkom 3 Bind Breve, indeholdende hans Korrespondance med sine Venner, deriblandt ogsaa det Brevskifte, han gennem mange Aar til lige stor Ære for begge Parter vedligeholdte med sin gamle Røgter.

Laub var en flittig Visitator. De Optegnelser han gjorde om sine Besøg i Menighederne, og som var Kon-

cepter til hans Indberetninger til Ministeriet, (de henligger nu i Landsarkivet i Viborg) er i Begyndelsen nærmest at betragte som Oversigter over Forholdene i Stiftet, men fra 1861 gaar han over til Skildringer af Besøgene i de enkelte Pastorater. Nedenfor bringes nu Beretningerne om Visitatserne i Himmerland — foreløbig dog kun Fleskum og Hornum Herreder — der maa antages at kunne paaregne betydelig Interesse baade i personalhistorisk, kulturhistorisk og lokalhistorisk Henseende. Af Hensyn til Oversigten er Skildringen fra de enkelte Pastorater, der i Optegnelserne jo findes under de forskellige Aargange, her anbragt samlet. — Der findes ogsaa Beretninger om Biskoppens Besøg i Skolerne, men disse er langt mere kortfattede og skematiske, og de giver sjælden nogen Karakteristik af Lærerne, saa der kun i særlige Tilfælde er taget Hensyn til dem. De Oplysninger, som i Noterne er givet om Kirkesangerne, er taget derfra.

FLESKUM HERRED.

Ferslev, Dal og Volsted. 1866 (19.—21. September).
 Provst Deichmann¹⁾ virker endnu i begge sine Embeder med usvækket Kraft. Som Prædikant tilhører han ganske den ældre, ikke-rationalistiske Skole, hvis rettroende Lære med Anvendelse paa Liv og Levnet han forkynder klart og bestemt. — Vel oplyst Ungdom. — God Kirkesang (evang. christ. Psalmebog).

1870 (8.—10. Juni). Sognepræst Kopp²⁾, som efter at have tilbragt en Række af Aar ved en lærd Skole, for et Aars Tid siden paa dette Sted har begyndt sin

¹⁾ Rasmus Severin Deichmann (1833—69), f. 1798. Provst for Fleskum og Hornum Herreder 1850.

²⁾ Casp. Mart. Kopp (1869—78), f. 1829. 1858 Adjunkt ved Frederiksborg lærde Skole.

gejstlige Virksomhed, er dog mere end en Begynder i Gerningen, og jeg tvivler ikke paa, at han meget snart vil være fortrolig med sin Menigheds aandelige Standpunkt og da virke til Velsignelse ved sin sunde og klare Forkyndelse. Han prædikede over 1. Cor. 12,5—7. — Ungdommen var ikke meget livlig, men svarede forøvrigt ret godt. — Kirkesangen (evang. christ. Psb.) lededes ret ordentligt.

1874 (6.—8. Mai). Sognepræst Kopp prædikede over Math. 13,31—32. Skjøndt Tankegang og tildeels Udtryk laae lidt over Menighedens Standpunkt, vilde dog Intet hindre Forstaaelsen og et alvorligt Indtryk, naar der var talt med lidt mere Eftertryk og Myn-dighed. Hvad der i de Aar, Pastor Kopp har været Præst her, hindrer ham i at have den ønskelige Fri-modighed, er Ministeriet bekendt. — Forstandig, livlig Ungdom. — Med Kirkesangerens Ledelse var jeg vel tilfreds.

Gunderup og Neufling. 1866 (21.—25. Septb.) Provst Wulff¹⁾ har bevaret sin gamle Ild og vil ingenlunde slippe Embedet af Hænderne, fordi han har faaet en Medhjælper, hvem han dog overlader den største Deel af Tjenesten i Kirken. Et smukt Forhold bestaar mellem disse to Præster. Capellan Stockholm²⁾ gjør sig megen Flid for at udføre Alt i Kirken med Værdighed og til Opbyggelse, hvorved han understøttes af heldige ydre Gaver. — God Ungdom. — Sangen

¹⁾ Henr. Wulf (1852—71), f. 1795 af jødiske Forældre, døbt 1822. Om hans Anseelse vidner, at han, da han 1837—46 var Præst i Farstrup, 1842 blev Medlem af Aalborg Amtsraad, og at han efter at være bleven forflyttet til Levring, hvor han udnævntes til Provst for Lysgaard, Hads og Houlbjerg Herreder, kom ind i Viborg Amtsraad.

²⁾ C. I. Stockholm var Kapellan i Gunderup 1866—71, hvorefter han blev Sognepræst i Ulstrup.

(Conv. Psb.) ret god — dog ikke altid i Samklang med Orgelet. — Baptisterne, som ere talrige i Gund. Sogn, synes i disse Aar at forholde sig roligt.

1870 (10.—14. Juni). Den gamle Provst Wulff har endnu sin Aands hele Fyrighed og er fuldstændigt med i Alt, hvad der foregaar i Embedet og Menighederne, men hans nu temmelig utydelige Udtale hindrer ham dog i at tage activ Deel i Gudstjenesten; dog messede han selv ved denne Lejlighed, smukt og livligt. — Capellan Stockholm, paa hvem nu den væsentlige Deel af Embedsbyrden hviler, overbeviste mig paany ved sin Prædiken og med sine Udtalelser i Samtale med mig om, at han er fuldstændig i Stand til at bære den og derfor med al Ret længes efter snart at kunne arbejde med sin egen Menighed. Hans Prædiken denne Gang over Dagens (Trinitatis Sønd.) Evangelium viste en kjendelig Fremgang saavel i Holdningens Frihed som Behandlingens Sikkerhed. — Ungdommen svarede ikke meget livligt, men med Eftertanke og god Kundskab. — Kirkesangen som i 1866.

1874 (9.—13. Mai). Sognepræst Nyholm¹⁾ har jeg kjendt lidt til fra den Tid, da han var Catechet i Nibe; som Prædikant har jeg ikke kjendt ham tidligere. Han prædikede paa 5. Sønd. e. Paaske over Dagens Evang. Han taler med en tydelig, stærk Stemme, livligt og med Eftertryk — aldeles populairt, practisk — christeligt, sundt, hjerteligt. Han er overveiende practisk anlagt, vil i mange Henseender kunne være Befolkningen til Gavn, vel heller ikke ganske undgaa at komme paa Kant med den, thi han er en Mand med en selvstændig Character. Fornøielig Ung-

¹⁾ Lars Chr. Christopher Nyholm (1872—77), f. 1821. Kateket i Nibe 1853—62.

dom i stort Antal. — Orgel og Kirkesanger kunde ikke ret følges ad — til Skade for Menighedssangen. — Den religiøse Bevægelse i denne Egn synes vel ikke ganske at være bleven uden Virkning, men dog for en Deel at være afløst af den politiske (Bjørnbak, den mindre bekendte Broder, har her en Højskole og er Medlem af Sogneraadet og Skolekomm.)¹⁾.

Gudum, Lillevorde og Seilflod. 1866 (25.—28. Sept.). Sognepræst Olsen²⁾ er en høist agtværdig, samvittighedsfuld og paalidelig, alvorlig og kjærlig Præst, hans Forkyndelse af Ordet svarer hertil. — Ungdommen svarede godt. — Den Mand, som leder Kirkesangen for den hertil udygtige Kirkesanger, udfører dette ret ordentligt; dog arbeides der paa at faa denne Tjeneste bedre besørget.

1870 (14.—17. Juni). Sognepræst Olsen prædikede over Matth. 11,28. Om denne trofaste, elskelige Præst har jeg oftere udtalt mig. Hans Helbred er ikke stærkt, hans Hørelse noget svækket, men Menighederne ønske upaatvivlelig med mig, at han endnu maa kunne fortsætte sin Virksomhed en Stund. — Ungdommen svarede meget fornøieligt, med Eftertanke og gode Kundskaber. — Kirkesangen som i 1866.

1874 (13.—16. Mai). Sognepræst Olsen prædikede over Dagens (Christi Himmelf. D.) Evangelium. Om denne Præst, som jeg i 20 Aar har høiagtet og faaet meget kjær, har jeg denne Gang Intet at tilføie. — Talrig, fornøielig Ungdom.

Mou. 1866 (29. Sept.—1. Oct.). Sognepræst Knuth-

¹⁾ Fjellerad Højskole, oprettet 1866 af Østhimmerlands »Bondevenner«, havde til 1879 som Forstander Th Bjørnbak, en Broder til den kendte Politiker Lars B. Efter hans Tilbagetreden aftog Elevbesøget, og 1908 nedlagdes Skolen.

²⁾ Niels Olsen (1845—82), f. 1807.

sen¹⁾, som nylig havde tiltraadt sit Embede her, er en vel begavet Taler, som saavidt jeg kan skjønne, meener det alvorligt med sin Gjerning. Den Svaghed, hvoraf han lider (Asthma), mærkedes ikke i Kirken, men vil dog maaskee hindre ham i at blive for Menigheden, hvad han ellers kunde, og gjorde, at han ikke uden Ængstelse tænkte paa den extraordinaire Gudstjeneste i den sydlige Deel af Sognet, som han har overtaget med Embedet. — Den dygtige Kirkesanger er tilbøielig til mere at beherske end lede Menighedens Sang.

1870 (18.—20. Juni). Sognepræst Knuthsen prædikede over Dagens (1. Sønd. eft. Trin.) Evangelium. Hans veludarbejdede og godt holdte Prædiken vidnede om Fortrolighed med Almuens Tankegang²⁾. Paa hans Catechisation kjendtes det, at han har tilbragt en Deel Aar i Skolen. Han er udentvivl en brav Mand, men lidt for tilbøielig til at troe sig forurettet, naar Autoriteterne ikke dele hans Menighed; heraf tror jeg — i det Mindste for en Deel — at maatte forklare nogle Ansøgninger fra ham om Befordring, som er komne efter mit Besøg, skjøndt jeg paa den anden Side ikke tvivler om, at han maa føle sig trykket af det Forhold (til en Skolelærer)³⁾, hvorover han klager. — Vel oplyst, forstandig Ungdom. — Kirkesangen ledes godt.

1874 (17.—19. Mai). Sognepræst Knuthsen præ-

¹⁾ Theodor Knuthsen (1866—84), f. 1818. Lærer ved Holbæk Borgerskole og i V. Jernløse 1845—59.

²⁾ Ordene »maaske noget mindre med Evangeliets« overstreget i Manuskriptet.

³⁾ Lærer Christensen, 36 Aar, dimitt. fra Lyngby Seminarium 1853, i Mou fra 1861. I Skolen var Biskoppen ikke ganske tilfreds med hans Undervisning eller med Børnenes Svar i Religion.

dikede paa 1. S. e. P. over Evangeliet. Jeg kan med Hensyn til denne Præst ligeledes i det væsentlige henholde mig til tidligere Ytringer (Beretn. for 1870). Det maa endnu forekomme mig, at han ogsaa i Kirken har lidt vel meget af den gamle Skolelærer, det Docerende fremfor det Opbyggende osv. Forøvrigt en retsindig, virksom Mand — maaske lidt for overbeviist om, at naar hans Syn paa Sagen maatte raade, vilde mange Mangler (i Skolevæsenet) blive afhjulpne. — Ungdommen svarede godt. — Skolelærer Christensen — hvis Forhold til Sognepræsten nu er bedre — er en god Kirkesanger.

Romdrup, Klarup og Storvorde. 1866 (1.—3. Oct.). Sognepræst Tetens¹⁾, hvis Dygtighed tidligere har været forbundet med en lidt for stor Selvfølelse, synes at være heldigt paavirket, bl. a. af vor Tids kirkelige Bevægelser, (og) at være ført dybere ind i christelig Erkjendelse og Erfaring, hvorved tillige det Velvillige og Kjærlige i hans Character har faaet mere Raaderum. — Smuk Kirkesang (Conv. Psb.), dog mere fra den Ledendes end fra Menighedens Side²⁾.

1870 (20.—22. Juni). Sognepræst Tetens, om hvem jeg kan henvise til min Beretning fra 1866, holdt over Gal. 5,13 en opbyggelig og hjertelig Prædiken og udførte den hele Kirketjeneste med sin tidligere Kraft og Værdighed. Men da hans Helbred ikke længere er paalideligt, er det fundet rigtigt, at han sikrer sig en Medhjælper, og Valget af denne, troer jeg, er meget heldigt. — Ungdommen svarede godt. — En dygtig Kirkesanger.

¹⁾ Henr. Wederkinch Tetens (1849—73), f. 1802.

²⁾ Lærer O. W. Nielsen, 33 Aar, dimitt. fra Ranum Seminarium 1852, ansat 1865.

1874 (19.—20. Mai). Sognepræst Føns¹⁾ prædikede over Rom. 21,5—17. Jeg har først gjort hans Bekjendtskab for en Deel Aar tilbage, da han med Ministeriets Tilladelse aflagde de practiske Prøver for mig og udførte dette med en vis Routine, som i Forbindelse med hans fortsatte Liv paa en mindre Herregaard, hvor han var Børnenes Lærer og tog Deel i endnu Meere, vakte den Frygt i mig, at han vilde engang blive Præst uden noget indre Kald. Ministeriet vil uden tvivl have bemærket dette, naar jeg havde Ansøgninger fra ham at indsende. Medens han var Præst i Haderup i Ribe Stift, mødtes jeg undertiden med ham, naar jeg visiterede i hans Nærhed, og hørte ham godt omtale. Men det er først i f. A., jeg har overbeviist mig om, at han er (i alt Fald er bleven) en ganske Anden, end jeg holdt ham for, at han veed, hvad den Sag er værd, hvorfor han arbejder, og at den ligger ham paa Hjertet. Hans Prædiken var intet Mesterstykke, men udarbejdet med Flid og holdt med Trohjertighed og naturlig Følelse, som maatte gjøre Indtryk. Jeg blev opbygget af den, og jeg hørte, at han var meget yndet af Beboerne for sin Færd baade i og udenfor Kirken. — Ungdommen svarede godt. — Særdeles god Kirkesanger.

HORNUM HERRED.

Sønderup og Suldrup. 1865 (6.—7. Mai). Sognepræst Voss²⁾ prædikede paa 3die Sønd. eft. Paaske over Dagens Evang., varmt og hjerteligt, men der savnedes Noget af den indtrængende Kraft. Noget lignende gjælder vel om hans hele Embedsførelse;

¹⁾ N. P. Føns (1873—95), f. 1820. Huslærer i nogle Aar paa Tustrup ved Aalborg, Præst i Haderup 1866.

²⁾ Henr. Theod. Voss (1859—72), f. 1812.

det fremherskende hos ham er Velvillie og Kjærlighed, neppe i samme Grad Energie. — Ungdommen svarede ret godt. — Kirkesangen (evang. christ. Psb. med Tillæg) var upaaklagelig.

1869 (22.—23. Mai). Sognepræst Voss arbejder med stille Troskab i sit Kald. Han hører ikke til de meget Energiske, men til dem, som søge Liv og Sandhed. Derom vidnede denne Gang endnu mere end tidligere hans hjertelige Prædiken. — Ungdommen svarede godt. — Sangen i Kirken (evang. christ. Psb.) lededes godt.

1873 (16.—17. Septb.). Sognepræst Bertelsen¹⁾, som kort i Forveien havde tiltraadt sit Embede her i Stiftet, prædikede over Luc. 4,16—30; han gjør Indtryk af at være en alvorlig, besindig, hjertelig, godt begavet Præst. — Nogle af de Unge svarede godt og med Lyst. — Sangen lededes godt.

Aardestrup, Buderup, Gravlev. 1865 (9.—10. Mai). Sognepræst Lerche-Jørgensen²⁾ bevægede sig med Letthed og Dygtighed i alle sit vidtløftige Embedes forskjellige Forretninger, saa at det kan siges, at Alt ved Embedet er i god Orden. Hans Prædiken (over Ap. Gj. 2,37—41) var alvorlig og hjertelig; Ungdommen omhyggelig forberedt.

1869 (24.—26. Mai). Sognepræst Licht³⁾, hos hvem jeg første Gang visiterede, taler i et smukt, veloverveiet Sprog, med megen Kraft, klart og indtrængende og arbejder udentvivl i enhver Henseende i Retning af virksom Christendom. Alt til Embedet Hen-

¹⁾ Peter Jessen Bertelsen (1873—80), f. 1833. Underskrev 1881 den lille Askovadresse om større Frihed i Folkekirken.

²⁾ Theodor Regius Lerche Jørgensen (1851—67), f. 1807.

³⁾ Hans Henr. Licht (1867—73), f. 1814. Blev 1861 valgt til Folketingsmand i Thisted Amts 2. Valgkreds. Forflyttet til Horne paa Fyn.

hørende fandtes i bedste Orden. — Talrig, fornøielig Ungdom. — Kirkesangen (evang. christ. Psb.) lededes godt af Hjælpelæreren i Gravlev, hvor Kirkevisitatsen holdtes.

1873 (16.—17. Sept.). Den til et Embede i Fyens Stift beskikkede, men endnu fungerende Sognepræst Licht prædikede paa 14. Sønd. eft. Trinit. over Evangeliet; om ham maa jeg henvide til Beretningen for 1869. — Ungdommen svarede godt. — God Kirkesanger.

Veggerby og Bislew. 1865 (11.—12. Mai). Sognepræst Garde¹⁾ er en retsindig, men stille og ikke meget livlig Mand, hvad der ogsaa kjendtes i hans forøvrigt sunde christelige Prædiken (paa Alm. Bededag over Lectien af Es.). Ungdommen svarede godt. — Skolelærer Theilgaard²⁾, som ikke er uden musicalsk Dannelse, kan godt lede Kirkesangen.

1869 (27.—28. Mai). Sognepræst Garde. Hans i Tankegang og Sprog gammeldags-supranaturalistiske, meget ordentligt udførte Prædiken vilde have været til Opbyggelse for alle Troende, naar den var holdt med mere Liv og Kraft. — De ikke mange unge, som vare mødte, svarede godt. — Den aldrende Skolelærer (i Veggerby) synger godt, men uden synderligt Liv. (Evang. christ. Psb.)

1873 (18.—20. Sept.). Den nylig tiltraadte Sognepræst Friis³⁾ prædikede over Matth. 14,22—24 hjer-

¹⁾ Jac. Nic. Garde (1857—71), f. 1802.

²⁾ Lærer N. G. Theilgaard, 58 Aar, dimittet 1832 fra Lyngby Seminarium. Skønt Laub roser hans musikalske Sans, har han ikke været tilfreds med hans Undervisning. Ganske vist konstaterer han Fremgang baade 1865 og 1869, men 1873 slaar han sit Haab til, at Hjælpelæreren maa kunne skaffe bedre Forhold til Veje.

³⁾ Jac. Jørgen Friis (1871—79), f. 1815. Udfoldede som folkelig Forfatter i Carit Etlars Stil en ret betydelig Virksomhed.

teligt og fatteligt: Et tilsvarende Indtryk faaer maan af hans hele Færd og Personlighed. Det maa haabes, at hans meget svækkede Syn ikke skal blive ham en Hindring i hans Embedsførelse. — Ungdommen svarede tildeels fornøieligt. — Sangen ret god.

Nibe og Voxlev. (13.—16. Mai). Sognepr. Hass¹⁾ prædikede (paa 4de Sønd. eft. Paaske) om Aandens Vidnesbyrd for Verden og for de Troende. Den Adskillelse, som hermed er antydet, er det ham vel overhovedet magtpaaliggende at bringe for Lyset; han forkynder den reene nøgne Sandhed, skarpt og bestemt; men maaske det venligt Indbydende og Fremhjælpende ikke i samme Grad kan findes i hans Forkyndelse. Om det Forhold, hvori Pastor Hass staar til sin Menighed, og den Virkning, han udøver paa den, er det ikke let at have nogen Mening, da han som bekjendt ofte og i lang Tid har levet adskilt fra den. — Til Nibe Kirke er et godt Orgel, anskaffet paa Byens Bekostning og spilles godt af en Haandværker i Byen. — Rosk. Conv. Psb. bruges. — Ministerialbøgerne ere i det Heele taget i Orden; dog er Til- og Afgang for Voxlev Sogn ikke førte siden 1861 og i det foregaaende, som det synes, ikke med Omhu. Om denne Forsømmelse endnu kan oprettes, veed jeg

¹⁾ Ludv. Dan. Hass (1858—69), f. 1808. Tog som Præst i Medolden i Sønderjylland 1840 sin Afsked for at drage til Lilleasien, hvor det var hans Hensigt at missionere blandt de græsk-katolske ud fra et grundtvigsk Standpunkt; Chr. Kold fulgte ham som Tjener. 1848 blev han Præst i Hals. Som Folketingsmand repræsenterede han N. Sundbykredsen 1852—53 og Nibekredsen 1858—61 og 1864; Medlem af Landstinget var han 1863—65. En urolig og stridbar Natur, der ikke kun kæmpede for aandelig Frihed, men ogsaa for Homøopati og fri Lægevirksomhed. Selv blev han flere Gange idømt Bøder og Fængselsstraf for Kvaksalveri og uberettiget Handel med Medicin. († 1881.)

ikke. Ogsaa paa nogle Mangler ved Kaldsbogen har jeg gjort Pastor Hass opmærksom.

1872 (28. Sept.—1. Octbr.). Sognepræst Assens¹⁾ prædikede paa 18. Sønd. eft. Trin. over Dagens Evangelium. Med en grundig academisk Dannelse og efter at have tilbragt en Række af Aar som Lærer (i Religion) ved en lærd Skole (han har udgivet en meget paaskiønnet Bibelhistorie for de lærde Skoler) tiltraadte han Præstegjæringen. En Følge af denne Forberedelse til det geistlige Embede er den Sikkerhed og Klarhed, hvormed han taler, men tillige vel en overveiende Tilbøielighed til gennem Oplysning at ville fremme Opbyggelsen og christl. Liv, hvorom hans Prædiken paa denne Dag syntes at vidne. Jeg troer, at han udretter noget Forsvarligt, hvor han er, ligesom jeg veed, at han bliver meget paaskiønnet. — En talrig Ungdom gjorde fornøieligt Rede for sin Christdomskundskab. — Orgelspillet godt. — Menighedssangen ikke meget hørlig.

1876 (10., 11., 12., 13. Mai). Sognepræst Assens prædikede over Es. 55,5—6, sandt, klart, velordnet, — væsentl. forstandigt og tillige hjerteligt. Om denne brave Mand, som i den korte Tid, han var her, gjorde sig meget yndet og blev mig meget kjær, see forøvr. 1872. — Catechiserede godt, men undertiden lidt for abstract. — Ungdommen svarede godt, men næppe hørligt.

Østerhornum. 1865 (17.—18. Mai). Sognepræst Wøldike²⁾ lever aldeles for sin Menighed; hans hele

¹⁾ Ovidius Sophus Assens (1869—75), f. 1832. Blev efter at have studeret i Udlandet og været Manuductør i København 1858 Adjunkt ved Aalborg Katedralskole. Udfoldede en Del litterær Virksomhed og udgav bl. a. nogle i sin Tid meget paaskønnede Bibelhistorier.

²⁾ Jeremias Wøldike (1860—69), f. 1819.

Levevis er indrettet derefter. Som Følge heraf findes der hos ham noget Særegent, om man vil nogle Særheder, men som for den, der har gjort hans nærmere Bekjendtskab, kun kunne gjøre ham desto agtværdigere. Ogsaa hans Forkyndelse af Ordet bærer helt igjennem Præget heraf, den er ganske hans egen, men derved for mig desto mere tiltrækkende; man mærker, at det er Manden selv, der taler, og at han taler til sine Egne. Hans Prædiken over Joh. 15,1—7 var grundig, sindig og indtrængende. Valget af Texten (Viintræet og Grenene) mindede vel tillige om hans Kjærlighed til Naturen, Agerbruget og Frugttræculturen, et af de Midler, hvorved han stræber at komme i Forbindelse med Befolkningen og blive den nyttig. — Den confirmerede Ungdom havde ikke let ved at svare. — Kirkesangen (Conv. Psb.) var livlig, men ikke smuk. (Past. Wøldike er ikke musicalsk, mæsser ikke.)

1869 (29.—30. Mai). Med Hensyn til Sognepræst Wøldike kan jeg ganske henvise til, hvad jeg for 1865 har yttret om denne brave Præst. — De Unge havde paa faa Undtagelser nær ikke let ved at komme frem med Svarene. — Kirkesangen er, hvad Melodie og Udførelse angaar, 50 Aar tilbage i Tiden (skjøndt Conv. Psb. bruges), men Menigheden er godt med.

1873 (21.—22. Sept.). Sognepræst Wøldike holdt over Dagens (15de Sønd. eft. Trin.) Text en Prædiken, hvoraf jeg meget opbyggedes. Iøvrigt kan jeg — ogsaa hvad Ungdommen og Kirkesangen angaar — henvise til mine Beretninger for 1865 og 1869.

Ellithøi og Svendstrup. (19.—20. Mai). Sognepræst Albrektsen¹⁾ er en lille, undersætsig, haandfast

¹⁾ Niels Vrigsted Blixencrone Albrektsen (1856 - 88), f. 1814. Provst for Fleskum og Hornum Herreder 1870.

Mand, og med dette Ydre er hans aandelige Væsen og Embedsførelse i bedste Overensstemmelse — klar, fast, nøiagtig indtil det Mindste. Saaledes ogsaa hans Prædiken (over Ap. Gj. 20,17—22). Han har i mange Aar, først som Capellan, levet med disse Menigheder og føler sig sikker paa sin Plads. — Ungdommen gjorde godt Rede for det lærte. — Kirkesangen (Conv. Psb.) god.

1869 (30. Mai—1. Juni). Sognepræst Albrechtsen. Hans omhyggeligt udarbejdede, gammel-lutherske Prædiken oplæses med Kraft og Eftertryk. Hans hele Færd bærer Præg af Nøiagtighed og Sikkerhed. Jeg kan iøvrigt henvise til mine tidligere Yttringer om ham. — Ungdommen viste god Kundskab, Lyst til at svare, Evne til at høre og tænke. — Kirkesangen gammeldags, men med Deeltagelse fra Menigheden (i den ene Kirke bruges evang. christ., i den anden Conv. Psb.).

1873 (23.—24. Septbr.). Sognepræsten, Provst Albrechtsen, prædikede over Matth. 16,13—18. Om denne Præst, som har været her i Stiftet i min hele Embedstid, om Ungdommen, Sangen (i Svendstrup Kirke, hvor Visitatsen af Hensyn til Pladsen hver Gang har været holdt) m. M. — see 1869.

Sønderholm, Nørholm og Freilev. 1865 (21.—24. Mai). At Embedet var vacant ved Sognepræstens, Consistr. Blichers¹⁾ Død, var uden Indflydelse paa Visitatsen, da Embedet har været bestyret af Capellan (nu Sognepr. for Vinge og Tjele Menigh. i dette Stift) Jacobsen²⁾, som har holdt alt i god Orden. Han er en værdig og samvittighedsfuld Præst, om hvem (og om hvis Prædiken paa 5te S. eft. Paaske,

¹⁾ Laur. Blicher (1838—64), f. 1786.

²⁾ Fr. Theod. Jacobsen, Kapellan i Sønderholm 1857—65.

over den sædvanlige Text) der ikke er noget særligt at bemærke. — Den talrige Ungdom svarede livligt og vidste god Besked. — God Kirkesang (Conv. Psb.).

1869 (2.—5. Juni). Sognepræst Sundby¹⁾, hvem jeg for første Gang besøgte, gjorde Indtryk af at være en troende, samvittighedsfuld, noget svagelig Præst. — Ungdommen manglede denne Gang den fornøielige Frimodighed, hvorover jeg tidligere har glædet mig — maaskee af tilfældige Grunde. — Skolelæreren i Sønderholm (hvor Visitatsen holdtes) er en god Kirkesanger (Conv. Psb.).

1873 (25.—28. Septbr.). Sognepræst Bertelsen²⁾ prædikede over Dagens (16. Sønd. eft. Trin.) Text. Denne Præst, som nylig var kommen tilbage til dette Stift, hvor han begyndte som Capellan p. p., gjør sig ikke bemærkelig ved nogen Begavelse, vil maaskee ogsaa i vanskelige Forhold kunne vise Mangel paa Modstandsevne; men han mener det alvorligt med den Gjerning, han har overtaget, og hans hjertelige, kjærlige og aabne Færd vil vist berede ham en Vej. — Fornøielig Ungdom. — God Sang.

(Fortsættes i næste Aarbog.)

¹⁾ Chr. Sundby (1865—73), f. 1810.

²⁾ Jens Carl Chr. Bertelsen (1873—82), f. 1826. Var privat dimitteret til Studentereksamen af den bekendte Skolemand Ludv. Chr. Müller og blev senere Lærer ved Grundtvigs Højskole Marielyst. Hans kirkelige Standpunkt turde hermed være bestemt. 1860 blev han Kapellan i Tjele-Vinge.

ERMEGAARD GYLDENSTJERNES LAASEBREV

PAA BJØRNHOLM 1597

AF KONTORASSISTENT A. SØRENSEN, GJENTOFTE

DA Rentekammeret 1682 fandt for godt at fordrø de ufrie Hovedgaardes Skatterestancer indbetalte, blev de daværende Ejere af Bjørnsholm stillet overfor den Opgave at bevise, at Gaarden var en fri Hovedgaard, d.v.s. at Hovedgaardstaxten og Bøndergodset havde en vis Størrelse, i hvilken Anledning der til Rentekammeret maatte indsendes Adkomst-dokumenter m. v., og af saadanne indsendtes der fra Bjørnsholm bl. a. et saa vigtigt Dokument som Ermegaard Gyldenstjernes Laasebrev af 1597¹⁾.

Efter at Bjørn Andersen var død 1583, holdtes der Skifte efter ham 28. September 1584²⁾, paa hvilken Dag Arvingerne mødtes i Viborg. Truid Bjørnsen mødte paa egne og Søstrene Ide, Sidsel og Margrethe deres Vegne, Jacob Bjørnsen til Stenalt paa egne Vegne og Jørgen Friis til Krastrup paa Hustru Else Bjørnsdatters Vegne, og det himmerlandske Gods fordeltes nu saaledes, at Truid fik Bjørnsholm, Sidsel og Margrethe Strandbygaard, som Peder Christensen

¹⁾ Memorialer og vedlagte Dokumenter angaaende de ufrie Hovedgaardes Skatterestancers Betaling i Jylland fra 1/11 1671, som er fordret 1682.

²⁾ Rentekammerets Kopibog for Aarhus og Ribe Stifter 1680—82, Blad 319.

og Christopher Pedersen iboede, en Mølle, antagelig Lille Mølle, der aarlig skyldte 5 Pund Rug, 5 Pund Byg, 1 Td. Smør og 1 Svin, Strandbylund, der taxeredes til 10 Svins Olden, Gunderupgaard, som Anders Gied, Niels Lauritsen og Poul Lauritsen iboede og som skyldte aarlig 5 Ørt Rug, 5 Ørt Byg, $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 1 Svin, 10 Mærk og 2 Album Gæsteri, Tren Mølle, der skyldte 8 Pund Mel og $\frac{1}{2}$ Td. Aal.

Efter Truids Død 1590 opstod saa den ofte omtalte Sag¹⁾ om, hvorvidt det efter hans Død fødte Barn var levende eller død ved Fødselen. Den intrigante Fru Ermegaard vandt imidlertid sin Sag, hvorefter hun fulgte Bjørnsholm Gaard og Gods til Laas.

Det til Rentekammeret indsendte Laasebrev, der er en Afskrift bekræftet af Otto Skram til Torbøllegaard og Ulrich Seefeld til Kyø, lyder i moderniseret Form saaledes:

Vi Christian den Fjerde osv. gør villerligt, at Aar 1596 den 30. Oktober for Os paa Vort Retterting i Vor Købstad Næstved var nærværende Os elskelige Lave Bech til Førslev, Landsdommer i Vort Land Sjælland, Casper Paslick til Liddow, Vor Mand og Raad, Albert Beck til Olstrup og Erik Mogensen til Bramsløkke, Landsdommer i Vore Lande Lolland og Falster, Vore Mænd og Tjenere, var skikket Os elskelige Albert Friis til Haraldskær, Vor Mand og Raad, paa Os elskelige Fru Ermegaard Gyldenstjerne hans Søsters Vegne²⁾, som da ogsaa personlig var tilstede, og gav tilkende, hvorledes at hans Søster skal have arvet efter hendes sl. Søn, Truid Bjørn, Bjørnsholm Gaard og Gods, og hende af Os og Danmarks Raad at være forelagt hende Kønsed, at samme hendes Søn

¹⁾ Kolderup-Rosenvinge: Gamle danske Domme, IV 275 og 335.

²⁾ d.v.s. hans afdøde Hustru Ingeborg Gyldenstjernes Søster.

fik levende Daab og kristen Dom, hvilken Ed hun og lovlig med gode Riddersmænds Meded har drevet, og for at hun kunde være fri for videre Trætte, var hun foraarsaget at følge Bjørnsholm Gaard og Gods til Laas, som hun havde i Haand og Værge, hvorpaa han fremlagde paa hendes Vegne fem Tingsvidner af Aale Birk, Aars Herred, Vennebjerg Herred, Slet Herred og Nibe Birk lydende paa Bjørnsholm Hovedgaard og tilliggende Gaarde og Gods. Det første af Aale Birketing dateret 1. Marts 1594 lydende paa Bjørnsholm Hovedgaard og Gods som følger: Først Bjørnsholm Hovedgaard beliggende i Bjørnsholm Sogn i Aale Birk med dens Ejendom, Rettighed, Fiskeri og Herlighed, som der nu tilligger den og bruges af den og fra Arilds Tid har tilligget den, og bør tilligge den med Rette, som er taxeret for 15 Td. Rug, 18 Td. Byg, 1 Td. Smør, og for Padkær Mark og Eng og nogen Herlighed, nemlig det Gods paa Holmen, som er ansat for den halve Td. af ovennævnte Smør. Ligeledes tvende Møller, som ligger neden for Gaarden, og skylder hver aarlig 18 Pund Mel, 4 Gaarde i Sjørup, den 1. beboes af Peder Poulsen og Jens Thomsen, den 2. af Anders Andersen og Peder Hovmand, den 3. af Esper Michelsen og Jens Nielsen, den 4. af Vogn Christensen og Karen Pedersdatter, der hver skylder aarlig 1 Ørt Rug, 1 Ørt Byg, 1 Ørt Havre, 1 Otting Smør, 1 Svin, $\frac{1}{2}$ Mark, $\frac{1}{2}$ Sk. og 2 Album Gæsteri. Vester Falde, der beboes af Peder Skriver, der giver aarlig i Landgilde 2 Ørt Rug, 1 Ørt Byg, 1 Ørt Havre, 1 Pund Smør, 1 Svin, $\frac{1}{2}$ Mark, $\frac{1}{2}$ Sk. og 2 Album Gæsteri. Overlade, som er fire Gaarde, der beboes af Christen Jacobsen, Gunde Jacobsen, Christen Markvorsen, Christen Nielsen, Christen Mouritsen, Anders Andersen, Michel

Nielsen og Christen Jensen; hver Gaard skylder aarlig 2 Ørt Rug, 2 Ørt Byg, 1 Otting Smør, 1 Svin, 1 Lam, $\frac{1}{2}$ Mark, $\frac{1}{2}$ Sk. og 2 Album Gæsteri. Sønderlade, der beboes af Vogn Poulsen og Jens Poulsen, skylder aarlig 3 Ørt Rug, 2 Ørt Byg, 1 Ørt Havre, 2 Pund Smør, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Svin, $\frac{1}{2}$ Mark, $\frac{1}{2}$ Sk. og 2 Album Gæsteri. Borregaard, der er fire Gaarde (Beboernes Navne nævnes ikke), skylder aarlig 1 Ørt Rug, 2 Ørt Byg, 1 Pund Smør, 1 Svin, $\frac{1}{2}$ Mark, $\frac{1}{2}$ Sk. og 2 Album Gæsteri. Ligeledes alle de Boelsmænd og Husmænd sammesteds med den Skyld, som gives af noget Jord, de bruger af Hovedgaardens Mark. Ligeledes en Gaard i Kjærgaard, Hr. Jens iboer, skylder aarlig 1 Ørt Rug, 2 Ørt Byg, 1 Ørt Havre, 2 Pund Smør, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Svin, $\frac{1}{2}$ Mark, $\frac{1}{2}$ Sk. og 2 Album Gæsteri. I Ranum 14 Gaarde. Den 1. beboes af Anders Nielsen og Peder Søgaard, den 2. af Christen Pedersen og Peder Jensen, den 3. af Niels Andersen og Niels Jensen, den 4. af Jens Andersen og Peder Mogensen, den 5. af Jens Christensen, den 6. af Søren Jensen, den 7. af Anders Madsen og Niels Christensen, den 8. af Peder Hedegaard, den 9. af Christen Poulsen, den 10. af Christen Kiergaard og Christen Jensen, den 11. af Niels Christensen og Christen Pedersen, den 12. af Michel Poulsen og Niels Lauridsen, den 13. af Knud Jensen og Jelle Sørensen, den 14. af Christen Jacobsen og Svenning Sørensen; hver af disse 14 Gaarde skylder aarlig 1 Ørt Rug, 1 Ørt Byg, 1 Ørt Havre, 1 Pund Smør, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Svin, 1 Td. Havre og 20 Sk. Gæsteri. Ligeledes Livø med al sin Herlighed, Skov, Ejendom, Fiskevand og rette Tilliggende, Livø Ladegaard, førnævnte Bjørnsholm med Fiskeri og al sin Herlighed

er taxeret for 15 Td. Rug, 18 Td. Byg, 1 Td. Smør, . . . Svins Olden, ligeledes Fiskeri ved Trend Aa og Mølle i Aaen neden for Flødegryderne samt fri Fiskeri i Aaen nedenfor Trend Mølle til Fjorden for sin egen Grund efter Recessens Lydelse.

Det andet Tingsvidne, dateret Aars Herredsting 9. April 1594, lydende paa et Boel i Hyllebjerg, der aarlig skylder 1 Pund Korn, med al anden Rettighed og Smaaredsel.

Det 3. Tingsvidne, dateret Vennebjerg Herredsting 22. April 1594, lydende paa efterskrevne Gods i Vendsyssel: I Nørreharreslev en Gaard, Christen Eskesen ibor, skylder aarlig 3 Pund Byg, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Svin, 1 Nød, 8 Heste Gæsteri. 1 Gaard sammesteds, Anders Nielsen ibor, skylder aarlig 3 Pund Byg, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Svin. 2 Huse sammesteds skylder hver 1 Sk. Grot.

Det 4. Tingsvidne, dateret Slet Herredsting 25. April 1595, lydende paa efterfølgende Fiskeri: Et Fiskeri, som er 3. Lænke østen for Pøtten paa 28 Garn, 4. Lænke østen for Pøtten paa 16 Garn og 1 Ruse og af 5. Lænke østen for Pøtten 2 Garn.

Det 5. Tingsvidne, dateret Nibe Birketing 27. April 1596, lydende paa 2 Huse i Nibe med Ejendom, som Lars Markvorsen og Poul Hausen iboer, og paa efterfølgende Fiskeri og Bundgarnstader: Et Fiskeri paa 3. Lænke østen for Pøtten i Nørllaa, 28 Bundgarnstader paa 4. Lænke østen for Pøtten, 16 Bundgarnstader og 1 Ruse paa 5. Lænke østen for Pøtten, 2 Garnstader yderst paa samme Lænke. Med alle førnævnte Gaardes, Godsers, Møllers og Boels Rente og og rette Tilliggende, med Ager og Eng, Skov og Mark, Fiskevand og Fægang, vaadt og tørt, Fiskeri og Bundgarnstader at have nyde, bruge og beholde

til evindelig Eje, eftersom det Skiftebrev, hendes sal. Husbond, Truid Bjørn, og hans Medarvinger imellem er gaaet videre indeholder, hvilket Skiftebrev i Dag var tilstede, hvori foranførte Gods findes indført, som før er beskrevet, og hendes sal. Husbond, sal. Truid Bjørn tilskiftet at være, der efter Vort Stadfæstelsesbrev og fire af Vore Dombreve være taget, det fjerde skrevet paa Pergament med vedhængende Segl, hvert af førnævnte Dombreve paa seks Uger, og var almindelig Stævning paa eet Aar og 6 Uger overalt i Vort Rige, og hvo sig kender nogen Del, Lod eller Rettighed at have i førnævnte Gaarde og Gods eller noget af deres rette Tilliggende, enten for Ejendom, Pant, Gave eller være sig paa hvilken Maade det være kan, at de skulle komme for Vort Retterting med deres Beviser, de derpaa haver, og de efter Vor almindelige Stævning, seks Uger, saaledes overalt i Vort Rige Danmark, hvilke Vore Breve alle lovlig giver deres Tid og Dato, inden hvilken Forfølgning til Laas ingen Genbrev var taget, uden af os elskelige Godslev Budde til Nodsou¹⁾ paa hans Moder, Fru Karen Friis Vegne, hans egne og Margrethe Bjørns Vegne, Michel Nielsen paa hans Hustrus Vegne, hvilke fradømt herpaa at tale, som samme Vor Dom indeholder, og førnævnte Fru Ermegaard Gyldenstjerne igen til sin Forfølgning, thi eftersom saadanne vore Breve og lovlig Forfølgning var derpaa sagt for Ret, at førnævnte Fru Ermegaard bør at have Laas paa førnævnte Gaard og Gods, thi tildømme Vi nu førnævnte Fru Ermegaard Gyldenstjerne og hendes Arvinger førnævnte Bjørnsholm Hovedgaard og tilliggende Gaarde og Gods med al rette Tilliggende, hvad det helst er eller nævnes kan, intet undtagen, at have, nyde, bruge og

¹⁾ Ejede ogsaa Rødslet i Vadum.

beholde til evindelig Eje; forbydende alle i hvem det helst er eller være kunde dem derpaa at hindre, Forfang at gøre, eller forsøge dermed at bevare imod deres Vidne efter denne Dag i nogen Maade, og sætter Vi den Sag evindelig Tielse paa, Datum ut supra.

Med dette Brev var Sagen klaret. Ydermere indsendtes der, for at bevise, at Hovedgaardstaxten ikke var formindsket, et Tingsvidne af Aale Birketing 17. Marts 1671, hvor 8 Mænd havde bevidnet, at følgende Jord var Hovedgaardens Mark, nemlig det, der bruges af Christen Jacobsen, Thomas Møllers Enke, Jens Christensen og Christen Madsen i Borregaard, Gunde Simonsen og Jens Simonsen i Overlade og Peder Espensen i Ranum, Yder- og Inder-Mølle, Padkær Hede med noget ringe Jord samt 2 Stk. Eng, Christen Lauritsen bruger, hvilket de 8 Mænd kan mindes at have været saaledes i 50 Aar.

Ved Fremlæggelse af disse Dokumenter var Hovedgaardsfriheden og dermed Skattefriheden reddet, men om Godset som saadant var reddet var et andet Spørgsmaal. Det var i al Fald i en temmelig ringe Forfatning, da det 1689 købtes af Anders Kjerulf.

ET SKELBREV

AF KONTORASSISTENT A. SØRENSEN, GJENTOFTE

V^{ED} Viborg Landsting læstes 12. Februar 1651 efterfølgende Skelbrev af 12. September 1583¹⁾. Om Grunden hertil siges intet, kun fortælles der, at det havde været forsynet med 10 Vokssegl, der formedelst Alderdom var faldet af, saa Formaalet har vel kun været at faa et nyt Brev (bekræftet Genpart) at bruge i paakommende Tilfælde, eftersom der altid kunde være divergerende Meninger om, hvor Skellet gik, og naar man blev uenig med sin Nabo, var det jo rart at have et saa bedaget Sandemandsbrev ved Haanden. At Forholdet mellem Naboerne paa Brevets Udstedelsestid ikke var helt straalende fremgaar tydeligt af Brevet, der i noget moderniseret Sprog lyder saaledes:

»Jep Pedersen i Brøndum, Herredsfoged i Slet Herred, Jørgen Mouridsen i Ørbæk, Christen Kjeldsen sammesteds, Niels Skrædder i Vindblæs, Peder Nielsen sammesteds, Jens Sørensen i Mjallerup, Simon Sørensen sammesteds, Lars Terkildsen i Bjørumslet, Jens Pedersen i Næsborg og Mads Skriver i Braads-have kundgør, at Aar efter Guds Byrd 1583 Torsdagen som er den 12. Dag i September paa forskrevne Ting var skicket Christen Andersen, Foged paa Vaar, der udbad sig og fik et fuld Tingsvidne af 8 trofaste Dannemænd, som er Christen Pedersen i Brøndum,

¹⁾ Dombog C 1651, Blad 65 b.

Niels Olesen i Engelstrup, Jens Poulsen i Kornum, Jens Nielsen paa Holmgaard, Jens Smed i Salling, Christen Sørensen i Nymølle, Jacob Andersen i Vormstrup og Jens Skrædder i Næsborg, hvilke Mænd bevidnede, tilstod og kundgjorde, at de saa og hørte, at Jørgen Mouridsen i Ørbæk, Christen Kjeldsen sammesteds og alle deres Medbrødre, Sandemænd i forskrevne Herred, stod her i Dag for Tingsdom, kundgjorde og afsagde deres Ed og Tov, som ærlige og velbyrdige Mand, Bjørn Andersen til Stenalt, Høvedsmand paa Aalborghus, havde ladet dem kræve at sværge og gøre ret Markskel imellem Munkgaards Enemærker og Barmer Mark, og forskrevne Sandemænd der at oplede, hvor de lovligen og bedst kunde adskille forskrevne Bjørn Andersens og Ole Broekenhuis Ejendom, eftersom forskrevne Bjørn Andersen ikke brød sig om at være i Fællesskab med ham, og tilstod de, at de først begyndte deres Ed og Tov østen ved Munkgaards Toftdige ved den sidste Skelsten, de satte mellem Hornskovs Enemærke og Barmer, og satte den første Sten østen op til forskrevne Skelsten. Saa gik de sønder og sydøst paa med Munkgaards Dige vesten for den Gaard, Christen Nielsen iboer, og i det Hjørne inden og vesten for samme Dige satte de den 2. Sten. Saa gik de ind sønden med samme Dige og sønden for en Lergrav, hvor de satte den 3. Sten. Saa gik de ind sønden paa samme Dige, hvor de satte den 4. Sten. Saa gik de ind sønden paa med samme Dige til et Vratmaal¹⁾, hvor de satte den 5. Sten. Saa gik de vest paa med samme Vratmaal til Barmer Kirkesti, hvor de satte den 6. Sten. Saa gik de sønden paa med samme Kirkesti til en Dal, kaldet Fløtdal, og der satte de den 7. Sten

¹⁾ Agerende.

norden for en Vej. Saa gik de nordvest paa med samme Dal og Vej, saa vest over paa Bakken i en Døebøg¹⁾, og der satte de den 8. Sten. Saa gik de vest paa fra samme Sten med en Agerende til Barmer Tingvej og østen samme Vej, hvor de satte den 9. Sten. Saa gik de ind vest paa med en anden Agerende og til Harsig, og der satte de den 10. Sten. Saa gik de sønder paa med samme Harsig vesten en Bæk, hvor de satte den 11. Sten, og derhos satte de en Pæl. Saa gik de sydvest paa med samme Harsig til en Hovedager, og i det nordvestlige Hjørne af denne Ager satte de den 13. Sten. Saa gik de ind sønden paa samme Hovedager med venstre Reen, og i søndre Ende af samme Ager satte de den 14. Sten. Saa gik de ind sønden paa med et Vratmaal i en grøn Kus²⁾, hvor de satte den 15. Sten. Saa gik de vesten paa med en Agerende til de kom til Skinderup Flo³⁾, hvor de satte den 16. Sten. Saa gik de sydvest paa over østre Ende af Skinderup Flo til en Kus, hvor de satte den 17. Sten. Saa gik de ind sydvest paa til en Skelsten, som staar i en Dalmund, og sydvest for samme Skelsten satte de den 18. Sten. Saa gik de sydvest paa til en anden Skelsten, og nordvest for samme Skelsten satte de den 19. Sten. Saa gik de sydvest paa til den 3. Skelsten, og nordvest for denne satte de den 20. Sten. Saa gik de sydvest paa til den 4. Skelsten, og nordvest for denne satte de den 21. Sten i østre Ende af en gammel Kast⁴⁾, og satte der tillige den 3. Pæl. Dette foran beskrevne kundgjorde de for ret Skel mellem forskrevne Munkgaards Ene-

¹⁾ Død Bøg: Udgaet Bøg.

²⁾ Upløjet Jordstrimmel til Skel.

³⁾ Pyt eller Dam.

⁴⁾ Omgroftet Jord.

mærker og Barmer Mark og svor paa den nordvestre, vestre og søndre Side til forskrevne Bjørn Andersens rette Enemærker til Munkgaards og Skinderups Marker, og ingen nogen Del eller Lod at have deri, undtagen 3 Ager, som ligger til de Gaarde i Barmer, som Ole Brockenhuus' Tjenere iboer. Den første Ager, som ligger til den Gaard, Søren Smed iboer, ligger vestligst i Horsig Vang og er 19 Alen bred og 192 Alen lang. Den anden Ager, som ogsaa ligger til forskrevne Gaard, og som ligger sønden for Huleren(?), er 17 Alen bred og 60 Alen lang. Den 3. Ager, som ligger til den Gaard, Jens Madsen iboer, ligger i Folager Vang vesten for Vejen, er 17 Alen bred og 80 Alen lang. Noget Jord, som ligger til Hr. Svend Madsens Gaard i Barmer, de forskrevne 3 Ager og noget Præstegaardsjord svor de intet om, og det der østen for forskrevne Skel, saa vidt Barmer og Sebbergaards Marker tilstøder, svor de til Barmer og Sebbergaard, og nu bevidnede forskrevne Christen Andersen, der her i Dag ved Tingsvidne af forskrevne Ting den 1. August nu sidst udgaaet lyder bl. a., at Anders Pallesen, tjenende Bjørn Andersen, Lars Pedersen i Lundsgaard, Mads Bundesen sammesteds at have bevidnet, at de var for Sebbergaards Port den 25. Juli og lovligen gav Ole Brockenhuus Varsel for denne Sandemands Ed og Tov.

KONG KRISTIAN II I MOV¹⁾

AF LÆRER N. C. PEDERSEN

DEN 20. Juni 1521 var Kristian II i Mov for at bilægge den aarlange Skelstrid, som førtes mellem Mariager Kloster, som ejede Mov og Egense, og Domkapitlet i Viborg, som ejede Høgsted²⁾ og det meste af Storvorde og Gudum Sogne.

Ved Brev af 13. April 1521 stævnedes Kongen tre fornemme Adelsmænd: Mogens Gøye, Peder Lykke og Låndsdommer Mogens Munk til at møde og hjælpe ham at »ride Skellet ind«.

De skulde »møde i Fiolminde³⁾ i Mov Sogn og der at granske enten Øster Skelbæk eller Vester Skelbæk er rette Skel imellem Viborg Kapitel og Mariager Kloster, saa derpaa sætte Skel eller Grøft, item⁴⁾ at gøre Skel imellem Høgsted, Mov, Egense og Dokkedals Marker«.

Skelsætningsbrevet lyder saaledes:

»Af højbaarne Fyrste Hr. Kristierns, Danmarks, Sveriges og Norges Konge, etc., vor kæreste naadige Herres Befaling, var vi, Mogens Gøy til Clausholm, Peder Lychy til Demstrup, Ridder, og Mogens Munk til Volstrup, Låndsdommer i Nørrejylland, forsamlede udi Mov Sogn og gjorde Skel imellem hæderlige Ka-

¹⁾ Af »Diplomatarium Vibergense«.

²⁾ Høstemark.

³⁾ Lokalitet i Mov. Navnet kendes ikke mere.

⁴⁾ Ligeledes.

pitel i Viborg og Mariager Kloster i-saa Maade, som her efterfølger:

Først satte vi en stor Sten imellem begge Skelbækkene ved Fjorden, og det sønder fra til den store udgaaede, tvegrenede Egestub, og saa der fra lodret syd-sydvest gennem Kæret med Grøft og Skel efter Skel lige ad den midterste Høj af de tre Høje paa Rævs¹⁾ Mark ovenfor Rævs Gaard, — saa langt der paa indtil første Markskel vender, som kaldes Kongerslev qwystdrome²⁾ — og samme Skel at blive Markskel efter denne Dag imellem Gudumholm og Mov Sogne og Fielmynde.

Item og saa fra samme Skel sønder og øster ad om Vester Skovs Ende nordøst paa ad den tvekløftede Egestub, som stander sydvest for den Høj paa Høgsted Agermark liggende, som kaldes Egehøj, hvilken Eg vor kæreste naadige Herre selv personlig udviste for rette Markskel imellem Sønder- og Vester-skov, — og de Enge i Vesterskoven skulle Kapitlet nyde til Høgsted Mark efter vor kæreste naadige Herres Kontrakts Lydelse — i deres Længde og Bredde, som de nu er, og ej ydermere skulle forlænges eller forbreedes, end som de nu er, men skulle nu straks ommærkes — og fra forskrevne Eg nordøst paa Midten af Hwolstar Sig³⁾ til Hundekrogen⁴⁾, og saa øster paa ad den Strøm gennem Høgstedvad og saa ret i øster midt ad Lømos Sig⁵⁾ og til den Grøft ved de

¹⁾ Rævs: Refnæs. Paa Bakken Øst for Refnæs er to Kæmpehøje, den tredje er borte.

²⁾ Søen »Korslune«, nordligst i Nr. Kongerslev Kær ved Gudum—Mov Sogneskel.

³⁾ Nu Starsig.

⁴⁾ Sikkert Engkrogen ved Præstegaardens Mark.

⁵⁾ 1753 byggedes Høstemark Mølle her ved Siden af, og efterhaanden blev det »Møllesigen«. Det gamle Navn er nu glemt.

to smaa hvide Stubbe og øster ad den gennem den liden Lund til den hvide Birk, som stander ved Stabel og Sten og er Hjørneskel mellem Mov Mark, Høgsted Mark, Egense Mark og Dokkedal Mark, — og sønder fra forskrevne Hjørneskel over Vejen¹⁾ frem ad den store Grøft østen om den yderste Eg i Græs Hovedet²⁾ til det næste Markskel vender, — og øster fra forskrevne Hjørneskel til den Pæl, som vor kæreste naadige Herre selv udviste Skel at være mellem Dokkedal og Egense, som stander ved trebunden Sten³⁾, — og saa ret øster udi Havet.

Til Vidnesbyrd og bedre Forvaring hænger vi vore Indsegl neden for dette vort aabne Brev.

Datum Egense, Anno domini 1521, den 21. Juni.«

¹⁾ Mov—Dokkedal Vejen.

²⁾ For 100 Aar siden i daglig Tale: Grejst-Løvskoven, nu helt glemt.

³⁾ En Sten, som stod, hvor tre Skel mødtes.

HR. OLUF I MOV¹⁾

AF LÆRER N. C. PEDERSEN

VIBORG Tamperret fradømmer 1550, 26. Februar, Hr. Oluf²⁾ i Mov sit Embede, fordi han har indtrængt sig i Stiftet uden at være kaldet af Superintendenten (Biskoppen) og beskyldes for Trolddom.

»Vi efterskrevne: Jens Skriver, Landstingshører i Nordjylland, udi ærlig og velbyrdig Mands og strenge Ridder Hr. Otto Krumpens, Høvidsmand paa Hald, og kongelig Majestæts Befalingsmand over Viborg Stiftsstad, Niels Friis, Kantor i Viborg, Jens Hansen, Splid Fasse, Jens Mikkelsen, Morten Hvas, Kanniker ibidem³⁾, Oluf Nielsen, Skolemester (d. e. Rektor) og Rimbolt Pedersen, Sognepræst ibidem, gøre alle vitterligt, at Aar efter Guds Byrd 1550, 26. Februar, i Kapitlets Hus i Viborg for os var skikket hæderlig Mand Mester Kjeld Juel, Superintendent udi Viborg Stift, og havde hidstævnet Hr. Oluf N(ielsen), Kapellan udi Mov — fordi han har væltet sig ind at bruge Præste Embede udi Viborg Stift imod kongelig Majestæts, vor allernaadigste Herres Ordinants' Lydelse — og for Trolddom og andet utilbørligt, han havde brugt — og forskrevne Hr. Oluf sad overhørig hjemme og vilde ikke møde eller nogen paa hans Vegne, som Ret vilde pleje i den Sag.«

¹⁾ Diplomatarium Vibergense.

²⁾ Oluf Nielsen var en forløben Munk, som havde tillistet sig Stillingen som Præst i Mov.

³⁾ Sammesteds.

Da berettede forskrevne Mester Kjeld, hvorledes forskrevne Hr. Oluf er indkommet udi Viborg Stift og brugt Præsteembede i forskrevne Mov, imod kongelig Majestæts Ordinants — ikke tilstedt eller overhørt af salig Mester Jakob Schönning¹⁾, som da var Superintendent her udi Stiftet, hvorfor at forskrevne Mester Jakob haver ladet kalde hannem hid i Rette, og ej han vilde møde nogen Stund.

Derefter har samme Hr. Olufs egen Husbonde, ærlig og velbyrdig Svend Jørgen Rud²⁾, den Tid Forstander til Mariager, ladet ham to Gange stævne hid i Rette for Trolddom, han brugte med Skrift at indlægge udi Flaaer³⁾, at de skulde drage mange Sild til Landet etc., og ej han vilde nogen Tid møde eller saadant afbejse.

Ligeledes berettede forskrevne Mester Kjeld, at efterdi højtlærde Mand Oluf Chrysostomus⁴⁾, Superintendent udi Vendsyssel, havde beklaget for ham, at forskrevne Hr. Oluf endnu tidt og ofte drager over i Vendsyssel og bruger Trolddom og andet utilbørligt, da skrev han samme Hr. Oluf venligen til, at han vilde komme til ham til Provstens i Fleskum Herred og undskyldte sig for saadan Anklage, desligest at bevise sit Kald og sin Duelighed i Guds Ords Tjeneste. Da vilde han ikke heller komme til ham en stakket Vej den Tid.

Ydermere fremlagde forskrevne Mester Kjeld i Retten forbenævnte Doktor Olufs⁵⁾ Brev og Haandskrift, lydende, at samme Hr. Oluf (i Mov) var udi Hr.

¹⁾ Første lutherske Biskop i Viborg, død 17/6 1549.

²⁾ Jørgen Rud til Vedbygaard, kongelig Lensmand paa Mariager Kloster. Kaldes »Svend«: Han blev først gift 1551.

³⁾ Flaaer: Flaad paa Fiskegarn.

⁴⁾ Biskop i Vendsyssel 1548—53.

⁵⁾ Biskop Oluf Chrysostomus i Vendsyssel.

Peder Thomassens¹⁾, fordem Superintendents, Tid drevet fra Vendsyssel for Trolddom og Eksperimenter, og at han endnu tidt og ofte drager lønligt over i Vendsyssel og bruger Trolddom, sigendes dem, som syge er, at være besatte, og at han har Lægedom derimod at kunne hjælpe dem, — hvormed han har gjort stort Oprør i Hals og andetsteds for sin Bods Skyld, — ligeledes at der var givet til Kende for ham, hvorledes at samme Hr. Oluf var udi Hellevad Sogn og viede Gaarde etc. Ligeledes skriver forskrevne Doktor Oluf, at der siges af nogle i Vendsyssel, at samme Hr. Oluf er ikke Præst, men var en Lægbroder udi et Kloster, og har siden taget sig Præstenaavn og Embede til, paa det han kunde besørge²⁾ sin Bug, med andet mere, forskrevne Doktor Olufs Brev indeholder, paa hvilket han siger sig at have trofaste Mænds Vidnesbyrd etc.

Efter slig Lejlighed spurgte forskrevne Mester Kjeld udi Retten, om samme Hr. Oluf findes saadan en Mand at være, at han bør at bruge noget Præste Embede efter denne Dag i nogen Maade.

Da sagde vi derpaa saa for Rette, at efter slig Lejlighed og Sager bør forskrevne Hr. Oluf ikke at bruge noget Præste Embede eller være i Guds Ords Tjeneste, indtil saa længe han vil møde her i Retten og saadanne Sager afbevise.

Til denne Sags Bekræftelse er vore Segl trykte her nedenunder.«

¹⁾ Biskop i Vendsyssel 1537--48.

²⁾ Besørge: Her »fylde« eller »mæske«.

LIDT OM MOV SOGN

AF KR. VÆRNFELT

Til Lærer N. C. Pedersens foranstaaende Artikel om Mov vil jeg gerne knytte nogle Oplysninger.

Mov Sogn var i Middelalderen delt mellem Nørre Kloster, der ejede Mov og Egense, samt nogle Steder i Dokkedal, og Viborg Domkapitel, som ejede Høgsted og Resten af Dokkedal.

Nørre Kloster eller Glenstrup Kloster blev o. 1440 lagt under Mariager Kloster.

Ifølge Mariager Klosters ældste Jordebog af 1584 var der da i *Mov By* foruden Præstegaarden 12 Gaarde med 16 Fæstere, 8 Boelsmænd og 7 jordløse Husmænd. Fiskeriet maa have været en vigtig Næringsvej for de gamle Movboer; thi en væsentlig Del af deres Landgildeydelse svarede i Fisk.

Saaledes gav *Jens Juel*¹⁾ aarlig: 2 Pund Smør²⁾, 1 Fjerding Sild, 6 Ol tør Aal, 1 Fjerding Aal, 1 Svin, 1 Skilling Gæsteri og 2 Skilling Smørpenge.

Landgilden var efter Gaardenes Størrelse forskellig for de 12 Gaarde; men deres Fiskeafgifter var ens. De 8 Boelsmænd gav hver 1 Ol Høstsild, 1 eller 2 Pund Smør og 1 Skilling Smørpenge, og de 7 Husmænd ydede hver 2 Ol Høstsild.

Fæsterne i *Egense* og *Dokkedal* gav ligeledes Fisk i Landgilde, og til Sognet hørte oprindeligt 24 Bundgarnsstader og en Del Aalestader. Naar Folk fra Mov og Egense »malkede den blaa Ko«, kom de under-

¹⁾ Vel i Slægt med Juellerne i Hals Fogedgaard.

²⁾ 1 Pund Smør = 7¹/₄ kg.

tiden i Spektakler med Halsboerne om Fiskepladserne i Fjordmundingen.

1203 skænkede Valdemar II til Vitskøl Kloster hele Hals Sogn »og fuldkommen og uindskrænket Frihed i alle dets Ejendomme paa Land og i Strand«, og 1453 stadfæstede Kristian I Mariager Klosters fri Birkeret og Klosterets Ret til »Told, Forstrandsret og Fiskeri ved Eigens«.

O. 1300 var Halsboer og Movboer i Strid om Fiskeriet, og i 1320 mødte Kong Kristoffer II personlig for at bilægge Striden og sætte Skel mellem de stridende Parters Besiddelser, og Kongen dømte, at »Wededybet for sønden og Korsholmen for norden skal være ret Skel mellem Vitskøl Kloster i Nord og Nørre Kloster og Viborg Domkapitel i Syd«.

1423 toges Tingsvidne af Mov Birk, at Stredbæk er ret Herreds- og Sogneskel.

1454: Sognevidne, at Viborg Bisp har ingen Ret til at sætte Kapellan i Als og Mov Kirker — item at Toftegaard er givet fra Nørre Kloster til Biskopdommet for Bispens Ret til forskrevne Kirker, — uden Bandsæt for Manddrab.

1457: Tv. af Mov Birketing, at Als Kirke og Mov Kirke har ligget til Nørre Kloster.

1469: Laghævd paa Mariager Klosters Gods udi Mov Birk fra Sellebæk og nær paa er frit Enemærke.

1476: Kristian I' Stadfæstelsesbrev til Mariager Kloster paa dets Gods i Mov Birk.

1505: Bispen i Viborg faar flere gode Mænds Dom angaaende Trætte mellem Viborg Domkapitel og Mariager Kloster om Mov Skov, Egense Skove og Fjelling¹⁾ Skove, som skulde rebes.

¹⁾ Fjelling = Folmyng = Fiolminde. Navnet var vel oprindelig Fjordminde = Fjordmunding.

1516, 4. August: Kristian II's Befaling til Doktor Morten Krabbe, Erkekegn i Aarhus, og én Del Riddere etc., at de skal møde i Folmyngskov i Mov Birk og efter fremlagte Beviser paakende, hvor meget af samme Skov, der hører til Viborg Kapitel, og hvor meget til Mariager Kloster.

1521: Kristian II sætter Skel — se Kortet og foranstaaende Artikel af Lærer Pedersen.

1524: Frederik I's Dom imellem Bispen af Viborg og Mariager Kloster om Fielmendtzskouff.

1534: Synsbreve paa Bundgarnsstader, lydende paa Mariager Klosters Frihed fra Eigens, som Aalborg Fjord indløber, og sønder og øster til Wædybet.

1541: Tingsvidne, at de i Fielming Sogn have haft deres Fiskeri i Østerhav.

1563: Vidne af Mov Birk, at der i 40 Aar ikke har været brugt mere end 3 eller 4 Bundgarnsstader for Eigens og Dokkedal.

Foranstaaende Tingsvidner er fra Mariager Klosters Arkiv (ældste danske Arkivregistraturer).

Ved Reformationen 1536 blev Kirkens store Godsmængde inddraget, og Movboerne var i en Aarrække Kronbønder.

1688 var der iflg. Matriklen følg. Beboelser i Sognet:

	Gaarde	Boel	Huse	Tdr. Hartkorn	Tdr. Land under Plov
Mov	12	9	6	64,91	360,3
Egense	11	14		37,61	167,8
Dokkedal	11		2	23,22	161,7
Høgsted	3		1	17,73	87,0
Egense Klosterg.	1			6,06	23,6
Knarmov	1			3,93	23,6
Strids Mølle . . .		1		0,91	6,8
	Ialt . . .			154,37	830,8

Mox Sogn a. 1800

(ved Udskiftningen)

Sognegrænser

Ejerlavsskel

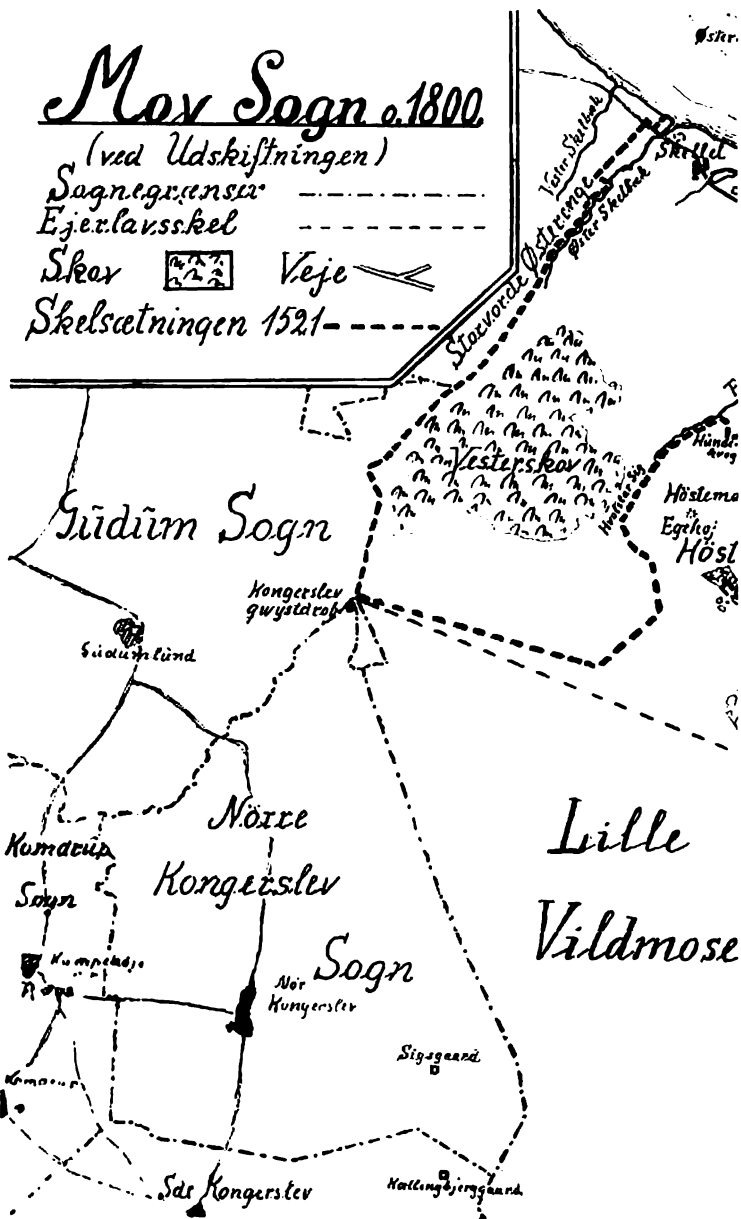
Skar

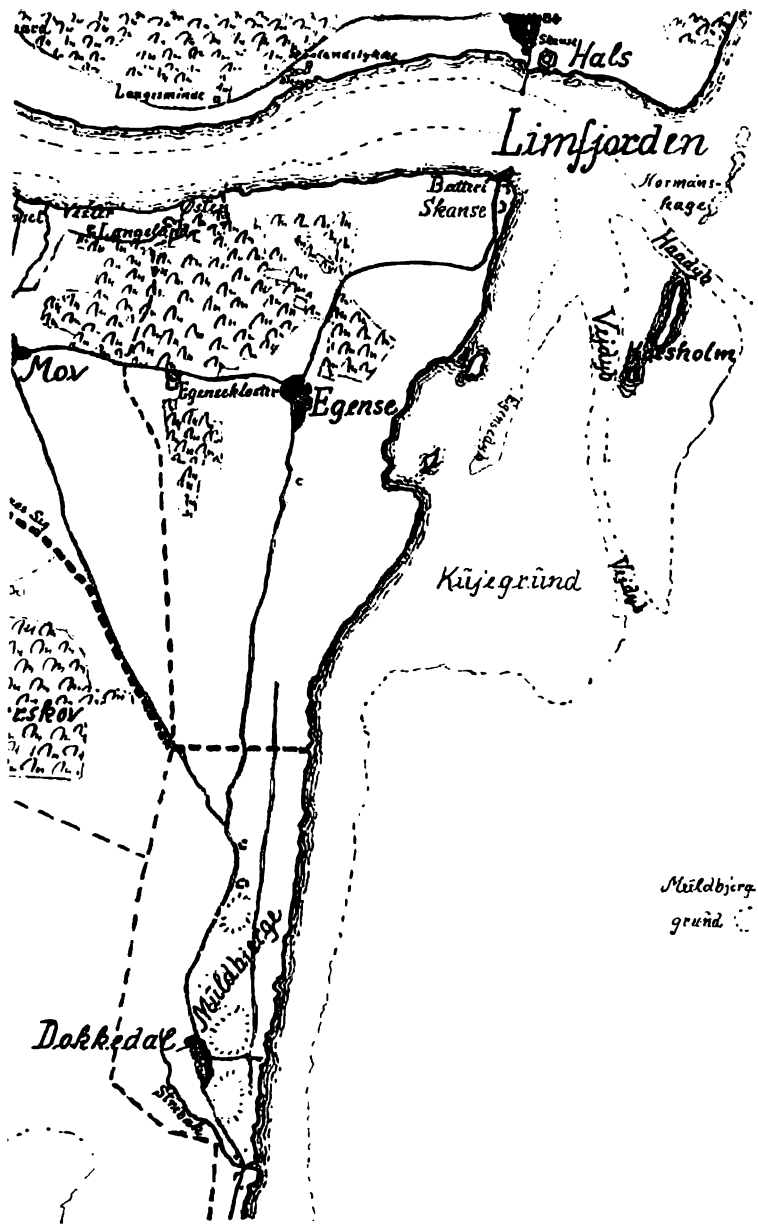

Veje

Skelsætningen 1521

Af det store Sogns 19800 Tdr. Land laa altsaa knap $\frac{1}{20}$ under Plov, medens over $\frac{19}{20}$ laa hen som Hede, Mose Kær og Eng; men af dette vældige udrykede Areal optog Lille Vildmose de tre Fjerdedele.

$\frac{12}{8}$ 1624 forespurgte Kristian IV Domkapitlet i Viborg, om det kunde tænke sig at ombytte 2 af Høgstedgaardene og 5 Gaarde i Dokkedal med andet Gods, da Lensmanden paa Mariager Kloster, Mogens Kaas¹⁾ ønskede ovennævnte Gods. Magelæget kom dog ikke i Orden.

$\frac{20}{4}$ 1642 solgte Kongen til Dorthe Juel, Enke efter Iver Krabbe til Kongstedlund og Albæk, følgende Gods: 1 Gd. i Als, kaldet Kragelund, 1 Gd. i Hurup, samt 1 Gd. i Mov, kaldet *Knarmov*, som har en Skov til 7 Svins Olden, og *Strit Mølle*, samt 6 Bundgarnsstader, dog skal Strandret og Vragherlighed følge Kronen.

$\frac{20}{8}$ 1661 solgte Frederik III til Admiral Ove Geddes Arvinger: *Mov*: 12 Gde. og 16 Boel og Huse, hvoraf 1 var øde, og 1 tillige svarer af et Aalegaardsstade, en Eng ved Egense, *Egense Klostergaard*, 1 Gd., 1 Sted, samt en Afgift, der svares af nogle Mænd i Dokkedal²⁾, hvilke 4 Steder er øde og lagt under Egense Klostergaard, 1 Aalegaardsstade, i *Egense*: 11 Gdr., 1 Stk. Jord, 1 Afgift, 18 Boel og Huse, 1 Hus med Kaalgaards Sted, 1 Halvgaards Byggested og et Hussted, i *Dokkedal*: 1 Gd., 5 Steder, Afgifter af Riskjær Eng, hvoraf den ene svares af en Bonde i Egense, 1 Stk. Eng mellem Egense og Mov, *Mov Egeskov*, Bundgarnsstaderne ud for Egense, Mov,

¹⁾ Mogens Kaas til Tidemandsholm.

²⁾ O. 1400, da Silden vandrede fra Øresund til Limfjordens Munding, skal Dokkedal have været en lille Købstad med Borgmester, Raadmænd, Byfoged og kongelig Sildesalter.

Dokkedal, Sæbegaard og Hurup, *Mov Færgested* og de 2 Steder *Skelhuset*. Det var øjensynligt det tidligere Mariager Klosters Gods, som Kongen nu afhændede.

^{19/7} 1666 købte Wolf von Buchwald til Lunde-
gaard 6 Steder og 1 Hus i *Dokkedal* af Kronen — og
^{20/6} 1674 solgte Kristian V den ene af *Høgstedmark-
gaardene* med en Skov paa 30 Svins Olden til Biskop
Mathias Fog i Aalborg.

^{21/4} 1696 købte Amtsforvalter Peter Klein i Aal-
borg Kronens sidste Besiddelse i Mov Sogn, en Gaard
i *Høgsted* og et Boelsted. Han erhvervede ogsaa de
to andre Høgstedgaarde, lagde det hele sammen og
oprettede Hovedgaarden *Høstemark*. 1698 opførte han
den solide, grundmurede Bindingsværks Raaling, som
stod i over 200 Aar. Fæstegodset i Knarmov og Dok-
kedal blev købt til *Høstemark*¹⁾.

Egensekloster, som aldrig har været Kloster, men
en Ladegaard til Mariager Kloster, blev o. 1680 gjort
til Hovedgaard. Til den hørte Bøndergodset i Egense
og Mov.

1748 købte Peder Thøgersen Lassen *Egensekloster*,
og efter at han i 1750 havde erhvervet *Høstemark*,
havde de to Gaarde fælles Ejer til 1813, da J. M.
Neergaard solgte *Egensekloster* med *Egense By* til
Overretssagfører P. Østergaard.

I 1754 satte Kong Frederik V sig — trods de
omboende Lodsejeres Protest — i Besiddelse af Lille
Vildmose, og 1759 skænkede Kongen *Mosen* til sin
Ven Grev A. V. von Moltke paa *Lindborg*, som
1767 lod *Vildmosegaarden* opføre, idet 4 Søer blev
udtørret og deres Bund forvandlet til Agerland.

I Erik Pontoppidans »*Danske Atlas*« fra 1769

¹⁾ I 1925 blev *Høstemark* splittet i 25 Parceller, saa den gamle
Landsby *Høgsted* er faktisk genopstaaet.

fortælles, at der i Mov Sogn var 3 større Vandløb: *Stebæk*, hvoraf Byen *Stebæk* har Navn, *Flamsbæk* og *Strebæk*, hvor *Strids Mølle* gaar.

Høstemark—Egensekloster Gods bestod nævnte Aar af: Høstemark: Hk. 14-5-3-1, Egensekloster 6-0-2-0, Bøndergodset 129-2-1-2, Skovskyld 1-2-2-2 og Mølleskyld 3-5-3-0, ialt Hartkorn 149-0-2-2.

Om Fiskeriet i Mov Sogn fortæller *Stadebogen* af 1697 følgende:

»I *Mov Sogn og By* er 12 Bøndergaarde og Præstegaarden. Dertil har været 12 smaa Rusestader og eet for Præstegaarden, hvilke ej har været i Brug i 24—30 Aar og er aldeles øde, og ikke beregnes for noget (Skat) og ligger i Fjorden; men der er ikke Sildestader, som kan betale Redskabernes Bekostning, langt mindre Umagen.

Egense By: Ligesaa i Egense 11 Gaarde, som hver har haft et Aaleruse Stade i Fjorden — er øde og bruges ikke.

Et Stade, ligeledes ligger udi Øster Hav Dyb, saa kaldes *Wey Dybet*, som Præsten formener at ligge til Præstegaarden, er ubrugelig og kan ej bestemmes (til Skat).

Ellers findes under Egenseklosters Hovedgaards Taxt følgende Silde Bundgarns Lænker:

Leendals Gab udi Øster Havet ud for Fjorden, 3 Stader.

*Steilgab*et, ligesaa udenfor Fjorden, 3 Stader.

Rævgraven, øde og ubrugelig.

Et Stade, som Præsten tilforn har brugt, og ved Dom af 11. Januar 1694, er fradømt og bruges af Egense Mænd — tilhører Egensekloster.

To Stader, kaldes *Houfstads Lænke*. Anders Graft bruger *Lille Houfstade* og Christen Bøyer *Store Houf-*

stade. Houfstaden, hvilken er uden for de andre og bruges af 5 Mænd i Egense.

Et Landstade *paa Hagen i Krogen*.

Et Stade *paa Hagen i Krogen*, næst det næstforrige.

Det tredje Stade næst efter.

» fjerde » » » .

» femte » » » .

Stadet *paa den store Hage i Krogen*.

Noch andre Proprietærers Tjeneres (Fæsteres) Stader, ligesaa i Østerhav udenfor Fjorden: *Et Landstade* tilhørende Cancelliraad Niels Jespersen¹⁾, bruges af Christen Thomsen i Knarmov og Niels Eskesen.

Et Stade tilhører Peder Benzon²⁾ og salig Christen i Tved.

Et Stade tilhører Jochum Frederik Vind³⁾.

Et Landstade, næst ved Rævgraven fra Nør Side af Præstens Eng af Muelbieret, som Præsten tilejer sig — bruges af Præsten.

Paa samme Stade eller Lænke har Hr. Cancelliraad Lassen bortfæstet et Stade til 2 Mænd i Mov By, som Præsten paaklager og forventer Rettens Udslag om samme Stade, som er udsat bag forskrevne Landstade.

Alle specificerede Stader baade i Hals og Mov Sogne i Øster Havet uden for Limfjorden synes ikke at kunne beregnes til nogen Skat, formedelst de sættes ud i det store vilde Hav, øster af Jyllands Land, og ikke er hvert Aar i Brug og vanskelig Fiskeri og Hazard, og ikke kan regnes ved de Fiskestader i Limfjorden, bruges ikke heller aarligen, saa mange staaar øde og ubrugelige, ellers haves ud for Jylland paa

¹⁾ Dr. Niels Jespersen i Aalborg, Vice Stiftamtmand i Aalborg Amt.

²⁾ Peder Benzon til Havnø.

³⁾ J. F. Vind til Nr. Vosborg og Gundestrup.

de fleste Orter¹⁾ paa den østre Side mange slige Stader, og intet deraf contribuere²⁾).

Allerunderdanigst formenes slige Stader bliver uberegnet, saa vidt som vi haver kunnet formene, opspurgt og fornummet — haver vi vores allerunderdanigste Flid til Hans Kongl. Mayestæts Tjeneste og Interesse i den Forretning efter Kongelig Kammer Collegium Skrivelse forfattet.

Til sidst under vores Hænder og Zignete.

Actum Aalborg, d. 14. August 1695.«

Det stod næppe helt saa sløjt til med Fiskeriet i Mov Sogn, som Stadebogen — efter Movboernes Opgivelser — udviser. Man maa ikke glemme, at den var en Matrikelfortegnelse til Skatteansættelse.

¹⁾ Orter = Steder.

²⁾ Contribuerer = svarer Skat.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM 1944—45

DET sidste Krigsjaar blev det vanskeligste af dem alle. Trafikmidlerne gik næsten i Staa, saa Undersøgelser i Marken kun med Besvær lod sig gennemføre og adskillige mindre Undersøgelser maatte udskydes til bedre Tider. Dertil kommer, at det altid brændende Lokalespørgsmaal ikke er kommet stort nærmere sin Løsning, hvilket betyder, at Samlingerne ophobes uden at kunne udstilles, og Museet kan saaledes indtil videre kun opfylde Halvdelen af sin Bestemmelse.

Alligevel har Arbejdet naturligvis ikke ligget brak, men i Stedet samlet sig om Opgaver, der lod sig løse med de forhaandenværende Midler.

Det var allerede under Krigen og Besættelsen klart, at en Samling af Minder fra de »fem forbandede Aar« vilde have stor Interesse, naar om nogle Aar en Slægt vokser op, der ikke har oplevet Besættelsen og kun kender den af Omtale. Baade for at minde om Besættelsesaarenes Kaar og for at modvirke den allerede begyndte Sagndannelse om dem, er det af Vigtighed, at Minderne bliver samlet og bevaret paa eet Sted, og det maa naturligt blive Museet.

Aalborgpressen var som altid villig til at hjælpe

til, og i Løbet af Sommeren 1945 er der til Museet indgaaet en Mængde Sager og mere er vi blevet lovet.

Den tyske Propaganda paa Dansk er i en næsten komplet Samling blevet Museet overladt af Afholdshjemmet »Møllegaarden«, hvor tyske Tryksager af enhver Art laa i store Mængder. Møllegaardens Leder Murer M. C. Madsen forstod, at her var et Materiale af Værdi for Forskningen og lod Museet udtage, hvad vi vilde have, og Dommerfuldmægtig Bentzen, Nørresundby, og flere andre kompletterede Samlingen. Hr. Bentzen havde tillige en stor Samling officielle Plakater og Bekendtgørelser, som indgik i Gaven, deriblandt den berømte gule Seddel, som den »sorte Børs« i Aalborg udsendte i Oktober 1944 for at overbevise en tvivlende Samtid om, at disse noble Handelsfolk sandelig ikke handlede med Tyvekoster. Sammen med General v. Kaupischs lige saa omtalte »Oprop« af 9. April 1940, som er tilgaaet Museet i flere Eksemplarer, er det vel Besættelsestidens mest eftersøgte Papirer.

Af Arkivalierne skal ogsaa nævnes en Pakke Bogforbud — lange Lister over Bøger, som ikke maatte nævnes eller sælges — fra Boghandler Stig Madsen. Dertil naturligtvis en saa komplet Samling af de lokale, illegale Blade, som det har været Bladgrupperne muligt at fremskaffe; for Frit Danmarks Vedkommende hele Bladets Trykkeri og Klichéfabrik, som i det sidste Aarstid — efter at Aage Damtoft, der duplikerede Bladet de to første Aar, var taget af Gestapo — flyttede rundt fra Sted til Sted, og derfor er monteret for hurtig Udrykning.

Bladene og Trykkeriet har for Størstedelens Vedkommende været med paa den illegale Udstilling, som i Sommeren 1945 har været rundt i alle Nordjyllands

Byer. Herfra er Museet tillige blevet lovet mange andre Genstande, saaledes fra Politiet i Aalborg den Pæl, som Tyskerne bandt de danske Patrioter til under Henrettelse paa Skydebanen i Vejgaard. En Samling af de forskellige Vaaben, som Modstandsbevægelsen modtog fra England, bliver til under Medvirkning fra mange Sider, ikke mindst Dropping Head Quarter, hvis Chef, Toldstrup, har vist Samlingen megen Interesse.

En Specialsamling af en egen Art har Museet modtaget fra Nordjysk Sprængningskommando, hvor Statens Bombesagkyndige, Premierløjtnant J. Rosenfeldt samlede alt, hvad der blev fundet i hans Distrikt af Bomber, Granater, meteorologiske Meldere o. l., demonterede det og indføjede Findestedet paa et Kort. hvorefter han overlod Museet hele Materialet.

Denne Samling fra Besættelsesaarene er endnu langt fra færdig, men det kan allerede nu ses, at den vil faa et Omfang, som gør den repræsentativ for sin Tid. Paa Grund af dette store Omfang maa der allerede nu sorteres, og saaledes indgaar der af tyske Sager kun den Propaganda, som er trykt paa Dansk, og de Vaaben, Torturredskaber og Faner, som er brugt af Gestapo og de »danske«, som sluttede sig til Tyskerne. Minder om den tyske Værnemagt indgaar saaledes ikke i Samlingen.

Mange andre end de allerede nævnte har bidraget til Samlingens Vækst. Her skal endnu nævnes Købmand K. Skaarup, som er Leder af den illegale Udstilling, og derigennem har været Museet en god Hjælper ved Forhandlinger, samt Murer Vilhelm Nielsen, der har samlet Minder fra sin Tid i Frøslev-Lejren.

En anden Samling, som i det sidste Aarstid har faaet gode Forøgelse, er de lokale Portrætter.

Fra gammel Tid findes i Museet baade Malerier og Fotografier af kendte Nordjyder, lige fra Borgmesterbilleder fra 1600-Aarene til Gruffefotos fra vor egen Tid. Et Par Henvendelser til den altid beredvillige Presse gav straks til Resultat, at mange indsendte Fotografier, hvoraf langt den største Del er indgaaet i den systematiske Samling.

For at kunne finde Optagelse i Museets Portrætsamling, maa Billedet forestille en Person, som enten er født eller har haft en stor Del af sit Virke i Aalborg, Himmerland eller Kjær Herred. Tillige maa den afbildede Person være kendt, i det mindste paa sin Egn, saa der kun behøves faa Oplysninger for den lokalkendte. Derimod er det ganske ligegyldigt, om det er Fotografi, Maleri eller Tegning — ogsaa gerne Karikatur.

Af de mange Billeder, der er indkommet i det sidste Aar, skal nævnes nogle faa Samlinger, der er særlig komplette og egnede til samlet Udstilling. En Samling Portrætter af Skipperfamilierne Bruun og Houmark er skænket af Fru Margrete Bruun, Christiansgade, og en meget komplet Samling af Slægten Galster er skænket af Rektor, Dr. phil. Kjeld Galster, Aalborg Katedralskole, mens Lærer N. Hald, Nørresundby, tidl. Horsens i Kjær Herred, har givet en Samling Portrætter af denne Egns kendte Mænd og Kvinder.

Museet efterlyser endnu mange Portrætter. Skriv med Blyant bag paa hvert Billede saa mange biografiske Data, man med Sikkerhed kender. Navn, Stilling, saa vidt muligt Fødsels- og Dødsaar er det nødvendige, hvis ikke den afbildede er landskendt — i saa Fald er Navnet nok. Fødested og Bopæl er ønskeligt og andre Oplysninger ses gerne.

Undersøgelserne i Marken har ikke været saa store, som i de nærmest foregaaende Aar. Fra Bronzealderen et Par Fund; det ene paa Tostrup Mark i Sønderholm Sogn, hvor et lille Gravkammer af flade Sten var afdækket i en Højtomt. Gravens Form og Placering gør det sandsynligt, at det drejer sig om et Gravkammer fra 6. Periode, selv om noget Bevis ikke kan føres, da der ikke fandtes noget Gravgods.

Nok til en sikker Datering fandtes derimod i en Højtomt fra samme Tid i Hvorup Plantage. Her havde tyske Tropper gravet en Skansegrav gennem Højtomten, og denne Grav havde blottet Enden af et mandslangt Gravkammer. Arbejdsmand Kaj Christiansen fra Hvorup gjorde Museet opmærksom paa Fundet og hjalp til med Udgravningen. Kamret indeholdt en Stribe brændte Ben og Bladet af en tarvelig Ragekniv af Bronze, et typisk Fund fra 6. Periode; den Tid, da Ligbrændingen er begyndt at gøre sig gældende, men endnu ikke er gaaet ind i Folks Bevidsthed i hele sin Rækkevidde, saa man endnu laver Graven til hele Manden, skønt der kun er nogle faa Knoglerester tilbage.

Som sædvanlig er det Jernalderen, der lægger Beslag paa mest Arbejde. Det Net af Landsbytomter fra romersk Jernalder, der ligger over hele Himmerland, er forøget med to i Aarets Løb, hvoraf den ene gav helt nye Oplysninger om himmerlandsk Jernalderkultur, som ellers er ret vel oplyst. Det drejer sig om Hustomter paa Gdr. Peter Bossens Mark i Nøtten i Ferslev Sogn, af ganske samme Maal og Plan som man almindeligt træffer og med Lerkarrestere, som ikke paa noget Punkt afviger fra Normen. Det usædvanlige var Gulve og Ildsteder — de var af Kridt, et Lag i afvekslende Tykkelse, traadt til fint

Pulver. Laget var tykkest henimod Ildstedet i Huse-
nes Vestende og var tydeligt afgrænset mod Væggene,
som har været af Græstørv og kun kunde erkendes
ved Gulvlagets Ophør. I Dørene og mellem Husene
laa Trædesten, som imidlertid delvis var taget op, da
Tomterne var stærkt forstyrrede af Dyrkning og Ler-
karskaarene faa og stærkt knuste.

Der er ikke noget mærkeligt i, at Jernalderfolket
har brugt Kridt til Gulvene, da det jo er let tilgænge-
ligt de fleste Steder. Snarere er det mærkeligt, at det
indtil nu kun er konstateret paa den ene Plads.

En anden Boplads ligger lige ved den anselige
Gravhøj »Odenshøj« i Frejlev Sogn, hvor Gdr. Chr.
P. Larsen havde pløjet Sten op i længere Tid. Her
var Tomterne saa forstyrrede, at der ikke kunde fin-
des Grænser, men flere Indgangsbrolægninger lod sig
blotte og Jorden indeholdt flere Steder Kul og Aske,
ligesom Spor af Lerkar viste sig at være romersk
Jernalder.

Noget tidligere er vistnok en Jernudvindingsplads
ved Knudebjerg paa Øland. Her fandtes i Skrænten
af en Grusgrav en Grube ca. 60 cm i Tværmaal og
ca. 80 cm dyb, foret i Bund og Sider med Kul af Eg,
dækket af ildsprængte Sten, og rundt om Stedet Sme-
deskæl og Slaggedraaber i smaa Mængder. I en Af-
stand af ca. 3 m fra Gruben laa en svær Porfyrsten
med en glat og forhamret Overflade opad, tydeligt
nok en Amboltsten. De smaa Stumper Lerkar, der
fandtes, gav ingen sikker Datering, men er dog sna-
rest fra keltisk Jernalder.

Moserne har ogsaa i Aar givet en Del Fund. I
Gdr. Niels Olsens Mose paa Lundgaardhede i Rostrup
Sogn fremkom et tildannet Træstykke med Afrunding
som en Aksel i begge Ender, men uden Spor af at

have været befæstet paa nogen Vogn. Den altid vaagne Oldsagsamler, Gdr. Regnar Pedersen i Nysum, blev gjort bekendt med Fundet og indleverede det til Museet, hvor det nu er Genstand for Tolkninger — for mange Mosefund er i Virkeligheden meget svære at finde ud af. Det gælder ogsaa et Fund, som Arbejdsmand Fredell gjorde i Bunden af en Mose vest for Arden Stationsby, et Træredskab af Form og Størrelse som en stor Banjo og med en dyb Fure ned langs Halsen. Her var det Finderen, som gav den sandsynligste Forklaring: at Stykket er den ene Halvdel af en Ildpuster til Jernudvinding.

Ved Uddybning af Simested Aa ved Nysum fandt Arbejderne et Øsekar af Træ, som de afleverede gennem Sogneraadets formand Alfred Bøgh, og fra Fru Eriksen, »Marienborg« i Rostrup Sogn, har Museet modtaget en Tørvespade af Træ, mens Gdr. Chr. Jepsen, Sønderlund i Ulsted, har sendt en meget velbevaret Greb, helt af Træ, fundet i Mose. Disse Træsager er ikke lette at bestemme i Alder, og det er næsten uoverkommelig dyrt at faa dem bestemt ved Pollenanalyse, men der er ikke andet at gøre end at samle og haabe paa en Datering ved lignende Fund.

Et mærkeligt Mosefund, hidtil ganske uforklarligt, er gjort ved Brandborg i Ajstrup Sogn. Her havde Gdr. Niels Mortensen, Luneborg, lagt Mærke til tildannede Pæle i den paa dette Sted udrettede Lindholm Aa, og da Aaen i Sommer skulde renses op, blev Lejligheden benyttet til en Undersøgelse. Det viste sig, at et stort Areal, mindst et Par Tønder Land, er fyldt med Pæle, der fastholder et Slynglag af Kviste og Grene, som tydeligt har haft til Opgave at gøre Færdsel mulig paa den bløde Bund.

Dette er ganske almindelig middelalderlig Tek-

nik; det mærkelige er bare, at der ikke findes noget-somhelst andet end Slynglaget, hverken Aske, Lerkar-skaar, Sko eller noget af de ellers saa hyppige Spor af Beboelse, der gerne vil aflejre sig i en Tid, der ikke tager det saa nøje med at gøre rent efter sig. Det maa have været et meget stort Arbejde at an-

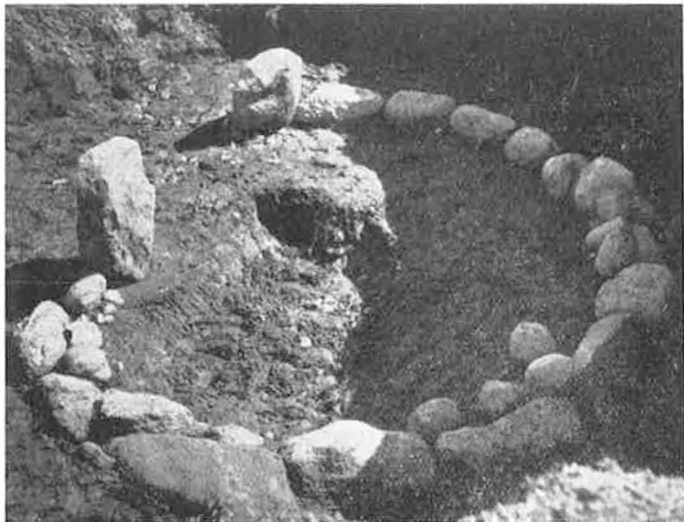

Stenringen i Lille Vildmose før Udgravningen.

lægge denne store Fundering, saa et Formaal maa det have haft, men tilsyneladende er man ikke blevet færdig, eller det egentlige Anlæg maa skjule sig et andet Sted. I hvert Fald er Fundet indtil videre en Gaade.

Lille Vildmose afgiver hvert Aar nye Fund. Ved Vejen fra Høstemark til Vildmosegaard stødte den store Tørvepresser paa Sten, som ellers ikke findes paa Mosebunden paa denne Strækning, og Arbejdsformand Erland Jacobsen mærkede sig Stenenes Leje

og indberettede Fundet til Cementfabrikkernes Mosebrug, som lod slaa Alarm til Museet. Der blev afdækket en Ring godt 3 Meter i Tværmaal, lagt af store Sten og dækket af et Lag Klæg og Smaasten, saa der maa have været en ganske lav og flad Høj paa Stedet før Afdækningen. I Tørven lige over Ste-

Lille Vildmose. Graven efter Afdækningen og Restaureringen.

det fandtes Rødder af El og Birk, som viser, at der har groet Træer paa Stedet i en Tid, da det omgivende Land var for vaadt til Trævækst.

Det klæge Lag, der for Størstedelen bestod af Smaasten og Ler, laa ud over Stenkredsen og maatte først fjernes. Derved blottedes 5 smaa Kopper af Ler, knust af Stenene, men dog mulige at datere til samme Tid som de øvrige Fund fra Mosen, d. v. s. romersk Jernalders tidlige Del — Tiden omkring Christi Fødsel. Andre Oldsager fandtes ikke.

Formand Erland Jacobsen kom til Stede under Arbejdet og kunde hjælpe til med Rekonstruktionen af Fundet, idet han havde mærket sig Pladsen for de Sten, som Gravemaskinen havde bragt ud af Leje. Kredsen fik herved Forin af en let uregelmæssig Hesteko med to oprejste Sten ved Indgangen i Østsiden. Det vilde være fristende at sammenligne denne Stenkreds med Offerpladsen ved Kongstedlund, som blev udgravet i Fjor, og som ligeledes begrænsedes af en Kreds af store Sten, men dels var Pladsen ved Kongstedlund dobbelt saa stor i Tværmaal, dels indeholdt den kun stærkt knuste Kar, som var traadt i Stumper og Stykker. Her var Karrene øjensynligt sat ned i hel Tilstand og senere trykket itu af Vægten af Sten og Tørv, ligesom Kredsen ikke er helt lukket, men har de to bavgalignende Sten ved Indgangen. Fundet maa sikkert forklares som værende en Grav, noget lignende Gravene ved Donbæk i Vendsyssel fra samme Tid. Det er den fjerde Gravform, der er fundet i Lille Vildmose, som maa have været ret tæt befolket i det Par Aarhundreder, det i det hele taget lod sig gøre at leve paa den Flade, hvor nu Mosen breder sig.

De Gaver, som danner en saa væsentlig Del af Museets Erhvervelser, indgaar heldigvis saa godt som uforstyrret af Lukning og onde Tider. Fra Provinsmuseernes Fællesbevilling har Museet modtaget en middelalderlig Fingerring af Guld med Plade med Christusmaske, sikkert med Relation til Legenden om den hellige Veronicas Svededug, et fint Stykke gotisk Guldsmearbejde. Af Markfund er indkommet en Vævevægt af Ler fra Middelalder, indsendt af Husejer N. P. Bundgaard, Ræbild, og en Rivesten til Farver, endnu med Rester af mønjerødt paa, fra Husmand

Peter Jespergaard, Buksted i Ulsted Sogn. En velbevaret Barnevogn Aargang 1894 er skænket af Cyklehandler Th. C. Thomsen, Sankelmarksgade.

Et af Aarets mærkeligste Fund stammer fra Lundgaard i Rostrup Sogn. Her var et meget gammelt Stuehus blevet nedrevet, og Hartvig Jensen, Rostrup, skulde save Træet i Stykker. I Falsen i en Dørstolpe fandt Hr. Jensen et Hul, lukket med en Træprop, og i dette Hul et sammenfoldet Stykke Papir, beskrevet med uforstaaelige Tegn. Papiret var foldet sammen om en Del ganske smaa Partikler, tilsyneladende af Stenarter og Straa, men saa smaa, at de kun lader sig bestemme ad mikroskopisk Vej.

Hartvig Jensen tog nøje Vare paa Fundet og sendte det ind til Museet gennem Lærer Krogh, Rostrup.

Den lille Papirfold er ganske sikkert en Besværgelsesformular, og skønt der ikke kendes nogen nøjagtig Parallel, er det dog muligt at sige med temmelig stor Sikkerhed, at Besværgelsen gælder »onde Øjne«. I H. P. Hansens Bog »Kloge Folk« I., pag. 29—33, er lignende Formler fra den vestjyske Troldkarl Henrik Kokborgs Cyprianus gengivet, og det synes, som om Lundgaard-Formularen er en Krydsning af to af Kokborgs, som lyder: »At indsætte over Døre mod Diævelskab og Troldom. Saa fordrives al Diævelskab og Hexeri fra dette (Gaard, Hus) paa hvad Maade det saa end mon skee, i Navnet Gud Fader, Guds Søn og Gud den Helligaands, Amen, eller Vig herfra (mig, denne Gaard, dette Hus) med al Satans List, min Frelser er alene Jesus Krist. I N. Gf. Gs. og Gh. Amen.

I andet Tilfælde tilraades for samme Formaal at skrive en Række magiske Ord paa hvert sit Stykke

ubrugt Papir. Disse Lapper skal puttes i en Papirfold, hvori tillige skal kommes smaa Dele af Dyvelsdræk, St. Hansurt, Angelikarod, Mesterurt, Flyverøn, Salpeter, Svovl, rød Coralsten og et lidet stomp engelsk Synaal. Denne Tut skal stikkes ind i et Hul paa indre Side midt over Døren og en Trætold drives i. Der er endnu en Del at iagttage, men det er klart, at Formlen fra Lundgaard er en Blanding af de to her angivne Metoder til at besværges »Diævelskab og Troldom«, og da den Rostrup Troldkarl sikkert ikke har været saa stiv i Skrivekunsten som sin vestjyske Kollega, er Ordene blevet til uforstaaelige Tegn. Hver »klog Mand« har vel ogsaa haft sin Form for den saa nødvendige Kamp mod Mørkets Magter.

Der er hundrede Chancer mod een for at et saadant Fund forbliver uopdaget eller negligeres, men i dette Tilfælde blev det — lige med Undtagelse af, at Museet ogsaa gerne vilde have haft Dørstolpen — varetaget paa forbilledlig Maade.

En regulær »Cyprianus« har Museet modtaget fra Dyrslæge J. A. Amdisen, Ranum. En gammel Dyrslægebog, oversat fra Tysk og trykt i 1832, brugt af den omkring 1900 afdøde Mikkell Pedersen i Malle, kaldet Buus-Mikkell, som doktorerede paa Dyr, er allerede interessant nok, men bag i Bindet er indlagt nogle Blade af en Lægebog, haandskrevet af selveste Maren Haaning, den kloge Kone i Vindblæs, og hertil en Recept og en Besværgelsesformular mod Forgørelse, skrevet med andre Hænder. Hvem af Dynastiet Haaning, der har skrevet de fem Blade, er ikke til at afgøre, men Stilen tyder paa ca. Midten af 1800-Aarene.

Endnu en Ejendommelighed er der ved den gamle Bog: Omslaget er en Tobakskardus, mærket C. W.

Obel og med en rygende Indianer paa Etiketten, sikkert ikke meget yngre end Bogen. Hvad skal Museet nu gøre? Skal Omslaget respekteres, eller skal den sjældne Kardus indgaa i Samlingen som selvstændigt Stykke?

Samlingen af Folkemedicin, som i Forvejen tæller adskillige gode Ting, er saaledes vokset med rene Unica i Aar, og er paa Vej til at blive en af Museets gode Specialsamlinger. Men det forudsætter et godt Samarbejde mellem den menneskelige Nysgerrighed og den videnskabelige Forskning, hvad jo ikke skulde volde Vanskelighed — de er jo i nær Familie med hinanden.

Peter Riismøller.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM I AARET 1944—45

HOVEDBEGIVENHEDEN for Vesthimmerlands Museum i det forløbne Aar har været Museets 25 Aars Jubilæum den 21. Januar 1945, og det vil derfor være paa sin Plads her i korte Træk at ridse Hovedtrækkene op af Museets Tilblivelse og Udvikling i de 25 Aar.

Tanken om et Museum for Vesthimmerland stammer egentlig fra Forfatteren Johannes V. Jensen, der slog til Lyd for, at den betydelige Samling af vesthimmerlandske Oldsager, som nu afdøde Direktør for Zoologisk Have W. Dreyer havde samlet, medens han var Distriktslæge i Gedsted, skulde skaffes tilbage til den Landsdel, hvorfra den var kommen, og danne Kernepunktet i en kulturel Institution for Vesthimmerland, en Slags »Sognegaard« i udvidet Betydning og Størrelse. Den smukke Tanke viste sig desværre af økonomiske Grunde umulig at realisere, og Dreyers Samling blev solgt til et amerikansk Museum.

Imidlertid havde Tanken om et Museum vakt Interesse hos Borgerne i Aars, og man besluttede at prøve, hvad der kunde naas ved at begynde smaat og ad overkommelige Veje. Den 21. Januar 1920 stiftedes Museumsforeningen for Vesthimmerland, og Indsamlingen af Museumsgenstande begyndte. Denne

gav saa rigt et Udbytte, at der allerede i Marts 1920 kunde aabnes en Udstilling af de erhvervede Ting i et (senere paa Aaret 2) Værelser, som Sogneraadet havde stillet til Raadighed i den nedlagte private Realskole. Disse Lokaler maatte dog allerede Aaret efter opgives til Fordel for en husvild Familie, og Tingene

Fot.: N. C. Nielsen, Aars.
Vesthimmerlands Museum.

laa saa magasinerede i 2 Aar, da Kommunen stillede 4 Lokaler af den gamle Realskoles Hovedbygning til Raadighed. Heri genaabnedes Museet den 19. December 1923. Heller ikke disse Lokaler fik Museet dog Lov at beholde. I 1933 blev Realskolen ombygget til Administrationsbygning, og Museet var atter husvild. Imidlertid var Samlingerne i Aarenes Løb vokset til en saadan Størrelse og Betydning, at det maatte anses for bydende nødvendigt at skaffe forsvarelige og varige Opbevaringsforhold for dem. De

for nødne Pengemidler blev ad forskellige Veje skaffet til Veje, og i Løbet af Sommeren 1935 rejstes Museets nye Bygning paa en smukt beliggende Plads ved Indkørselen til Byen. Den højtidelige Indvielse fandt Sted den 25. November 1935. Bygningen, der er udført udelukkende af lokale Haandværkere, kostede 13.000 Kr. at opføre, hvortil kommer Varmeanlægget, der skænkedes af en Privatmand. Som Museet staar i Dag med Bygning, Inventar og Samlinger, kan det med et rundt Tal beregnes til at have kostet 35.000 Kr., hvilket Beløb i alt væsentlig er rejst af Aars By og nærmeste Omegn.

Samtidig med at Museet fik sit eget Hus, blev det gjort til en selvejende Institution med en Bestyrelse paa 9 Mand, der vælges af de Institutioner og Foreninger, der yder Museet økonomisk Støtte. Ved ministeriel Skrivelse af 18. April 1945 har Museet opnaaet Statsanerkendelse.

Samlingernes vigtigste Afdeling er Oldsagssamlingen. Den omfatter 1150 Katalognumre med over 2000 Enkeltgenstande fra alle Oldtidens 3 Hovedafsnit. Fremhæves maa særligt den af Prof. G. Hatt skænkede værdifulde Samling af Fund fra vesthimmerlandske Jernalderboplads. Almuesamlingen tæller 1350 Genstande og belyser alsidigt Vesthimmerlands Bondebefolknings Liv og Vilkaar i de sidste Par Hundrede Aar. Som et Supplement til denne Afdeling findes en lille Samling af Kirkeinventar fra vesthimmerlandske Kirker og en Haandskrift- og Dokument-samling paa 250 Numre.

Blandt Museets Nyerhvervelser i det forløbne Aar maa særlig nævnes et stort og rigt Gravfund fra romersk Jernalder (c. 200 e. Kr.) paa Gaardejer Peter Bachs Ejendom i Svoldrup i Vognsild Sogn. Paa en

Fot.: N. C. Nielsen, Aars.
Interiør fra Oldsagssamlingen med Kopi af Gundestrupkarret.

sydvendt Bakkeskraaning afdækkedes her en samlet Gravplads med 4 store, stensatte Grave liggende i Række fra Øst til Vest. Den vestligste af Gravene var særlig imponerende, bygget af store, velformede

Sten og smukt brolagt i Bunden med haandstore Sten. Den indeholdt 11 hele Kar og 2 Skaarflager. De 3 andre Grave indeholdt henholdsvis 5, 2 og 3 Lerkar.

Et andet interessant Fund blev gjort lidt Vest for Sønderup By. I en store Grube, der var tæt pakket med større og mindre Sten, fandtes mellem Stenene en Mængde Lerkarskaar. Af Skaarene har ladet sig samle i alt 9 Kar, der alle kan dateres til Begyndelsen af Jernalderen (c. 400 f. Kr.). Fundet maa sikkert tydes som en Offergrube, da Karrene — omend knuste — er tilstede i deres Helhed og ikke som i en Affaldsgrube blot fragmentarisk.

Endelig kan nævnes, at Museet har modtaget som Gave fra Rentier C. P. Jensen i Jelling (født paa Katbygaard i Giver Sogn) en stor og værdifuld Møntsamling paa adskillige Hundrede danske og udenlandske Mønter. Særlig velkomne er de danske Mønter, idet en betydelig Del af dem er middelalderlige helt tilbage til Knud den Stores Tid.

De sidste Par Aar har været en ret besværlig Periode at komme igennem. Fra Oktober 1943 til Maj 1945 var Aars uafbrudt besat af tyske Soldater, og Museet maatte holdes lukket og en betydelig Del af dets Samlinger magasineres. En Overgang var det direkte truet med Beslaglæggelse til Militærhospital, men denne Fare blev dog heldigt afværget. Siden Nytaar 1945 har et af Lokalerne været anvendt til Skolestue, da Kommuneskolen indtil fornylig har været beslaglagt til tyske Flygtninge. Dette har i nogen Grad vanskeliggjort Fremmedbesøget i den forløbne Sommer. Forhaabentlig kommer helt normale Forhold tilbage med det kommende Aar.

S. Vestergaard Nielsen.

LOKALHISTORISK LITTERATUR

DET kan ikke undgås, at der året igennem trykkes en del litteratur af interesse for vort samfund, som ikke kommer redaktionen for øje, men som fortjener at omtales i »Fra Himmerland og Kjær Herred«. Vi beder da vore interesserede medlemmer og læsere at give redaktøren meddelelse om saadanne publikationer og eventuelt foranledige, at et exemplar blir tilsendt redaktøren til anmeldelse. Alt har interesse, også jubilæumsskrifter udarbejdet over institutioner eller enkeltpersoner.

Av den litteratur, der vedrører vort samfunds område, er der særlig grund til at nævne nogle velredigerede og fint illustrerede artikler i det ualmindelig smukke tidsskrift »DANMARK«, der har en meget høj standard blandt vore kulturhistoriske tidsskrifter. Det er dobbelthæftet nr. 13—14 for september, der indeholder 8 artikler, hvorav de 6 er direkte himmerlandske emner. Spidsartiklen er helliget vor berømte billedhugger ANDERS BUNDGÅRD, der er født i Ersted tæt ved Rebild bakker. Den velskrevne artikel, der skyldes lektor mag. art. *J. A. Bundgård*, er rigt illustreret, og heftets forside prydes av en farvegenivelse efter Johs. Niensens skønne maleri av A. Bundgård. Den næste artikel, smukt illustreret, er skrevet av cand. mag. *Valdemar M. Mikkelsen* og omhandler LILLE VILDMOSE, dens forhistorie, plantevækst o. s. v. Så følger en biografisk artikel av forfatteren *Paul Læssøe Müller* om præsten og seminarieforstanderen LUDVIG CHRISTIAN MÜLLER, der var den første leder av Ranum seminarium. Skønt billedstof pryder den næste artikel, som gir et fint historisk rids av det berømte cistercienserkloster VITSKØL (Bjørnsholm) i Vest-Himmerland, der grundedes 1158 av Valdemar den Store. Artiklen skyldes — selvfølgelig — arkitekt ved Nationalmuseet *C. M. Smidt*, der har ledet en del av udgravningsarbejdet. I en artikel om DANSK CEMENTINDUSTRI av civilingeniør *Niels Lichtenberg* er omtalt den store Rørdal cementfabrik ved Ålborg, og i slutartikelen om FORTÆLLERE OG FORTÆLLEKUNST har forfatteren *August F. Schmidt* givet en smuk skildring av billedhugger Anders Bundgårds far, træskomanden og folkemindefortælleren JENS CHRISTENSEN, Ersted, og søger at paavise forbindelsen mellem dennes

rige evne som fortæller av folkeminder og sønnens enestaaende historiske skaber-fantasi.

Vort fornemme landsdels-museum i Års, VESTHIMMERLANDS MUSEUM, havde den 21. januar bestået i 25 år. I den anledning blev der med støtte av lokale Institutioner og borgere udsendt et overordentlig fint udført festskrift, redigeret av museets skaber og lederen gennem de 25 år, kommunelærer, cand. theol. S. *Vestergård Nielsen*. Skriftet slutter med en velturneret versificeret hyldest til de tre faktorer, Himmerland, Vesthimmerlands museum og Vestergård N., skrevet av bankdirektør *Th. Thomsen*, Års.

Fru Amalie Jensen, hotel »Phønix«, Ålborg, havde 1. april 50 års jubilæum som leder av det kendte Ålborg-hotel og udgav i den anledning et smukt festskrift »MIT HJEM OG MIT ARBEJDE«, udarbejdet av museumsinspektør *Peter Riismøller* efter fru Jensens egen fortælling.

Murerfirmaet J. S. Simonsen og Wendt fejrer sin stifter, murermester J. S. Simonsens 50 års mesterjubilæum og 75 års fødselsdag ved at udsende et smukt skrift »STEN PÅ STEN«, hvori museumsinspektør *Riismøller* har givet en historisk oversigt over murerhåndværkets historie i Nordjylland.

I festskriftet i anledning av 25 året for begyndelsen av Vildmosens opdyrkning har museumsinspektør *Riismøller* skrevet en oversigt over Vildmosens arkæologi og historie.

Henrik Møller.

Historisk samfunds byvandring.

MEDDELELSER

FRA

STYRELSE OG REDAKTION

HERMED udsender vort historiske samfund den 34. årbog, der udgør første halvdel av 14. bind, idet vi for at spare på indbinding lader to årbøger udgøre et bind.

Vort årsmøde i forbindelse med den årlige generalforsamling formede sig i år som en byvandring i Ålborg. Mødet holdtes tirsdag den 18. september, men havde ikke særlig stor tilslutning, skønt vejret var fint. Vi mødtes ved Budolfi kirke, som blev historisk gennemgået av museumsinspektør *Peter Riismøller*. Senere samledes vi i hospitalets have, hvor forstanderen, forfatteren *K. K. Nicolaisen* gav et rids av det gamle hospitals historie. Her holdtes generalforsamlingen, der lededes av formanden, overlærer *Kr. Værnfelt*. Ved denne lejlighed blev bibliotekar *B. Seidelin*, Ålborg, udnævnt til æresmedlem som en anerkendelse for det betydelige arbejde, han har ydet vort samfund ved at udarbejde den højt skattede litteraturfortegnelse vedrørende Ålborg amt. Av beretningen fremgik, at vort medlemstal er steget pænt i årets løb og er nu 875.

Lærer *V. Qvist* oplæste regnskabet, som findes trykt omstående. Til styrelsen nyvalgtes gdr. *Chr. Kollerup*, Vilsted, i stedet for avdøde cand. mag. *Olav Jensen*, Løgstør, som formanden mindedes

med tak. Øvrige valg var genvalg. Det vedtoges at oprette en fond til ny-udgivelse av Seidelins litteraturfortegnelse. Fra flere sider fremsattes kritik over årbogens tørre sognebeskrivelser, og man efterlyste mere levende stof. Redaktøren oplyste om vanskelighederne ved at skaffe egnet stof. Efter en rundtur i klosteret spadserede man ned til Ålborghus, slottet ved havnen, hvor Riismøller igen var den historiske vejleder. Her sluttede formanden dagen med tak.

Vore henvendelser om økonomisk støtte har givet følgende smukke resultat, som vi er meget taknemmelig for:

Staten	155 Kr.
Ålborg Bys og Omegns Sparekasse	100 »
Nibe Bys og Omegns Sparekasse	25 »
Hadsund og Omegns Sparekasse	25 »
Hasseris kommune (2 gange 10 Kr.)	20 »
Egholm	10 »
Sønderup-Suldrup	10 »
Horsens-Hammer	10 »
Romdrup-Klarup	10 »
V. og Ø. Hassing	10 »
Ulstrup-Hornum	50 »
Ålborg by	100 »
Hals	15 »
Sulsted-Aistrup	25 »
St. Brøndum	10 »
Bælum	10 »
Skørping	10 »
Mou	25 »
Sønderholm	10 »
Elleshøj	15 »
Buderup-Gravlev Sparekasse	20 »

Styrelsen har konstitueret sig saaledes:

Formand overlærer Kr. Værnfelt.

Næstformand og sekretær museumsinspektør Peter Riismøller.

Kasserer lærer V. B. Qvist.

Redaktør av årbogen »Fra Himmerland og Kjær Herred« lærer Henrik Møller.

Redaktionsmedlemmer Værnfelt og museumsleder Vestergård Nielsen.

Øvrige styrelsesmedlemmer er:

Gårdejer Th. Thomsen, Ulsted.

Skorstensfejermester Ths. Møller, Sulsted.

Lærer N. Hald, Nørresundby.

Lærer Th. Johansen, Aarestrup.

Boghandler Hother Hornbeck, Hadsund.

Gårdejer Chr. Kollerup, Vilsted.

Revisorer er hospitalsforstander K. K. Nicolaisen og lærer Joh. Jensen, Gug.

I forretningsanliggender bedes man henvende sig til formanden, overlærer Kr. Værnfelt, Hasserisgade 30, til kassereren, lærer V. B. Qvist, Hobrovej 44, eller til sekretæren, museumsinspektør Peter Riismøller, Willemoesgade 1, telefon 4067.

Angående årbogen og stof til den henvender man sig til redaktøren, lærer Henrik Møller, Håls, Fjellerad, telefon Fjellerad 60.

SAMMENDRAGET REGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1944—31. MARTS 1945.

INDTÆGTER	Kr.	Øre	UDGIFTER	Kr.	Øre
	Tilskud: Staten.....	155		00	Administration.....
Amt og Kommuner.....	360	00	Forsikringer.....	14	85
Banker og Sparekasser.....	150	00	Aarbogen: Trykning m. m.....	3143	08
Kontingent.....	3450	00	Forfatterhonorarer.....	153	56
Refunderet Porto.....	426	00	Andre Tryksager.....	57	50
Salg af Aarbøger m. m.....	406	80	Magasinleje.....	60	00
Renter.....	10	45	Kontorartikler.....	100	67
Overskud fra 1943—44.....	623	44	Møder m. m.....	161	95
			Repræsentation.....	65	00
			Kontingent til Hist. Fællesforening.....	62	86
			Forskellige Udgifter.....	10	50
			Overskud til 1945—46.....	796	66
	5581	69		5581	69

V. B. Qvist,
Kasserer.

Ovenstaaende Regnskab er revideret og fundet at være i Overensstemmelse med de hosfølgende Bilag. Kassebeholdningen — Kr. 796,66 — er til Stede.

Aalborg, den 1. September 1945.

Joh. Jensen.

K. K. Nicolaisen.

NYE MEDLEMMER

FOR TIDEN 1. APRIL 1944 TIL 31. MARTS 1945.

Dyrlæge Amdisen, Ranum.
 Gdr. A. Chr. Andersen, Nørholm.
 Boelsmand A. Mark Andersen, Juelstrup.
 Frk. Johanne Andersen, Aalborg.
 Vagn Lyngby Andersen, Sørup.
 Gdr. Jacob Bach, Sønderup.
 Blikkenslager E. Furbo Bach, Hillerød.
 Blikkenslager H. Furbo Bach, Hillerød.
 Anlæggsgartner V. Furbo Bach, Hillerød.
 Teglværksejer C. Bech, Smidie.
 Gdr. Johs. Bertelsen, Skibsted.
 Tømremester V. Bisgaard, Fjellerad.
 Læge N. Th. Bjørnshave, Aars.
 Lærer C. Bols, Lillevorde.
 Fru Gartner Bruun, Aalborg.
 Gdr. Niels Busk, Haldager.
 Ole Christensen, Vejgaard.
 Vinhandler Povl Christensen, Aalborg.
 Læge Toft Christensen, Støvring.
 Boelsmand Valdemar Christensen, Sørup.
 Skrædermester Normann Christensen, Aalborg.
 Skomager Chr. Dahl, Nr. Kongerslev.
 Landmand Jens Dahl, St. Aistrup.
 Sognefoged Fr. Frandsen, Nørholm.
 Gdr. Anker Frendrup, Skivum.
 Tandlæge C. Flyger, Elleshøj.
 Dyrlæge Grindsted, Aalborg.
 Gdr. Poul Haldrup, Ranum.
 Godsejer Hjorth, Bælum.
 Kunstmaler Anders Hune, Frejlev.
 Lærer E. Jacobsen, Arden.
 Proprietær Eli Th. Jacobsen, Kongerslev.
 Lærer Aage Jensen, Kærby.
 Postbud Alfr. Jensen, Langholt.
 Brevsamler Anton Jensen, Sønderup.
 Gdr. Jens L. Jensen, Elleshøj.
 Gdr. Sigurd Jensen, Rørbæk.
 Fru Karen Jespersen, Aalborg.
 Købmand Justesen, Lindholm.
 Gdr. P. Jørgensen, Hostrupgaard.
 Korrespondent Poul Jørgensen, Kongerslev.
 Assurandør Sv. Jørgensen, Hadsund.
 Boelsmand Jens Kjær, Sørup.
 Viceinspektør H. Kreilgaard, Aalborg.
 Skolebestyrer Krogh, Dronninglund.
 Gdr. M. Larsen, Nørholm.
 Lærer K. A. Larsen, Pandrup.

Gartner S. P. Larsen, Try.
 Gdr. Herman Laursen, Torsted Nygaard.
 Gdr. V. Lund, Tordrup.
 Gdr. Madsen, Nørhaldne.
 Pastor Arne Mailand, Nørholm.
 Forpagter N. Mark, Juelstrup.
 Møllejejer N. Mark, Støvring.
 Portør Meyer-Termøller, Hadsund.
 Arbejdsmand R. Mikkelsen, Skørping.
 Husmand M. Mouritsen, Elkær Mark.
 Husmand E. Mortensen, Sørup.
 Husmand A. Nicolaisen, Nørholm.
 Gdr. Knud Nielsen, Nørholm.
 Fabrikant N. Chr. Nielsen, Vaarst.
 Mejeribestyrer N. P. Nielsen, Melleholm.
 Poul Anker Nørgaard, Lillevorde.
 Arkitekt Carlo Odgård, Aalborg.
 Handelsgartner Chr. Petersen, Vægger.
 Murermeister Chr. Petersen, Kongerslev.
 Pastor Edv. Petersen, Aalborg.
 Gdr. Chr. Poulsen, Gravlev.
 Gdr. Frits G. Petersen, Romdrup.
 Ravnkilde Bibliotek.
 Gdr. Jens Riise, Romdrup.
 Lærer Chr. Sand, Aars.
 Civilingeniør Chr. Swensen, Trudsholm, Havndal.
 Boelsmand Anders Schnor, Sørup.
 Lærer K. Sjørring, Gudumlund.
 Gdr. Anton Sloth, Klitgaard, Nibe.
 Gdr. Kr. Sloth, Nørholm.
 Henrik Smith, Lundbygaard, Gistrup.
 Lærer G. Springborg, Skovstrup.
 Fru Godsejer Swanholm, Solbjerg.
 Gdr. N. H. Steffensen, Egense.
 Malermester Søb-Jensen, Aalborg.
 Lars Ibsen Søndergaard, Støvring.
 Forstander Sejlund Sørensen, Try.
 Cyklehandler R. Sørensen, Nørholm.
 Brygger T. G. A. Sørensen, Fjellerad.
 Storarden Bibliotek.
 Gdr. Chr. Tandrup, Byrsted.
 Landsretssagfører Torrild Thomsen, Aars.
 Læge Thorup, Sulsted.
 Forpagter Chr. Thygesen, Kongerslev.
 Uddeler Johs. Thygesen, Romdrup.
 Gdr. Kr. Østergaard, Haldager.

VED SKOV OG STRAND

(SKILDRING AF HOV I HALS SOGN)

AF KR. VÆRNFELT

Nr. 30, Pejshuset:

Jens Thomsen, Husmand og Daglejer, 44 Aar.

Maren Mortensdatter, hans Kone, 37 Aar.

Karen Jensdatter, deres Datter, 5 Aar.

Margrethe Jensdatter, deres Datter, 2 Aar.

Karen Larsdatter, Mandens Moder, 76 Aar.

Jens Thomsen var Søn af Thomas Ibsen i Birke-dommergaarden, som han havde haft i Fæste en halv Snes Aar, 1845 Peder Andersen og Eske Met' (se M. 34). 1847 købtes Huset af Niels Peter Pedersen (Pejs Peter), der døde 1891; hvorefter Enken Jensine Jensdatter (Pejs Sine) boede her, — 1898 Marinus Nielsen og fra 1925 Christian Dahl.

I østre Ende af Huset var en lille Lejlighed, som i mange Aar var beboet af Rasmus Svendsen, kaldet »Skrinten« eller »Skisanten«.

Han kørte rundt i Egnen med sin rødmaledede Trillebør og solgte Fisk. Naar han kom fra Havet med sin Bør, mødte Nabolagets Katte for at faa en lille Fisk; thi Rasmus var en skikkelig gammel Mand, gode Venner med Byens Hunde, Katte og Smaabørn.

Lidt smaat var det for ham; men han var altid svært godt tilfreds med Tilværelsen og beklagede de fattige, som maatte savne.

»Gudskelov, man har sit gode Udkomme!« sagde han altid.

Man sagde, at han havde været Befalingsmand i Hæren, men at de slemme Snapse havde spoleret hans militære Karriere.

Matr. 31, Smedgaarden, var 1787 kun et Hus:

Niels Pedersen, Husbeboer og Daglejer, 48 Aar.

Johanne Christensdatter, hans Kone, 40 Aar.

Lars Nielsen, deres Søn (senere i 24), 12 Aar.

Peder Nielsen, deres Søn (senere i Nørgaard),

8 Aar.

Christen Nielsen, deres Søn, 4 Aar.

Ejlert Nielsen, deres Søn (senere i 25), 1 Aar.

Kirsten Nielsdatter, deres Datter, 6 Aar.

Smed Niels boede i Raalingen af den gamle Smedgaard, hvis Jorder og Udbygninger i 1781 var køble af Skrædder Thomas (se foran).

1552 Jens Andersen, 1600 Niels Hansen og herefter Niels Nielsen. 1616 gav Lars Jensen Homand 11 Daler i Stedsmaal¹⁾ »af et Boel, Niels Nielsen hannem oplod«.

Lars Homand havde endnu 1662 Gaarden, — 1688 hans Svigersøn Christen Pedersen, g. m. Zidsel Larsdr., derefter hans Søn og Sønnesøn, der begge kaldes Christen Christensen Smed. Den sidste Christen Smeds Svigersøn Niels Pedersen var Fæster i Aarene før Udskiftningen, men evnede ikke at købe sin Gaard til Selveje. Han og hans to Forgængere var Bysmede.

Smedien laa paa den vestre Ende af »Pejsageren«, hvor man endnu kan finde rustne Sømstumper i Jorden. Smed Navnet har fulgt Slægten lige til vore Dage.

¹⁾ Stedsmaal = Indfæstning.

1819 Christen Nielsen (Kræn Smed), 1851 Johannes Christensen (Smed Johannes), der købte en Del Jord fra Gammel Kristians Gaard, — 1883 Christen Johannessen, 1937 Thorvald Johannessen.

1889 flyttede *Chr. Johannessen* Stedet vesten for Byen til Ulstedvejen, og ved Tiløb udvidede og forbedrede han sin Bedrift, saa det første lille Kroghus nu er Gaarden »Granly«.

Han var gennem mange Aar Medlem af Sogne- og Menighedsraad, Formand i Mejeriet m. m., og han anlagde den smukke Plantage nord om Gaarden.

Chr. Johannessen.

Han og hans Hustru Marie var grundtvigiansk prægede og oprettede midt i 90erne en Friskole i Hov; de indførte ogsaa Juletræet paa Egnen.

I den gamle Raaling i Byen boede i mange Aar Fisker Niels Thomsen (Mose Niels), nu Sønnen Thomas Thomsen.

Matr. 13, Gregersminde:

Gregers Povlsen, Gaardmand, 47 Aar.

Maren Jensdatter, hans Kone (fra Matr. 28),
50 Aar.

Povl Gregersen, deres Søn, 13 Aar.

Anne Povlsdatter, deres Datter, 11 Aar.

Bodil Povlsdatter, deres Datter, 9 Aar.

Gregers Povlsens Oldefader Povl Madsen havde o. 1670 bygget Gaarden, som var udskilt af Matr. 20, — 1700 Gregers Povlsen, 1735 Povl Gregersen og fra

1773 Gregers Povlsen, — $\frac{5}{7}$ 1800 købte Povl Gregersen Gaarden til Selveje, 1843 Gregers Povlsen. Denne tredje og sidste Gregers Povlsen havde ingen Børn, men havde taget Marie, som var Søsterdatter af hans Kone, og Datter af Hans Chr. Sørensen i Hugdrupgaarden, som Plejebarn. Hendes Mand, Anders Thom-

Gadeparti fra Hov.

Fot. Jeppesen.

sen fra Vesterheden ved Gandrup, overtog 1867 Gaarden, som han 1877 udflyttede Nord for Plodsen.

1893 Gregers Thomsen, 1907 Broderen Anton Thomsen og $\frac{11}{10}$ 1917 Jørgen Chr. Jørgensen.

1831 bortarvefæstede Povl Gregersen paa 50 Aar en Haveplads til Baadfører Anders Sørensen. Fra 1865 til 1913 boede Chr. L. Christensen (Skole Kristian) her, — nu Hov Afholdshotel.

Omtrent paa samme Tid bortlejede Povl en anden Haveplads norden for førnævnte til Gregers Eriksen. Senere boede Sindal Olesen, Peter Dahl og

Niels Jensen (Furboen) her — nu Kristiane, Niels Jensens Enke.

I Gaardens gamle Raaling boede fra 1880 Fisker Rasmus Hansen (Kusk), — nu Laurits Hansen.

Andre Parceller: Andreas Pedersen, J. Peter Pedersen, Lars P. Hansen, Kirken og »Sommerlyst« paa Nørmarken (Marius Andersen).

Matr. 20 (nu Søren Andersen):

Erik Larsen, Gaardmand, 52 Aar.

Karen Larsdatter, hans Kone, 40 Aar.

Margrethe Eriksdatter (g. m. Anders Mortensen), 11 Aar.

Johanne Marie Eriksdatter (g. m. Niels Nielsen i M. 9), 3 Aar.

Gaarden var oprindelig Halvpart af Matr. 11, — og blev o. 1670 delt i to mindre Gaarde, Matr. 20 og 13 (se foran).

1616 Jens Thorsen, 1650 Jørgen Jensen, der døde o. 1670, hvorefter Gaarden deltes. Hans Enke ægtede Lars Sindalsen, der var Fæster 1672 og 1695, 1710 Lars Pedersen Homand, 1724 Peder Homand, 1735 Lars Eriksen, derefter Erik Larsen.

⁴/₇ 1783 solgte Holmarch for 106 Rdlr. Stedet (o. ¹/₂ Td. Hk.) til Brigader Halling paa Dronninglund, hvortil det hørte i o. 30 Aar. Ifølge Dronninglund Gods' Jordebog af 1797 skulde Erik Larsen i Hov i Tilfælde af Jagt paa Hov Bys Ejendomme være Herskabets udsendte Folk assisterlige, samt aarlig gøre 2-3 Rejser med Heste og Vogn med Vildt eller Fisk fra Hov til Dronninglund.

1810 Anders Mortensen, 1835 Anders Povlsen fra Matr. 13, 1866 Jens Andersen, 1897 Søren P. Andersen.

Gaarden er nu splittet, og tilbage er et Hus med 3—4 Tdr. Land.

Matr. 11, 1 Gaard (kaldes 1865 *Tornbæksgaard*):
Peder Hansen, Gaardmand, 48 Aar.

Bodil Jensdatter, hans Kone (D. af Jens Hals i
M. 3), 33 Aar.

Anne Pedersdatter, deres Datter, 6 Aar.

Maren Pedersdatter, deres Datter, 3 Aar.

Karen Pedersdatter, deres Datter, 1 Aar.

Hans Hansen, Husbondens Fader, 68 Aar.

Mette Andersdatter, Tjenestepige, 28 Aar.

Slægten boede formentlig allerede 1552 i Gaarden. 1552 Niels Sørensen, 1568 og 1600 Søren Nielsen, 1616 Svigersønnen Jens Svendsen, 1643 Christen Andersen, g. m. Birgitte Jensdatter, 1683 Peder Christensen, 1730 Peder Pedersen, 1754 Hans Hansen, o. 1780 Peder Hansen, 1811 Jeppe Christensen Torngaard, g. m. Maren Pedersdatter, fra 1851 Hans Peter Jeppesen, som straks udflyttede Gaarden til Nørmarken.

Peter Jeppesen var gift med Inger Marie Rasmusdatter fra Gaard Matr. 7, han var 20 Aar ældre end sin Kone og havde staaet Fadder til hende. Der fortælles, at ved Barselgildet drillede man Peter, fordi han ikke havde nogen Kæreste. »Naar den bitte her bliver voksen, skal hun være min Kone!« sagde han, og det kom ogsaa til at sæde. Efter hans Død ægtede Inger Marie Niels Fjeldgaard, der splittede Gaarden.

Nuværende Ejer Jens J. Thomsen.

Da Tornbæksgaarden 1852 udflyttedes, fik Peter Jeppesens Søster Else, som var gift med Jens Rasmussen (Krab) fra Voersaa, den gamle Raaling. Fra 1880 beboedes Huset af deres Datter Ane Johanne (An' Krab) og Niels Peter Johansen. Niels Peter var af Smed Jenses Familie og opfødt der, hvorfor Folk kaldte ham »Smejs Peter«. Han drog til Amerika for

at skabe bedre Kaar for sig og sine; men i Colorados Sølvminer mistede han Synet, og efter mange Aars Fraværelse kom han hjem til Hov, hvor han endnu levede nogle Aar.

Om Ane og Peter har Skjoldborg skrevet den lille kønne Fortælling »Paa Plump og Slump« (i »Skyer og Solglimt« 1923).

Nu Svigersønnen Malermester M. Jensen.

Andre Parceller: Niels Sørensen, Rasmus Jensen, B. Lindgreen og Marie Hansen.

Matr. 10 (Simon Jørgensens Gaard):

Lars Jensen Smith, Gaardmand, 35 Aar.

Marie Elisabeth Christensdatter, hans Kone, 39 Aar.

Else Marie Larsdatter, deres Barn, 2 Aar.

En Karl og en Pige.

Lars Smith var Sognefoged i Hov og havde i nogle Aar boet i Strengholt som Skovfoged.

Efter Udskiftningen solgte han Gaarden og flyttede til Hals, hvor han kort efter døde.

Gaarden beboedes 1552 af Per Laursen, saa Lars Pedersen, 1600 Søren Larsen, 1616 og 51 Lars Sørensen, der o. 1650 delte den mellem sine Svigersønner Christen Jensen (*Matr. 10*) og Ole Jensen (*Matr. 9*).

Christen Jensen nævnes 1662 og 86, herefter Jens Christensen og Lars Nielsen, 1754 Per Madsen, 1769 Mads Pedersen, 1782 Lars Jensen Smith, 1892 Andreas Iversen, 1795 Madame Ane Kirstine Hjetting, 1800 Andreas Thomsen Løgholt, 1821 Jens Chr. Thomsen, 1835 Jens Hansen Bastbjerg, saa Andreas Jensen Ovesen, som 1855 byggede paa en Parcel vesten for Kjæp Bakkerne, 1874 hans Svigersøn Lars

Thomsen Løgtholt, 1905 Gregers Thomsen Løgtholt, — og 1942 Lars Thomsen Løgtholt.

Den gamle Gaard i Byen blev 1855 købt af Søren Larsen, »den gamle Kromand«, — 1872 Svigersønnen Simon Jørgensen, som ogsaa købte Nabogaarden, Matr. 9s Boplads og Toft.

Stedet ejes nu af Harry Christensen.

1829 bortarvefæstede Jens Chr. Thomsen til sin Stedsøn Thomas Andreassen en Husplads paa Toften østen Byen. 1860 Svigersønnen Jens Peter Rasmussen (Krab Peter, Farbror Peter) — nu Kaj Jeppesen.

Andre Parceller: Emil Pedersen, Jens Jørgensen, Urenholt Larsen og Simon P. Jørgensens Eksport.

Matr. 9, Skovlund:

Mette Clemensdatter (Niels Ibsens Enke), 71 Aar.

Peder Nielsen, hendes Søn, 35 Aar.

Mette Nielsdatter, hendes Datter, 33 Aar.

Anne Nielsdatter, hendes Datter, 21 Aar.

Niels Sørensen, Tjenestekarl (senere i Nørgaard), 34 Aar.

Gaarden var oprindelig en Halvpart af Matr. 10, udskilt o. 1650. 1650 og 95 Ole Jensen, 1710 Per Lauridsen, 1754 Niels Ibsen, fra 1782 Peder Nielsen, 1819 Niels Nielsen, Gjeraagaard, Fader til Tjar Grethen, saa Margrethe Hansdatter, derefter Anders Jensen fra Asaa, som 1855 udflyttede Gaarden til Nørmarken. 1883 J. Anton Andersen, 1911 Mariane Andersen, ^{80/10} 1935 Otto Andersen.

Niels Nielsen havde lidt Udsalg af Brændevin; men Anders Jensen oprettede »Hov Kro« og første Købmandsforretning (den søndre Butik). 1855 købte Søren Laursen, se foran, Gaarden, og han fortsatte med Kro og Købmandsforretning; men kort efter, at hans Datter Mine og Svigersøn Simon Jørgensen i

1872 havde overtaget Ejendommen, nedlagde de Kroen.

Købmandsforretningen er nu »Hov Brugsfor-
ening«.

Da »den gamle Kromand« Søren Larsen i 1872 afhændede sin Gaard til Svigersønnen, byggede han paa en Lod sønden for Byen og boede der en Aar-række. Senere havde Frants Christensen Hugdrup Stedet i mange Aar, — nu Direktør Toft Simonsen, Halmvarefabrikken i Aalborg, med flere.

Andre Parceller: Jens B. Carlsen, Chr. Broust Nielsen, Fisker Jens Madsen, Fiskeeksportør Simon P. Jørgensen og Alfred Andersen.

Matr. 8, Krogen:

Peder Thomsen, Gaardmand, ugift, 28 Aar.

Gregers Thomsen, Mandens Broder, 12 Aar.

Anna Thomasdatter, Mandens Søster, 20 Aar.

De tre Beboere er Børn af Thomas Christensen Bang, som før havde haft Gaarden i Fæste.

Gaarden var oprindeligt een Gaard med Matr. 29, som blev skilt fra o. 1600.

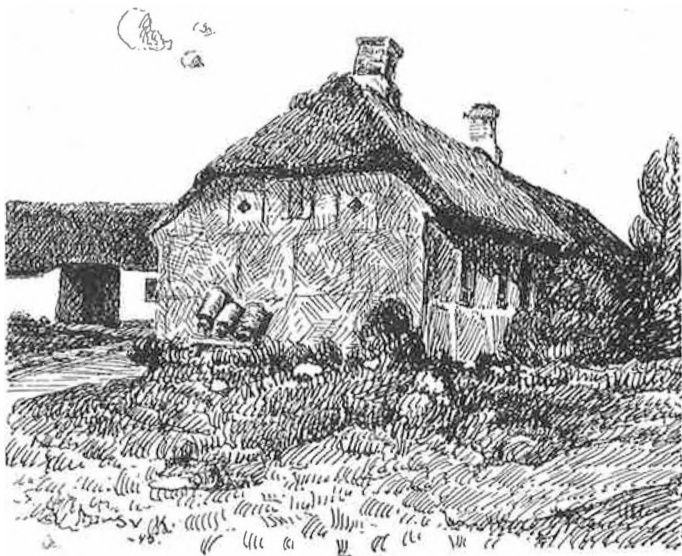
1552 Jens Olufsen, herefter Niels Jensen og Jens Hansen, 1643 og 50 Ivar Jensen, som var flygtet fra Hov under Kejserkrigen (se Nørgaard), 1662 Niels Lauridsen, g. m. Boel Iversdatter, 1695 Iver Nielsen, 1724 Niels Iversen, 1735 Jens Nielsen, 1754 Thomas Christensen Bang, og derefter Peder Thomsen, som ikke kunde købe Fødegarden til Selveje.

¹⁸/₆ 1798 købte Lars Jensen Fjeldgaard i Melholt Krogen, som nu blev splittet.

²⁰/₆ 1802 solgte Peder Pedersen Hovedparcellen til Snedker Lars Thomsen Løgholt, Broder til Andreas Thomsen i Matr. 10. ²²/₃ 1845 Sognefoged Thomas Larsen Løgholt, som 1856 flyttede Gaarden ud til Krogens Agre i Nørmarken.

1896 Sognefoged Thomas Chr. Thomsen fra Matr. 13, 1925 L. P. P. Nielsen, 1924 Hagbard Johannesen, $\frac{4}{4}$ 1933 Anton Kousholt.

Paa den gamle Toft i Byen boede 1875—1936 Thomas Hjelm Sørensen — nu Sognefoged Jørgen Hjelm Sørensen.

•Hugdrupgaarden•, se Side 51.

1869 købte Peder Rasmussen (Per Kjær) Krogens Lod i Udengene, 1908 Jens P. P. Rasmussen (Kjær), 1937 Otto Andersen.

Andre Parceller af Krogen: Elias Krag, Johs. Stendahl Andersen, Ejnar Holst, Emil Christensen, Mejeribestyrer Chr. P. Nielsen, Klokkerholm, Georg Christensen, Fotograf Jeppesen, Vognmand G. M. Nielsen og P. Mathiesen.

Matr. 29, »de blindes Hus«:

Johanne Pedersdatter (Enke efter Peder Ibsen),
63 Aar.

Jeppe Pedersen, Søn, 13 Aar.

Anna Pedersdatter, Datter, 28 Aar.

Mette Pedersdatter, Datter, 18 Aar.

Johannes Mand Peder Ibsen døde 1775, hvor-
efter Gaardens Jorder lagdes under »Slottet«.

Den gamle Raaling stod til o. 1840; Johanne
havde et Par blinde Børn, som boede her og blev
gamle. Her var Vagstue i Krigen 1807—14; det
havde Peder Dahl hørt af de gamle.

Matr. 7, Kjærgaarden (Skovgaard):

1787: Niels Christensen Kjær, Gaardmand, 76
Aar.

Margrethe Larsdatter, hans Kone, 65 Aar.

Christen Nielsen, Søn, 22 Aar.

Johanne Nielsdatter, Datter, 15 Aar.

Anne Nielsdatter, Datter, 15 Aar.

1552 Hans Pedersen, 1568 Søren Pedersen, 1610
Lars Sørensens Kone og Mads Sørensen, 1616 Niels
Jacobsen, 1626 og 43 Bertel Gregersen fra Gjeraa,
1662 og 88 Jens Iversen, 1724 Christen Nielsen Kjær,
1754 Niels Christensen Kjær, 1787 Christen Nielsen
Kjær¹⁾, som ¹⁹/₄ 1800 købte Gaarden til Selveje for
597 Rdlr. 1814 Søren Nielsen Bang, g. m. Margrethe
Kjær; deres Søn Christen Sørensen (Kræn Hov) havde
en Gaard i Ulsted. Sørens 2. Kone Johanne Chri-
stensdatter solgte ³⁰/₁₁ 1832 Gaarden til Rasmus An-
dersen fra Asaa, † ⁸/₁₁ 1836. Enken Malene Peders-
datter (Malin) ægtede allerede ⁵/₁₂ 1836 Lars Rasmus-

¹⁾ Hans Søn Johannes Christensen Kier, f. ²¹/₃ 1797, † ²⁶/₁₁ 1865,
var Købmand i Aalborg og Fader til Etatsraad og Sparekasse-
direktør Lauritz Kjellerup Kier, f. ⁹/₄ 1829, † ³⁰/₁₂ 1904.

sen, † 1842, og efter hans Død Jens Jensen. Med Rasmus Andersen havde hun to Børn Anders Peter Rasmussen og Inger Marie, der var gift med Peter Jeppesen, senere med Niels Fjeldgaard.

^{11/10} 1861 Anders Peter Rasmussen, som 1867 flyttede Gaarden ud til Skoven og lagde »Mortens Gaard«, Matr. 14 a, og Dele af Matr. 15 under den.

Han var Hovs rigeste Mand og i mange Aar Byens ukronede Konge, som i 24 Aar repræsenterede

Skovgaards gamle Raaling.

Byen i Hals Sogneraad, og han var sig sin Særstilling bevidst og saa gerne, at man viste ham den tilbørlige Respekt. Hvis nogen Hovbo sagde »De« til ham, blev han dybt krænket; man maatte godt sige »du«; men han holdt mest af det gammeldags »I«.

Han var flink mod sine Folk, hvis de da vilde noget, og i sit Testamente erindrede han paa den smukkeste Maade flere af sine gamle Medhjælpere. »Anders Peter« blev 91 og var rask og kunde færdes i Gaard og Mark lige til det sjdste. Han og hans Hustru Ane Margrethe Nielsdatter (se Matr. 9 og 15)

havde ingen Børn, og Gaarden gik ifølge Testamente over til hans mangeaarige Avlskarl.

^{16/7} 1927 Esben Marius Andersen, 1945 Kaj Overbye.

Med sine 140 Tdr. Land er Skovgaard den betydeligste Ejendom i Hov.

I den gamle Raaling i Byen boede fra 1867 Johannes Thomsen, Søn af Thomas Andreassen, se foran, derefter Sønnen Jacob Thomsen, — fra ^{20/6} 1940 Søren Anthonsen, g. m. Karla Thomsen.

Da Anders Peter flyttede Gaarden ud, solgte hans Mikkelmarkslod til Bette Knud (Knud Thomsen fra Sulsted), som byggede her, — 1871 Christen Jørgensen, 1908 Jørgen Chr. Jørgensen, 1917 Chr. Christiansen — nu Jens Pedersen.

Matr. 27, en Gaard (Per Skoles Gaard):

Peder Christensen, Gaardmand, 48 Aar.

Ane Pedersdatter, hans Kone (D. af Peder Madsen i 10), 52 Aar.

En Tjenestedreng.

1568 kaldes Stedet »et Boel, som pløjer og saar«; det beboedes da af Jørgen Laursen, som 1600 ydede ^{1/2} Td. Salt i Landgilde. 1616 var der to Fæstere Per Laursen og Christen Bødker. 1643 Niels Pedersen Tybo, eller sønder Niels Pedersen, 1662 Tue Pedersen, 1688 Christen Nielsen, 1724 Christen Jensen, 1754 Lars Nielsen, 1772 Peder Christensen »Skole«, Søn af Skoleholder Christen Gundesen, herefter Peder Bentsen til o. 1795, saa Pastor Obel¹⁾, Hals, som splittede Gaarden, hvoraf Størsteparten kom til Knarr Gaarden (Matr. 18). 1800 Jens Ovesen, fra 1827 Niels Pedersen Bastbjerg, 1855 Per Skjøt (senere i Tru Jens Peters), 1861 Hans Pedersen (Smed Hans),

¹⁾ Pastor Obel købte og udparcellerede ligeledes »Slottet« og Gaard Matr. 28 (se foran).

1908 Jens Chr. Hansen, som kom ulykkelig af Dage ved Ulsted Station, — nu S. Martinus Christensen. Ifølge Skødet af 1855 skulde Niels Jeppesen og Hustru have »i deres Livstid de 3 østerste Fag af Huset i Logi«.

Niels Jeppesen var Arbejdsmand og Fisker og læste ABC med de smaa Hovboer.

»Peber Smeden« havde ogsaa boet her; hans Smedje laa østen til Gaarden.

Der fortælles, at syv af de Koner, som har boet paa Stedet, har hængt sig.

Ovennævnte Niels Bastbjerg var en løjerlig Fyr, der ligesom »Per Færgemand«s Kat havde sine Nykker. Engang skulde han til Melholts Mølle med en halv Tønde Rug.

Da han kørte Nord gennem Byen, kom en af Naboerne og raabte: »Vil du tage en Sæk Korn med for mig, Niels?« »Ja, hvis den sorte kan trække een Sæk, kan hun vel ogsaa trække to!« Lidt efter bad en anden ham om at tage en Sæk med til Mølle. Niels svarede: »Ja, kom med den; for hvis den sorte kan trække to Sække, kan hun ogsaa trække tre!« Da han kørte norden ud af Byen, havde han en halv Snes Sække paa Vognen; thi hver Gang én kom med en Sæk, sagde Niels: »Ja, kan den sorte — — osv.!«

Norden for Slotledet kørte han fast i det dybe Sand med sit tunge Læs.

Han stod lidt og spekulerede; saa sagde han til den sorte: »Ja, kan du ikke trække ti Sække, saa kan du vel heller ikke trække ni?«, hvorefter han smed en Sæk ned paa Vejen. Saa fortsatte han: »Kan du ikke trække 9 Sække — — osv. osv.!« Til sidst havde han kun sin egen Sæk tilbage, og den

kørte han saa til Mølle med; de andre Sække maatte Folk selv sørge for at faa hjem¹⁾).

Nord for Byen fandtes i 1787 kun een Bebyggelse, nemlig *Skovfogedhuset Strengholt*:

Hans Mikkelsen, Skovfoged, 47 Aar.

Karen Andersdatter, hans Kone, 27 Aar.

Christen Hansen, deres Søn, 3 Aar.

1801 finder vi Hans Mikkelsen som Fæster i Thøger Svends Hus. Om Strengholt se senere under Hov Skov.

Vi har nu endt vor Byvandring og hilst paa Beboerne i Byens 20 Gaarde og 13 Huse. Saa stor var Hov i 1787; men, som før fortalt, fremkom der en Del ny Hjem efter Udskiftningen.

Lige sønden for »Renden« opførtes efter Udskiftningen »*Hjort Huset*« som Bolig for Byens Hyrde.

Hov havde altid haft en Byhyrde. 1651 boede Gjøde og Anne Bertelsdatter »*til Hyrdens*«, og 1783 nævnes det nedbrudte »*Peder Hyrdes Hus*«. 1801 var den 15aarige Ejler Nielsen (Smed) »Byens Hyrde«; han logerede hos Husmand Kræn Skole, den tidligere Skoleholder. Om en af Byhyrderne fortaltes der, at han yndede at sidde paa den lille Kæmpehøj østen for Bødkerens Bakker. Saa fandt han en Dag paa Højen en Ovnskodde, som var itu. Han tænkte, at den nok tilhørte de underjordiske, og ved Hjælp af sin Lommekniv og nogle Pinde gjorde han den i Stand. Saa spiste han sin tarvelige Melmad og sleb sig en lille Skraber paa Højen.

Han vaagnede ved, at en herlig Duft kildrede ham i Næsen, — og ved Siden af ham laa Skodden, og tværs over den stod tre smaa Hvedekager.

¹⁾ Om Parceller af Per Skoles Gaard — se under Matr. 18.

Efter nogen Betænkning spiste han det ene Brød, og aldrig havde han smagt noget saa lifligt; de andre tog han med hjem, og flere af Naboerne saa og smagte Højfolkenes Gave.

Hovs sidste Byhyrde hed *Christen Jensen*; han boede i 40—50erne i Huset sammen med sin Kone Karen og Sønnen »Store Tammes«, som var Fisker. Om Sommeren gik Kræn Jensen ved 4-Tiden om Morgenen nær til Slotledet.

Saa marcherede han ned gennem Byen, blæsende paa sin Skalmje (Træhorn), og fra Porte og Døre drev man Kreaturerne ud til ham.

Stadig spillende drev han ud ad Rendeledet og op langs Sydsiden af Renden, hvor der i hine Dage var en Vej, og ad »Drøwten« op til Heden. En lille Hund var hans trofaste Hjælper, og mens Kreaturerne græssede, gik han og bandt Hoser.

Ved den gamle Kongevej findes endnu Resterne af en Dam og den Fold, han drev sine Undersaatter ind i, naar det var Bissevejr. Kræn var en flink gammel Mand, velset af alle; men hans Kundskaber var meget mangelfulde. Han kunde f. Eks. ikke tælle længere end til 16.

Naar Køerne om Aftenen skulde hjem, talte han dem: »— fjowten, femten, sejsten, kommer jen te', kommer enaacn, kommer jen te', kommer enaaen — osv. osv.« — men aldrig manglede der et Hoved; thi Kræn kendte dem alle.

Da Gaardene i 1850—60erne blev udflyttede, op-hævedes Embedet som Byhyrde.

Tyskerhuset. Øst for Mikkemarksgaarden laa i første Halvdel af 1800erne Tyskerhuset. Her boede »den gamle Tysker« Johan Henrik Kruse, som var Fisker, og Spillemand, naar der var Fest i Byen.

Han var oprindelig Sømand og havde med megen Bravour deltaget i Krigen 1807—14. Den 2. Juni 1808 var han om Bord i Kaperen »Prøvestenen« af Aalborg, da denne kaprede Barken »Caledonia« af Danzig.

»Caledonia«s Kaptajn gjorde en farlig Blæst og skældte Kaperne ud for Sørøvere, idet han paastod, at han ikke førte engelsk Ladning, men var neutral, — og det fremlagde han Papirer paa.

Kaperkaptajnen Jørgen Kock mente, at disse Papirer var falske, og at der maatte kunne findes et Sæt rigtige Papirer.

Man ledte forgæves efter dem og var ved at forlade Kahytten med en Undskyldning, da Kruse ved at banke med sin Sabel paa en Bjælke fandt et hemmeligt Rum, der indeholdt de rigtige Papirer, som viste, at »Caledonia« var fragtet af et engelsk Selskab. Stor var Kaperkaptajnens Glæde, og da Prispengene blev fordelt, fik Kruse saa stor en Part, at han senere kunde leje Jord og bygge sig et lille Hus i Hov. 1834: Et Hus — Henrik Kruse, Enkemand, Daglejer, 66 Aar.

Det er 100 Aar siden, »den gamle Tysker« døde; men »Tyskerbakken« og »Tyskerbroen« minder stadig om ham.

Enggaarden. O. 1835 boede Peder Nielsen, kaldet Per Junsen, i *Pejs Grethens Hus*, som da var ret nyt. Til Huset hørte saa megen Jord, at Per kunde holde en Hest og 3 Køer. 1848 lavede han et Magerlæg med Niels Chr. Larsen i 22, og kort efter flyttede han fra sidste Ejendom ud norderst i Nørmarken paa en Lod (9 b), som han havde købt af Niels Nielsen i Skovlund. Denne Lod var 1804 købt fra Hugdrupgaarden.

Per Junsen døde 1855, og hans Enke Mariane ægtede Lars P. Christensen (Lars Junsen), der 1866 byttede Gaard med Bette Knud, som boede vesten Skoven, hvor han havde bygget paa en Lod af Gammel Kristians Gaard.

1868 købte Knarr Niels (se 18) Stedet af Bette Knud, som Aaret efter byggede Jens Pedersens Sted paa Malins Mikkelmærkslod.

Pejs Grethens Hus.

1889 købte Jens Høyer Pedersen Stedet, og da det brændte, flyttede han det op til Skoven paa en Lod af Pejs Huset, som Per Junsen havde erhvervet, derefter Kr. Pedersen — fra 1927 Kristen Sloth.

Lidt Syd for Renden laa indtil o. 1910 Byens mindste Hus, en lille Bindingsværks Hytte, bestaaende af en Entré paa Størrelse med et jævnt stort Klædeskab, en Stue og et lillebitte Køkken.

Her boede for 50 Aar siden Morten Mari' med sin gamle Moder Morten Greth', som Byens Børn

havde stor Respekt for, da de antog, hun kunde hekse. Dette Heksery var ganske uforskyldt; thi Grethe var en skikkelig gammel Kone, der hverken befattede sig med Signen eller Manen.

Da Morten Mari' blev født, vilde hendes Fader, en Karl fra Egnen, ikke vedstaa Faderværdigheden, men svor sig fri i Retten. Nogle Aar efter fik han Betændelse i »Edsfingrene«, og saa længe han levede, buldnede de, og han maatte gaa med Kludetutter paa dem.

Noget sønden for Morten Greth's boede et Par gamle fattige Folk, Skelle Anders og Skelle Dorthé.

Ogsaa de havde kun een Stue, hvor de, og om Vinteren tillige deres Høns, boede.

Hønsene sov paa Stangen under Bordet, og naar en af dem skulde lægge Æg, gik den hen til Sengen og stod og galpede. Anders trak saa Dynen til Side i Fodenden og sagde: »Kom saa her, min bette Pulle!« hvorpaa Hønen hoppede op i Sengen og lagde sit Æg.

Ogsaa Skjelle Huset er forlængst borte.

IV. LANDBRUG m. m.

Som vi af foregaaende har set, var Landbruget i gamle Dage af underordnet Betydning; det var Fiskeriet, man skulde leve af, og alle, Gaardmænd som jordløse Husmænd, malkede flittigt »den blaa Ko«.

Man forstaar det, naar man hører, at Birkedomsmergaarden, der var en af Byens bedste, saa sent som i 1715 kun havde 6 Tdr. Land under Plov og en Besætning paa 2 Heste, 2 Køer og 3 Faar. Ganske vist blev i 1700erne en Del Jorder bragt under Kultur, og Bøndernes dyrkede Arealer og Besætning

ger var betydelig større ved Udskiftningen end paa Markbogens Tid 100 Aar tidligere; men den store Forandring i Forholdene skete dog først hen i 1800erne.

Efter Udskiftningen fulgte en stærk Udparcellering med Oprettelse af mange ny Hjem, og fra o. 1850 en Udflytning af Byens Gaarde.

De ny Husmænd havde som Regel ingen Tilknnytning til Fiskeriet, og i sidste Halvdel af 1800erne opgav ogsaa Gaardmændene denne Næringsvej.

Landbruget fik nu en stærk Opblomstring, idet Gaardmændene tog deres Udmarksjorder under Kultur, og de ny Husmænd »brækkede« Hede- og Mose- lodderne op.

Ved dette Arbejde anvendte de som oftest Trækstude, og indtil for 40—45 Aar siden kunde man jævnlige se Studedeforspandene komme duldrende gennem Byens Gader.

1893 oprettedes »*Hov Andelsmejeri*«.

Det var Simon P. Thomsen, gl. Jens Neustrup og Andreas Jacobsen, som tog Tanken op, og Andreas Hansen skænkede en Byggegrund paa Mellemmarken. Det var den Gang billigt at bygge; thi Anlægssummen var kun 9845 Kr.

Mejerisagen havde dog ogsaa sine Fødselsveer, idet enkelte af de større Landbrugere ikke kunde forstaa, at de mindre med een eller to Køer skulde have lige saa meget at sige paa Møder og Generalforsamlinger, som de selv, — og derfor ønskede de Stemmeret i Forhold til Antal Køer.

Nogle mente, »Maskinsmørret« ikke var nær saa godt som det gammeldags haandkernede, og »Futmælken« — »de var søen no Centrifugeslat, som der knap nok er waer aa ji i Kat«.

Men — al Modstand blev overvundet, — den

27. Oktober 1893 kunde Mejeriet aabne, og det blev en ubetinget Succes.

Der startedes med 158 indtegnede Køer; men nu er der 425 Køer, fordelt paa 66 Andelshavere, og i 1937 kunde Mejeriet, som det første i Aalborg Amt, melde alle sine Kvægbesætninger fri for Tuberkulose.

Simon P. Thomsen var Mejeriets første Formand, og den nuværende er *P. Mathiassen*.

Blandt de andre kan nævnes *Christen Johannesen*, som beklædte Posten i 33 Aar.

Gennem 51 Aar har der været 11 forskellige Mejeribestyrere, — nu *Vald. Larsen* fra 1931.

I 1943 markerede »Hov Andelsmejeri« sin 50 Aars Bestaaen gennem Udgivelsen af et Festskrift og Afholdelsen af en to Dages Fest, hvortil hele Befolkningen var indbudt.

Af Haandværkere havde Hov i tidligere Tider kun een til Stadighed, nemlig Bysmeden.

Som vi paa vor Byvandring saa, har der været en Smedie paa Pejsageren, ved Renden, Øst for Tinus Christensens, paa Hov Gaards Tomt og Vest for Hans Madsens. O. 1892 opførtes en Smedie paa Gaden sønden for Skolen; her residerede »Gjøl Smeden« i nogle Aar, — nu Købmand Christensen.

Den nuværende Smedie er ca. 25 Aar gammel.

I Tidens Løb nævnes en hel Del andre Haandværkere:

1552 Christof Skreder,

1600 Lars Skreder, Anders Hjulmand og Thøger Bødker,

1617 Jes Skreder,

1629 Morten Kurvemand,

1643 Christen Nielsen Bødker,

1673 Elias Glarmester, Peder Christensen Bødker,

- 1687 Peder Skomager,
 1778 Thomas Skrædder og Søren Andersen
 Skræder,
 1787 samme Skræddere og Christen Thomassen
 Skomager,
 1815 Christoffer Hattemager og Snedker Lars
 Løgholt.

Nogle af disse Mænd har nok været Haandværkere; men vi ved, at hos adskillige af dem var Haandværkernavnet kun et af de sædvanlige Kende-
 navne.

1617 nævnes en Husmand Niels Hansen Borgmester; han har vel været i Tjeneste hos en Borgmester, maaske hos Povl Pop i Aalborg, der havde Fiskestader ved Hov.

1643 nævnes »*En liden Veier Mølle*, som Peder Jensen Skøtte i Hov og Knud Jensen i Hals haffuer paa egen Bekostning opbygget — yder aarlig 1 Mark i Landgilde«.

1683 lod Hovboerne male i Hals Vejrmølle, siden i Hals, Melholt eller Asaa.

1864 opførte Peder Larsen Løgholt, Broder til den gamle Sognefoged, Hov Vindmølle, som senere ejedes af C. M. Lucht, Knud Rasmussen og Hans Madsen.

Den ejes nu af Otto Andersen med flere.

V. FISKERIET

har fra Arilds Tid været Hovboernes Hovederhverv, og det gælder den Dag i Dag for Byboernes Vedkommende.

Som vi forhen har set, ydede man 1552 og senere Sild og Aal i Landgilde til Kronen.

Øresund var i Oldtid og Middelalder vort rigeste

Fiskevand. Det var Silden, som her havde sin Yngleplads; men henimod 1400 forsvandt den næsten helt fra Øresund for i store Mængder at dukke op i Limfjorden, hvor der forøvrigt alle Dage havde været udmærket Fiskeri.

Allerede Saxo fortæller o. 1200, at Beboerne ved Limfjorden havde mere Indtægt af Fjorden end af deres Landbrug.

Fra o. 1400 tog Sildefiskeriet her i nogle Aartier et kolossalt Opsving; men saa forsvandt Silden næsten helt fra Fjordens Vige og Bredninger for at holde til i og omkring Fjordmundingen, — og i den Tid er det vel, at Hovboerne særlig har lagt sig efter Bundgarnsfiskeriet.

De havde da 12 Bundgarnslænker med 44 Bundgarn i Brug, medens f. Eks. Melboerne havde 3 Stader, Egenseboerne 9 Lænker med 22 Stader og Hals- og Skovshovedboerne 11 Lænker med 32 Stader.

Hov var saaledes den betydeligste Fiskerby ved Fjordmundingen.

Senere søgte Silden atter op i Nibe Bredning for at yngle, og o. 1650 havde Hovboerne kun 19 Stader i Brug af de 44.

Næsten alle Gaarde og Boel i Byen havde et Bundgarnsstade eller Part i et eller flere, og nogle af Bønderne havde tillige et eller flere Aalegaardsstader.

Herom beretter den gamle Tingbog for Hals Birk d. 2. Septb. 1636: »Peder Thorsen vidnede, at der ligger 2^{1/2} Bundgarnsstade, samt et helt og to halve Aalegaardsstader til Nørgaards Bjerring. Det halve Bundgarnsstade ligger til Lars Mikkelsen (Larsensminde), videre haver Peder Skøtt et Aalegaardsstade, liggende til Nørgaard, som hedder Fek Lo.

Lars Jensen Homand hjemlede ham et Aalegaardsstade, som de haver halv til halvs med hverandre, og ligger til Lars Jensen Homands Bolig (Matr. 31), — endnu et Aalegaardsstade ligger til Jens Jørgensens Gaard (Matr. 19, »Gaarden«), — Peder Skøtte haver halv Brug med dem«.

Det Stade Per Skøtt havde fælles med Lars Mikelsen, var Landstadet i »Lunde Lænke«, og de to andre Stader, han brugte, var Landstaderne i »Trudes Hul« og »Per Skøttes Lænke«.

Staderne fulgte Gaardene; men blev der et ledigt, blev det fæstet ud som andre af Kronens Ejendomme.

1621 fæstede ærlig og velbyrdig Mand Vogn Vognsen¹⁾ til Stenshede (nu Ottestrup ved Sæby) tvende Bundgarnsstader, liggende imellem Hov og Torngaard, som salig Povl Poppe²⁾ tilforn i Brug haver haft, — og aarlig skal give deraf til kongelig Majestæt og Kronen, naar Fiskeriet tilgaar, 20 Vol ferske Sild af hvert Stade — for 2 Daler.

1630 fæstede Vogn for 3 Daler et øde Boel, som Søren Pedersen i Hov iboede, og 1634 fæstede han endnu et Bundgarnsstade og et halvt Boel i Hov for 3 Daler.

Fiskestaderne gav Anledning til stort Spektakel;

¹⁾ Naar Herremanden paa Stenshede fæstede Fiskestader ved Hov, var det for at kunne forsyne sig og sin Husstand med billig Fisk.

Bolet, han fæstede, var Per Skoles Gaard (nu Tinus Christensen), og Fæsteren der, Per Laursen, skulde passe Vogns Garn. Samme Per Laursen var altid i Spektakler med de andre Hovboer. Vogn døde 1635, og hans Søn, Oberst Vogn Vognsen til Stenshede, købte de to Stader af Kongen. De tilhørte 1695 Forpagter Niels Svendsen paa Dronninggaard; det ene hed »Tryk imell«.

²⁾ Povl Popp, Borgmester i Aalborg, † 1597.

thi de blev ofte fæstet ud paa 2. og 3. Haand, og saa kneb det med at holde Rede paa dem.

^{15/11} 1644 vidnedes paa Tinget, at Jens Pedersen i Hov havde fæstet sit halve Stade ud til Lars Kjeldsen, og 1656 havde Anders Lauritzen det ene af Oberst Vognsens Stader i Fæste.

I Efteraaret 1644 rasede en bitter Strid med mange Besøg paa Birketinget imellem Nør Niels Pedersen (i Slottet), Jens Madsen og Lars Jacobsen (Matr. 23) om Retten til det 3. Stade i Sønder Niels Pedersens Lænke.

Gamle Folk af Hov og Hals vidnede, at de kunde huske 20, 30 og 40 Aar tilbage angaaende samme Bundgarnsstade. En af Niels Pedersens Forgængere havde brugt Stadet, men sagtens ikke betalt Afgiften og dermed forbrudt det; thi de sidste 26 Aar havde Jens Madsen og Lars Jacobsen, og før dem deres Forgængere, brugt det.

Birkedommeren gav dem derfor Ret, og Fredag den 29. November 1645 stod Lars Jacobsen paa Tinget og forbød, at nogen befattede sig med det tredie Stade i Sønder Niels Pedersens Lænke, — som havde været brugt til den Bolig, han paabor, af hans salig Formand Jens Thorsen udi 20 Aar.

Allerede Aaret efter var der atter Bundgarnshalløj, denne Gang om Nørgaards Stade ved Melholts Skel. Der var tre Stader ud for Melholt Strand; de tilhørte Steen Beck paa Vraa og brugtes af hans Fæstebønder i Melholt.

Men i Efteraaret 1646 satte hans Forpagter paa Gettrup Jørgen Jørgensen Kjærulf et Garn lige i Sogneskellet, og Knud Madsen i Melholt Nørgaard røgtede det.

Det nordligste Bundgarn i Hov ejedes af Anders

Lauritzen i Nørgaard, og da det ny Bundgarn ikke stod de lovbefalede 20 Favne fra hans Garn, klagede han paa Birketinget over, at det ny Garn var sat i hans Stade.

Den 4. December 1646 vidnede mange Mænd af Hov, at Anders Lauritzens Formand, salig Per Skøtt, havde boet i Nørgaard og brugt det Stade, som Jørgen Kjærulf havde sat Garn i, og Lars Homand huskede 30, Lars Sørensen 40 og gamle Peder Thorsen 50 Aar tilbage, — at Anders Lauritzens og Per Skottes Svigerfader, Jacob Madsen, havde boet i Nørgaard og brugt det omtvistede Stade; men »det var før Keyserens Folck kom til Landet« (d. v. s. før 1627).

Den 14. Maj 1647 vidnede 24 Mænd, at der kun var trende Bundgarnsstader til Melholt Strand, og at det Garn, der var sat af Jørgen Kjærulf og Knud Madsen, — det var sat i Nørgaards Stade ud for Hov Enge, efter Landemedet, som staar i Skellet mellem Niels Pedersens Eng i Hov og Anders Levigsens¹⁾ Eng i Melholt, — og Mændene vidnede, at i 30, 40 og 50 Aar havde der intet Stade været mellem Nørgaards Stade i Hov og Nørgaards Stade i Melholt, som var det sydligste af Melboernes Stader.

Den 18. Juni 1647 faldt Dommen. Anders Lauritzen vandt sin Sag, og Jørgen Kjærulf maatte love at give ham Stadeleje for den Tid, der var gaaet, og siden fjerne det ulovlige Bundgarn.

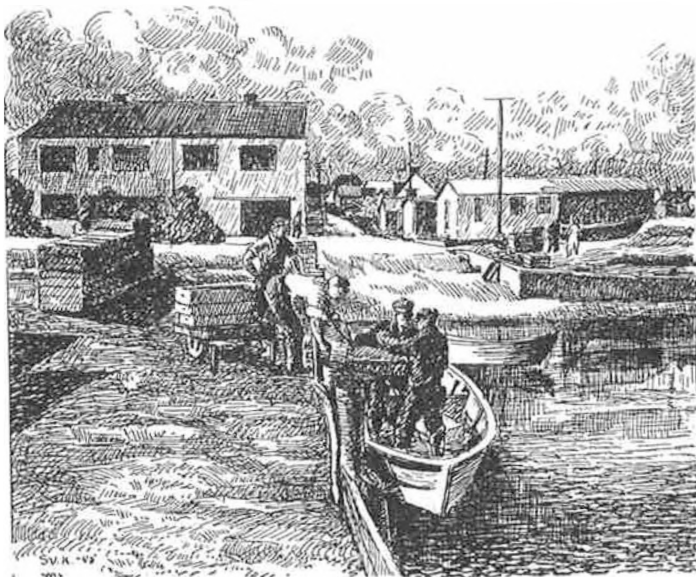
Den 11. Juni 1647 blev Niels Thorsen i Hov dømt til at »quittere« sit Bundgarnsstade, fordi han ikke havde betalt Stedsmaal (Indfæstning) af det.

Saaledes gik det Slag i Slag; der var næsten altid Kævl om Fiskestaderne. Derfor virker det helt

¹⁾ Anders Levigsen eller Løvesen boede i Søndergaard i Melholt.

pudsigt, naar P. C. Møller siger: »Til Ære for Fiskerne maa jeg anføre, at her aldrig har været Trætte desangaaende.« Han skulde have tilføjet »i min Tid«.

I Lensregnskabet 1656 har vi en Fortegnelse over »Bundgarnsstaderne for Hov Strand«.

Strandparti fra Hov.

De tilhørte dengang alle Kongelig Majestæt og var fæstet bort til forskellige:

1. *Peder Skottes Lænke*, 1 Stade, kaldes »*Nør-gaards Stade*«, — brugtes af Peder Skøtt, nu Anders Lauritzen. Var 1695 ifølge »*Stadebogen*« ubrugeligt.

2. *Trudes Huls Lænke*¹⁾, 2 Stader. *Landstadet* var fæstet ud til Velbaarne Vogn Vognsen paa Stens-

¹⁾ Er vist Maren Saajens Hul.

hede, som saa atter havde fæstet det til Anders Lauritzen i Nørgaard.

1695 tilhørte det Niels Svendsen, Forpagter paa Dronninggaard, og brugtes af Jens Andersen i Nørgaard. 2. *Stade* brugtes af Malthe Sehestedt til Boller. 1695 var det ubrugeligt.

3. *Per Lauridsens Lænke* (1645 Sønder Niels Pedersens Lænke), 3 Stader, alle i Brug:

Landstadet brugtes af Fæsterne i Matr. 27, Sønder Niels Pedersen og Christen Nielsen Bødker.

Brugtes 1695 af Christen Nielsen i samme Gaard.

2. *Stade* brugtes af Peder Christensen Bødker i Matr. 6, 1695 af Lars Sørensen i samme Sted.

3. *Stade* brugtes af Lars Jacobsen (M. 23). 1695 ubrugeligt i 30 Aar; men i Aar har Hans Rasmussen (Matr. 23) sat Garn her. Det var det *Stade*, Striden stod om i 1645, se foran.

4. *Vogn Vognsens Lænke*, 1 *Stade*: 1656 Vogn Vognsen, 1662 Boelsmand Jens Madsen. 1695 kaldes dette *Stade* »Tryk imell« og ejes af Niels Svendsen paa Dronninggaard, men brugtes af Jens Andersen i Nørgaard.

5. *Lars Sørensens Lænke*, 10 Stader, kun *Landstadet* i Brug. 1656 Lars Sørensen i M. 10, senere Ole og Christen Jensen i M. 9 og 10. 1695 ubrugeligt.

6. *Lille Pers Lænke*, 1 *Stade* i Brug. 1656 Bertel Gregersen, 1662 og 1695 Jens Iversen, begge i M. 7.

7. *Lars Homands Lænke*, 5 Stader, kun 1 i Brug. *Landstadet* brugtes 1656 af Lars Homand, 1662 af Lars Homand (M. 31) og Christen Andersen (M. 11). 1695 brugtes det stadig af Fæsterne i M. 31 og 11, og nu brugte Søren Svendsen i M. 25 2. *Stade*.

8. *Lunde Lænke*, 4 Stader, kun 1 i Brug. *Land-*

stadet brugtes 1656 og 1662 af Fæsterne i Nørgaard og Larsensminde. 1695 ubrugeligt.

9. *Trudes Lænke*, 4 Stader, kun 3 i Brug. *Landstadet*: 1656 og 1662 Jørgen Jensen og Christen Andersen (i 20 og 11). 1695 ude af Brug.

3. *Stade*: 1656 Peder Thorsen i 29 og Iver Jensen i 8. 1695 Søren Jensen og Iver Nielsen i de samme Gaarde.

4. *Stade*: 1656 Lars Jensen i 15. 1662 og 1695 ubrugeligt.

10. *Søren Nielsens Lænke*, 4 Stader, kun 1 i Brug. 1662 brugtes *Landstadet* af Søren Jensen og Niels Laursen i 29 og 8. 1695 er *Stadet* ubrugeligt.

2. *Stade*: 1695 Peder Larsen i 15 og Jens Ibsen i 14.

4. *Stade*: 1662 Jørgen Jensen i 20 og Christen Andersen i 11. 1695 ubrugeligt.

11. *Thomises Lænke*, 2 Stader, begge i Brug.

Landstadet: 1656 Niels Thomsen og Lars Jensen i 14 og 15. 1662 og 1695 ude af Brug.

2. *Stade*: 1656 og 1662 Knud Jensen i Hals. 1695 ubrugeligt.

12. *Jens Sørensens Lænke*, 10 Stader, men kun 3 i Brug. I *Stadebogen* 1695 nævnes denne Lænke ikke.

Landstadet: 1656 og 1662 Lars Jensen Skov i M. 15.

2. *Stade*: 1656 og 1662 Knud Jensen i Hals.

3. *Stade*: 1656 og 1662 Knud Jensen i Hals.

1656 var der 12 Lænker med 19 Stader i Brug. 1683 havde alle Byens 12 Gaardmænd og 5 Boelsmænd, paa 3 nær, Bundgarnsstader.

De tre var: Jens Nielsen i »Slottet«, Anders Christensen i Hugdrupgaarden og Lars Jensen i Nr. 15.

Der skrives: Fiskeriet har i de sidste Aar været saa sløjt, at det næppe har kunnet dække Udgifterne.

1695 nævnes 11 Lænker, men 3 af dem, nemlig Per Skøttes, Lars Sørensens og Lunde Lænke er ubrugelige, d. v. s. ude af Brug, og paa de andre 8 bruges kun 11 Stader. Desuden havde Christen Ibsen i Birkedommergaarden lejet et af Melholt Staderne af Fru Kirstine Beck til Vraa.

1712 brugtes 14 Stader paa 10 Lænker; men 1833 siger P. C. Møller, at der kun hører 9 Bundgarnsstader til Hov.

Iøvrigt steg og faldt Stadernes Antal med Havets Fiskerigelighed, f. Eks. var der 1890 kun 4—5, men 20 Aar senere o. 160 Bundgarn i Brug ved Hov.

Da Hovboerne henimod Aar 1800 købte deres Ejendomme til Selveje, fulgte Staderne med, — og P. C. Møller fortæller, at der til Byens 18 Tdr. Hartkorn hørte 9 Bundgarn: »Enten har to Fiskere eet Bundgarn, eller tre har to Bundgarn, eller to Fiskere har hver sit, som da sættes i eet Stade. Hvert Stade er 300 Favne langt, og til to Tønder Hartkorn hører et saadant Stade, og denne Rettighed siges at være skænket af Prinsesse Sophie Hedevig.«

Han fortæller endvidere, at der til et Bundgarn bruges 12 Lispund Hamp, hvoraf Fiskerfamiljerne selv spinder og binder Garnet. Til Garnet bruges 18 Stæg, som slaas fast i Bunden og afstives med Vidietove og »Krabber«.

»Det at binde og bøde Garn og Ruser er Fiskernes Vinterarbejde.

Bundgarnene sættes først i Marts og tages op efter Midten af Juni, efter at de i April har været en Tur i Land for at efterses.

Foruden den fede Vaarsild fanges i April Stenbider, Torsk og Helleflynder. Disse sidste kan veje helt op til 8 Lispund. Torsken tages paa Bakker med Sild som Agn, og denne Maaned er Aarets bedste Fiskemaaned.

Torsken gemmes i Hyttefåde, indtil der kommer Kvaser, som sejler den til København eller Aalborg. Silden afsættes til Omegnens Folk og til Sjællandsbaadene, der som Regel indtræffer straks, naar Bundgarnene er sat ud.

I Maj tages endnu en Del magre Sild samt gode Hornfisk og Makrel.

Mange flere Sorter Fisk faas her; men det er som Sjældenheder, og Fiskeren ved ofte intet Navn til dem. Alle disse bruges til at forære bort. Ligesaa naar der fanges en Hummer, ogsaa den gives i Almindelighed bort, da ogsaa den regnes blandt nydelige Fiske.

Foræringerne sker til saadanne udenfor Bondestanden, som enten har gjort Fiskeren en Tjeneste, eller og han agter at forlange en Villighed af.

Stenbideren bruges til at koge Suppe paa, samt til Æggekage i Stedet for Flæsk.

Den 4. Juni tager Hovboerne ofte til Hundslev¹⁾ Marked for at sælge røgede Sild.

I Juli og August er de af Fiskerne, som tillige driver Landbrug, travlt beskæftiget med Slet og Høst, og de jordløse Fiskere gaar da paa Dagleje.

Fiskeriet staar stille, og kun Konerne og de unge Mennesker gaar med Glib eller prikkes Skrubber.

Hen i August og September sættes Bakker med Sandorm som Madding efter Flyndere, og i Septem-

¹⁾ Hundslev = Hundslund (nu Hjallerup Marked).

ber, naar det bliver Fuldmaane, tager man fat paa Aalefiskeriet.

Der findes i Hov 10 Aaleselskaber; hvert Selskab har 6 Ruser, 3 store til Dybet og 3 smaa til Inderloerne. Et godt Natfiske kan give $1\frac{1}{2}$ —2 Snese Aal pr. Ruse; derfor giver dette Fiskeri en pæn Indtægt.«

Møller beretter morsomt, hvorledes Aalene saltes, røges eller tørres, og han fortæller, at man lod dem løbe sig ihjel i Saltlage, hvorefter man smed dem paa en Dynge stridt Sand, hvor man med sine bare Fødder traadte Slimen af dem.

»Mange Aal spises ferske, hvilket for mange er usundt. Ædike, Peber, en god Snaps Kornbrændevin kan dog forebygge slemme Tilfælde.«

Øjensynlig mener den gamle Forfatter, at ovennævnte Medikamenter nok skulde tage den »jeller«¹⁾ Smag af Aalene.

»I Oktober florerer stadig Aalefiskeriet, og der pilkes atter Torsk og fanges Sild i Nedgarn. Der er altid 16 Kaage, undertiden flere, paa Havet, og til hver Kaag hører 10—16 Garn. 15—16 Ol Sild pr. Kaag er en Gennemsnitsfangst.

I November sætter Fiskerne deres Sælhunderuser. Disse Ruser er store og kostbare og ejes gerne af 5—6 Mand i Forening.

Fanges der mange Sæler, er det en fin Forretning; thi en Sæl kan give 50—80 Potter Tran, der koster 24—32 Skilling Pundet.

Fiskerne koger ogsaa Tran af de Marsvin, som gaar i Bundgarnene, samt af Torskelever. Torskelevertran, blandet med Kønrøg, bruges til at smøre Seletøj og Søstøvler i.«

¹⁾ Jeller = fedflove.

Møller fortæller, at Fiskerne om Sommeren maa afbetale den Gæld, de stifter om Vinteren, — en Fremgangsmaade, som jo heller ikke er ukendt i vore Dage, — »men de betaler samvittighedsfuldt, naar de kan, og det, at være en redelig Betaler, er hver Mands Tragten«, — og videre siger han: »Dersom Fiskeren i alle Egne havde Kaar som her, da kunde hans Tilstand ej fortjene Navn af ussel; thi de fleste Fiskere eje ikke ubetydelige Jordejendomme, og den, der slet intet ejer, er dog istand til ved Flid og Stræbsomhed at bringe det saa vidt, at han kan have en Ko, som altid er til stor Hjælp i en fattig Husholdning, og hvor der er mange Børn, som Fiskere i Almindelighed har.

Hø kan han ved at arbejde faa til Koen, og dermed er den godt tjent om Vinteren, og om Sommeren har den jordløse Husmands Ko hidtil gaaet i et godt Fællede, uden anden Bekostning end at holde nogle Favne Hegn vedlige og give Hyrden Kost og Løn efter Omgang og Ligning.«

Omtrent som Lærer Møller skildrer Fiskeriet i Hov, har det vel været i mange Aar før og efter hans Tid.

Oprindelig havde Hovboerne kun Kaage til Fiskeriet, og naar Lars Jensen Smith d. $\frac{9}{4}$ 1785 solgte »en hollandsk Sluppe, drægtig 50 Tdr., med Sejl, Anker og Tove« til Christen Thomsen for 40 Rdlr., saa maa dette Fartøj have været anvendt til Fragtsejlad.

I 1866 købte Kromand Søren Larsen en norsk Skægte til Sønnen Kristian og Svigersonnen Simon; den var vistnok Byens første kølbyggede Fiskefartøj. Kort efter bandt Sørens Sønner en lille Snurrevaad, som de brugte med fint Udbytte. De var i det hele

taget dygtige og energiske unge Mænd, som fiskede baade dristigt og heldigt, saa det blev et Mundheld i Byen: »Kro Sønnerne skal nok finde Fisk, selv om de hitter paa at sætte deres Garn paa Bødkerens Bakkell«

Skrædder Jens Kristian, Smejs Peter, Skole Kristian og flere anskaffede nu ogsaa Skægter, saa de kunde drive Fiskeriet længere til Søs end med de fladbundede Kaage.

O. 1875 indførtes Flyndergarnene, og kort efter Flyndervodde; det var Søren Larsen, som forsynede sine Sønner med disse moderne Grejer.

Der var dengang endnu ikke nogen Fiskeeksport i Hov; men man solgte Fangsten til Kvaser, som visse Ugedage løb langs Kysten, og til inden- og udenbys Krejlere, som afsatte Fisken oppe i Landet.

Hvem af de ældre husker ikke Anders Wæsbjerre, gamle Kræn Lunden med den lille gule Hest, den lystige Mads Møller fra Lindholm og andre? Eller Niels Mikael og »Skrinten«, — eller »Rim Lars«, som om Sommeren kom dappende barbenet med sin Trillebør for hos Fiskerne at faa lidt billig Fisk til Vide-resalg.

Den yngste af Kro Sønnerne, Thomas Hjelm Sørensen, krejlede meget i sine yngre Aar.

I 1867 købte Faderen en Skægte til ham. Det kan være interessant at se, hvad en saadan Baad med Udstyr kostede i de Dage:

	Rdlr.	Mark	Skill.
En Baad	32	0	0
1 Par Aarer	1	1	8
Transport...	33	1	8

	Rdlr.	Mark	Skill.
Transport...	33	1	8
6 Brædder til Garnering	1	0	2
Smedearbejde	2	3	8
2 Pund Beg		1	8
15 ¹ / ₂ Pot Tjære	1	2	12
100 Søm		1	2
1 Stk. Jern under Kjølen		2	4
Niels Christian (Snedkeren)		3	
2 Pakker Tvist (til Sejl)	10	4	
1 Bræt		1	4
1 Ankertov	1	3	
Ankertov og Liig	2	3	7
Væverløn	3		
Sejlmagerarbejde og Garn	2	3	8
Reeb		2	4
Mast og Spryd		5	8
Ialt...	61	2	11

Solgt gamle Sejl for 11 Rdlr., kostet af mig for 17 Rdlr. 5 Mk.

Thomas sejlede til Aalborg et Par Gange om Ugen og solgte sine Fisk. Her er Regnskabet for to af hans Krejlefarter:

24. Juli 1867 — Indkøb:

	Rdlr.	Mark	Skill.
3 Ol 1 Snes Hornfisk	1		10
1 ¹ / ₂ Snes Torsk		1	14
2 Snes Pigmakrel		2	8
Transport...	1	5	0

	Rdlr.	Mark	Skill.
Transport...	1	5	0
5 Snes Makrel		3	
Brændevin		1	4
	2	3	4
Solgt for...	5	0	0

30. Juli 1867 — Indkøb:

	Rdlr.	Mark	Skill.
13 ¹ / ₂ Ol Hornfisk	4	3	
1 Snes Pigmakrel		1	4
15 Stk. Makrel			12
1 Snes Torsk		1	
Brændevin		1	4
	5	1	4
Solgt for...	11	0	0

Man ser, at der til hver Handel hørte et Lidkøb. Ialt gjorde han fra Juli til først i November 40 Aalborgture, — købte i den Tid Fisk for 112 Rdlr. 11 Skilling, solgte for 325 Rdlr. 2 Mk. 8 Skilling — og tjente 213 Rdlr. 1 Mk. og 13 Skilling.

Det var en god Fortjeneste. Thomas Hjelm drev ogsaa Fiskeri og havde tillige et lille Landbrug, saa han blev med Tiden ret velhavende; han var agtet af alle som en dygtig og meget rettænkende Mand og var i nogle Aar Byens Sognefoged. Det var mest »Ølænderne« i Koldkjær, han handlede med, og han købte Fisken ved Bundgarnene, naar de røgtede.

O. 1880 fik nogle af Fiskerne større aabne Joller: »Danmark« (Thomas Hjelm), »Fremad« (Niels Søren-

Anders P. Christensen.

Thomas Hjelm Sørensen.

Niels Thomsen.

Jens Madsen.

Peter Dahl.

Rasmus Hansen.

Niels Sørensen.

Gamle Hovfiskere (o. 1900).

Mads Chr Jensen.

sen), »Lammet« (Klemmi Lars) og »Amerika« (Jens Madsen).

Samtidig holdt den første Dæksbaad sit Indtog i det lille Fiskerleje. Det var den forhenværende Lodsbaad »Duen«, som førtes af Jens Madsen, — og kort efter byggede Simon Jørgensen hjemme paa sin Gaardsplads Dæksbaaden »Fremad«.

Faa Aar senere fik Hov sin lille Kutterflaade til Snurrevaadsfiskeriet.

Kutterne var Aktieforetagender og Mandskabet Aktionærer.

Den første Kutter »Dagmar« kom til Hov i 1885. Den var en Forsøgskutter, bygget under Statstilsyn paa Buhls Værft i Frederikshavn.

Den kostede 6000 Kr., og Staten ydede et Tilskud paa 2000 Kr.; den ejedes af Kræn Kusk (Skipper), Jens Dahl, Skrædder Jens Kristian, Peder Sørensen, Kusk Rasmus og Bødker Niels. I 1894 blev Dagmar solgt til Lemvig, og senere strandede den paa Vestkysten.

»Olga« førtes af Rasmus Pedersen, senere af Peter Sørensen; den fik, et Par Aar før den forlod Hov, indlagt en Kul-Motor.

»Thyra«, bygget i Faxe Ladeplads, førtes af Niels Sørensen (Krowr Niels). Den havde kostet 5000 Kr. — og blev solgt til Grenaa.

»Aktiv« havde været Postbaad paa Grenaa-Anholt Ruten. Den førtes af Mads Chr. Jensen, senere af Sønnen Jens Chr. Jensen (Jens Aktiv), — og den ejedes af Mads og hans tre Sønner.

»Aktiv« er identisk med den senere saa berygtede Spritsmuglerbaad »Signe«.

Senere købte Niels Sørensen Kvasen »Emmanuel« og brugte den som Kutter, og omtrent paa samme

Tid blev en anden Kvase, »*Anne Marie*«, hjemmehørende i Hov. Den ejedes af Rasmus Dahl, og han og en anden ung Fisker, Carl Jensen, opkøbte Fisk langs Kysten og solgte den i København,

Allerede først i 90erne begyndte Kutterfiskeriet at stagnere, og o. 1895 solgtes den sidste Kutter¹⁾. Der kom nu en haard Tid for Fiskerne, og henimod 1900 var der kun faa »Erhvervsfiskere«, som udelukkende levede af Fiskeriet.

Man brugte Rødspættegarn efter Stenbider om Foraaret, og efter Flynder og Hummer om Sommeren, medens man om Vinteren tog Torsk paa Bakker.

Flyndergarnene har i Aarets Løb undergaaet visse Forandringer. For 50 Aar siden dyppede man de ny Garn i Fernis og Barkafkog for at gøre dem holdbare, og som Sænk brugte man dertil passende Sten, som blev fastgjort til smaa Løkker i Garnets Underkant.

Disse »løse Sten« skulde tages af, hver Gang Garnet var paa Land, hvilket var ret besværligt.

O. 1900 hittede man paa at bruge »faste Sten«, som sad i en lille Lærredsklud og var bundet paa Undertællen. Det var Hjort Kristian, den gamle Vejmand, som lancerede Ideen, idet han moderniserede 2 af sine Garn.

Jeg husker tydelig, med hvilken Skepsis, Fiskerne modtog denne Forbedring.

»Det er da tosset, for ingen Fisk vil gaa i de to Garn!« sagde man og lo; men 5—6 Aar efter havde alle Byens Flyndergarn faste Sten.

Nu er de faste Sten ogsaa helt forsvundne og

¹⁾ Oplysningerne om Fiskeriet i de sidste 50 Aar skyldes for Størstedelen Meddelelser fra Hov Fiskeriforenings mangeaarige Formand, Sognefoged *Jørgen Hjelm Sørensen*, der elskværdigst har stillet sin Viden til min Raadighed. *Forf.*

erstattede med Metalringe — ligesom Garnene ikke længere ferniseres men farves grønne, saa de ikke er lette at se i Vandet. Omkring Aarhundredskiftet brugte Fiskeren 4-6-8 Flyndergarn pr. Dag, medens han nu bruger 12-14-16.

Nogle faa fristede en kummerlig Tilværelse med de gamle Bundgarn, hvor Fiskene gik lige saa let ud som ind, hvorfor Garnene skulde røgtes 4—5 Gange

Fiskerne reder Garn.

i Døgnet. Som Supplement havde de fleste Fiskere et lille Landbrug paa en Ko eller to for overhovedet at kunne leve.

Erhvervsfiskerne havde i de Tider kun 3—400 Kr. aarlig af Havet, og de maatte øge den fattige Fortjeneste med at gaa paa Dagleje hos Gaardmændene.

Men henimod 1900 kom Omslaget, idet nogle Fynboer sidst i 90erne kom til Kysten og satte Torsk-ruser i »Krogen«¹⁾ ved Hals og i »Renden« ved Asaa.

¹⁾ »Krogen« er Syd for Korsholmen.

Hovboerne kendte ikke dette Fiskeri, men saa, at der var Fremtid i det, — og Jens Madsen, hans Søn Martin og Anton Kokkenborg var de første, som anskaffede sig Torskeruser; men snart fulgte andre efter, og o. 1903—05 havde de bedst situerede op til 120 Ruser, som brugtes af 2 Mand i Forening, og næsten ingen enkelt Mand havde under 20—25 Ruser. Der brugtes i de Aar langt over 1000 Torskeruser ved Hov.

Til dette Fiskeri anskaffedes de saakaldte »Fynbojoller«, smaa aabne Baade med Dam.

Dette Fiskeri gav en efter Datidens Forhold ukendt god Fortjeneste. De i Ruserne fangede Torsk var i Reglen Smaatorsk, som toges i det tætte Aalegræs (Bændeltang), som Dybet dengang var bevokset med. De var en god Handelsvare, og et Kompagni paa 4 Skonnertkvaser opkøbte Torsken ved Hov og Asaa, senere ogsaa ved Voersaa og Hurup, og sejlede den til Oslo, hvor den blev solgt.

I de første Aar solgtes Torsken til faste Priser, et halvt Aar før Sæsonen begyndte, f. Eks. September 8, Oktober 10, November—Februar 12, Marts 9, April og Maj 6 Øre pr. Pund. Den syttende Maj skulde den sidste Kvase være i Oslo, og hermed var Sæsonen forbi.

Det var stabile Tider for Fiskeriet, som i disse Aar tog et stærkt Opsving.

O. 1917 begyndte Aalegræsset at forsvinde fra Kysten, og fra Begyndelsen af 20erne var det forbi med Rusefiskeriet.

Men det havde hjulpet Fiskerne til lidt Kapital, saa de nu kunde anskaffe de saakaldte »Patentbundgarn«, hvor der i Munden er anbragt en Tragt (Kalven), der forhindrer Fisken i at gaa ud af Garnet.

Bundgarnsfiskeriet tog i 1901—02 et vældigt Opsving, og var paa sit højeste i 1907—10, da Byens Fiskere havde o. 160 Bundgarn i Brug; men herefter stagnerede det atter for tilsidst at gaa omtrent ud.

De gamle Bundgarnslænker eksisterer stadig, men med nyere Navne. De nævnes her fra Syd mod Nord:

1. *Glad Stedet*. 1656 Torngaards Lænke, regnedes tidligere til Hals.

2. *Frantses Lænke*, ud for Frants Hugdrups Sted.

3. *Tryk imell*, lidt Syd for Tru Jens Peters. Hed 1656 Vogn Vognsens Lænke, 1695 »Tryk imell«, senere Knar Lænken.

4. *Rende Lænken*, ud for Renden.

6. *Maalle*, ud for Gammel Kristians, hørte i Mands Minde til Nørgaard og kaldtes »Smed Kristians Lænke«.

6. *Mølle Lænken*, ud for Hov Mølle, ny fra 1903.

7. *Thomas Løgtholts Lænke*, lidt Nord for »Krogen«.

8. *Gregerses Lænke* eller Jørgen Sørensens Lænke, lidt Syd for Skræddergaardens Lade, havde engang 14 Stader.

9. *Slot Lænken* eller Thomas Hjelms Stade, stod i »Maren Saajens Hvol« ud for Slot Gaarden. Er formentlig identisk med »Trudes Hul« i 1656.

10. *Røt Lænken*, ud for Røthuset (Vedhaughuset).

De 9 sidstnævnte Lænker er rimeligvis de 9, som Lærer Møller i 1833 taler om; men desuden har Hov Fiskere brugt følgende Lænker Nord for Sogneskellet.

11. *Jens Thomsens Lænke*, ud for Fjeldgaard.

12. *Fjeldgaards Lænke*, ud for Nordenden af Melholt Skov. (Var i Krigsaarene 1914—18 »det store Selskab«s Lænke.)

13. *Sandi Lænken.*

14. *Duunhus Lænken*, ud for Nørkjærs Mølle.

15. *Jens Jørgensens Lænke*, ud for Strandgaard-
den, ca. 300 Favne Syd for Aaen (Gjeraa).

16. *Aa Lænken*, lidt Nord for Aaen.

O. 1903 anskaffede Anton Kokkenborg og Martin Madsen de første Motorbaade i Hov, 20—22 Fods aabne Joller, som dog snart efterfulgtes af større Halvdæks Motorbaade.

Da Bundgarnsfiskeriet hørte op, bekostede flere af de yngre Fiskere store 5—12 Tons Heldæks Motorbaade, eller rettere Smaakuttere, af indtil 25 Hestes Kraft.

De var til Brug for Rødspæltefiskeriet paa fjerne Fiskepladser (Hals, Asaa, Læsø, Thyborøn, Hvide Sande); thi Manglen paa Havn i Hov har drevet mange af Fiskerne væk fra Byen om Sommeren, eller bort for bestandig.

I de sidste Aar er Bundgarnsfiskeriet atter taget op, om end i mindre Maalestok. Der anvendes nu meget større Garn, som sættes indtil $\frac{1}{2}$ Mil ude, og hvormed der i Sommermaanederne tages Makrel.

I de daarlige Fisketider sidst i 1800erne, da der kun var faa Bundgarn i Brug, og man kunde bære Fangsten ved en Røgtning paa Land i et Par Rygkurve, — var der aldrig særlig Konkurrence om Stadepladserne.

Men helt anderledes blev det, da det store Bundgarnsfiskeri for 40 Aar siden satte ind. Der blev nu stærk Rift om de gode Lænker, særlig da om disses Landstader, der var de mest efterspurgte.

Fra 15. Februar maatte Staderne beslaglægges, og Natten før — saa snart Klokken var 12 — løb Fiskerne ud langs Havet, hvor de satte deres Mærke-

pinde i Strandkanten lige ind for den eftertragtede Lænke.

Man maatte sætte lige saa mange Pinde, man vilde, men kunde selvfølgelig ikke faa flere Stader, end man havde Bundgarn, — og en særlig fin Lænke fra Aaret forud kunde godt være mærket med lige saa mange Pinde, som der var »Bundgarnsselskaber« i Byen.

Om Aftenen samledes man for at kaste Lod om Staderne, og som Regel bøjede man sig loyalt for Lodtrækningen; men det kunde dog ske, at »Fiske-rikontrollen« fra Aalborg maatte tilkaldes for at stifte Ret og Skel.

Det kunde ogsaa ske, at et Selskab anbragte sine Garn nærmere ved en allerede sat Lænke end de lovbefalede 300 Favne, — eller at man ved Lodtrækningen kom i Harnisk, hvis en Tværing gjorde sig utilbens.

Saa kunde der vanke knubbede Ord, eller Sagen maatte ordnes med et Par forsvarlige Øretæver.

Det har jo lige fra Salig Knud den Helliges Dage været god Sæd og Skik i Vendsyssel, at hvis Folk ikke *vil* være rimelige, — ja, saa *kan* en god Lussing ordne Sagen.

Men — voldsomme Optrin hørte dog til Sjældenhederne blandt de besindige Hov Fiskerc.

Om Sommeren fiskes en Del Flynder og Hummer i Flyndergarn, og om Vinteren Torsk paa Bakker; men Sildefangsten, Hovboernes ældgamle Hovedfiskeri, er nu næsten »en saga blott«, — og de Dage er forlængst forbi, da Tusinder af Bundgarnssteg kranse den østlige Horisont.

Sidst i 90erne oprettede Fiskehandler *Niels Larsen, Sæby*, en Filial i Hov; det var Byens første

Fiskeeksport, og den lededes af Niels Jensen (Furboen). Da der først i 1900'erne kom Gang i Bundgarns Sildefiskeriet, startede *Fiskehandler Nørlev i Aalborg* en Filial med Andreas Løgholt som Opkøber, og lidt senere indrettede Købmand *Simon Jørgensen, Hov, og Fiskehandler Chr. Nielsen, Aalborg*, en Eksportforretning.

Efterhaanden lukkede de første Filialer, og Fiskerne oprettede selv Eksportforretninger. 1917 oprettedes »*Det store Selskab*«s Fiskeindkøbsforretning med L. P. Hansen som Opkøber, og 1919 »*Andels Eksporten*« med Søren Jørgensen som Bestyrer.

Men da Bundgarnsfiskeriet gik i Stamp, var de to Eksportforretninger snart færdige.

Carl Jørgensen købte »*Andels Eksporten*«, som han drev en lang Aarrække, nu Brødrene *Johannes og Kristian Stendahl Andersen*.

Da »*Det store Selskab*« o. 1924 maatte likvidere, oprettede *Søren Jørgensen* den Eksportforretning, som nu ejes af Sønnen *Simon Jørgensen*.

I Perioder har *Ormegravningen* spillet en betydelig Rolle for Befolkningen i Hov, idet Eksportørerne opkøbte Sandorme, som de afhændede til Fiskerne paa Vestkysten og paa begge Sider af Øresund. Der var Dage, hvor man kunde se 110—20 Mænd, Kvinder og Dreng, grave Sandorme paa »*Flaget*«¹⁾.

Folkene inde i Landet havde, siger en gammel Vits, et Barometer for Fiskeriet: Naar nemlig de unge Fiskere fra Hov i gode Fisketider kom til Lege-stue eller anden Fest der, og man spurgte: »Hvor er du fra?« saa svarede de raskt og knejsende: »Jeg er fra Hau!« — men naar om Vinteren en Fisker kom

¹⁾ »*Flaget*« kalder man den Del af den flade Strand, som er synlig ved Lavvande.

med en Slant Fisk paa sin Trillebør for at lave en lille Skilling, og man rettede samme Spørgsmaal til ham, svarede han langsomt og sørgmodigt: »Aah Herregu', A æ saamæi fraa Ho-ow!«

En stor Géne for Fiskeriet ved Hov er Mangel

Fiskere ved Stranden.

paa Havn; dette har gennem Aarene kostet den lille By baade Menneskeliv og Tusinder af Kroner i ødelagte Redskaber og sønder-slaaede Baade.

De større Baade maa forankres udenfor Revlerne, og kommer der en stærk Paa-landsstorm, gaar det galt. I 1921 var der 35 større og mindre Joller, samt o. 70 Kaa-

ge, Pramme o. a. Smaafartøjer. En Oktobernat opkom en voldsom Nordøststorm, og Dagen efter var kun to af Jollerne oven Vande; de andre var sunkne, drevet væk eller gaet paa Land og slaet itu.

Noget lignende hændte i 1927, efter at Fiskerne igen var ved at komme til Krylt, — og i Eftcraaret 1945.

Man forstaar ikke, at Hov, som fra Arilds Tid har været det betydeligste Fiskerleje mellem Sæby og Grenaa, aldrig har kunnet faa en Havn eller i det mindste en Læmole.

Købmand *Simon Jørgensen* havde aabent Blik herfor; han arbejdede gennem mange Aar ihærdigt

for en Havn ved Hov og havde flere Gange sagkyn-
dige Folk til at se paa Forholdene¹⁾.

Det nærmeste var man i 1935, da Hals Sogne-
raad bevilgede 30.000 Kr. til en Læmole, og Beboerne
i Hov tegnede sig for o. 50.000 Kr.²⁾; men ogsaa
denne Gang løb »Havnesagen« ud i Sandet, idet Sog-
neraadet, da Staten senere forlangte Vedligeholdelses-
pligt for Anlægget, nægtede at gaa ind herpaa.

Følgen har været, at Fiskerne, som ikke tør ud-
sætte deres kostbare Fartøjer for Overlast, om Som-
meren maa fiske fra Hals, Asaa, Læsø, Tyborøn og

Hvide Sande, — og at mange af Byens unge energi-
ske Mænd er flyttet helt bort.

Dog — forhaabentlig vil Fremtiden raade Bod
paa Fortidens Efterladenhed.

Sidst i 90erne oprettedes »Hov Fiskeriforening«,
hvis første Styrelse var Lærer P. Jørgensen (For-
mand), Jens Madsen, Niels Sørensen, Thomas Hjelm
og Jens Aktiv.

Den skulde være en Indkøbsforretning for Med-
lemmerne, og da det store Bundgarnsfiskeri kort efter
Aarhundredskiftet satte ind, købtes de fleste Bund-
garn til en gros Priser gennem Foreningen, som og-

¹⁾ I 1903 gravede Fiskerne en Kanal mellem »Loen« og Land;
men den sandede til i Løbet af et Par Aar.

²⁾ Hov Mejeri tegnede sig for 4000 Kr.

saa skaffede Medlemmerne Spanskrør til Ruserne, Tjære, Tvist, Stæg m. m.

I ca. 25 Aar var Sognefoged Jørgen Sørensen Formand; men da Fiskeriet sidst i 20erne blev daarligt, og mange Fiskere søgte til fremmede Fiskepladser, sygnede Foreningen næsten helt hen. Fra o. 1935 fik den dog atter under Georg Christensens Ledelse ny Fremgang.

Paa Grund af de usikre Landingsforhold har Byens Fiskere undertiden været i Livsfare, og i Mands Minde har adskillige af dem mistet Livet paa Havet.

De vovede uden Betænkning Livet, naar det gjaldt at redde nødstedte Kammerater eller strandede Søfolk.

Der har i Mands Minde været nogle Strandinger; men saa vidt vides, har disse kun kostet enkelte Søfolk Livet.

I Vinteren 1897—98 strandede 3mastet Skonnert »Knut Bonde« af Strømstad lidt Nord for Byen; men Besætningen, 8 Mand, reddedes i Land af Fiskerne.

Denne Stranding er bemærkelsesværdig derved, at »Knut Bonde« forsynede Byen med brune Rotter, et Dyr, som før var ukendt i Hov. Det var i tidligere Tider ret sjældent, at Hov Fiskere kunde svømme, og de brød sig heller ikke om at lære det; thi de havde den Skæbnetro: »Hvis det er Vorherres Mening, at jeg skal drukne, saa drukner jeg, og saa forlænger det at kunne svømme bare Dødskampen.«

Havet har gennem Aarhundreder givet Befolkningen i Hov det daglige Brød, — og vil forhaabentlig ogsaa gøre det i Fremtiden; thi som gamle P. C. Møller siger: »Derude er rigelig Velsignelse til hver den, der kæk og vedholdende pløjer.«

VI. AF AALBORGHUS LENS REGNSKABER OG HALS BIRKS TINGBØGER.

Lensregnskabernes Stedsmaal:

Naar en Bonde tiltraadte sin Ejendom, maatte han betale Stedsmaal (Indfæstningspenge).

1614 gav Lars Jensen Homand 9 Daler i Stedsmaal af et Boel, Niels Nielsen ham oplod (Matr. 31, Smedgaarden).

1615 gav Iver Jensen 10 Daler af den Bolig i Hov, Jacob Madsen oplod ham (Nørgaard).

1617 gav Lars Mikkelsen 8 Dlr. af en Bolig, Søren Madsen for hans Armods Skyld ham oplod (Larsensminde).

1621 betalte Peder Thorsen 10 Daler for to Trediedele af den Gaard, hans Fader Thor Pedersen ham oplod; dog skal han være hos hans Søn i Gaarden hans Livstid (Gaard Matr. 29).

1627 gav Per Skjøtt 10 Daler for $\frac{1}{2}$ Bolig, Jacob Madsen fradøde (Nørgaard).

1631 betalte Niels Svendsen 3 Daler i Stedsmaal af det Vehrsted, han paaboer, som Niels Thomsen ham oplod (Gl. Kristians Gaard).

1635 betalte Jep Christensen Huisbierig 9 Dlr. for et Boel, Kirsten Laursdatter oplod (Matr. 19, »Gaarden«).

1660 gav Oluf Jensen 3 Daler for et Boel, Laurids Sørensen ham oplod (Skovlund).

Lensregnskabernes Sagefaldslistes:

Naar Kronens Bønder paa en eller anden Maade havde forset sig, og Sagen kom til Lensmandens eller hans Fuldmægtigs Afgørelse, faldt der Bøder til Kongens Kasse.

1607 gav Jacob Madsen i Hov 90 Daler til Kon-

gens Kasse for noget Voks, han havde fundet ved Stranden.

1611 gav Jacob Madsen for et Zignett, han var beskyldt for ulovlig at være tilkommen — 8 Daler.

1611 betalte Jens Thorsen og Lars Jensen Homand 24 Daler for noget Vrag, de var beskyldt for.

1615 maatte Mads Frost bøde 1 Daler for et Læs Grene, han havde bekommet af Hov Skov ulovligen.

1616 bødede førnævnte Jens Thorsen 5 Daler for Bordag, han gjorde med sin Stifmoder.

1617 gav Per Laursen 1 Dlr., fordi han forsømte Prædiken 3. Bededag og hentede Ildebrændsel i Skoven under Prædiken.

1611 bødede Bertel Sørensen 1 Daler for ulovlig Skovhug.

1613, d. 18. Maj, betalt Claus Skarpretter udi Aalborg for en Karl ved Navn Mads Hoffmand, han rettede med Sværdet, for Laurs Skrædder i Houff, han ihjelslog, saa og for Nagler og Ringe, han havde rettet til Stagen, 20 Skilling, og Hovedet dog for nogen Aarsags Skyld kom udi Graven med Kroppen — Penge 7 Dlr. 14 Skill. Rakkeren for Graven og Stagen 1 Dlr. 2 Skill., — item¹⁾ for Fangetaarnet, han udi dette Aar haver holdt ryddeligt — 1½ Dlr. 1 Skilling.

Lars Skrædder boede i Bangsbohuset. Mads Hoffmand var vel Søn af Christen Madsen Homand.

1614 gav Lars Jensen Homand en Bøde paa 5 Dlr. for Bordag han var i med Jens Thorsen, — og Jens Thorsen betalte ligeledes 5 Dlr.

¹⁾ item: ligeledes. Drabsmandens Hoved skulde have været sat paa Stage; men sagtens paa Grund af Familiens Forbøn kom det med i Graven.

Samme Aar gav Thomas Jensen Bøde for Bordag med Niels Styrids.

1617 gav Jacob Madsen 4 Daler for hans Søn tilsagde Bødkeren nogle Skiends Ord og for Bordag med Christen Madsen Homand.

1610 gav Anders Hansen 4 Dlr. i Bøde for et Quindfolck, han belaa.

1621 bødede Jens Madsen 7 Daler, for hans Søn Mads Jensen belaa et Quindfolck.

1621 afitnget Søren Pedersen i Hov for et Saarmaal, han havde givet Christen Bødker — 2 Dlr.

Forannævnte to Tilfælde af Lejermaal (Hor) er de eneste, jeg har fundet, hvilket tyder paa, at Hovboerne i Retning af at overtræde det 6. Bud har været ret skikkelige.

Derimod findes en Mængde Tilfælde af Bordag¹⁾ og Tyveri. Tyverierne var ikke almindelig Langfingretthed; thi i den Retning har Hov Folk altid holdt deres Sti ren, og naar de gamle sagde: »Der er ingen i Hov, der stjæler«, saa var det vist rigtigt.

Nej, det var Havet og Skoven, det var galt med. Man fandt det urimeligt, at man ikke maatte nappe sig et Raadyr eller en Hare, eller en lille Pind til Ildstedet, — og hvorfor skulde man dog slæbe de gode Gaver, som Havet kastede ind paa Stranden, til Fogedgaarden i Hals, naar man selv havde saa god Brug for dem? Denne Betragtning har holdt sig næsten op til vore Dage.

Vi ser foran, at den ansete Jacob Madsen i Nørgaard²⁾ flere Gange var i Klemme, og for 100 Aar

¹⁾ Bordag betyder Slagsmaal; men dette Ords Betydning er gennem Tiderne blevet mildnet. Ny betyder »Bordaw« nærmest Spilopper, Gavtyvestreger.

²⁾ Nørgaard laa formentlig hvor Murermester Kr. Pedersen bor; thi her har man fundet svære Grundsten 1 Meter i Jorden.

siden kunde en respekteret Gaardmand som Jeppe Thorngaard komme i Forlegenhed paa Grund af noget Gods, der drev i Land paa hans Mark.

Om dette Emne fortæller Forfatteren Niels Hancke følgende lille Historie, der skal være foregaaet paa Lærer P. C. Møllers Tid:

»To af Folkene kom i Fortrød i Vinter, fordi de havde bjerget en Smule Vrag, der drev op paa Stranden; det hele var ikke en Pibe Tobak værd; men der var En dernede, som gerne selv vilde have bjerget det, der havde meldt det til Sognefogeden, og han var jo saa nødt til at lade Sagen gaa videre. Han vilde nødvendig nok og talte med Læreren om det; men denne raadede ham til at melde det til Herredsfogeden, da han jo ellers selv kunde komme i Forlegenhed. Enden paa det blev da, at Martinus og Jens Plovborg skulde have fem Dages Vand og Brød.

Der var ingen, som ansaa dem ringere for det; thi det faar man jo aldrig Folk til at forstaa, at de ikke har Lov til at tage, hvad Pindværk Havet skyl-ler op. Saa skulde de da ind og sidde deres Tid af. Martinus var helt forknyt ved Tanken om, at han i fem Dage ikke skulde faa et ærligt Skud Mælk og Grød i sig, medens Jens Plovborg lo af det hele og havde en Lærke og en Pølse gemt paa sig. Naar Arrestforvareren fik en Marks Penge, saa han ikke saa nøje efter. Der var knap Plads i Tinghuset, saa de to kom til at sidde sammen.

Da nu den første Dag Arrestforvareren kom ind med Vandkrukken og de to store Skiver Rugbrød, stak Martinus næsten i at græde og meldte med helt bedrøvelig Røst: »Aa Herregud! Det faar vi aldrig

i os.« — »De ska do intj græe for, Martinus, do haar jo Low te aa løwn¹⁾«, trøstede Jens Plovborg.«

Af Hals Birks Tingbøger:

Hver Fredag holdtes Ting i Hals, og der var ikke mange Tingdage, hvor ikke en eller flere af Hovboerne ad den gamle Ting- og Kirkevej (den østre Vej) travede til Hals; thi Befolkningen var i de Dage noget stridbar, og der skulde meget lidt til, før der blev en Retssag ud af det. Bevares, man vilde da nødvendig gøre nogen Uret eller Fortræd, men det gamle Vendelboord: »*A wel no ha min Ret!*« gjaldt ogsaa i fuldt Maal i Hov.

1688 blev Kjær og Hvetbo Herreder, samt Hals Birk, forenet til en Jurisdiktion; men 1721 blev Hals Birk lagt til Dronninglund Birk, indtil det atter ^{26/10} 1813 forenedes med Kjær Herred.

^{24/6} 1631 vidnede Hov Grander, at Per Lauridsen i Hov, Vogn Vognsens Bonde, havde paaført deres Kreaturer den slemme Smitte med Skabethed, som nu er kommet til deres By, og nu det forgangen Aar hente og ført Skabet til deres By.

Til Gengæld klagede Per Laursen over, at Naboerne vilde formene ham at vande hans Kreaturer i den søndre Dam.

^{30/9} 1631 vidnede Jens Sørensen (Gaard Matr. 15), at salig Hans Fynbo²⁾ hentede Tjære i Norge og byggede det Hus i Hov, som staar paa deres Gaards Grund.

Jens Madsen bekendte, at Lejemaalet huskedes af hans Fader Mads Jensen.

^{2/2} 1633 vidnede Per Skjøtt med flere, at Christen

¹⁾ løwn: levne.

²⁾ Hans Fynbo var Husmand i Hov og boede 1552 i Hus Matr. 22, som altsaa maa være bygget før 1552.

Bødkers Hus (Gaard Matr. 27), som Niels Pedersen her stedt og fest, blev slet øde i Fjendens Tid.

⁶/₁₂ 1633: Lars Mikkelsen (Matr. 4) maatte betale Penge til Per Skjøtt af 1 Skp. Bygs og 4 Skpr. Rugs Værdi, som Lars Mikkelsens Kreaturer havde traadt ned, da hans Lucker (Hegn) laa nede.

²⁹/₁₁ 1634: Jens Sørensen i Hov, Stævningsmand, Søren Jensen og Svend Jensen i Hov førte i Dag Klage over Lars Sørensen og Niels Pedersen, Grandefoged, Jens Thorsen, Peder Thorsen, Bertel Gregersen, Peder Laursen, Jens Jørgensen, Lars Mikkelsen, Lars Homand og Jens Madsen for Dom, anlangendes deres *Bytyr*, som man har bortsolgt uden de andre deres Granders Vilje og Samtykke. Tiltalte var til Stede og svarede, at de ikke kunde nægte, at de jo havde solgt Byens Tyr.

Birkedommeren dømte, at de tiltalte bør igen forskaaffe dem en god Tyr, som de kunne være fornøjet med, eller ogsaa 8 Daler i Stedet at udgive.

⁴/₃ 1636 synede Mænd af Hals, Hov og Skovshoved Hov Bymark: »Først vestre Hov Bymark kan lukkes med Diger og Grob, saa langt som Jeppe Christensens Lukke naar paa vestre Side.

Og samme Gang blev os forevist et nyt Lukke (Hegn). Om det var saa, at de Dannemænd i Hov kunde forenes med hverandre at lukke samme ny Lukke, da syntes os, dette at være Hov By til stort Gavn, hvis samme Lukke kan lægges med Dige og Grobe.«

²/₉ 1636: Knud Jensen tilspurgte Jens Svendsen i Hov, om Peder Jensen Skjøtt boede paa det halve Boels Bjerring, som bemeldte Laurids Mikkelsen har den halve Part af. Dertil svarede Jens Svendsen: »Ja, det Boel, som kaldes Nørgaard, det har ligget

til salig Jacob Madsens Boel, som nu Peder Jensen paabor, som omtvistet er. Jacob Madsen oplod Halvparten af Nørgaard til Iver Jensen før Fjendens Tid udi Mandrups Tid¹⁾).

Videre vidnede samme Mand, at Iver Jensen drog fra Hus og Grund udi Fjendernes Tid og var derfra og ikke kom der igen, den Gang Peder Jensen fik samme Bolig.

Endvidere vidnede Jens Svendsen, at Nørgaard var lagt øde af Fjenderne, saa der kun stod nogle Stolper og lidt af Taget tilbage.«

Per Skjøtt døde 1643, og Enken Ane Jacobsdatter ægtede straks Anders Lauritzen. Hun havde ingen Børn med Per Skjøtt, og ²⁵/₁₀ 1644 gav hans Arvinger Afkald paa Arv efter ham. Arvingerne var:

Jens Andersen i Snarholt, en Halvbroder,

Anders Jensen i Hedegaard (Biersted), en Helbroder.

Jens Nielsen i Gandrup paa sin Hustru *Karen Andersdatters* Vegne, Jens Andersen i Snarholt gav Afkald for sin i København afdøde Broder *Christen Andersens* 2 Børn, Peder Christensen og Johanne Christensdatter.

En Broderlod var 54 Sletdaler 2 Mk. og 6 Skilling, en Søsterlod det halve, og hele Arven var paa 380 Rdlr. 5 Mk. Per Skjøtt var efter Forholdene i Hov en meget velhavende Mand.

6. Juni 1645 og de følgende Tingdage viser en Strid mellem Lars Sørensens Kone i Hov, Johanne Sørens datter, og Jens Jensens Kone i Skovshoved, Bodil Jens datter. Kirkeværgerne i Hals Morten Larsen og Knud Jensen i Fogedgaard, vidnede, at Pinse-

¹⁾ Mandrup Parsberg var Lensmand paa Aalborghus.

dag kom Johanne Sørensdatter til dem og klagede over, at hun ikke maatte komme ind i sit Stolestade for Bodil Jensdatter, som havde skubbet hende ud. De fulgte hende saa ind i Kirken og bad Bodil give hende Plads.

Dette, at Folk i Kirken sloges om Stolestaderne, var ingen Sjældenhed. Sagen var, at den yderste Plads nærmest Midtergangen var den fornemste og derfor meget eftertragtet, og det var denne Plads, Johanne havde villet tiltvinge sig, da Skovshovedkonen værfede hende ud af Stolen.

Niels Sørensen i Gaaser vidnede, at da han var hjemme i Skovshoved hos sine Forældre, som boede i Gaarde med den Mand i Jens Jensens Gaard, da huskede han ret vel, at salig Søren Lauridsens Kone i Hov ved Navn Maren Jensdatter, forskrevne Lars Sørensens Moder, som boede paa det Sted, Lars Sørensen nu bor, — hun stod den tredje Kvinde i den Stol, som forskrevne Jens Jensens Hustru staar i, og som der nu omtvistes.

Hans Mikkelsens Hustru, Karen Jensdatter i Hals, vidnede, at før hun blev gift og var hjemme hos hendes Forældre, Jens Jensen og Bodil, da søgte hun forskrevne Stol med hendes Moder, og Søren Laursens Hustru, Johanne, stod da altid tredje Kvinde i den Stol, som Lars Sørensen og Jens Jensen omtvister.

Birkedommerens Afgørelse kom til at lyde paa, at Johanne fremdeles maatte nøjes med den 3. yderste Plads i Stolen.

^{17/4} 1646: Mænd af Hov klager over, at Lars Kjeldsen¹⁾ i Hov har solgt noget Tømmer af sit Hus

¹⁾ Lars Kjeldsen var Søn af Kjeld Simonsen i Ulstedlund, og hans Kone Ane var Datter af Mads Thomsen paa Elsnab. Hans Moder Johanne Pedersdatter var gift 2. Gang med Jens

til en Mand i Hals, og at han og hans Hustru haver ikke søgt til Bønnen i Hov Morgen og Aften, siden den blev oplaget at skulle læses, som de burde at gøre, — og hans Moder havde blot søgt der een Gang.

Christen Andersen vidnede, at Lars havde sagt til ham, at han havde solgt et Stykke Eg, der var 6 Alen langt.

Samme Dag klagedes der over, at der var udlagt en Stud for Lars Kjeldsen og Ane Sørensdatter i Skovshoved i Kontributionsydelse til Fjenderne¹⁾; men Lars havde ikke betalt sin Part, 5 Daler.

1646 døde den fattige Husmand og Fisker Jep Laursen. Ved Skiftet efter ham forefandtes følgende:

2 Svin,

1 graaringet Kvie Kalv, født i Aar,

1 sortringet Ko; den gaves til Leje af Jens Pedersen i Knirren i Melholt i Steden for den, han solgte i Vaar,

1 Hylde i Stuen med 8 Træ Tallerkener,

3 Stenfade,

1 Sten Kouschen (lille Kovs),

2 Stengryder,

200 Flynderbakker,

1 liden Fyrreskive med Skab under,

1 gammel Fyrrekiste,

1 tom Tønde,

1 tom Halvtønde,

1 Jerngryde,

1 halvt Hundrede Flo (Flaad),

Lauridsen i Hov. Lars, som ikke var af Vorherres gode Børn, boede i Matr. 21, som da var et Boel; han flyttede senere til Hals.

»Kjeldhaven« er opkaldt efter ham.

¹⁾ Svenskerne, som holdt Jylland besat.

1 Kværn med et Sold,
samt noget Rug og Byg i Marken, som var saaet
til halvs, — og intet mere.

^{28/7} 1647 klagede Hovboerne over syv Fæstere i
Melholt, hvis Oldensvin var gaaet østen ud af Sko-
ven og havde gjort stor Skade i Hov Enge.

I Sommeren 1647 var det galt med unge Søren
Laursen, Lars Sørensens Søn i Hov, idet Konen,
Kirsten Bertelsdatter, rendte fra ham hjem til sine
Forældre.

^{30/7} 1647: Morten Laursen i Hals, Kirkeværge,
Stævningmændene Mads Sørensen og Nør Niels Pe-
dersen i Hov stævnedes i Dag for 8 Dage siden Kir-
sten Bertelsdatter med hendes Lavværge Bertel Gre-
gersen og hans Hustru Johanne Pedersdatter og deres
Sønner Niels og Gregers Bertelsen, — saa og Søren
Laursen hid i Dag til Tinge.

Christen Andersen og Anders Lauridsen i Hov
vidnede ved deres Ed efter Recessen, at de paa Lø-
verdag var 8 Dage sidstforleden, var de hos Søren
Laursens Hustru i Hov, forskrevne Kirsten Bertels-
datter, paa hans Vegne og begærede af hende, at hun
vilde endda for alting frygte Gud og adlyde hendes
Husbonde, forskrevne Søren Laursen, som rette Danne-
kvinde burde at gøre imod sin rette Husbonde, —
saa vil han endnu gerne tage hende til Naade og leve
med hende, som en rette Mand burde at gøre med
sin Hustru.

Da svarede hun, at den Vej vilde hun ikke; det
gjorde intet gode; hun vilde aldrig have mere med
ham at bestille efter denne Dag i nogen Maade.

Ydermere vidnede de, at de paa forskrevne Søren
Laursens Vegne begærede af forskrevne Kirsten Ber-
telsdatter, at hun vilde være hørig og lydlig og hjælpe

ham med Avl og Bjerring, som en Dannekvinde burde mod sin Husbond, og være ham følgagtig udi Enge og Marker, som deres Avl og Bjerring da stod for Døren, — og han ej kunde faa Folk at leje.

Men hun svarede, at hun vilde aldrig have noget med ham at bestille, enten i Hus eller uden Hus, eller med nogen Omgængelse i nogen Maade, — og paa samme Tid sagde hun til sine Forældre, at de havde handlet skammeligt mod hende og forraadt baade hendes Liv og Sjæl.

Sønder Niels Pedersen vidnede, at han paa Torsdag for 8 Dage siden havde gaaet Bud og faaet samme Besked af Kirsten, samt, at Naboerne siger, at det er Kirstens og hendes Moders Skyld, at der er kommen Ukærlighed dennem imellem.

Søren Laursen sagde, at nu paa Lørdag for 3 Uger siden, da havde hun byttet deres Sengeklæder i hans Fraværelse og taget den Part, hun lystede at have, og ikke siden den Dag havde villet have nogen Omgængelse med ham, og ikke havde villet koge ham en Mundfuld Mad, — men han havde maattet lade koge i Byen hos Godtfolk.

Iligemaade vidnede forskellige. Hov Mænd, at Hr. Gregers Davidsen (Sognepræsten) og Knud Jensen (Fogeden), Præstens Hjælper nogle Gange havde været i Hov og talt med Kirsten Gregersdatter i hendes Forældres Nærværelse og raadet dem begge til Gudfrygtighed, Enighed og Samdrægtighed, — at de skulde leve skikkelig og gudfrygtig med hverandre; og ingen Formaning havde kunnet hjælpe i nogen Maade.

Søren Laursen tog saa et 24 Mands Tingsvidne, at han var født i Hov af Faderen Lars Sørensen og Moderen Johanne Sørensdatter, — og at han havde

været et fromt og godt Barn og en ærlig ung Karl, som det sig vel anstaar i alle Maader, saavel som siden han var kommet i Ægteskab.

Og stod Bertel Gregersen i Hov i Dag til Vedermaalsting — og vidste fornævnte Søren Laursen intet at beskyldte.

Men intet hjalp, hverken Præst, Foged eller andet, — Kirsten vilde skilles. Det er én af de faa Skilsmisser, der findes i Byens Historie.

^{6/4} 1649 vidnede flere Hovboer, at de havde taget Syn over et Spor, der nogle Gange var gaaet fra Lars Jensen Skovs Ladedør til Lars Kjeldsens Nødsdør. Sporene stod i den nyfaldne Sne, og der var tabt Hø i Sporet, og der var fejlet over Sporet med en Ris-kost. Og saa var der 2 Favnsfuld Hø i Lars Kjeldsens Nøds, skønt han før intet Foder havde haft. Dette Syn var taget 2. Paaskedag — og Lars Jensen beskyldte nu Lars Kjeldsen for Tyveri; men han svor paa, at han ikke havde stjaalet hans Hø — ej heller været ude af sin Dør i Mørke og Mulm.

Den ^{27/4} anlagde Lars Kjeldsen Contrasag mod Lars Jensen Skov, fordi han havde beskyldt ham for Tyveri.

Birkets 4 Sandemænd, Christen Nielsen og Jens Pedersen i Hals, Søren Jensen i Skovshoved og Christen Jensen i Hov svor imidlertid Lars Kjeldsen skyldig.

^{7/1} 1653 stod Lensmandens Budfoged, Anders Lauridsen i Hov, paa Tinget og rettede Tiltale mod 3 Mænd af Hov, Lars Mikkelsen, Lars Jensen Homand og Lars Jensen Skov, fordi de ikke vilde møde »at gøre den Rejse med Knud Jensen i Halsgaard nær ad Landet paa Lensmandens Vegne efter Heste at forhøre«.

³/₁₀ 1655 gav Joen Christensen i Bohuslen i Norge, Jacob Christensen og Ane Christensdatter i Norge deres Farbroder Laurids Jacobsen i Hov Afkald for Arv efter deres salig Farfader Jacob Madsen og hans tvende Børn, salig Per Jacobsen og salig Mads Jacobsen, som alle boede og døde i Hov formedelst Fjendernes Indfald og Skade¹).

Deres Fader Christen Jacobsen boede i Ellenest i Thosnig Sogn paa Sodenæs i Norge.

VII. SKOLEVÆSNET.

1. Skolen:

I 1640erne synes der en kort Overgang at være holdt Skole i Hov; thi 1647 og senere omtales en Jens Jensen Skolemester, og i Tingbogen for ¹⁷/₄ 1646 fortælles, at Hovboerne mødte til Bøn Morgen og Aften.

Det har været Jens Skolemester, som har ledet denne Fællesandagt, og han har vel holdt Skole i Storstuen paa en af Gaardene.

Men først ved Prinsesse Sophie Hedevigs Fundats af 28. August 1719 fik Byen sit Skolevæsen rigtig ordnet, idet hun lod bygge 9 Skoler paa sit Gods, 7 i Dronninglund Sogn, 1 i Hals og 1 i Hov.

Sammen med Fundatsen gav Prinsessen i 1719 et Reglement for Undervisningen i sine Skoler, hvoraf her skal gives et Udtog:

»Til Skolemester skulde udsøges dygtige Subjekter²).

Ingen maatte antages uden at være vel oplyst og funderet i Kristendom og maa med ren dansk Tunge-

¹) Jacob og hans Sønner blev 1626 myrdede af de tyske Besættelsestropper.

²) Personer.

måal kunne undervise, læse i danske Bøger og skrive nogenlunde god Skrift.

Især ses hen til, at de er gudfrygtige, ærlige og uberygtede Personer.

Før Kaldsbrev meddeles og Ansættelse finder Sted, skal der fremvises Pas, Attest og Skudsmaal.

Skolemesteren skal først og fremmest tilholde Børnene og Ungdommen at vænne sig til Gudsfrygt,

Hov Skole.

Fot. Jeppesen.

og hver Dag begynde og ende Undervisningen med Bøn og Sang.

Skolemesteren begynder selv Sangen, naar han har kast op i Salmebøgerne for Disciplene.

Saa længe Sangen varer, staar enhver op paa sit rette forordnede Sted; men medens Bønnen læses, falder de alle paa Knæ.

Børnene skal, hvis de kan, skiftes til at læse Bønerne med høj og lydelig Røst, saa andre kan forstaa, hvad de læser.

Naar Læreren læser for Børnene, skal han være langsom og udføre alting med ren, lydelig Røst og formane Børnene til det samme; og hvad de læser udenad, skal gengives, som det staar i Bogen, uden at forandre, udelade eller tillægge noget Ord.

De Bøger, som skal bruges, er A B C, Katekismus, Evangelierne, Davids Salmer, samt Salme- og Bønebog, og Børnene skal, naar de er naaet saa vidt, hver Formiddag læse udenad af deres Katekismus og Børnelærdom, samt de 7 Poenitetssalmer, indtil de til Fuldkommenhed kan dem.

Om Eftermiddagen kan de læse i andre Bøger, og naar Børnene har lært dette, kan de, som har Nemme, dertil lære at skrive og regne; men Katekismus og Børnelærdom skal gaa forud for alt.

Hvis der findes Børn, som enten paa Grund af deres slette Klæder eller deres fattige Føde, som de skal spise i Skolen, ikke tør komme der af Undseelse, saa vel som Børn, der paa Grund af en eller anden Svaghed ikke kan komme derhen, skal Skolemesteren være pligtig til at undervise saadanne i Husene 2 Gange om Ugen.

Han skal lære Børnene Tugt og gode Sæder og sørge for god Ordens Opretholdelse i Skolen, herunder, at de sidder eller staar som de skal, naar Præst, Degn eller Skoleholder underviser dem, naar der bedes eller synges, — og at de færdes blandt hverandre uden Trætte og Trynge, uden Latter og Leg, besynderlig¹⁾ uden Skænden, Banden og utugtige Ord, Skarnsremser og Viser, og fordrage hinanden udi al Godhed, at de vænnes til at ære alle dem, som have at byde og raade over dem, og altid sige Sandhed, naar der spørges om noget.

¹⁾ særlig.

Skolemesteren skal i al Ting foregaa Eleverne med et godt Eksempel, og hverken han selv, Hustru eller Børn vise Forargelse, hverken i Ord eller Gerning.

Børnene skal læres med Sagtmodighed og ikke med Hug eller umaadelig Overskældelse; men hvis der findes nogle Rebeller iblandt, skal de angives for Forvalteren eller Præsten, som saa skal sætte dem i Rette.

Dagen før hver Prædikensøndag skal Skolemesteren formane til Kirkegang den følgende Dag, selv følge med, og, naar der ringes sammen, føre sin Discipelflok opad Altergulvet og se nøje til, at de skikker sig vel i Kirken.

Børnene skal søge Skolen, naar de er 6 Aar, forudsat at de bor i samme By, hvor Skolen er, ellers først naar de er 7 eller 8 Aar, og de maa først udgaa af Skolen, naar de er kendt dygtige til at gaa til Alters.

Visse Tider om Ugen, fornemmelig hver Søndag Aften, læser Skolemesteren af Bibelen for menige Mænd.

Skolemesteren skal leve ædruelig, skikkelig og aldrig holde nogen Drik og Haandtering, hvorved hans Embede kan forsømmes.

Han maa ikke holde Kro eller lystige Forsamlinger udi Skolen, ej heller maa han have Købmandskab.

Som Lærer maa han ikke straffe ubetænksomt og ikke elske den ene over den anden; thi hendes Kongelige Højhed lønner lige meget for enhver, enten den er rig eller fattig.

Han maa ikke bortrejse, dog dersom høj For-

nødenhed udkræver det, da med Forvalterens og Præstens Tilladelse, men kun een Gang om Aaret.

Børnene skal tilholdes til flittigt at komme i Skolen og møde i Kirken alle Søn-, Fest- og Prædikedage, og der lade sig undervise. Er der for lang Vej, kan Skolen søges i Stedet for til Siungen og Læsning.

Er Forældrene genstridige, skal Præsten formane dem.

Sognepræsten skal tilse Skolen mindst 4 Gange om Aaret for at fornemme, hvorledes Skolemesteren sit Embede forestaar.

Arbejder han ikke flittig og vel, skal han uden Naade afsættes.«

De gamle Skoleindberetninger beretter meget om Hov Skolevæsen, — og de fortæller ogsaa om, hvilken Kamp de stakkels Skoleholdere maatte føre for at eksistere paa den usle Løn.

1737 skrives: Hals Sogn er ganske vel forsynet baade med tvende skønne Skoler og med tilstrækkelig Ophold for Skoleholderen af Salig Prinsessens Godhed.

1742: Udi Hals Sogn haver Prinsesse Sophie Hedevig ladet indrette to Skoler, en i Hals og en i Hov, hvilke begge holdes i meget god Stand af nuværende Herskab paa Dronninglund, som ogsaa efter Fundatzen lønner Skoleholderne.

Flere Skoler behøves ikke her i Hals Sogn.

Hals Præstegaard, den 14. Januar 1742.

Peder Lassøn.

En Indberetning af 1745 fortæller, at Skolehuset i Hov laa midt inde i denne By, hvis Børn alene søgte denne Skole.

Huset stod med Enderne i Øst og Vest og bestod af 6 Fag.

Undertømmeret i Ydermurene var af Eg, og Stolperne hvilede paa Sten; det øvrige Tømmer var dels af Eg, dels af Fyr, og for en mindre Dels Vedkommende af Bøg; Væggene var alle klinede; Overtømmeret var af Fyr og Gran, Taget var af Straa med skraa Gavle.

Over de 5 Fag af Huset var der Loft af Fyrrefjæl; men over det 6. Fag, som var en Forstue, Køkkenet og et lille Udskud, der var tilbygget Huset, var der ikke noget Loft.

Til venstre for Indgangen laa Skolestuen, der bestod af 3 Fag, og i hvis søndre Side der var to Fag Vinduer med 3 Vinduer i hvert Fag.

Til højre for Forstuen var Skolemesterens Stue, der bestod af 2 Fag, forsynet med 1 Karm Vinduer med 4 Vinduer i, og ligeledes paa den søndre Side.

Ved den nordre Kant af Skorstenen var der Udgang til Køkkenet.

Dørene for disse Indgange var hele Fyrdøre med Jernhængsler og Klinker for, og disse som alt andet Huset vedkommende var nyt og i god Stand. Gulvene var af Ler. I det Fag, hvor Skorstenen, der var opsat af brændte Mursten, stod, fandtes Forstuen paa den søndre og Køkkenet paa den nordre Side.

Skolemesteren, der kun holdt Skole om Vinteren, fik derfor af Dronninglund Herskab, der tillige bestod Skolens Vedligeholdelse, aarlig 12 Rdlr. og 3 Skovlæs Brænde, der tilførtes ham af Bønderne, som selv ydede og tilførte ham 60 Læs Tørv.

1754 skriver Skoleholderen angaaende Skolens Inventarium: Tvende Borde af Bøgeplanker, 5 Alen lange og $3\frac{1}{4}$ Kvarter brede, naglede paa Egefødder,

som er nedgravet i Jorden. Trende Fyrrebænke, hver 5 Alen lange. En gammel Steen Kakkelovn¹⁾, som nu er ubrugelig.

Bøger: En Bibel.

Skolehusets Bygninger er i god Stand.

Hov, den 2. Novemaer 1754.

Christen Gundersen.

1765 besøgte Skolen af 15 Dreng og 12 Piger.

At Hov i 1775 blev solgt fra Dronninglund var meget kedeligt for Læreren; thi før fik han sin Løn fra Godset; men nu blev den lignet paa Beboerne, og den ulykkelige Mand maatte ofte selv inddrive den, hvilket ingenlunde var let.

De gamle fortæller, at Prinsessens Skole brændte.

Dette er vistnok sket i de urolige Aar før 1800, da Byen gik fra Haand til Haand; fra den Tid haves der ingen Skoleindberetninger.

Der berettes ogsaa, at engang brændte næsten de halve af Byens Huse og Gaarde; det var særlig Ejendommene Nord i Byen paa østre Side af Gaden, Ilden tog. Muligvis var det ved denne Lejlighed, den ældste Skole gik op i Luer.

^{18/5} 1800 indberetter Pastor Obel om Hov Skole:

1. Skolebygningen holdes i god Stand²⁾.
2. Børnene, som hører til dette Distrikt, er samtlige af Hov, — haver altsaa en kort Vej til Skole.
3. Skoleholderen hedder Lars Andersen. Han er 44 Aar gl., duelig, ikke Seminarist.

¹⁾ Potte Kakkelovn.

²⁾ Skolen var jo forholdsvis ny. Om Prinsesseskolen i Hals fortæller Præsten, at den var saa elendig, at Børn og Lærere næsten ikke kunde benytte den, naar det var Regn- eller Blæsevejr.

4. Hans Løn i Penge er 15 Rigsdaler, Ildebrændsel, samt et Stykke Jord til Græsning, som er kun lidet nyttig.

5. Han holder kun Vinterskole, og Børnetallet er 24—30.

6. Fagene er: Religion, Bibelhistorie, noget Skrivning og Regning.

7. Lønnen er lagt paa samtlige Lodsejere, saa Skoleholderen maa tage den paa 30 Steder.

1807 fortælles, at Hov Skole ved Udskiftningen blev udlagt noget Hedejord til en Kos og 4 Faars Græsning.

O. 1810 indførtes Sommerskole, og Lærerens Løn blev nu sat op til 25 Rdlr.

²⁹/₄ 1828 indberetter Sognepræsten, at »Hov Skole er vel liden«, — og ¹²/₅ 1829 bestemte Skolekommissionen, at Skolelæreren skulde have Græsning til 2 Køer og 6 Faar.

1840 var der i Hov Skoledistrikt 19 Gaarde og 30 Huse med 238 Indbyggere, fordelt paa 53 Familier. Der var 30 Børn under 6 Aar og 42 mellem 6 og 14.

Lærereembedets Indtægter var da følgende:

1. Frivilligt Offer af Distriktet — 8 Rdlr.
2. 4 Tdr. Rug og 6 Tdr. Byg in natura at udrede af Distriktets Beboere.
3. 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg, beliggende paa Hals Bys og Udflytters Hartkorn.
4. I Penge:
 - a. 14 Rdlr. 5 Mk. 7 Skill. at udrede af Gaardmændene.
 - b. 7 Rdlr. 4 Mk. 8 Skill. at udrede af Husmændene.
 - c. 6 Rdlr. Sølv, som betales af Læreren ved Hals søndre Skole.

5. Fri Bopæl.
6. En Jordlod, som bestaar af følgende Lodder:
 - a. Skræddermarken eller Kærlodden, opmaalt 1836 til 134.000 □ Al. (o. $9\frac{1}{2}$ Td. Ld.), er en Skovmose.
 - b. Langbrokær, 29.240 □ Al. ($2\frac{1}{8}$ Td. Ld.).
 - c. Ellehovedet (d. e. Smaaengene, $2\frac{3}{8}$ Td. Ld.).
7. Et Læs Brænde.
8. Foder til en Ko.

Til Brændsel til Skolen var Beboerne pligtige at levere Tørv og Skovejerne tillige Brænde.

Og da Skovlodderne efter 1800 var stærkt i Handelen, bemærkes det altid i Skøderne: »— og til Hov Skole 12 Stkr. Gjærdsel aarlig, samt hvert 10. Aar et Læs Grenebrænde«, og det bemærkes f. Eks. $\frac{8}{10}$ 1824, da Skovgaard skiftede Ejer, at den ny Mand foruden forannævnte Træ skal yde Skolen 3 Læs Splittørv aarlig, samt 9 Læs gode Skudtørv til Oluf Christensens Arvinger i Aalborg¹⁾.

Nævnte Aar (1840) omordnedes Lærerens Lønforhold, saa de fremtidig blev:

1. En Tredjedel af Højtidsofferet i Hals Sogns samtlige Skoledistrikter, samt Accidenserne af Hov Skoledistrikt udelte. Denne Indtægt sættes til 18 Rdlr. eller $7\frac{1}{4}$ Td. Rug.

2. 6 Tdr. Rug og 10 Tdr. Byg in natura.

3. 16 Tdr. Byg, betalt efter hvert foregaaende Aars Kapitelstaxt, — hvorfra dog drages de i denne Rubriks Anmærkning anførte $7\frac{1}{5}$ Td. Byg, og altsaa ikkun $8\frac{4}{5}$ Td. Byg er tilbage.

4. Fri Bopæl.

¹⁾ Denne Tørveafgift til Arvingerne efter Byens tidligere Ejer har lige til vore Dage været hæftet paa flere af Byens Ejendomme.

5. De til Skolen hørende 3 Jordlodder.

6. 6 Favne Bøgebrænde (til eget Brug) eller Værdier derfor.

7. Anordningsmæssig Halmfourrage eller 192 Lispund Halm, og anordningsmæssig Hørfourrage eller 128 Lispund.

1858 skrives, at Skolebygningen er gammel og skrøbelig, samt hvad Lærerboligen angaar, meget indskrænket. Der er 47 Børn over 7 Aar; heraf gaar 23 i ældste Klasse og 18 i yngste, medens 6 endnu ikke er kommet i Skole.

Ældste Klasse gaar i Skole 4 Dage om Vinteren, men slet ikke om Sommeren. Skolelokalet er 9 Al. 17 Tmr. langt, $7\frac{1}{4}$ Al. bredt og $3\frac{3}{4}$ Al. højt.

Men Skolen maatte holde ud endnu i 20 Aar. De gamle fortæller, at den var en ældgammel Bindingsværksbygning med Straatag, Knækgavle og Udskud i Nordsiden, hvor der var 3 smaa Kamre, hver med et ganske lille Vindue.

Paa Husets Sydside var der en fælles Indgang til Klasseværelset og Lærerens Lejlighed; men medens der var Stenpikning foran Skolestuen, var der Murstensgulv foran Lejligheden.

Skolestuen havde Fjællegulv; kun under Bordene var der Murstensgulv, og i et Hjørne stod en Seng, hvor Lærerens Tjenestepige sov om Natten.

Inventaret bestod af nogle lange flade Borde med tilhørende Bænke, samt en Pult, som indeholdt Skolens Dagbog, en Rebtamp, en Hasselkæp og en Lineal.

Der fandtes en støvet Bibel, nogle Ny Testamenter, et Sæt pjaltede Læsebøger og nogle Regnebøger, et Evropaskort, et Danmarkskort og et Palæstinakort.

1878 blev den gamle Skole nedrevet. Dens Bin-

dingsværk sidder i Rasmus Jensens Raaling paa Hov Hede, der ligner den gamle Skole meget.

Mangor og A. Petersen: »Skolestatistik 1877« fortæller om Lærerembedet i Hov: »Bolg af Bindingsværk med 4 Værelser. Løn 6 Tdr. Rug, 35 Tdr. Byg, $\frac{1}{4}$ Favn Brænde, 50 Læs Tørv, 128 Lpd. Hø, 192 Lpd. Halm. Skolejorden 14 Tdr. Ld. Besætning: 1 Hest, 3 Køer, 4 Faar. Skolepenge 78 Kr. Offer m. m. 100 Kr. Have 2 Skpr. Land.

I 1890 fik den ny Skole en Tilbygning i Vest, indeholdende et Klasseværelse og et Par Loftsværelser til en Vinterlærerinde.

I Aarene 1888—95 var der Vinterlærerinde, som i de første Par Aar residerede i »den gamle Butik«; men i 1895 fik Skolen en fast ansat Lærerinde, som 1921 afløstes af en Lærer.

Skoleloven af $\frac{7}{11}$ 1937 med dens Krav om Særfagsundervisning har, tilligemed det stærkt stigende Børnetal, medført, at man i 1944 byggede den ny Skole i Hov. Ved Skolen virker nu 2 Lærere og en Lærerinde.

2. Lærerne:

Den 28. Maj 1647 vidnede flere Mænd af Hov paa Birketinget, at *Jens Jensen Skolemester* i Hov ikke havde enten Ko eller So, Fæ eller Kvæg, eller Borskab, Kobber eller Klæder at rette for sig med til Øvrigheden, for den Forseelse og Leven, han har beganget med Sidsel Laursdatter i Hov.

Den sølle Skolemester var altsaa saa arm, at han ikke kunde betale sin Lejermaalsbøde.

Han har vel saa giftet sig med Sidsel, og de har delt hans fattige Lejestue.

Flere Gange, f. Eks. $\frac{14}{12}$ 1649 stævnedes han Mænd i Hov for Gæld (Skolepenge); men da han

kort efter forsvandt fra Hov, maa han vel være søgt til federe Græsgange.

O. 1720—76: *Christen Gundersen*, f. o. 1699, † 1780. Han var vist fra Dronninglund Sogn og har formodentlig været Tjener eller Skriverdreng hos Prinsessen. Han har sikkert været Lærer fra dengang, Skolen blev taget i Brug; men han nævnes først 1730 i

*Christen
Gundersen
(1754)*

Christen Gundersens Skriftræk.

Dronninglund Gods' Jordebog som Fæster af 2, senere 3 Skpr. Hartkorn.

Af sin Fæstejord skulde Gundersen betale: $\frac{1}{4}$ slet Pund¹⁾ Smør, $\frac{1}{2}$ Gaas, $\frac{1}{2}$ Høne, $\frac{1}{4}$ Snes Æg, $\frac{1}{2}$ Pot Honning, samt 6 Mark og $6\frac{1}{2}$ Skill. i Arbejdspenge.

1724 nævnes en Boelsmand Niels Christensen, der vel har boet paa Skolens Toft. 1730 er han jordløs Husmand, og hans Jord er delt mellem Gregers Povlsen (13) og Skoleholderen; derved fremkommer de mærkelige Brøker i Landgilden.

Ved en Visitats i 1741 blev Skoleholderne i Hals og Hov af Biskop Brorson formanet til at »vise bedre Frugt«, hvilket de begge lovede.

Ved næste Visitats et Par Aar efter fik de Ros for deres Flid ved Undervisningen; men »Frugten« var dog ikke helt god, eftersom Børnene kun gjorde maadelig Rede for deres Børnelærdom. Samtidig berettes, at baade Degnen i Hals og begge Skoleholderne visse Tider om Ugen samlede unge og gamle til Bedestund.

1747 var det atter galt, særlig i Hals, hvor Ung-

¹⁾ 1 Sletpund = $7\frac{1}{4}$ kg.

dommen efter Biskoppens Mening var ligefrem »slet«. Manglen var hos Skoleholderne, der iøvrigt var »ustraffelige i deres Levned«.

Endelig i 1754 og 57 faar Niels Nygaard i Hals og Christen Gundersen i Hov det Vidnesbyrd af Biskoppen, at det nu gaar bedre.

Christen Gundersen blev o. 1730 gift med Kirsten Thomasdatter, f. 1709, † 1789, formentlig Datter af Thomsen Nielsen i Gl. Kristians Gaard. Af deres Børn kender vi:

1. *Thomas Christensen*, f. 1733, † 1811, Fæster i »Larsensminde«.

2. *Margrethe Christensdatter*, f. 1735, † 1811, g. m. Thomas Bang i »Krogen«.

3. *Peder Christensen* (Per Skole), f. 1738, Fæster i Gaard Matr. 27.

4. *Gunder Christensen*, f. 1740, Gaardfæster i Hals.

5. *Christen Christensen*, f. 1743, † 1827, Skoleholder i Hov.

1776—97: *Christen Christensen*, f. o. 1743, † ²⁴/₆ 1827, Søn af Forgængerens.

Ligesom sin Fader holdt han kun Vinterskole, og han havde derfor god Tid til at passe sit Landbrug. Han havde overtaget Faderens 3 Skpr. Hk. Fæstejord, og ved Udskiftningen fik han tildelt Tofte Vest for Skolen (Skulis Towt), samt nogle Udlodder Nord og Nordvest for Byen, d. e. Matr. 46.

Ved Udskiftningen fik Lærereembedet tillagt 3 Lodder (Matr. 1), se foran under Skolen; men de var ikke meget værd, dels Hede og Sump, dels Kratskov, saa de næppe kunde føde en Ko.

I 1797 opgav »Kræn Skuel« den usselt lønnede Bestilling som Lærer og købte i Forening med sin

Slægtning Christen Jensen (gl. Kristians Fader) Birkedommer Huulegaards Mellemarkslod ved Ulstedvejen, som de delte imellem sig.

Kræn Skole fik det østre Stykke ved Kalvehavevejen, — som der staar i Skødet af ¹⁴/₁₁ 1798: »Christen Skole faar den Strækning Ager og Eng fra Kalve Haug Leedet eller den Vej, som dér gaar igennem til hans Lade, baade inden og uden Gærdet, — og Christen Jensen faar sin Del fra Christen Skoles Del og til Dyr Eng.«

Leje Jorden (Matr. 46) havde han stadig i Fæste af Købmand Oluf Christensen.

Bemærkningen om Laden lader formode, at han har bygget paa den vestre Side af Kalvehavevejen; men da ingen af de gamle kan huske noget Hus der, maa det vel være blevet nedbrudt, da han i 1814 flyttede til Hals.

Ved Folketællingen 1801 nævnes han som »Christen Christensen Skole, Husmand paa 1 Skp. Hk.«

Han blev 1779 gift med Maren Nielsdatter, f. 1749, † ²⁸/₇ 1830, Datter af Niels Andersen Himmelbo i Hals.

De havde to Børn: Birthe, f. 1780, og Christen, f. 1783. Chr. Christensen (Kræn Skole) blev Arbejdsmand i Hals, hvor han døde ⁹/₈ 1842.

Han var Fader til Christian L. Christensen, kaldet Skole Kristian, der var Fisker og Husmand i Hov. Hans Sønner Skole Anders og Kræn Skole huskes af alle de ældre.

1797—1813: *Lars Andersen*, f. 1756, † ²⁰/₄ 1813, var formentlig Søn af Gaardfæster Anders Lauritzen i Hov (M. 29).

Han var oprindelig Skrædder, og da han ikke

kunde leve af de 15 Daler, Embedet gav, fortsatte han med Skrædderiet.

Desuden erhvervede han efterhaanden Jord til 4 Skpr. Hk., saa han kunde holde 2—3 Køer og nogle Faar. Skolejorden var nemlig næsten uden Værdi.

I 1805 klagede han til Stiftsøvrigheden over, at han ikke kunde inddrive sin Lærerløn, og Pastor Obel i Hals modtog derpaa følgende Skrivelse:

»Da Skoleholderen i Hov Lars Andersen har besværet sig over, at den ham tillagte i sig selv liden Skoleløn, skal ikke til rette Tid vorde ham betalt af alle Skole Distriktets Beboere, og at hans ringe Skoleløn bliver ham derved mindre nyttig, — og da vi af Deres Velærværdigheds prøvede Iver for Skolevæsnets Bedste haaber, at De vil bestræbe Dem for at afhjælpe slig Uorden, og derved lette Skoleholderens Kaar, maa vi hermed tjenestligst anmode Dem at ville behagelig paatage Dem den Ulejlighed at indfordre Skoleholderens Løn for alle Hou Skoledistrikts Beboere, til de ved Skøder og Contracter bestemte Tider, samt derefter udbetale Skoleholderen hans Løn for hvert halve Aar.

Hvorhos Districts Beboere behageligst maatte betydes, at dersom nogen af dem herefter skulde befindes efterladende i at erlægge deres pligtige Andel til Skoleløn paa de fastsatte Tider om Aaret, ser jeg, Kammerherre Pentz, mig anlediget til, naar Restancen for mig anmeldes, at beordre Udpantning derfor hos dem alle de skyldige.

Aalborg, d. 8. Februar 1806.

Pentz.
(Stiftamtmand.)

C. B. Studsgaard.«
(Biskop.)

Pastor Obel har næppe været begejstret for at opkræve Skoleholderens Løn paa 30 forskellige Steder (se foran).

Indberetning fra Pastor Obel d. $14/3$ 1812:

»Lars Andersen, Skoleholder i Hov By, er udannet¹⁾. Han er en Mand imellem 50 og 60 Aar og har stedse undervist sin liden Skole Ungdom saa godt, som han har kunnet; men at faa ham til at modtage Undervisning til større Embeds Duelighed er ej at tænke paa, saa længe han maa nødes til at bruge sin Skræddersaks og Synaal til at forskaffe sig og sin gamle Kone den Underholdning, som hans Embeds Løn, blotte 25 Rdlr., ikke er i Stand til at yde ham.«

Han og hans Kone havde ingen Børn, og $27/7$ 1799 fik de tinglæst et gensidigt Testamente, saa at deres fælles Bo skulde tilhøre den længstlevende. Ved Andersens Død i 1813 vurderedes Fællesboet til 400 Rdlr.

Lars Andersen var gift med Maren Nielsdatter, f. 1739, † $6/6$ 1822, og d. $15/6$ 1814 oprettedes en Fledførings Kontrakt²⁾ imellem hende og hendes Slægtning Boelsmand Clemen Lauridsen i Hov, ifølge hvilken hun overdrog sit Hus og 5 Binding Lade, med Ager og Eng, Hede og Mose, ialt Hk. $2\frac{1}{4}$ Fdk., ansat i Værdi til 200 Rdlr., samt 2 Køer, 3 Faar m. m. til ham, imod at han sørgede for hendes Livsophold og Pleje, hvis hun skulde blive syg, samt en hæderlig Begravelse, naar hun afgik ved Døden.

Hun vilde dog vedblive at bo i Huset; men det og Inventaret skulde efter hendes Død tilfalde Clemen.

$1/6$ 1824 solgte Clemen Lauritzen Huset til Chri-

¹⁾ Ueksamineret.

²⁾ Aftægtskontrakt.

sten Jensen Mørk; det hed først »Mørk Huset« og senere »Den gamle Butik«.

1813—17: *Anders Madsen*, f. 1782, † ¹⁶/₁₀ 1843, Søn af Gaardfæster Mads Pedersen i Hov og Ane Margrethe Andersdatter, — gift med Constance Nielsdatter, døbt ¹⁷/₁₀ 1780, † ²⁷/₁ 1858, Datter af Boelsmand Niels Jørgensen og Karen Nielsdatter i Mov.

¹⁶/₆ 1813 købte han sin Stedfader Christen Thomsens Hus (M. 23) af sin Moder, og allerede 1817 opgav han, ligesom tidligere Kræn Skole, Skoleholderiet for at blive Fisker og Husmand.

Børn: *Mads Andersen*, f. ²⁰/₁₂ 1813, † ⁶/₂ 1882, dimitt. 1836 fra Snedsted, Huslærer paa Lindenberg, 1845 2. Lærer i Hals, 1848 Lærer ved Fabriksskolen i Gudumlund. Mads Andersen ægtede d. ¹⁸/₈ 1849 Amalie Frederikke Hulda Bech, f. ¹/₄ 1826, † ¹³/₃ 1901, Datter af Lærer Nis Marcussen Bech i Ærøskøbing og Hustru Helene Marie, — og Plejedatter af Farbroderen, den bekendte Lærer Gregers Bech, Fabriksskolen i Gudumlund.

En af Mads Andersens Døtre, Helene Marie, blev gift med Lærer C. F. Bendix i Lyngby, Østjylland; deres Børn er Lærerinde Fru A. Høyer og Lærer J. Bendix, begge af Aalborg.

Karen Margrethe Andersdatter, f. ¹⁴/₉ 1815. (Død som Barn.)

¹⁰/₅ 1817—21: *Ivar Henriksen Skellet*, døbt ¹⁰/₅ 1795, † ⁴/₄ 1852, Søn af Lærer Henrik Iversen Skellet i Asaa og Sophie Madsdatter, — gift ¹⁹/₁₀ 1817 med Ane Sophie Jensdatter, f. ¹⁷/₄ 1797, † ²⁶/₁₁ 1869,

Datter af Gdmd. Jens Jørgen Jensen, Melholtsgaard, og Maren Hansdatter.

Iver Henriksen var velhavende, idet han fik en Del Penge med Konen. Han flyttede 1821 til Torpet Skole i Vadum Sogn. Her købte han »Torpetgaard«, som han ejede en Aarrække; men da han paa sine ældre Dage bosatte sig paa Gaarden, lejede sin Lærerbolig ud og lod Embedet besørge ved en Hjælperlærer, — blev Beboerne lidt misfornøjede, — og han tog da sin Afsked. Han solgte Torpetgaard og købte en Udflugtsgaard paa Hvorup Mark; her døde han som Pensionist nogle Aar efter.

Børn: Jens Peter Henriksen, f. 1818.

Nicoline Henriksen, f. 1820, g. m. Eskild Jensen.

Mine Kirstine Henriksen, f. 1824.

Madsine Henriksen, f. 1828.

Emilie Henriksen, f. 1844.

1821—43: *Peder Christian Pedersen Møller*, døbt $\frac{9}{4}$ 1794, † $\frac{28}{10}$ 1874, Søn af Sømand P. Chr. Pedersen, Aalborg, og Else Pedersdatter.

Møller var Byens første eksaminerede Lærer og privat dimitteret 1818 med 1. Karakter.

Han var en højt begavet Mand med mange Interesser. Kort efter at han var kommet til Hov, saas hans Artikler i Aalborgbladene, og i 1833 udgav han 1. Hefte af »Oeconomisk Skildring af Hou i Hals Sogn«¹⁾; men der kom ingen Fortsættelse.

Ved Frederik VI's 50 Aars Regeringsjubilæum²⁾ den 14. April 1834 forfattede og indsendte han paa

¹⁾ Heftet er paa 32 smaa Sider og indeholder en udførlig Beretning om Fiskeriet i Aarets 12 Maaneder, saavel som Fiskens Anvendelse i Handel og Husholdning.

²⁾ I 1784 overtog Kronprins Frederik Regeringen for sin sindsyge Fader Christian VII.

egne og 35 andre vendsysselske Læreres og Medunderskriveres Vegne en Takadresse til Kongen.

Adressen blev sendt til Dronning Marie, der lod den gaa videre til Kongen, som gennem Dronningen sendte Møller en Tak.

14. April 1836 skaffede han Hals Sogn et Bibliotek, det første Folkebibliotek i Vendsyssel, — hvori Stammen var en Gave fra det kongelige danske Landhusholdningsselskab, — og saa snart han kom til Højstrup, oprettede han et Sognebibliotek for Torslev Sogn.

Han var ogsaa Plantningsmand og anlagde en statelig Have med Frugtbuske og Træer om sin Skole. Et enkelt af Træerne, en prægtig Kastanie, staar endnu i Nordsiden af Haven som Minde om Byens første Plantningsmand P. C. Møller.

1838 bekendtgjorde han, at det kongelige Rentekammer efter Ansøgning havde tilstaaet ham 3000 Træplanter til Udplantning; dem vilde han gratis overlade Folk, kun skulde de betale Forsendelsesomkostningerne. Det lykkedes ham da ogsaa at faa Hovboerne til at plante, og mange af de anseelige Træer i Byen, vi husker fra vor Barndom, stammer fra Møllers Tid.

Tredje Pinsedag 1841 indbød Møller Lærerne i Vendsyssel til et Møde i Hov Skole. Maalet var Dannelsen af en »Skole- og Huslærerforening«, altsaa en Lærerorganisation.

Han var ogsaa politisk interesseret, og da »Bondevennernes Selskab« i 1846 stiftedes, sluttede han

P. C. Møllers Skrifttræk.

sig straks til det, og han, »Vendsyssels første Venstremand«, som man har kaldt ham, kæmpede i Skrift og Tale for Partiets Ideer.

Ved det første danske Valg i 1849 opstilledes han i Frederikshavnskredsen; men han opnaede kun faa Stemmer.

P. C. Møller vilde ikke tigge sin Løn »paa 30 Steder« som salig Lars Skrædder, og da han var en bestemt Mand, som holdt paa sin Ret, kom han af og til i Spektakler med Folk.

Ligesom sine Forgængere havde han Besvær med at faa sin Løn i Tide; men naar Hovboerne var i Restance med Levering af Penge, Korn, Brændsel m. m., tvang Møller gennem Provst og Præst Skolepatronen i Hov til at opkræve Restancerne. Det var ikke saa morsomt, og i Møllers Tid var der mange Skolepatroner, idet enhver søgte at slippe af med Hvervet saa snart som muligt.

^{14/6} 1824 klagede han til Amtsskoledirektionen over, at Skolen manglede Brønd.

Den gamle Brønd var en i Jorden nedgravet Tjæretønde, — »hvoraf Skolelæreren hidtil har øst Vand til Mad og Drikke.

At dette Vand aldrig har været sundt og friskt, da Brønden aldrig tilbørlig kunde renses, indses let. Og nu er denne Skolelærerens Nectar Kilde færdig at falde sammen.«

Hovboerne vilde absolut ikke grave en rigtig Brønd; de mente, at Tjæretønden var god nok; men de blev gennem Myndighederne tvungne til det.

Vandet i Brønden blev imidlertid snart saa daarligt, at det var udrikkeligt, og ved Oprensningen fandt man en død Kat i Brønden.

Folk mente, at det var en af Lærerens Uvenner,

som paa denne mindre fine Maade vilde hævne sig; men det lykkedes aldrig at finde Synderen.

Møller havde nemlig flere Uvenner; thi han var en Mand, som ikke gerne gav en Tøddel af sin Ret bort, men gav raat for usødet, hvorfor han ikke saa sjældent kom i Karambolage med Folk.

I 1831 var han i Strid med Per Larsen (Matr. 19), der havde pløjet over Skellet, og et Par Aar efter blev hans 2 Faar med Lam taget i Hus af Per Andersen (M. 30), som han ogsaa var i Strid med.

KIRKELIGE FORHOLD I HIMMER- LAND OMKRING 1870

AF BISKOP LAUBS VISITATSOPTEGNELSER

VED FORSTANDER F. ELLE JENSEN, SKALS

(Sluttet)

HELLUM HERRED

Skjörping og Fræer. 1863. 5.—7. Juni: Sognepræst Mønster¹⁾ var dengang saa vel, at han i Kirken catechiserede uden Anstrengelse, og vilde have følt sig stærk nok til ogsaa at prædike, dersom han ikke havde troet at burde overlade dette til sin Capellan; senere er Pastor Mønster igjen bleven meget svagere og har indgivet Ansøgning om Entledigelse. — Capellan Sehestedt²⁾ prædikede over Dagens (7. S. e. Tr.) Evangelium; han havde udentviwl anvendt megen Flid paa denne Prædiken, som desuagtet vidnede om, at han endnu ikke har fattet, hvorpaa det ved en Prædiken fornemmelig kommer an. Sognepræsten klager over, at Kirkerne bestandig blive tommere, og at Sehestedt ingen Interesse har for sit Kald; uagtet Pastor Mønsters Sygelighed udentviwl gjør ham tilbøielig til at see Alt fra den mørkeste Side, maa jeg dog troe, at det Første forholder sig rigtigt, og m. H. paa det Sidste tør jeg ikke paastaae det Modsatte. I ethvert Tilfælde er det meget beklageligt, at Sehestedt er over den Alder, hvori der tør haabes paa nogen

¹⁾ Gomme Carl Mønster, f. 1813 (1849—64).

²⁾ N. Sehestedt, f. 1814, (1861—64), Student 1837, Kandidat 1850; 1866 Sognepræst paa Askø.

betydelig videre Udvikling. — Ungdommen svarede godt. — Sangen gik ordentligt. — Jeg var samlet med det herværende Menighedsraad og opmuntrede det til at fortsætte sin beskedne Virksomhed¹⁾.

1868. 14.—16. Juni: Sognepræst Petersen²⁾ forkynder Evangeliet ærligt og hjerteligt, og hans hele Virksomhed er udentvivl i Overensstemmelse hermed. — Talrig, veloplyst, livlig Ungdom. — Kirkesangen (Conv. Psb.) lider noget under, at Skolelæreren snart er for gammel³⁾.

1872. 17.—19. April: Sognepræst Petersen prædikede over Joh. 4, 5—14. Om denne brave Præst og hans Prædiken har jeg Intet at føie til, hvad jeg har bemærket i min Beretning for 1688. — Vel oplyst Ungdom. — Traugen til en yngre og sikkrere Kirkesanger bliver alt mere følelig.

1876. 14., 15., 16. Juni: Den nye Sognepræst, Jensen⁴⁾, prædikede over Matth. 21, 28—30. — En god Prædiken — vel meget i Vilh. Becks Maneer. Naar han naaer til lige saa megen Selvstændighed, som han allerede har Character og Virkelyst, vil der blive noget Bravt af ham. God Talestemme — messer ikke. — Gamle Nielsen lader Willumsen⁵⁾ lede Sangen og læse i Chordøren, hvilket denne gjør anstændigt.

Gjerding og Blendstrup. 1863. D. 9. Juni: Sognepræst Steenstrup⁶⁾ er ikke meget begaaet som Prædi-

1) Et ministerielt Cirkulære 1856 opfordrede til Dannelse af frivillige Menighedsraad. Der oprettedes c. 200 Landet over, men de sygnede snart hen igen:

2) Hr. Gustav Emil Petersen, f. 1820 (1864—73).

3) Lærer Nielsen i Skørping, 61 Aar, dimitteret 1830 fra Lyngby.

4) Niels Valdemar Ambr. Jensen, f. 1836 (1873—78).

5) Lærer Willum P. Willumsen i Rebild, 39 Aar, ikke Seminarist.

6) Chr. Ehrenfred Steenstrup, f. 1811 (1846—65).

kant; i hans Prædiken (over Tit. 3, 1—8) var ingen klar Sammenhæng, men megen Hjertelighed og meget Smukt og Træffende i enkelte Partier; noget utydeligt i Foredraget, hvorpaa jeg tidligere havde gjort ham opmærksom, havde han stræbt at overvinde. Hans Catechisation var klar og opbyggelig. — Uagtet den stærke Regn var en stor Forsamling mødt. Ungdommen svarede livligt og forstandigt. — Sangen gik meget smukt (tildeels ved Hjælp af fremmede Lærere, som vare tilstede), Orgelet spilles ordentligt.

1868. 16.—18. Juni: Sognepræst Windfeldt¹⁾ fortjener endnu samme gode Vidnesbyrd som tidligere, da han var Capellan hos sin Fader i Skibsted. Han er en Præst, som gjerne vil udrette noget Godt og i det Hele taget rammer det Rette. — Visitatsen holdtes i Annexkirken, hvor der er et Orgel; at dette ikke altid er heldigt paa Landet, hvor det sjældent kan blive spillet saaledes, at ikke Sangen lider derunder, mærkedes ogsaa her, navnlig fordi siden mit sidste Besøg Convents-Psbogen med sine friere Melodier og særlige Fordringer til Organist og Kirkesanger var bleven indført. — God, livlig Ungdom.

1872. 20.—21. April: Sognepræst Windfeldt prædikede over Dagens (3. Sønd. e. Paaske) Evangelium. Ogsaa om denne Præst maa jeg henvise til, hvad jeg tidligere har yttret. Vel oplyst Ungdom. — Da Kirkesangeren i Blendstrup, i hvis Kirke Visitatsen holdtes, var syg, har jeg Intet at bemærke om Sangen og Orgelspillet.

1876. 17.—18. Juni: Sognepræst Windfeldt holdt paa Trinit. Sønd. over Evangeliet en god, kort Prædiken i temmelig sædvanlige Sætninger, Skriftsteder,

¹⁾ Rasmus Windfeldt, f. 1825 (1865—77), 1855 pers. Kapellan i Skibsted.

Psalmeverv osv., men holdt med Varme; messer godt, catechiserer næsten enetalande. Forøvrigt henvises til ældre Beretninger. — Talrig, fornøielig Ungdom. God Menighedssang. Orgelet var i Uorden, hvad jeg for mit personlige Vedkommende ikke skal paatale, da Orgler i Landsbykirker sjældent udrette noget Godt.

Sønder- og Nøre-Kongerslev og Komdrup. 1863.
 10.—12. Juni: Sognepræst Hammer¹⁾ prædikede over Joh. 3, 1—15, klart og livligt, en god, sund Prædiken, vel holdt. Den talrigt forsamlede Ungdom svarede frimodigt. — Sangen gik smukt, uagtet Skolelærer Søndergaard²⁾ er en mindre heldig Kirkesanger.

1868. 18.—20. Juni: Sognepræst Hammer har, uagtet han af Naturen har gode Gaver, som han veed at bruge, dog endnu at kæmpe med Følgerne af en forsømt Ungdom, hvoraf han stundom kan overvældes i høi Grad. Dette var netop Tilfældet ved min Nærværelse denne Gang, men da jeg havde formaaet ham til at gaae til sin Gjerning, udførte han den til Opbyggelse. Hans Prædiken var klar, fattelig og velordnet og blev holdt (oplæst af Papiret) med Friskhed og Kraft. Nogle Mangler ved Minist.bøger³⁾ og Archiv har han formodentlig nu berigtiget. — Fornøielig Ungdom. — God Kirkesang, uagtet Forsangeren neppe formaaer meget, naar der gaaes udenfor en Kreds af bekendte Melodier.

1872. 22.—24. April: Ogsaa om Sognepræst Hammer kan jeg aldeles henvide til Beretning for 1868; ogsaa denne Gang maatte han overtales til at forrette sin Function, men gjorde det derefter tilfredsstillende. Embedsbøgerne er endnu ikke i bedste Orden. —

¹⁾ M. Fabricius Hammer, f. 1808 (1857—74).

²⁾ Lærer Søndergaard i Kongerslev, 63 Aar, dim. 1847 fra Ranum.

³⁾ Forkortelse for Ministerialbøger.

Talrig, veloplyst, eftertænksom Ungdom. — Kirkesanger (Læreren ved S. Kongerslev Skole): nogenledes.

1876. 19., 20., 21. Juni: Sognepræst, Dr. phil. Hansen¹⁾ prædikede over 2. Tim. 4, 7—8; meest en meget detailleret Fortælling om Pauli Liv og Strid, som kunde have været meget opbyggelig, naar Foredraget ikke havde været saa monotont. — Jeg fik gode Svar af den talrige Ungdom. — God Menigheds-sang. Pastor Hansen er for ikke længe siden kommen hertil fra Høislev i Fjends Herred.

Bælum og Solbjerg. 1863. 12.—15. Juni: Sognepræst Langhorn²⁾ prædikede over Dagens (2. S. e. Trin.) Evangelium, alvorligt og hjerteligt, jevnt og klart, med Værdighed og et meget smukt Organ. — Regnen afholdt en Deel fra at komme, dog mødte en Deel Unge, som vidste god Besked. — Skolelærer Jensen³⁾ ledede Sangen godt; ved hans Ministbog fandtes en betydelig Mangel, som dog lader sig ændre.

1868. 21.—23. Juni: Provst Møller⁴⁾ er en Mand med Liv og Energie, aarvaagen og nidkjær som Tilsynsmand, men navnlig med sit hele Hjerte inde i Præstegjæringen, hvor han formaaer at gjøre Indtryk med sin alvorlige og varme, klare og tankerige Tale og maaskee endnu mere ved den Personlighed, som bærer det Hele. — Vel oplyst, eftertænksom Ungdom. — En brav Kirkesanger (Conv. Psh.).

1872. 24.—27. April: Sognepræsten, Provst Møller, prædikede paa Alm. Bededag over Texten Matth. 3.

¹⁾ Peter Hansen, f. 1817 (1874—88), Dr. phil. fra Kiel; afsat 1848 af Oprørsregeringen fra Kapellanembedet i Tyrstrup; Præst i Høislev 1861.

²⁾ Ludv. Otto Langhorn, f. 1799 (1840—64).

³⁾ Lærer Jensen i Bælum, 46 Aar, dim. 1847 fra Jonstrup.

⁴⁾ Fr. Ad. Chr. Møller, f. 1817 (1865—72). Forflyttet til Hyllested.

Jeg kan kun beklage, at denne begavede og nidkjære Præst senere har forladt Pastoratet og Stiftet. — Talrig, fornøielig Ungdom. — God Kirkesang.

1876. 21., 22., 23., 24. Juni: Sognepræst Voss¹⁾, som for nylig er kommen hertil fra Sønderup i Aars²⁾ Herred, prædikede over Joh. 8, 1—11 — en stille, kjærlig Prædiken uden anden Kraft end den milde Varme — for »Fattige i Aanden«. — Messer godt; hans Catechisation som hans Prædiken, — Ungdommen svarede godt. — Sangen god.

Skibsted og Lyngby. 1863. 15.—17. Juni: Consistorialraad Windfeldt³⁾, som for nogle Aar siden holdt sit 50 Aars Embedsjubilæum, har overladt det Meste af Embedsførelsen til sin Søn, Capellan Windfeldt, som er en meget brav, dygtig og nidkjer ung Mand. Hans Prædiken over Joh. 10, 27—29 var vel gennemtænkt og blev holdt med Liv⁴⁾. Ungdommen svarede godt. — Skolelærer Jensen⁵⁾ er en særdeles brav Kirkesanger, og Menigheden sang fuldtonig med.

1868. 24.—26. Juni: Sognepræst Cramer⁶⁾ prædiker Evangeliet reent og, saa vidt det kan skjønnes, med troe Benyttelse af de Evner, der ere givne ham. Den Misstemning i Menigheden, som yttrede sig mod ham, da han afløste en yngre og virksomere Mand og tillige ved legemlig Sorghed var hindret i at varetage sit Embede forsvarligt, synes nu at have sat sig. — Ungdommen svarede tilfredsstillende. — Ved Embedsbøgernes Førelse var intet Væsentligt at erindre.

1872. 27.—29. April: Sognepræst Cramer er upaatvivlelig en retsindig Mand, men mangler Energie,

¹⁾ Henrik Theodor Voss, f. 1812 (1872—81).

²⁾ Skal være Hornum.

³⁾ Terman Nic. Windfeldt, f. 1787 (1841—65).

⁴⁾ Ordet »Varme« er overstreget i Konzepten.

⁵⁾ Lærer Jensen i Skibsted, 28 Aar, dim. 1862 fra Ranum.

⁶⁾ P. Michael Cramer, f. 1808 (1865—79).

ligesom hans Evner i det Hele ikke række langt; han prædikede paa 4de Sønd. efter Paaske over Dagens Evangelium. — Embedsbøgerne holder han i ret god Orden. — Ungdommen svarede godt. — God Menighedssang.

1876. 24., 25., 26. Juni: Sognepræst Cramer (see 1872) prædikede over Dagens (2. S. eft. Trin.) Evangelium, — ret vel ordnet, ikke vækkende, men dog opbyggeligt (han klagede bagefter over Distraction, Besværlighed med at holde sine Tanker sammen, — hvad jeg ikke i nogen betydelig Grad havde bemærket). — De faa Unge, som vare mødte, svarede godt. — God Menighedssang, godt ledet.

Brøndum, Siem og Thorup. 1863. 18.—20. Juni: Sognepræst Jungersen¹⁾ prædikede med Alvor og Hjerterlighed over Matth. 25, 13—21; Tankeudviklingen var ikke stor eller klart fremtrædende (dog var Intet forsømt), Udtrykkene tidt ikke tilstrækkeligt veiede; men det gemytlig Livlige, som gaaer igjennem det Hele, gjør et godt Indtryk paa Menigheden, med hvilken Jungersen, som ikke blot er en nidkjær Præst, men ogsaa i mange Retninger en practisk Mand, paa mange andre Maader kommer i Forbindelse. — Ungdommen svarede ret godt. — Skolelærer Jungersen²⁾ er en god Kirkesanger, og Menigheden synger godt med.

1868. 26.—28. Maj: Om Sognepræst Jungersen behøver jeg ikke denne Gang at føie Noget til, hvad jeg har yttret om ham ved at anbefale ham til Befordring, som han nu har opnaaet. Hans Minde vil ikke uddøe i disse Menigheder og en mindre Omkreds. — En meget talrig Ungdom var mødt og sva-

¹⁾ P. Estrup Jungersen, f. 1819 (1859—68).

²⁾ Lærer Jungersen i St. Brøndum, 58 Aar, dim. 1826 fra Jonstrup.

rede ret godt. — Uagtet den dygtige Skolelærer begynder at blive tunghør, kan han endnu godt lede Kirkesangen.

1872. 30. April—2. Mai: Sognepræst Petersen¹⁾, hos hvem jeg ikke tidligere har visiteret, holdt over Luc. 13, 23—31, en ikke distingveret, men sund, hjertelig, af en alvorlig og kjærlig Personlighed baaren Prædiken. Han synes i det Hele at være en paalidelig Character. — Ungdommen svarede ikke meget livligt — ligesom tidligere. — God Menighedssang.

1876 (*ingen Dato*): Provst Petersen prædikede over Luc. 10, 38 ff. Om denne Prædiken saavel som Manden selv kan jeg henvise til Beretning 1872. — Ungdommen svarede denne Gang godt. — God Menighedssang.

HINDSTED HERRED

Vive, Ove og Valsgaard. 1865. 12.—15. Juni: Sognepræst v. Haven²⁾ er en stærk udpræget Personlighed, fyrig, arbeidsom og utrættelig (hans Embede er meget vidtløftigt og besværligt), streng ordentlig og punktlig nøiagtig i Alt, hvad han foretager sig; hans særegne Anskuelse, som han ærlig vedkjender sig og ivrig forfægter, kunne fremkalde Collisioner, som dog hans store Respekt for Alt, hvad der hører til lovlig Orden, og hans hjertelige Godmodighed og altid beredvillige Tjenstagtighed igjen udjevner. Hans Forhold til Folkekirken og dens Lære, og det Eiendommelige ved hans Forkyndelse (denne Gang over Eph.

¹⁾ Anders Sandøe Ørsted Pedersen, f. 1821 (1869—79).

²⁾ Fr. Chr. v. Haven, f. 1806 (1854—70). Som Rigsdagsmand stemte han 1849 mod Grundloven. Hvad der sigtes til med hans »særegne Anskuelse«, kan ikke siges, da Laubs Korrespondance med Ministeriet f. T. ikke kan findes i Bispearkivet.

4, 11—16) troer jeg ogsaa med Foranstaaende at have betegnet. — Ungdommen svarede lidt langsomt. — God Kirkesang (Evang.-christl. Psb.).

1869. 2.—4. *Mai*: Sognepræst v. Haven. Med Hensyn til denne Præst tillader jeg mig at henvise til min Beretning for 1865, idet jeg kun kan beklage, at han — for hvis ethiske Personlighed og Virksomhed jeg har en dyb Høiagtelse — ved det eiendommelige Forhold, hvori han staaer til Folkekirkens Lære, er mindre skikket til at udrette det Gode, som han alvorlig vil. — Ungdommen svarede tilbageholdent. — Evang. christl. Psbog bruges. Visitatsen holdtes i Ove Kirke, hvis Skolelærer er en flink Kirkesanger.

1873. 15.—17. *Juni*: Sognepræst Jacobsen¹⁾, der ligesom den Foranstaaende²⁾ nylig er kommen hertil Stiftet, prædikede paa 1. Sønd. efter Trin. over Dagens Evangelium: en Opvækkelsesprædiken af en egen Art, holdt med en stille Stemme, som blev uhørlig, naar en udvedkommende Lyd, Hosten o. desl. kom til, — men det syntes, som om en ualmindelig Tausched bevarede, og den stille Stemme trængte ind. — En Dagbog, som han fører over Alt, hvad der vedkommer Livet i Menighederne og Sjælesørgerembedet, vidner om hans store Samvittighedsfuldhed. — Fornøielig Ungdom; god Kirkesanger.

Als Pastorat. 1865. 15.—17. Juni: Sognepræst Bech³⁾ er en velbegavet Præst (Text: Joh. 16, 33), ordentlig og omhyggelig. At holde over Orden og Forstaaelse i Menigheden synes at være Maalet for hans Bestræbelser. — En vel oplyst og livlig Ung-

¹⁾ Carl Chr. Emil Jacobsen, f. 1817 (1870—84). Tidligere Præst i Hvornum.

²⁾ Der sigtes til Pastor Nielsen i Øls.

³⁾ Niels Julius Bech, f. 1806 (1863—83).

dom. — Kirkesangen har en god Støtte i Præsten, som har en smuk og kraftig Stemme, baade til Tale og Sang (Conv. Psb.).

1869. 5.—7. *Mai*: Sognepræst Bech har en meget heldig baade Tale- og Sangstemme, taler med Anstand og Værdighed i enhver Henseende, Sprog, Tankegang, Diction — er i enhver Henseende en ordentlig og nøiagtig Embedsmand. — Kirkesang (Conv. Psb.) god. — Meget livlig og vel oplyst Ungdom.

1873. 18.—20. *Juni*: Sognepræst Bech prædikede over 2. Tim. 3, 14—17. Han har meget af den udvortes Begavelse og er i enhver Henseende en ordentlig og nøiagtig Embedsmand. — En talrig, vel oplyst Ungdom. — En god Kirkesanger.

Skelund og Visborg. 1865. 18.—21. Juni: Sognepræst Pedersen¹⁾ er ligesom den forannævnte Præst for nylig kommen til Stiftet. Han har som Prædikant Adskilligt imod sig, saavel hans Organ som den Maade, hvorpaa han ordner sine Tanker, er mindre heldig. Men det ærlige og kjærlige Væsen, hvori en redelig og alvorlig Stræben lægger sig for Dagen, vil vinde ham Agtelse og Tillid. Han prædikede paa 1. Sønd. eft. Trin. over Dagens Evang. — Ret flink Ungdom. — Visitatsen holdtes i Viborg Kirke. Kirkesanger Staun²⁾ har en god Stemme, men er ikke sikker (evang. christl. Psb.).

1869. I Skelund Pastorat kunde jeg ikke visitere, uagtet jeg havde særlige Grunde til at ønske det, paa Grund af Sognepræst Pedersens Sygdom. En Forhandling med ham i Henhold til Minist.s Skrivelse af 2. Aug. f. A. er endnu ikke kommen tilende.

1873. 21.—24. *Juni*: Det har været mig en Glæde

¹⁾ Fr. Chr. Pedersen, f. 1814 (1864—90). Tidligere Præst i Hylke.

²⁾ Lærer Staun i Visborg, 46 Aar, dim. 1845 fra Snedsted.

efter 8 Aars Forløb igjen at komme hertil. Da jeg i 1869 var paa denne Egn, var Sognepræst Pedersen syg; derpaa fulgte de Forviklinger, som førte til, at en Capellan maatte ansættes. Nu er det gamle Forhold i Menighederne gjenoprettet, og det erkjendes, at, om end Pastor Pedersen kan have overilet sig, saa er det skeet af Nidkjærhed over det, han var sat til at vaage over. Den Tid, der har hvilet med et svært Tryk paa ham og hans Familie, er nu til Ende, og han befinder sig vel ved at have en Medarbeider, med hvem han lever i bedste Forstaaelse, og som fortjener at paaskjønnnes. — Capellan Ottosen¹⁾ prædikede paa 2. Sønd. eft. Trin. over Evangeliet, sundt, klart, varmt; det er klart, at han mener det alvorligt med sin Gjærning. — Fornøielig Ungdom. — God Kirkesang.

Astrup, Rostrup og St. Arden. 1865. 21.—24. Juni: Sognepræst Boberg²⁾, hvem jeg heller ikke har besøgt tidligere, er stille, navnlig ikke meget meddelende; man overraskes derfor ved i Kirken at høre ham tale med en kraftig Stemme, bestemt, alvorligt og hjerteligt (Text: Ps. 1). — Ret flink Ungdom.

1869. 29., 30. April—1. Mai: Sognepræst Boberg er temmelig stille og tilbageholdende, men udentvivel en retsindig Mand, som gjør sig Flid med sin Prædiken og den øvrige Deel af sin Embedsgjærning. — En Deel Unge vare mødte til Overhøring, men kun nogle Enkelte toge med Lyst Deel i Samtalen. — Kirkesangen ledes godt.

1873. 11.—14. Juni: Sognepræst Boberg prædikede over Matth. 28, 1—13, sundt og alvorligt. Han

¹⁾ P. Ottosen, f. 1838, pers. Kap. i Skibsted 1870, Sognepræst paa Drejø 1874.

²⁾ Leonh. Sev. Boberg, f. 1820 (1863—75).

er en Mand, som vinder ved nærmere Bekjendtskab, som hverken savner Dannelse eller Interesse. Hvad der tidligere har hvilet som et Tryk paa ham, hans økonomiske Forfatning, havde ikke bedret sig, men han havde vundet ikke lidet i Frimodighed til at bære sin Byrde. — Ungdommen var noget livligere end tidligere. — Kirkesangen ledes godt.

Rold og Vebbestrup. 1865. 24—26. Juni: Sognepræst Worm¹⁾, som jeg ved mine gjentagne Besøg har lært altid meer at agte, er vel skikket til at være Landsbypræst, ikke blot paa Grund af sin sunde, christelige Prædiken (denne Gang paa 2. Sønd. efter Trin. over Dagens Evang.), men tillige fordi han nøie kjender alle Landalmuens Interesser²⁾, er fortrolig med dens Tænkemaade, antager sig med Dygtighed og Retsindighed alle Menighedens Anliggender og derved sikkrer sig dens Tillid og Hengivenhed. Han havde siden mit sidste Besøg med megen Flid og Omhu udfyldt den historiske Deel i Kaldsbogen. — Ungdommen svarede fornøieligt. — At Kirkesangen gik godt, kan neppe tilskrives Kirkesangeren (Ev. christl. Psb. med Tillæg³⁾).

1869. 27.—28. April: Sognepræst Worm (senere befordret til Ribe Stift), hvem jeg ved mine gjentagne Besøg har lært altid meere at agte, er vel skikket til at være Landsbypræst, ikke blot paa Grund af sin sunde, christelige (forøvrigt ikke stærkt fremtrædende) Prædiken, men fordi han nøie kjender alle Landalmuens Interesser, er fortrolig med dens Tænke- maade, antager sig med Dygtighed alle Menighedens

¹⁾ Rasmus Tøxen Worm, f. 1839 (1849—69). Fortflyttet til Gudum.

²⁾ I Koncepten er overstreget: »er en dygtig Agerbruger«.

³⁾ Lærer Jensen, Rold, 65 Aar, dim. 1823 fra Lyngby.

Anliggender og derved sikkrer sig dens Agtelse og Tillid. — Fornøielig Ungdom. — Kirkesangen ledes godt¹⁾.

1873. 9.—11. Juni: Sognepræst Rosen²⁾ prædikede over Joh. 6, 27—36. Denne Prædiken indeholdt gode Tanker, men [de var] for lidt samlede til at gjøre det rette Indtryk; saaledes maa jeg foreløbig dømme om denne Præst, hos hvem jeg ikke før har været. — Veloplyst, forstandig Ungdom. — God Kirkesanger.

Øls, Hørby og Døstrup. 1865. 26.—28. Juni: Sognepræst Petersen³⁾ har ved sin varme og hjertelige Forkyndelse af Evangeliet (han prædikede over Luc. 14, 26—33) — thi herfor alene lever han — og ved den Hjertelighed i hans hele Væsen, som kommer frem ved det første Møde med ham — i kort Tid vundet sin Menigheds Kjærlighed, hvorpaa han allerede har havt talende Beviser. — Vel oplyst Ungdom. — Alt ved Embedet i Orden.

1869. 24.—26. April: Sognepræst Petersen prædiker og varetager sit hele Embede med megen Varme og Hjertelighed og har ved sin ærlige og kjærlige Færd — saavidt jeg kan mærke — i høi Grad vundet Menighedens Hengivenhed. — En talrig, livlig og eftertænksom Ungdom var mødt til Overhøring. — Kirkesangerembedet var vacant.

1873. 7.—9. Juni: Sognepræst Nielsen⁴⁾ prædikede paa Trinit. Søndag over Evangeliet. Han bevæger sig med Lethed i en Række af vel sammenføjede — maaskee ikke altid ligesaa grundig for-

¹⁾ Lærer M. C. S. Tandrup, Rold, 27 Aar, dim. 1863 fra Lyngby.

²⁾ Chr. Heilmann Rosen, f. 1832 (1869—81). Missionær og Seminarielærer i Grønland 1850.

³⁾ H. P. Ludv. Petersen, f. 1818 (1861—72).

⁴⁾ Carl Fr. Aug. Nielsen, f. 1836 (1872—80). Løjtnant i 1864; 1869—72 dansk Præst i London.

bundne Tanker — dog herom vil jeg hellere danne mig en Mening ved et senere Besøg, Han maa uden tvivl i ethvert Tilfælde kaldes en livlig, dannet, mildtdømmende Mand. — Ungdommen var ikke meget villig til at svare, men vidste dog ret god Besked.

SLET HERRED¹⁾.

Vilsted og Vindblæs Pastorat. 1863. 21.—22 Juli: Sognepræst Engelsted²⁾ aflagde i sin Prædiken over Marc. 8, 11—21 et sundt og klart Vidnesbyrd om den Tro, hvortil han stræber at føre Menigheden. Han taler christeligt og eenfoldigt, velordnet, i et godt, jevnt Sprog, men man savner endnu Noget af den Frihed og Myndighed, som denne beskedne Mand uden tvivl snart vil kunne tilegne sig. — Skolelærer Andersen er en meget brav Kirkesanger med en stærk og ret behagelig Stemme; Ministbogen fører han noget skjodesløst. — De Unge, som mødte i Kirken, svarede godt og med Lyst.

1868³⁾: 7.—9. Mai: Sognepræst Engelsted er en

¹⁾ Laub staver baade »Slet« og »Sleth«.

²⁾ Malte Jac. P. Neergaard Engelsted, f. 1824 (1861—70).

³⁾ I Fodnote til samtlige Visitatser i Slet Herred 1868 hedder det: »Forinden jeg udtaler mig om de enkelte Pastorater, maa jeg i Almindelighed meddele, at der i dette og de to sydligere Herreder bemærkes en Bevægelse i det religiøse Liv fremfor tidligere, uden tvivl bevirket ved, at en Udsending fra »den indre Mission« har reist omkring her og nu bosat sig i Aars Pastorat. Han bliver af de fleste Præster roest som en alvorlig og begavet ung Mand, og af nogle Samtaler med ham har ogsaa jeg faaet et godt Indtryk, skjøndt jeg tillige har havt Anledning til at lægge ham paa Hjertet, hvor vigtigt det er for hans Virksomhed, at han kommer i det rette Forhold til Præsterne. Hos Almuen i vid Udstrækning staar han i stor Anseelse, og der har, saa vidt jeg kan skjønne, ved hans Virksomhed og Indflydelse hidtil ikke været Noget, som kunde kaldes udskielende.« Den omtalte Kolportør, der sigtes til, er sikkert enten den senere grundtvigske Højskoleforstan-

særdeles tro og paalidelig Præst. Ved hans klare og hjertelige Forkyndelse af Evangeliet savnes kun Lidt af den Myndighed, som er saa velgjørende, medens han selv personlig er med her som i Alt, hvad han foretager sig. — Skolelærer Andersen er en brav Kirkesanger med en stærk og ret behagelig Stemme; paa hans Førelse af Ministbogen var denne Gang Intet at udsætte.

1872. 6.—8. Juni: Sognepræst Krarup¹⁾ (tidligere Capellan for Sognepræsten i Bjørnsholm) holdt over Ps. 121 en omhyggeligt gjennemtænkt og udført Prædiken; hvad der mangler i udvortes Begavelse (Stemme, Diction) erstattes ved den Inderlighed, hvormed der tales. — Messer godt. — Ungdommen svarede ret godt. — En god Kirkesanger.

Kornum og Løgsted (med Løgstør). 1863. 23.—26. Juli: Sognepræst Gravenhorst²⁾ prædikede i Løgsted Kirke over Dagens (8. Sønd. eft. Trin.) Evangelium. Han er ikke særdeles begavet, men den Alvor og Hjertelighed, hvormed han taler, gjør et godt Indtryk. Det forekommer mig, at han denne Gang talede noget mere tungt og uklart end tidligere, men dette hidrørte snarere fra for megen end for liden Forberedelse. — Den ikke talrige Ungdom svarede godt. — Denne Kirke har, siden jeg sidst var her, faaet en smuk Altertavle og et Orgel, som spilles ordentligt (af Lærer Wermuth i Løgstør³⁾), men overdøves af

der i Lundby Anders Laursen, der 1866—72 var i Indre Missions Tjeneste, eller Anders Iversen, som i de samme Aar virkede paa Løgstøregnen.

¹⁾ Nic. Thure Krarup, f. 1835 (1870—79), Kapellan i Bjørnsholm 1863.

²⁾ Jørgen Chr. Gravenhorst, f. 1811 (1856—64).

³⁾ Lærer Wermuth, Løgstør, 27 Aar, dim. 1858 fra Ranum.

Skolelærer Møllers¹⁾ altfor forcerede Sang. — Sognepræstens Ministbøger ere i fuldstændig og smuk Orden, men Møller fører sin Contraministb. meget uordentligt.

I Bedehuset i Løgstør²⁾ overhørte jeg denne Byes Ungdom, som var mødt i et anstændigt Antal og svarede godt. En talrig, meest kvindelig Forsamling af Byens Beboere overværede denne Handling.

1868. 9.—13. Mai: Sognepræst Fogh³⁾ har mange elskværdige Egenskaber (deriblandt en stor Kjærlighed til Naturen) og er efter Alt, hvad jeg har kunnet mærke, afholdt af Beboerne, ligeledes har jeg ingen Tvivl om, at han samvittighedsfuldt og tro varetager Alt, hvad der hører til Embedet. Hans Prædiken var udarbejdet med Flid, men mindede lidt vel meget om en forsvunden Tid. Han synes at have mere Øie for den stille, fredelige Udvikling i Skabningen end for Bevægelserne i Menneskelivet, og deraf kan det maaske forklares, at den nævnte Udsending ikke har villet sætte sig i Forbindelse med ham, maaskee endog (thi det omtale forskjellige) viist en upassende Opførsel imod ham. Til denne Udtalelse om Pastor Fogh bør jeg endnu føie, at jeg havde megen Glæde af min Samtale med Ungdommen i Kirken, der vidnede om en forsvarlig, christelig og livlig Confirmationsforberedelse. Jeg havde Ungdommen fra Løgstør særlig samlet i denne Bys Bedehus og var ligeledes meget vel tilfreds med den. Den egentlige Kirkevisitats blev holdt i Løgsted Kirke, og herom har jeg forøvrigt ikke videre at bemærke, end at Kirkesangeren ikke forstaar at rette sig efter Orgelet.

¹⁾ Lærer Møller i Løgsted, 59 Aar, ikke Seminarist.

²⁾ Løgstør Kirke indviedes først 1893.

³⁾ Nic. Christopher Kall Fogh, f. 1820 (1864—73).

Om dennes Førelse af Ministbogen var der denne Gang ikke Anledning til at bemærke Noget.

1872. 8.—10. Juni: Sognepræst Fogh prædikede over Dagens (2. Sønd. eft. Trin.) Evangelium. Om denne Præst kan jeg i det Væsentlige henholde mig til min Beretning fra 1868. Han mener det ærligt, derom overbevises jeg stadig mere, men han formaaer ikke Meget. At nogle Præster Nord for Liimfjorden¹⁾ i den seneste Tid have trukket en Deel af Menigheden til sig, gjør hans Stilling endnu vanskeligere. I en personlig Conflict, som har medført mange Ubehageligheder for ham, ere *alle* hans Embedsbrødre enige i, at han er uden Skyld. Jeg vilde meget ønske, at det maatte lykkes ham at opnaae Ansættelse i en anden Egn. — Ungdommen svarede fornøieligt. — Orgel og Kirkesanger i Løgsted Kirke fulgtes denne Gang nogenledes ad. — Ogsaa denne Gang overhørte jeg Ungdommen fra Løgstør særlig i denne Byes Bedehus og kan give den samme gode Vidnesbyrd som ovenfor.

Næsborg, Salling og Oudrup. 1863. 13.—15. Mai: Sognepræst Berg²⁾ prædikede over Dagens (Chsti Himmf. D.) Evangelium, smukt, ogsaa hjerteligt og med Følelse, dog hvad Indhold og Indtryk angaaer, noget vel let. — Ungdommen, som var mødt i stort Antal, svarede fornøieligt. — Sangen fyldig og stærk, ikke correct.

1868. 13.—15. Mai: Sognepræst Berg har Ordet godt i sin Magt, taler klart, livligt, med Følelse i et et reent, smukt Sprog, i det Hele taget tiltrækkende

¹⁾ Fogh kan muligvis have haft Sammenstød med den ivrige Grundtvigianer, Pastor Jens Lassen Knudsen i Aggersborg (1864—72).

²⁾ Joh. Christopher Rudolf Berg, f. 1814 (1854—75).

— mindre dybtgaaende. Han har overhovedet stor Lethed ved at sætte sig i Forbindelse med de forskjellige Mennesker og har saaledes ogsaa indbudt det flere Gange nævnede Sendebud fra »den indre Mission«, om hvem ogsaa han taler i det Hele fordeelig. Uagtet sit noget svækkede Syn varetager Pastor Berg, som har en mangeaarig præstelig Erfaring — saavidt det kan vides, Alt hvad der vedkommer Embedet, forsvarligt. — Ungdommen svarede godt. — Sangen (evang. christl. Psb. med det Mynsterske Tillæg) lededes godt.

1872. 12.—14. Juni: Sognepræst Berg prædikede over Ess. 5, 6—8. Om denne Præst har jeg intet at føie til, hvad jeg tidligere har meddelt. — Fornøielig Ungdom; god Kirkesanger; god Menighedssang, uagtet man endnu er bleven staaende ved den evang. christl. Psb.

Sebberkloster og Aistrup, 1863. 16.—17. Mai: Sognepræst Mørk¹⁾ talte over Dagens (6. S. eft. P.) Evangelium, klart og varmt, men med en vis smægtende Pathos, som ikke passer til hans iøvrigt raske og bestemte Væsen. — Den talrigt forsamlede Ungdom svarede fornøieligt. — Menighedssangen god, om end ikke correct eller godt ledet²⁾.

1868. 18.—20. Mai: Provst Mørk har naturlig Begavelse som Taler, uden dog med sin Tales Indhold at gjøre noget dybt eller blivende Indtryk. Han hører til de Præster, som ikke ynde den omtalte indre Missions Udsending. — Ungdommen svarede ret godt. — Sangen (evang. christl. Psb. med det Mynsterske Tillæg) lededes godt af en fremmed Lærer (Menighedens egen Kirkesanger formaaer det næppe). — Til-

¹⁾ Fr. Chr. Mørk, f. 1811 (1853—80).

²⁾ Lærer Klingbech i Sebber, 58 Aar, dim. 1828 fra Snedsted.

og Afgang for Sebber Sogn er ikke ført i Contra-ministbogen. — Provsten lovede mig at tilveiebringe en bedre Orden i Embedsarchivet og navnlig holde det, som vedkommer Provste- og Præsteembedet, tilbørlig adskilt.

Aistrup Kirke er bleven særdeles smukt restaureret og udstyret af den nye Eier, Grev Tramp¹⁾.

1872. 17.—19. Juni: Sognepræsten, Provst Mørks, Prædiken over Rom. 13, 11—14 blev holdt med Varme. — Vel oplyst Ungdom. — God Kirkesanger.

Farstrup og Lundby. 1868. 16.—18. Mai: Det var første Gang, jeg besøgte Sognepræst Olesen²⁾. Det forekommer mig, at denne Mand har en ærlig Villie til at udrette Noget; og han synes allerede at have udrettet Noget ved at slutte sig til den Bevægelse, som væsentligt er vakt andenstedsfra. Han Tale er hovedsagelig i Retning af Vækkelse; skjøndt den Prædiken, jeg hørte af ham, var ret vel anlagt, var dog Tankeudviklingen det Underordnede, og der var ladet Rum aabent for saadanne Udtalelser, som Øieblikket indskjød. Det var mig overraskende, at en Præst, som har levet sin meste Tid i Hovedstaden (han har været Catechet ved Holmens Menighed), i en kort Tid havde tilvænnnet sig den Taleform, de Psalmemelodier osv., som ligger Almuen nærmest. Heri kan ligge Begyndelsen til en høist agtværdig præstelig Virksomhed, men den videre Udvikling maa endnu oppebies, og jeg maa bede det, som her er yttret, betragtet som aldeles foreløbigt. — Ungdommen havde ikke let ved at gaa ind i en Samtale. — Skolelærer Attrup er en rar Kirkesanger³⁾.

¹⁾ Grev Tramp, Kyø.

²⁾ Fr. Chr. Ditlev Olesen, f. 1824 (1863—75). Tidligere Kateket ved Holmens Kirke.

³⁾ Lærer Attrup i Farstrup, 47 Aar, dim. 1847 fra Snedsted.

1872. 15.—17. Juni: Sognepræst Olesen prædikede paa 3. Sønd. eft. Trin. over Evangeliet. Ogsaa med Hensyn paa denne Præst maa jeg henvise til Indberetning for 1868 og skal, til hvad der er yttret, føie Følgende. Hans Opfattelse og Udførelse af Præstegjerningen er væsentlig som for 4 Aar siden. Med Hensyn til det Misforhold mellem ham og hans Hustru, som senere er kommet for en Dag, har jeg ved Samtaler med begge Ægtefolk faaet den Forestilling, at der er en Stræben efter noget Bedre, hvad jeg og paa anden Maade har faaet stadfæstet. Ligeledes maa jeg antage, at man gjerne samles om ham i Kirken, men dog har svært ved at glemme, hvad man har erfaret om tidligere Sammenstød. Jeg har ikke opgivet Haabet om, at han paa et Sted, hvor hans Fortid kunde træde i Skyggen, vilde være i Stand til at virke med mere Sikkerhed og Kraft. — Ungdommen gjorde godt og med Liv Rede for sin Christendoms-kundskab. — Farstrup Kirke, hvor Visitatsen holdtes, var siden mit sidste Besøg bleven ualmindelig smukt og splendid restaureret, bl. A. ude tyret med en Kakkelovn og et Physharmonium, som — for Tiden — blev godt benyttet.

Bjørnsholm og Malle. 1865. 21.—23. Juni: Sognepræst Driebein¹⁾ er en Mand med mere end almindelig Dannelse, kundskabsrig, et lyst og hurtigt Hoved, en utrættelig Arbejder. Hans andet Embede, som Seminarieforstander²⁾, har — navnlig i det første Aar — givet ham Meget at bestille, men derfor har han ikke overgivet Præsteembedet i fremmede Hænder. Omendskjøndt han har tilbragt hele sit foregaaende Liv i Hovedstaden, forstaar han at forkynde Ordet

¹⁾ Viggo Andr. Vilh. Driebein, f. 1820 (1864—68).

²⁾ For Ranum Seminarium.

for en Landsbymenighed saaledes, at man gjerne kommer paa de Dage, da han prædiker. Den Prædiken, som jeg hørte (paa 6. Sønd. eft. Trin.), var indholdsrig, vel gjennemtænkt og blev holdt med Liv og Varme. — Capellan Krarup, en særdeles agtværdig ung Mand, velforberedt til det geistlige Embede, catechiserede med de Unge, som ikke vare mødte i stort Antal, men gave meget forstandige og livlige Svar. — Kirkesangen er her, hvor Seminariets Elever møde, god, men Orgelspillet kunde være bedre. — De to Præster synes at arbeide sammen i bedste Forstaaelse.

1872. 4.—6. *Juni*: Sognepræst (Seminarieforstander) Krarup-Vilstrup¹⁾, hvem jeg tidligere ikke har hørt, prædikede over Aabenb. 3, 14 ff, (»see jeg staaer for Døren osv.«), en klar, populair (lidt vel ordrig), livlig Prædiken. — Smuk Messe. — En talrig, opmærksom Menighed. — En talrig, meget opmærksom og livlig Ungdom. — Catechet Krarup catechiserede grundigt, men ikke med Lethed. — Den gode Kirkesang skyldes vel for største Delen Seminariets Nærhed.

AARS HERRED.

Aars og Haubro. 1861. 3.—4. Juni: Sognepræst Lassen²⁾ prædikede klart, kraftigt og opbyggeligt over det 3die Bud, saaledes at det Christelige vel ikke traadte stærkt frem, men dog ingenlunde fornægtedes; hvilket endnu mindre var Tilfældet ved hans Catechisation (efter Balles Lærebog). Hans Stemme er noget haard, men meget tydelig, ligesaa i den forøvrigt gode Messe; han er udentvivel en i enhver Henseende nøiagtig og energisk Mand. — En talrig Menighed og en livlig, veloplyst og meget fornøielig Ung-

¹⁾ Andr. Fabricius Krarup-Vilstrup, f. 1824 (1869–78).

²⁾ Laur. P. Ludv. Lassen, f. 1804 (1846–52).

dom. — Sangen god, formodentlig meest ved Hjælp af tilstedeværende Fremmede.

1866. 14.—15. Juni: Sognepræst Klein¹⁾ prædikede over Phil. 1, 3—11: en fortrinlig Prædiken, klar, tankerig, i et jevnt, kjernefuldt Sprog, vækkende og dog med fuldstændig Ro og Besindighed, Magt over Tanker og Ord — messer smukt, hans Catechisation fortjener samme Roes som hans Prædiken. — — Kirkesanger Ørums²⁾ Sang (Conv. Psb.) er ikke reen og sikker, men Menigheden er godt med. — Ungdommen meget fornøielig, forstandig og livlig, fulgte den hele Samtale med stor Opmærksomhed. — Pastor Klein staaer i Forbindelse med Foreningen for den indre Mission og har benyttet den ovenfor omtalte Colporteur. Jeg troer, der er udrettet ikke Lidet i hans Embedstid, i det Mindste for Kirkeandagten.

1870. 24.—26. Juni: Provst Klein prædikede over Dagens (6. Sønd. eft. Trin.) Evangelium. Da han er i Begreb med at forlade Stiftet, skal jeg her kun ledsage ham med det Vidnesbyrd, at han i den korte Tid, han har været her, har med en ualmindelig Dygtighed og Nidkærhed arbejdet for Guds Rige. — Af de i Forhold til den store Forsamling ikke mange Unge, som vare mødte, var der Adskillige, som svarede meget fornøieligt. — God Menighedssang — næppe Kirkesangerens Fortjeneste.

1874. 20.—21. Sept.: Hos Sognepræst Ottesen³⁾ har jeg visiteret i 1868, da jeg var i Ulstrup (Sleth

¹⁾ Peter Klein, f. 1822 (1862—70).

²⁾ Lærer Ørum i Aars, 52 Aar, dim. 1837 fra Snedsted.

³⁾ Otto Joh. Carsten Ottesen, f. 1833 (1871—77). Tidligere Lærer ved Blindeinstituttet og Sœtatens Drengeskole; 1865 Præst i Ulstrup i Aars Herred — Ikke Slet, som Laub fejlagtigt skriver.

Herred); jeg tillader mig at henvise til min Beretning for dette Aar. — Han prædikede denne Gang paa 16. Sønd. e. Trin. over Dagens Evang. — klart, fatteligt, hjerteligt, central-christeligt. Det characteristiske ved hans Forkyndelse og ved ham selv kan vel forøvrigt kaldes det »Fornøielige«; han har en ualmindelig Gave til i alt at faae den gode Side frem, hvad bl. A. viser sig i hans Glæde over en lille døvstum Datter og hendes smaae Fremskridt, hvori de Udenforstaaende langt lettere see det daglige Huuskors og det Meget, som ikke kan naaes. Om en Tro, der synes næsten kampløs, kan slaae til i Alt og for Alle, derom kan der tvivles; men saa langt som den maa raade, kan den dog betragtes som en Velsignelse, der med Rette paaskjønnes af Menigheden. — Stor Forsamling. Talrig, vel oplært, forstandig, fornøielig Ungdom.

Skivum og Giver Pastorat. 1861. 5.—6. Juni: Paa Grund af Vacancen ingen Prædiken. — Ungdommen træg og uvidende. — Kanstrup en antagelig Kirkesanger.

1866. 16.—17. Juni: Sognepræst Wøldike¹⁾ prædikede over Dagens (3. Sønd. eft. Trin.) Text, en god, sund Prædiken, en fast, klar Tankegang i et klart, let Sprog, holdt livligt og hjerteligt. — Meget livlig, veloplyst Ungdom. — Ikke smuk, men kraftig Sang (Conv. Psb.).

1871. 23.—25. Mai: Sognepræst, Provst Wøldike, prædikede over Joh. 16, 47—51. Om denne Præst og hvad der foregaaer i hans Kirke, har jeg Intet at føie til min Beretning for 1866.

1874. 22.—23. April: Sognepræst, Provst Wøldike, prædikede over Luc. 7, 28—35. Om denne Mand har

¹⁾ Marcus Th. Wøldike, f. 1826 (1861—77).

jeg oftere havt Leilighed til at udtale mig. Det Eien-dommelige ved ham: Det Livlige, Driftige, i det Hele taget Sunde, maaskee undertiden lidt vel Selviske, Formløse, kjender Minist. ogsaa fra hans Virksomhed som Provst. At han er agtet og afholdt i begge sine Embedskredse, derom er der ingen Tvivl. — Ungdommen svarede fornøieligt med god Christendoms-kundskab. — Kirkesangeren er ikke meget heldig.

Brorstrup, Haverslev og Ravnkilde. 1861. 6.—8. Juni: At Provst Spleth¹⁾ er bleven ældre, mærkes vel paa det Brede og noget Svævende i hans Tale; Hjertelighed og Stemmens Kraft er usvækket. Han messer smnkt. — Livlig, forstandig Ungdom i talrig Mængde — Davidsen (Visitatsen holdtes i Haverslev Kirke) er en flink Kirkesanger (Rosk. Conv. Psb.).

1866. 8.—10. Juni: Provst Spleth prædikede over 1. Joh. 5, 4—5 som tidligere, christeligt og hjerteligt. — Alderen mærkes paa noget mere Mathed og Familien i Udtrykket, forøvrigt saaledes, at en Menighed, som er opvoxen i hans Tid, endnu kan opbygges derved. Udtalen er fuldstændig klar, og hans, som det synes, uforandrede Helbred, gjør ham det muligt uden Anstrengelse at besørge Embedet. Messer meget godt. Uagtet uheldigt Vejr vare ikke faa Unge mødte, som svarede godt og livligt. — En flink Kirkesanger (Conv. Psb.).

1870. 24.—26. Septb.: Sognepræst Blicher²⁾ prædikede over Joh. 6, 67—69. Han hører til de Nye i Stiftet, skjøndt ikke til de Unge. Det var første Gang,

¹⁾ Fr. Spleth, f. 1793 (1840—71).

²⁾ Didr. Fr. Blicher, f. 1812 (1871—1901). Tidligere Præst i Onsbjerg. Gundtvigs første Hustru. Lise, var hans Fæster. Død som Danmarks ældste Præst i Embede.

jeg har hørt ham i Kirken, skjøndt jeg har kjendt ham i mange Aar — fra en Tid, da Grundtvigianer eller Ikke-Grundtvigianer ikke var noget adskillende Kjendemærke. Dette Standpunkt har han fastholdt, skjøndt han allerede ved et Slægtskabsforhold hører til Grundtvigs Disciple. Han taler — uden nogen særlig Begavelse — af Hjertets Fylde. — Ungdommen svarede temmelig tilbageholdent, men de, som deeltage i Samtalen, med god Kundskab og Eftertanke.

Blære og Ejdrup. 1863. 18.—19. Mai: Sognepræst Funder¹⁾ er en meget eiendommelig begavet Prædikant, hvem det ligger paa Hjerte at udrette Noget ved sin Prædiken. Sin Text, Joh. 14, 1—7, udlagde han i en grundig, klar, meget tiltrækkende og indtagende Homilie, forud vel overveiet og dog holdt med al mulig Frihed; det Vækkende og det Opbyggende, det Nye og det Gamle (Matth. 13, 52), Liv og Ro fandtes her i en heldig Forening. Han synes ogsaa at tiltrække Menighederne i høi Grad. Hans Bogsamling vidner om, at han omhyggelig fortsætter sin egen Uddannelse, men lige saa omhyggelig er han for at holde sit Embedsarchiv i Orden. — Den talrige Ungdom svarede godt. — Sungen i Kirken var meget smuk og fuld uden Kirkesangerens Fortjeneste.

. *1868. 20.—22. Mai:* Sognepræst Weylandt²⁾ er en stille, fredelig Mand med en vindende Personlighed, som eenfoldigt og hjerteligt forkynder Evangelium. I Begavelse staaer han ikke lidet under sin Forgænger i dette Embede, men neppe hvad Hjertelighed og Troskab angaaer. Hans Forhold til den omtalte Indremissionair synes at være venligt, tillidsfuldt og uheldet. — Ungdommen havde ikke let ved at

¹⁾ P. Fr. Julius Funder, f. 1823 (1860—65).

²⁾ Chr. Mathiesen, Weylandt, f. 1820 (1865—74).

faae Svarene frem. — Kirkesangeren (Convents Psb.) er ikke meget øvet, men synes at gjøre sig Flid.

1872. 25.—27. *Septbr.*: Sognepræst Weylandt prædikede over 1. Thes. 5, 1—11, noget mat; forøvrigt kan jeg endnu fastholde de gode Tanker, jeg yttrede om denne Præst i Beretning for 1868. — Den talrige Ungdom svarede fornøieligt. — God Kirkesanger¹⁾.

1876. 8.—9. *Mai*: Den nye Sognepræst, Paludan²⁾, holdt over Marc. 4, 26—29 en god, hjertelig Prædiken (med lidt misvisende Eftertryk paa, at Sæden voxer *af sig selv* — intet Arbeide fra vor Side). Hans Personlighed gjør samme Indtryk som hans Prædiken. — Kirken fuld. Fornøielig Ungdom. — En god Kirkesanger, hvis stærke Stemme her passer bedre end i Skolen.

Ulstrup og Gundersted. 1863. 11.—13. Mai: Sognepræst Schönau³⁾ er en godmodig, velvillig Mand, derfor uidentivl vellidt af sine Menigheder, men med meget liden Drift og ringe Sands tor sit Embeds egentlige Betydning. Hans Prædiken (over Ps. 84, 2—11) var vel ordnet og udført, Foredraget (Oplæsningen) anstændig og tydelig. Efter en Bemærkning i Kirkebogen maa jeg antage, at den samme Prædiken har været brugt tidligere ved en Provstevisitats. — Ungdommen, som ikke var mødt i stort Antal, svarede villigt og ret forstandigt. — Skolelærer Korsbæk⁴⁾ synger ordentligt, men med en svag Stemme. — Ministbøgernes Conferering foretages ikke med tilbørlig Omhu; dog fandtes ingen Uoverensstemmelser af væsentlig Betydning.

¹⁾ Lærer Quistgaard i Blære, 34 Aar, dim. 1863 fra Jelling.

²⁾ Otto Fr. Paludan, f. 1836 (1874—81). Underskrev den lille Askovadresse.

³⁾ Chr. Peter Sev. Schönau, f. 1807 (1855—65).

⁴⁾ Lærer Korsbæk i Ulstrup, 42 Aar, dim. 1854 fra Ranum.

1868. 22.—24. *Mai*: Sognepræst Ottesen¹⁾ har tilbragt en lang Række af Candidataar ved kjøbenhavnske Skoler i en fortsat Forbindelse med Studenterverdenen, hvor og fornemmelig i hvis Sangforening han var meget yndet. Omendskjøndt han her neppe har havt Præstegjæringen umiddelbart for Øie, har maaskee netop dette Liv, denne stadige Øvelse i at leve med og indvirke paa Yngre, bedraget Sit, i Forbindelse med hans oprindelige Personlighed, Tilbøielighed og Begavelse, ikke i videnskabelig, men desto mere i rent menneskelig Henseende, hans Lethed ved at lade det, han bærer i sig, komme frem baade i Tale og Sang — til at han, som det synes, strax har følt sig hjemme i de nye Forhold. Hans Prædiken vidnede om, at han staaer i en levende og fornøielig Vexelvirkning med sin Menighed. — Fornøielig Ungdom, — god Kirkesang (Conv. Psbogen er nu indført); i begge Dele har Sognepræsten upaatvivlelig en væsentlig Andeel.

1872. 23.—25. *Septb.*: Sognepræst Stockholm²⁾ har i mange Aar været pers. Capellan i dette Stift, i Vorning og i Gunderup, og har derved vundet en Dygtighed som Præst, hvortil hans Universitetsuddannelse ikke gav Udsigt. Han prædikede over Joh. 16, 23, og det glædede mig at bemærke hans stedse tiltagende Hjertelighed og Frihed, medens dog endnu det Fremherskende i hans Tale er Klarhed og Besindighed. — Ungdommen svarede godt. — Kirkesangen lededes nogenlunde. (Visitatsen holdtes i Ulstrup Kirke.)

1876. 6.—7. *Mai*: Af Sognepræst Stockholm,

¹⁾ Otto Joh. Carsten Ottesen, f. 1833 (1865—71).

²⁾ Carl Chr. Jens Stockholm, f. 1828 (1871—82) Kapellan i Vorning 1857, i Gunderup 1866.

hvem jeg har fulgt fra hans første Begyndelse, har jeg bestandig mere Glæde. Han prædikede over Dagens (3. Sønd. e. Paaske) Evangelium, sundt, klart, i et jevnt, værdigt Sprog — med en god Stemme, som dog altid vil beholde noget Ubevægeligt. Han er i enhver Henseende en paalidelig Præst. — Fornøjelig Ungdom. — Kirkesangen (i Ulstrup Kirke) ledes paa den beskikkede Kirkesangers Vegne af en Gaardmand, som udfører Chorlæsningen anstændigt, Sangen ret ordentligt — med en god Stemme. Menigheden synger med.

Vesterhornum, Hyllebjerg og Fleisborg. 1863. 9.—11. Mai: Sognepræst Valeur¹⁾ prædikede over Dagens (5. S. e. P.) Evangelium, sundt, jevnt og hjerteligt, dog ikke meget indtrængende. — Ungdommen svarede livligt og forstandigt. — Kirkesangen lededes under Vacancen af en fremmed Lærer. — I Ministbøgerne fandtes en Deel, mindre betydende, Unøiagtigheder. — Vesterhornum Kirke har faaet en ny Altertavle (af Fru Ingemann), i Choret er Steengulv, Loftet er malet.

1868. 25.—27. Mai: Sognepræst Valeur er en ærlig, christelig Mand, taler alvorligt og hjerteligt, meest i Retning af Opvækkelse, men uden Forsøg paa at gjøre Indtryk over Evne. I disse Menigheder har allerede tidligere nogen Vækkelse været kjendelig og er det nu mere, udentvivel ved en Samvirken af Præsten og den ofte nævnte Missionair. — Livlig Ungdom. — God, godt ledet Kirkesang (Conv. Psb.).

1872. 21.—23. Septb.: Sognepræst Borch²⁾, hvem jeg allerede i længere Tid har kjendt som personel Capellan, først i Rødding i Salling, derefter i Øster-

¹⁾ Anton Martin Valeur, f. 1821 (1859—70).

²⁾ Chr. Frausing Borch, f. 1836 (1870—78).

velling og sat megen Priis paa for hans Begavelse og den Freidighed og besindige Nidkjærhed, hvormed han varetog Præstegjæringen, prædikede over Dagens (2. Sønd. eft. Trin.) Evangelium, baade vækkende og opbyggende. — Vel oplyst, forstandig Ungdom. — God Sang.

1876. 3., 4. og 5. Mai: Om Sognepræst Borch kan jeg i enhver Henseende henvise til Beretning for 1872. Hans engang meget betænkelige Helbred synes mere og mere at styrkes. Han prædikede over Math. 13, 44. Ungdommen svarede med Kundskab og Eftertanke. Det smukt holdte Archiv indeholder en begyndende Samling til Pastoratets Præstehistorie.

GISLUM HERRED.

Louns og Alstrup. 1861. 23.—24. Mai: Den senere afdøde Sognepræst, Lund¹⁾, var endnu saa rask, at han selv kunde besørge Bogføring, Skriveri osv. forsvarligt, men maatte overlade alle kirkelige Forretninger til sin Capellan, Salto²⁾, som ved sin retsindige, blide Character har gjort sig meget yndet. Den Prædiken, jeg hørte af ham, var christelig og hjertelig, vel udarbejdet. — Den confirmerede Ungdom var vel forberedt. — Kirkesangen (evang. christl. Psb.) lededes godt af Christiansen³⁾.

1866. 3.—4. Juni: Sognepræst Jacobsen⁴⁾ er en

¹⁾ Th. Wissing Lund, f. 1801 (1834—61).

²⁾ Viggo Alexander Salto, f. 1833 (1858—62). Blev siden sindsygt.

³⁾ Lærer Christiansen i Louns, 23 Aar, dim. 1858 fra Ranum.

⁴⁾ Chr. Jul. Sim. Jacobi Jacobsen, f. 1815 (1862—72). I Koncepten er overstreget: »Om denne Mands Prædiken kan jeg efter kun een Gang at have hørt ham ikke have en afgjort Mening. Varme og Evne til at bevæge sig i Forestillinger savnede jeg ikke, men for en Deel Sikkerhed, Klarhed, en

livlig, bevægelig Mand, saaledes ogsaa i sin Prædiken, hvor jeg ikke savnede Varme, men tildeels Sikkerhed og Roe; det Samme gjælder maaskee om hans øvrige Embedsførelse. — Ungdommen svarede fornøieligt, livligt og forstandigt. — God Kirkesang (Conv. Psb.) — en talrig Forsamling.

1871. 14.—15. Mai: Sognepræst Jacobsen prædikede paa 5. Sønd. e. Paaske over Dagens Evangelium. Ogsaa her tillader jeg mig at henvise til Aaret 1860, navnlig med Hensyn paa Jacobsens Trang til bedre Indtægter; jeg troer, at en heldig Befordring kunde bringe mere Ro og Ligevægt i hans Sind, og at derved de gode Egenskaber, som gjør ham yndet af hans nuværende Sogneboere, kunde komme til en friere Virksomhed.

1875. 11.—12. Juni: Sognepræst Petri¹⁾ holdt over Aab. 3, 8 en aldeles grundtvigiansk Prædiken, som naar [denne] Eensidighed udjevnedes ved Supplerings af den manglende Modsætning, hvad jeg og maaskee de Fleste formaaede, maatte kaldes meget opbyggelig. — I sin Catechisation optraadte han derimod, uden selv at være sig det bevidst (hvad ved en senere Samtale opklaredes), polemisk mod Luther og mig; ogsaa formelt betragtet var hans Catechisation en Deel ringere end hans Prædiken. — Messer smukt. — De Unge, som kun vare faa, vare vel oplærte og eftertænsomme. — En fortrinlig, god Kirkesanger; Mange af Menigheden sang med.

1875. 12.—13. Juni: Sognepræst Petri, som hører til de Nye i Stiftet, har — efter sin egen meget aabne Meddelelse til mig — udviklet sig gennem skarpe

fast og sammenhængende Livsanskuelse. Om hans Embedsførelse har jeg forøvrigt Grund til at troe alt Godt.α

¹⁾ C. F. Petri, f. 1829 (1872—80).

Modsætninger: fra Søren Kierkegaard, som i lang Tid hindrede ham i at tage Embedsexamen, kom han til Vilh. Beck, for hvem han endnu nærer stor Kjærlighed; paa sin nuværende Egn er han bleven Grundtvigianer — i Alliance med »Det forenede Venstre«, for hvilket Parti han virker i Forbindelse med nogle Skolelærere. Naar denne Mand engang kommer til Ro og samler harmonisk det Forskjellige, som han har lært, tør der ventes noget Fortrinligt af ham.

Ullits og Foulum Pastorat. 1861. 25.—26. Mai: Sognepræst Junge¹⁾, som kort i Forveien var beskikket til Sognepræst for Vammen, Lindum og Bigum Menigheder, fungerede endnu. Han har altid stræbt at staae i en levende Forbindelse med sin Menighed og har udentvivl virket godt som Sjælesørger. Hans Prædiken virker mindre ved Ordets Klarhed og Bestemthed end ved sin Hjertelighed. — Ungdommen svarede vel. — Volquarts²⁾ er en god Kirkesanger.

1866. 5.—6. Juni: Sognepræst Hofman³⁾ er rolig og besindig; hans Prædiken var en god og klar Udvikling af Texten, men ikke meget indtrængende. — Af Ungdommen vare ikke Mange mødte; disse svarede ret forstandigt. — Kirkesangeren havde paa Grund af en Svaghed i Halsen, som neppe kan forvindes, maattet overlade Ledelsen af Kirkesangen til Annexets Lærer, som udførte denne Forretning ordentligt, men uden megen Deeltagelse fra den ikke meget talrige Menigheds Side.

1871. 16.—17. Mui: Om Sognepræst Hofman — som prædikede over Joh. 5, 1—10 — maa jeg lige-

¹⁾ Carl Jul. Junge, f. 1812 (1852—61).

²⁾ Lærer Volquarts i Foulum, 57 Aar, dim. 1829 fra Lyngby.

³⁾ Mt. de Hofman, f. 1816 (1861—75). Forflyttet til Tvede.

ledes henviser til 1866. — Fornøielig Ungdom. — Kirkesangen ledes nu godt.

1875. 13.—14. Juni: Sognepræst Hofman, som senere er bleven befordret til et andet Stift, prædikede paa 3. Sønd. eft. Trin. over Dagens Evangelium. Om denne Præst kan jeg henviser til tidligere Udtalelser. — Ungdommen svarede forstandigt og livligt. — Opmærksom Menighed; Sangen ledes godt.

Strandby og Farsø Pastorat. 1861. 27.—29. Mai: Sognepræst Smith¹⁾ er en alvorlig, forstandig, besindig Mand; hans Prædiken var ægte christelig, omhyggelig ordnet, vel udarbejdet, hjertelig. — Ungdommen svarede ret godt. — Kirkesangen ledes ret godt af Klysner²⁾ (Visitatsen holdtes i Farsø Kirke). Ev. christl. Psb. bruges.

1866. 7.—9. Juni: Provst Smith arbejder i sin Menighed alvorligt paa at vække christl. Liv, hans Prædiken har mere og mere udviklet sig i denne Retning, og han anvender megen Flid paa denne Deel af sin Gjerning. — Kirkesangen (Conv. Psb.) meget god. — Kirken meget fuld; talrig Ungdom, svarede godt. — En Udsending (Colporteur) fra Foreningen for den indre Mission, som opholdt sig i denne Egn — tilsyneladende en beskeden ung Mand — blev meget anbefalet af Provst Smith, som havde følt sig understøttet ved hans Indvirkning paa Beboerne.

1871. 20.—22. Mai: Sognepræst Krogh³⁾ prædikede paa 6. Sønd. eft. Paaske over denne Dags Evangelium. Denne Præst var i 1866 i Gislum; hvad jeg denne Gang yttrede om ham, bedes efterseet. Der er

¹⁾ Casp. Nic. Smith, f. 1815 (1857 68).

²⁾ Lærer Klysner i Farsø, 42 Aar, dim. 1845 fra Snedsted.

³⁾ Jens Mich. Krogh, f. 1820 (1868—96). Missionær i Grønland. 1850, Sognepræst i Gislum 1859.

i dette Pastorat eiendommelige Vanskeligheder at overvinde; en ved »den indre Mission«s Virksomhed i denne Egn fremkaldt Opvækkelse frembyder baade gode Elementer og andre, som maa behandles med Besindighed og Bestemthed. Jeg haaber, det vil lykkes den brave Præst at indtage den rette Stilling. — En talrig Menighed var tilstede. — Af Ungdommen fik jeg tildeels meget fornøielige Svar. — Stærk Menighedssang, nogenlunde vel ledet.

1875. 15.—17. Juni: Sognepræst Krogh prædikede i Farsø Kirke over Luc. 15, 11—32 — sundt, praktisk, hjerteligt, friskt — paa enkelte Steder lidt for bredt. Af mine tidligere Udtalelser vil det vides, at jeg sætter Priis paa denne Præst, som undertiden er bleven misforstaaet og muligt kan frembyde nogle Kanter. — Den talrige Ungdom svarede godt, men lidt tilbageholdent. — God Menighedssang.

Gislum og Vognsild Pastorat. 1861. 29.—31. Mai: Sognepræst Krogh er en livlig, rask, bestemt Mand, hans Prædiken fri, uden uforholdne Ord, christelig med bestemt practisk Øiemed. Hans Embedstid i Grønland har udentvivl havt en heldig Virkning paa hans Uddannelse. — Ungdommen ikke meget livlig, men villig og eftertænsom. — Christensen¹⁾ tør haabes at kunne blive en jevn god Kirkesanger.

1866. 9.—11. Juni: Sognepræst Krogh taler frit og livligt, alvorligt og besindigt; hans hele Færd gjorde denne Gang, som tidligere, et godt Indtryk paa mig, skjøndt jeg nok troer, der ere Forhold, hvor han ikke bevæger sig med samme Sikkerhed og Besindighed. — Ungdommen var ikke meget livlig. — Om Kirkesanger Ussings²⁾ Evne til at lede Sangen kan jeg

¹⁾ Lærer Christensen i Gislum, 37 Aar, dim. 1853 fra Ranum.

²⁾ Lærer Ussing i Gislum, 56 Aar, dim. 1837 fra Lyngby.

ingen sikker Mening have, da Annexets Kirkesanger¹⁾ havde Overmagten.

1871. 18.—19. Mai: Sognepræst Christensen²⁾ prædikede paa Christi Himmelfartsdag over Dagens Evangelium. Da det var første Gang, jeg hørte denne Præst, troer jeg endnu ikke at kunne udtale nogen Mening om ham og skal kun bemærke, at han ikke synes at have de fornødne Gaver. — Den ikke talrige Ungdom svarede godt. — Sangen lededes anstændigt.

1876. 19.—20. Juni: Sognepræst Christensen prædikede paa 4. Sønd. eft. Trin. over Evangeliet. Saa-vel i denne Prædiken som derefter i Catechisationen savnede jeg den rolige Udvikling, som er i Stand til at frembringe et samlet Indtryk. Den lignede mere en Strøm, som stadig maa kjæmpe med Stene i Leiet; Modsætninger fremhævedes uden at løses. Det kan kaldes priseligt, naar Præster stræber ved Skrifter at virke til christelig Oplysning, men jeg maa dog nære nogen Frygt for, at Pastor Christensen ved denne Beskjæftigelse hindres i at samle sin bedste Kraft paa det, som i Embedet er Hovedsagen. — Talrig Ungdom, — svarede godt. — Sangen lededes anstændigt.

Rørbæk, Grynderup og Stenild Pastorat. 1861.
9.—10. Juni: Sognepræst Ib Ipsen³⁾ er en i enhver Henseende særdeles agtværdig, meget samvittighedsfuld Mand. Saaledes var og hans Prædiken vel forberedt og saavel Indhold som Foredrag omhyggelig beregnet paa Menighedens Tarv og Fatteevne. — En talrig, forstandig, vel undervist Ungdom, Menigheden for Resten ikke talrig. — Sangen i Kirken gik godt,

¹⁾ Lærer Christensen i Vogusild, 33 Aar, dim. 1855 fra Ranum.

²⁾ Martin Carl Vilh. Christensen, f. 1828 (1868—76).

³⁾ Hans Steenstrup Ipsen, f. 1808 (1850—62).

om ved Menighedens eller Kirkesangerens Fortjeneste, kunde jeg ikke bemærke.

1866. 21.—22. Juni: Sognepræst Krog¹⁾ prædikede over Luc. 11, 27—28, en solid, klar, alvorlig, hjertelig Prædiken, saavel Anordning som Sprog meget klart, frit, livligt; — messer og catechiserer godt. — Ungdommen meget fornøielig. — Kirkesangeren synger correct og smukt (ev. christl. Psb. med Tillæg), men synes ikke at kunne faae Menigheden med.

1870. 19.—21. Juli: Sognepræst Krog prædikede over Matth. 11, 28—30. Om denne brave Præst har jeg Intet at føie til mine Ytringer for 1866. — Fornøielig Ungdom. — Kirkesangen ledes godt.

1874. 15.—17. Septb.: Sognepræst Krog prædikede over Matth. 4, 23—25, sundt og hjerteligt som altid, naar jeg har været hos ham. Jeg har Intet at føie til, hvad jeg tidligere (f. Ex. i min Beretning for 1866) har yttret om denne Præst, som formodentlig snart vil opnaae Befordring til et bedre lønnet Embede og da sandsynligvis forlade dette Stift. — Opvakt, fornøielig Ungdom. — God Kirkesanger.

Thisted, Binderup og Durup Pastorat. 1861. 31. Mai—2. Juni: Sognepræst Hansens²⁾ Prædiken, som holdtes uden nøiagtig Forberedelse, var desuagtet, hvad Indholdet angaaer, opbyggelig og ret vel ordnet, men den noget forcerede Maade, hvorpaa den fremførtes, og som ikke svarede til Hansens stilfærdige daglige Tale, var for mig mindre tiltalende. — Ungdommen, der ligesom den øvrige Menighed kun var mødt i ringe Antal, svarede godt. — Thomsen (Visitationen holdtes i Durup Kirke) sang de forekommende Psalmer meget godt.

¹⁾ L. J. N. Krog, f. 1819 (1863—74).

²⁾ Jørgen M. Hansen, f. 1810 (1860—72).

1866 11.—13. Juni: Sognepræst Hansen mangler ikke Sands for eller Evne til sin Gjærning, han kan vel kaldes og er bleven kaldet en begavet Prædikant. Men han synes mig at lægge lidt vel megen Vægt paa det ydre Apparat og at tiltroe dette Magt til at frembringe den indre Virkning, eller vel endog at forvexle denne med hin. — Vel oplyst Ungdom. — Den smukke Kirke har nu faaet et Orgel, som ved Visitatsen benyttedes, skjøndt den Lærer, som er bestemt til denne Tjeneste, endnu ikke var skikket til at overtage den.

1870 21.—23. Juli: Om Sognepræst Hansen see Beretning for 1866. Hans Prædiken over 1. Tim. 4, 7—11 var alvorlig, klar og holdt med Kraft, men gjorde paa mig et noget lignende Indtryk som Orgelet, der spillede ret godt, men med for stærke Register. — Talrig, god Ungdom. — Om Kirkesangen kunde jeg ingen Forestilling danne mig, da den overdøvedes af Orgelet.

1874. 17.—19. April: Sognepræst Erlandsen¹⁾ hørte til de Nye, med hvem jeg denne Gang mødtes. I hans Prædiken over Matth. 11, 25—30 mere Betragtninger (i et ret smukt Sprog) end Erfaringer, — hvad der maaskee og er for tidligt at forlange i stort Omfang. Min Dom om denne Mand vil jeg helst gjemme til en anden Gang og kun endnu bemærke, at det Forsagte, Raadvilde, hvorom hans Færd ved hans Ankomst hertil syntes at maatte vidne, fandt jeg intet Spor af. — Ungdommen svarede ret godt. — Orgelet (i Durup Kirke, hvor Visitatsen for dette Pastorat altid holdtes) spilles ret godt.

¹⁾ Joh. Jul. Erlandsen, f. 1833 (1872—80).

Efter Visitatserne for 1874 har Laub anmærket: »Det har i Embedstid været overladt til Præsterne udenfor Søn- og Helligdagene selv at vælge deres Prædiketekster.

DE SIDSTE AMATØR-FISKERE I HORSENS-HAMMER

AF NIELS HALD

I HORSENS-HAMMER Sogne findes hverken større Aaløb eller Søer, og der er saaledes ingen Basis for Ferskvandsfiskeri; da Sognene derimod har en ca. 3 km lang Limfjordskyst, har Beboere fra begge Sogne gennem Tiderne søgt Fjorden for ved Fiskeri der at skaffe sig en Biindtægt eller lidt Afveksling i den ensformige Spiseseddel.

I Følge »Stadebogen« fra 1749 var der dengang mellem Gjøl og Vesterladen 17 Varpesteder (Vaadrætssteder), hvoraf der aarligt svaredes 52 Rdlr. 64 Sk. til Kronens Kasse. Om de tre østligste Varpesteder hedder det i Nr. 15: Fremdeles over Leerbæk for Niels Simonsens Eng i Lindholm et Varpested »Riwihjel« med dets østre Ende i Lille-Leerbæk, der gjør Skjel mellem Hvorup og Hammer Sogne. — Nr. 16: »Skacker-Bæk«, her udfør et Varpested, ikke god for Sten og afbrydne Pæle i Grunden¹⁾. — Nr. 17: Over Store Blødbæk over Ladens Ejendom, vesten Laden, endnu et Varpested.

Silderigdommen, der som bekendt har vekslet stærkt gennem Aarene, var paa anførte Tid ret betydelig, og Horsens-Hammer havde en Tid ialt 22

¹⁾ Ifølge andre Beskrivelser var det »Riwihjel«, som havde »Pæle i Grunden«, der sønderrev Garnene.

Kaage, hvis Mandskab drev Sildefangst. Af disse Kaage hørte 12 hjemme i Vodskov og Attrup, hver Kaag havde 2 Mand og 8 »Ned« — mindre Sildegarn — og i Horsens By var der 10 Kaage.

Dette »Sildeeventyr« varer imidlertid ikke saa længe, Fiskebestanden aftager snart kendeligt, og ved Midten af det 19. Aarhundrede var der i Horsens By kun eet Fiskerlav paa 7 Bymænd, som drev Vaad-fiskeri. De havde en Hytte ved Rærup og tjente i flere Aar saa godt, at de regnede Landbruget for et Bierhverv. Som paa Læsø var der ogsaa her flere Koner, som om Foraaret tog Del i Markarbejdet, for at Manden kunde passe Fiskeriet.

Omkring ved 1870 ophørte Bymændene med Fiskeriet; en »Mindelse« derom fandtes i mine tidligste Drengenaar i Form af en gammel fladbundet Kaag, som laa i den senere fyldte »Krodam«.

Derimod husker jeg, at nogle fattige Koner om Sommeren drev Glibning i Fjorden. I fantastiske, men just ikke skønne Dragter, drog de af By med Glib og »Krøj« paa Nakken.

Ved Fjorden iførte Konerne sig lange Mandsbukser, som de stoppede Skørtet ned i, og som holdtes oppe ved Hjælp af Halmbaand (Simer), derefter vadede de ud til Aalegræsset, saa de stod i Vand til Brystet. De, som holdt Glibene, stod længst ude, og Medhjælperne skulde med »Krøjen«, et riveliggende Apparat, jage Fiskene i Gliben. Lidt ud paa Eftermiddagen kom Ekspeditionen tilbage; Fangsten, Aal og Aalekvabber, blev delt, og Røg fra Skorstenspiberne forkyndte straks, at Udbyttet var paa Panden.

Denne Form for Fiskeri gav sjældent synderligt Udbytte, og det ophørte helt før Aarhundredskiftet. Gliben er nu nærmest en Museumsgenstand, og de

enkelte nær Fjorden boende, som senere har forsøgt det, har kun betragtet det som »Sport«.

Som anført var der 1749 kun to Vaaddrætssteder i Kommunen, »Skakkebæk« og »Laden«, senere blev Kysten delt i fire, som i Dialekten bar Navnene: »Rywichjel«, »Rærup«, »Spaarkassen« og »Laaen«. Medens Lodsejerne tidligere havde Ret til Anbringelse af faststaaende Redskaber (Ruser og Bundgarn) ud for deres Jorder¹⁾, havde Staten Retten til Drivvaad, som dengang blev meget brugt. Paa Herredskontoret i Nørresundby holdtes Auktion over Fiskeretten til de forskellige Vaaddrætsteder (»Leer« kaldte Fiskerne dem), og Afgiften kunde variere fra 50—400 Kr.

Medens Bymændene i Horsens som nævnt tidligt ophørte med Fiskeriet, var der helt til 1906 et Fiskerilav med Deltagere fra begge Sogne, som trak Vaad i Fjorden. Det sidste Lav havde følgende Medlemmer: Jens Anton Jensen, Niels Thomsen, Chr. Jensen (Rokkedrejer) og Jens Pedersen, Horsens Enge, P. M. Nielsen, Naalebak, Jens C. Jensen, Bragenholt, og Julius Poulsen, Fjordengene. Førstnævnte var Skipper og fik derfor Skipper-Navnet, der nu bæres af Familien, sidstnævnte, Lavets Benjamin, er Hovedkilden til denne lille Skildring.

Fiskerhytten laa nær Fjorden Øst for Rærup; foruden Bord og Bænke var der i Hytten 8 Køjer samt et Komfur og lidt Køkkentøj. Til Inventaret hørte ogsaa et Brændevinsanker til 40 Potter, som i hele Sæsonen holdtes i ydedygtig Stand; ikke blot blev de tørre »Klemmer« skyllet ned med en Dram, men ethvert Maaltid sluttede med en »Knægt«, og paa særlig kolde Dage vankede der en »Peberdram«, en stor Snaps med en Theskefuld stødt Peber. Der var dog

¹⁾ Fiskeriloven har senere ændret dette Forhold.

aldrig Tale om Drikkeri, og et enkelt Medlem af Lavet var Afholdsmand.

»Rederne«, Ejeren af Rærupgaard og to andre Mænd ejede Hytten, to Kaage (Vaadkaagen og Sildekaagen) og Vaaddet, som de skulde holde i forsvarlig Stand mod til Gengæld at faa Halvparten af Udbyttet, medens Lavets Medlemmer delte den anden Halvpart.

Omkring den 22. Februar, »Peders Stol«, »kom den varme Sten i Vandet, og Stenbideren gik fra Stenen«, man begyndte da saa smaat at træffe Forberedelser til Fiskeriet, og saa snart Vejret lidt ind i Marts tillod det, begyndte Sæsonen, der varede ca. 3 Maaneder. Det var især Sild, man fiskede; naar Strømmen gik mod Øst, fangedes Rognsild, men gik Strømmen modsat Vej, fik man Tomsild, »Barberknive«. Den sidste Maaned i Sæsonen fangedes ogsaa en Del Hornfisk.

Efter Almanakken beregnede man Ebben, og ved første Ebbetid mødtes Lavets Medlemmer ved Hytten. Naar Frokosten var sat til Livs, og man var iført Olietøj og Søstøvler, blev Vaaddet, som bestod af 24 »Garn« og en lang »Kalv«, der løb ud i en Spids, baaret ned i Baaden, og alle 7 Mand entrede denne. Vaaddet skulde drive med Strømmen; man roede derfor enten til Vest- eller Østgrænsen af Vaaddrætstedet, og her blev Mandskabet fordelt paa følgende Maade: Først blev »Hælkaali« sat ind paa Stranden, hvor han vadende i Vand til midt paa Laarene ved Hjælp af et langt Reb skulde holde igen paa Vaaddet, for at det ikke skulde drive for hurtigt, to Mand satte Vaaddet ud, og fire roede Kaagen. Vaaddet maatte kun sættes ud til Midten af Strømmen og blev altid sat vinkelret paa denne.

Ved et godt Dræt saas ofte Sild i Nettets Overkant, og den første, som saa en Sild, raabte: »Seld i Næ!« (Sild i Nettet). I et saadant Dræt kunde man have ca. 30 Ol¹⁾, men det almindeligste var 10—15 Ol. Størsteparten solgtes til »Fjordkrejlere«, Fiskehandlere, som sejlede paa Fjorden og opkøbte Fisken af de forskellige Lav for bagefter at afsætte den i Aalborg. Var Fangsten god, og Prisen lav, spurgtes det snart paa Egnen, og en Mængde Købere mødte da ved Fiskerhytten for at sikre sig en større eller mindre Portion af de lækre Fjordsild. Prisen laa mest omkring 1 Kr. pr. Ol, men kunde gaa helt ned til 35 Øre.

Lidt op paa Formiddagen var man som Regel færdig med Fangsten, og Lavets Medlemmer, der alle var Landbrugere, tog hjem for at tage et Nap ved Markarbejdet; men om Eftermiddagen ved Ebbetid var alle igen paa Pladsen. Det var saaledes et anstrengende Arbejde, og maalt med Nutidens Alen var Fortjenesten lille: 100—150 Kr. pr. Mand + Fisk til Husholdningen for 3 Maaneders Slid.

Silden aftog imidlertid omkring Aarhundredskiftet betydeligt i Mængde, 1905 tjentes kun 60 Kr. pr. Mand, og 1906 var sidste Aar, der fiskedes med Vaad ved Rærup. Landbruget stillede nu ogsaa saa store Krav til dets Udøvere, at Husmænd, hvad Flertallet af »Fiskerne« var, havde fuld Beskæftigelse ved Bedriften. Det var dog med et Suk, man opløste Lavet, idet Spændingen og det fortrinlige Kammeratskab kastede en Charme over Arbejdet, saa det virkede dragende, hertil kom, at man ikke dengang regnede med Timeløn og otte Timers Arbejdsdag.

Omkring Aarhundredskiftet og helt op til 1915

¹⁾ 1 Ol = 4 Snese.

var der særdeles godt Aalefiskeri ved Rærup som paa Fjorden i det hele taget, hvorfor ogsaa fremmede Fiskere — som »Fynboerne« paa Engholm Strand — søgte her op for at drive Erhvervsfiskeri. Nogle Lodsejere havde selv Ruser, og Udbyttet kunde i flere Aar ligge omkring 150—200 kg pr. Ruse, andre lejede Standretten ud, og Afgiften var for hver Ruse et Lispund¹⁾ Aal. Med Bændeltangens Forsvinden fra Fjorden fik Aalefangsten et saa slemt Knæk, at det ikke siden i omtalte Sogne er taget op af Amatører, og under sidste Krig var Fiskeri af private helt forbudt.

¹⁾ Lispund = 8 kg.

EN HOVERISTRID

AF FORSTANDER F. ELLE JENSEN

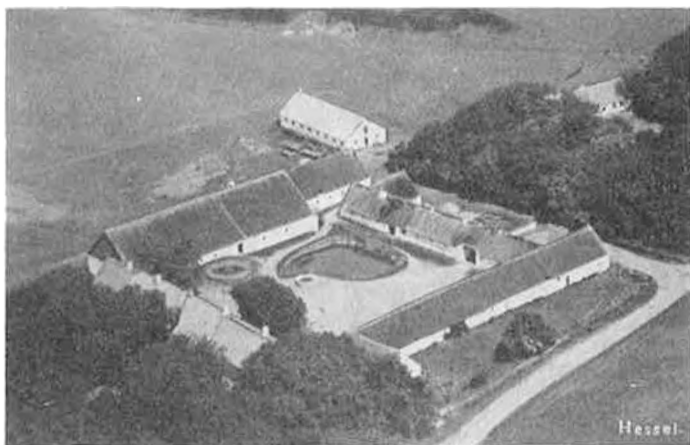
MENS Hoveriet tidligere havde været ubestemt og saaledes gav en Godsejer Lejlighed til, om han vilde, at misbruge sine Bønders Arbejdskraft, blev Forholdet et andet, da de store Landboreformer satte ind. Først gav en Forordning af ²⁵/₃ 1791 en Række nærmere Regler, som vel tog Hensyn til Hovedgaardenes Drift, men paa den anden Side sikrede Fæsternerne mod Vilkaarlighed, derefter opfordrede to Plakater fra samme Aar de interesserede Parter til at slutte frivillige Overenskomster, »Foreninger« — ellers vilde en kgl. Kommission tage Affære — og endelig fastslog en Forordning paa Grundlag heraf d. ⁶/₁₂ 1799, at Hoveriet nu fremtidigt skulde »være og forblive bestemt«.

Regeringens Initiativ i denne Sag førte ikke alene til, at Proprietærer og Bønder i Reglen selv enedes om at fastsætte Hoveriets Størrelse, men bevirkede ogsaa, at det mange Steder blev helt afløst. 1788 var der saaledes c. 200.000 Td. hoveripligtigt Hartkorn, 1807 kun c. 80.000¹⁾. En anden Følge var, at Indskrænkningen af Hoveriet nødvendiggjorde en Omlægning af Herregaardenes Drift, og dermed fulgte ofte et stærkt Frasalg af Bøndergods til de tidligere Fæstere,

¹⁾ A. Pedersen: Jorddrot og Bonde (1930) II, S. 107 ff.

et Forhold, der favoriseredes stærkt af Myndighederne, men som ganske vist samtidig fremelskede en ikke altid lige tiltalende Bestand af Herregaardsslagtere.

Det følger af sig selv, at de store Landboreformer øgede Bøndernes Selvfølelse. De saa, at ogsaa andre Samfundsklasser anerkendte deres Menneskeværd, og dette bevirkede, at de nu ikke mere var saa

Hovedgaarden Hessel.

række for at staa paa det, de ansaa for deres Ret, som forhen, saa man forstaar, at det her og der kunde komme til Sammenstød mellem dem og Proprietærene. Det er om et saadant, der nedenfor skal berettes.

1775 købte Løjtnant *Chr. Fr. Kaalund* Hovedgaarden *Hessel* i Louns Sogn (ved Hvalpsund) for 21.500 Rdlr. af sin Svigermoder, *Lucie Magdalene Ochsens Bo*¹⁾. Om hans Duelighed som Landmand forlyder der intet, men naar han allerede d. ⁸⁰/₄ 1792

¹⁾ Enke efter General Lüttichau, Lerkenfeld († 1765).

sluttede en »Forening« med alle sine Bønder om Hoveriets Ordning, kunde det tyde paa et godt Forhold mellem ham og dem. Anderledes blev det imidlertid, da *Niels Severin Wiirnfeld*, 1786 Ejer af Skovgaard ved Hobro, 1797 købte Hessel for 32.500 Rdlr., thi med ham holdt den haardhændede Godsejertype sit Indtog paa Gaarden. Han har sikkert været en energisk og foretagsom Mand, som ønskede det størst mulige Udbytte af sin Bedrift, men derfor vaagede han ogsaa med Strenghed over, at hans Fæstere baade ydede ham Respekt og Arbejde. Deraf Konflikten.

D. 5. September 1798 lod Wiirnfeld ved Bud 6 Bønder i Alstrup tilsige til næste Dage at køre til Hvornum ved Hobro efter noget Egetømmer fra Lindum Skov¹⁾). Afstanden var 4—5 Mil. De paagældende mente imidlertid ikke at være forpligtet hertil, hverken ifølge deres »Forening« eller den kgl. Forordning, og da det desuden, sagde de, var i Saatiden, og de ikke vilde behandles anderledes end de øvrige Fæstere, idet 3 af dem allerede havde kørt for Wiirnfeld, nægtede de at efterkomme Ordren. En af dem, Sognefoged Hans Christensen, tog samme Aften til Hessel for at meddele Herremanden deres Beslutning.

Wiirnfeld tog dette meget unaadigt op, og i Stedet for at prøve paa at forhandle sig til Rette med Bønderne gik han straks angrebsvis til Værks overfor dem. Allerede d. 8. havde han et Klageskrift til Stiftamtmand *Pentz* i Aalborg færdigt, hvori han besværede sig over de ulydige og i Henhold til Hoveriforordningen krævede dem idømt hver en Bøde paa 1 Rdl. for Forsømmelse. Stiftamtet svarede herpaa, at da Forordningen af ³⁰/₄ 1791 ikke nævnedes noget

¹⁾ Aktstykker og Rinds-Gislum Herreders Politiprotokol i Landsarkivet i Viborg.

om, at Bønderne paa de 4—5 lange Rejser, som paa dem, skulde hjemføre Materialer, men kun køre med Korn og Fedevarer, syntes de ikke at være forpligtet til at foretage den forlangte Tur, men dette maatte forøvrigt Retten afgøre.

Hvor meget det var Wiirnfeld magtpaaliggende at sætte sine Bønder paa Plads, ses af, at han umiddelbart efter at have modtaget Stiftamtets temmelig afvisende Svar gjorde sig rede til øjeblikkelig juridisk Aktion, thi allerede d. 13. havde han en Begæring om Sagsanlæg mod de genstridige færdig til Politiretten i Hobro, hvori han under Henvisning til Forordningen af 1791 krævede hver af dem idømt Bøde samt tilpligtet at udføre deres Tjeneste. Endvidere bad han, at Stævning til Bønderne maatte blive sendt med Posten til Lerkenfeld d. 16., hvor han da ved Ekspresbud vilde lade den hente, saa den kunde blive de paagældende forkyndt saa rettidigt, at det hele kunde afgøres i Hobro allerede d. 18.

Slet saa hæsblesende kunde det ganske vist ikke gaa, men Herredsfoged *Hjorth* gjorde dog, hvad han formaaede, for at være Herremanden til Vilje. Stævningen blev udfærdiget d. 15. og lød paa Tilsigelse til at møde i Retten d. 20.; d. 18. blev den forkyndt for Bønderne med den Besked, at de ingen Opsættelse kunde vente.

For Retten i Hobro mødte da den nævnte Dag paa de indkaldtes Vegne Anders Eriksen og Anders Christensen, den sidste som Repræsentant for sin gamle Moder, og indleverede en Promemoria, hvis Indhold var, at de i Anledning af de mellem Hr. Wiirnfeld til Hesseß og »os dertil hørende Trælbønder« opstaaede Tvistigheder frasagde sig den omstridte Kørsel, der ikke stemmede med Hoveriomgan-

gen. Hvad ret var, vilde de køre til og fra Gaarden og udføre de Arbejder, der var fastsat, men Kravet om denne Skovrejsning var et Overgreb. Yderligere hævdede de, at de lange Kørsler ikke stod i deres Akkord, men de fremlagde ikke noget Bevis herfor.

Birkedommer Niels Holm fra Ullits, som »havde den Ære at møde for Hr. Wiirnfeld«, tilbød paa hans Vegne en Nedsættelse i Bøderne, om Bønderne vilde falde til Føje, men da de i Stedet svarede med »nogle urimelige og tildels usandfærdige Indvendinger«, trak han Tilbudet tilbage og forlangte dem idømt hver en Mulkt paa $\frac{1}{2}$ Rdl. foruden Sagens Omkostninger. Dette Krav tog Herredsfogden til Følge ved Dommen, som faldt d. 24. September, idet Omkostningerne vurderedes til 2 Mk. 4 Sk. Bøden skulde være betalt inden 3 Solemærker efter lovlig Forkyndelse; ellers gik den til Udpantning.

Men Bønderne vilde ikke bøje sig, og trods hele tre Tilsigelser nægtede de at køre; ej heller betalte de deres Bøde. D. 15. Oktober befalede derfor Hjorth Udpantning ved Sognefogden Hans Christensen eller, om han som impliceret nægtede at udføre den, ved Birkedommeren. Forretningen fandt Sted 3 Dage senere; Hans Christensen selv maatte af med to nye Dynner, hvorefter han — nødtvungent — udpantede de andre.

Naturligvis vakte dette stærkt Røre paa Egnen. De domfældte, der vel næppe tilfulde havde forstaaet Kendelsens Rækkevidde og Betydning — de erklærede saaledes, at de ikke vidste, hvad de tre Solemærker vilde sige — indankede nu øjeblikkelig Sagen for Stiftamtet, skønt Appelfristens 14 Dage var overskredet, ligesom omtrent alle andre Fæstere paa

Godset stillede sig ved deres Side, for saa vidt som de klagede sammesteds hen over ubilligt krævet Hoveri.

Det sidste afviste Wiirnfeld ganske. Med Henblik særlig paa de appellerende erklærede han overfor Stiftamtmanden (Skrivelser af 27/10 og 30/10), at han desværre ikke havde haft den »Lykke« at faa Bondefolket til at se, at god Ordning og Enighed mellem det og ham var til begge Parters Vel og Fordel, da nogle »slet contente og opsætsige Bønder«s Misforstaaelse af de skete Anordninger (Landboreformerne) til Skade for Godset fik dem til at tro, at de kunde negligere Hoveriet. Dette skyldtes nu ogsaa, mente Wiirnfeld, at de var kommet under daarlig Paavirkning af en Fredsforstyrrer eller Vinkelskriver, som for sin egen Fordels Skyld med falske Ord og smigrende Løfter ophidsede urolige i Almuen og nu havde bragt dem til at nægte at gøre deres Pligt og til at klage. Selv har han taget Hensyn til sine Fæstere; i Fjor lod han sit Korn sejle til Aalborg, skønt han fordelagtigere kunde have ladet det køre til Hobro. Han haaber, at Stiftamtmanden vil forstaa, at der ikke er sket Bønderne nogen Uret; tværtimod har de vist Ulydighed og Foragt mod ham og Dommeren, hvorfor han anmoder om, at de under Trusel om Dagbøder paa 1 Rdl. efter Hoveriforordningen 1791 maa blive tilholdt at gøre deres Skyldighed. Sagen kunde ogsaa have været været forelagt Rentekammeret, men Wiirnfeld tror, at om Stiftamtmanden SELV vil anvende sin Myndighed og gode Virksomhed, vil det være nok til at standse denne Sammenrottelse. »Det vil vist være fornødent at bruge Alvorlighed, om Bønderne skal bringes til nogenlunde Rolighed og Opfyldelse af deres Pligter, hvis offentlige Tilside-sættelse kun bringer den høje Øvrighed, Retten og

mig saa mange Ubehageligheder og unyttige Skrivelser.«

Efter Modtagelsen af Bøndernes Appel og Wiirnfelds Skrivelser indkaldte Pentz Parterne til at møde paa Aalborg Slot d. 27. Oktober. Ogsaa Hjorth fik en Tilsigelse, men han undskyldte sig meget under Henvisning til sit Helbred og uundgaaelige Forretninger. Iøvrigt erklærede han, at hans Kendelse var saa retfærdig, at den ikke »KAN af NOGEN uden HANS MAJESTÆT KONGEN« forandres, efter at Appelfristen var overskredet.

Pentz mente imidlertid noget andet. Han erklærede, at Bøndernes Indsigelser hverken var prøvet eller vejet, og at de efter »Foreningen« 1792 ikke var pligtige at hente Tømmer saa langt borte, men kun fra Fjorden. Han omstødte derfor Politirettens Kendelse og idømte Wiirnfeld Dagbøder paa 2 Mk. til Alstrup Sogns fattige, til han havde tilbageleveret de 6 Bønder de udpantede Ejendele. Desuden skulde han betale Sagens Omkostninger og fik Paabud om fremtidig at føre nøjaglig Protokol over de hoveripligtiges Rejser til Efterretning for sig selv og dem i paakommende Tilfælde.

Dette uventede Udfald huede naturligvis ikke Wiirnfeld, og hans næste Skridt var derfor nu en Klage til Kongen med Anmodning om, at Sagen maatte forelægges Højesteret, saa den af Pentz afsagte Dom kunde omstødes, og han selv blive anset efter Loven og ikendt en Erstatning til Proprietæren. Dette bevilgedes (d. ³¹/₁₂ 1798).

Bønderne forstod, at Stiftamtmanden holdt med dem, og det var derfor naturligt, at de henvendte sig til ham med Bøn om at skaffe dem fri Proces i København. Dette gjorde han ogsaa ved en Skrivelse

til Kancelliet (d. $11\frac{1}{2}$ 1799) samtidig med, at han indsendte Sagens Akter dertil. Yderligere bemærkede han, at det er bekendt, at Bønder ikke forstaar en Dom, før den eksekveres, og desuden havde de 7 Mil til Aalborg, saa der hørte Tid til at rejse ind med en Appel. Om Hjorth mener han, at han har været meget ilfærdig med Udpantningen for at hindre en Indankning af Sagen, og han henstiller derfor, at fremtidige Hoveridomme skal nævne Appelfristen, og at en Genpart skal leveres ved Forkyndelsen, saa Bønderne kan blive mere opmærksomme paa deres lovlige Ret; ellers mister de Lejligheden til at imødegaa den mulige »Kollision« (Forbindelse) mellem Godsejer og Dommer mod dem, som i dette Tilfælde synes at have fundet Sted.

Det har muligvis været disse Rivninger med efterhaanden de fleste af sine Bønder, som var medvirkende til, at Wiirnfeld 1799 solgte Hessel (15 Td. Hartkorn) med Bøndergods (205 Td. Hartkorn) og de til Louns, Alstrup og Foulum hørende Kongetiender (53 Td. Hartkorn) og Patronatsret til Købmand *Niels Fr. Hillerup* i Aalborg. I Betingelserne var bl. a. indført, at den for Højesteret verserende Hoveristrid nu maatte overtages af den nye Ejer. Købesummen var 39.500 Rd., hvoraf 6000 skulde betales straks, Resten til næste Aars Snapsting. Ved dette viste det sig imidlertid, at der var en Del Mangler ved Gaarden, som Sælgeren ikke havde omtalt, saa han efter en Voldgiftsafgørelse maatte kvitte 1000 Rdl.

Wiirnfeld døde 1807 paa Aagaardsholm i Salling.

Med Hillerup kom Hessel i Hænderne paa en vældig Godsslagter og -Samler. Foruden Hessel ejede han, ene eller sammen med andre, til Vidersalg eller Udstykning *Havnø* i Visborg (1797—99), *Lengsholm*

i Lendum (1803—04), *Hørbylund* i Hørby (1804) samt *Vrejlevkloster* og *Børglumkloster*, begge fra 1809; han døde sidstnævnte Sted 1819. Afbyggergaarden derfra »Nielsminde« er opkaldt efter ham.

For Hillerup har Hoveritiden med Bønderne antagelig ingen som helst Interesse haft; for ham gjaldt det kun om at lave Penge gennem Udstykning af Godset. Hertil fik han ogsaa hurtigt Bevilling under Bevaring af Hovedgaardens Rettigheder, og i det følgende Aars Tid solgte han kraftigt væk af Gaardene til Fæsterne. At han ikke har handlet ud fra humane og idealistiske Grunde, men at det hele har været en Spekulation, ses af en Ansøgning 1801 fra 23 Bønder til den almindelige Enkekasses Direktion om Laan til Hjælp ved Købet af deres Ejendomme, da de ellers frygtede, at de maatte tilbage til Hoveriet, eller at Hillerup stillede deres Gaarde til Auktion. Andragendet frugtede, der bevilgedes dem 100 Rd. pr. Td. Hartkorn.

Men i Mellemtiden havde Hillerup allerede 1800 afhændet Hessel for 40.100 Rd. til et Konsortium, bestaaende af Prokurator Rommedahl, Forvalter Nislev og A. H. Rasmussen, Sejlstrup, af hvem han igen 1801 købte Gaarden, hvis Bøndergods nu var reduceret til 105 Td. Hartkorn, mens Kirketienden angaves til 33 Td. — dog kun for Aaret efter atter at sælge det til Bonden *N. J. Aagaard*, som tidligere havde været Ejer af Wiirnfelds Gaard, Aagaardsholm.

Mens alle disse Transaktioner stod paa, var der endelig langt om længe ved Højesteret faldet Dom i Hoveristriden. Af 11 Assessorer voterede kun een for Stadfæstelse af Politirettens Kendelse, dog saaledes, at Mulkten tilfaldt Alstrup Sogns fattige, mens alle de øvrige — blandt dem var den bekendte Chr. Col-

bjørnsen — gik imod, saa Resultatet blev, at Stiftamtmandens Afgørelse stadfæstedes (d. $14/3$ 1801), hvorhos Wiirnfeld — eller nu hans Efterfølger paa Hessel — skulde betale sin Modparts Sagfører, Højesteretsadvokat Wivel, 30 Rdlr. i Salær og desforuden som tabende Part 5 Rd. til Justitskassen; endvidere vilde han have at yde Pentz, der jo var indklaget af ham, 40 Rdlr. i Kost og Tæring for hans Rejse til Hovedstaden.

Dermed var Sagen endelig afgjort; Bønderne havde vundet en afgjort Sejr og Herremanden lidt et stort Nederlag. At Budskabet herom er blevet modtaget med stor Tilfredshed i Alstrup, behøver man ikke at tvivle om.

Om Hessels senere Skæbne i Herregaardsslagternes Tid kan oplyses, at Gaarden efter Aagaards Død 1807 næste Aar paa Auktion blev købt af Forvalter *Niels Rostrup* paa Krastrup for 9.170 Rdlr. Han fortsatte med Udstykningen, men maatte i de daarlige Tider 1819 pantsætte Ejendommen til Statsgældsdirektionen for 8.000 Rdlr. 1823 købte *Poul Olesen*, Krastrup, og *Anders Christiansen*, Gedsted, den ved 6. Auktion (!) for 3.235 Rbd. Sølv, men da var Gaardens Hartkorn svundet ind til 11 Td., og alle Fæstegaarde var frasolgt. De to Mænd afhændede nu i de følgende Aar Tienden af en stor Mængde tiendepligtigt Hartkorn til de paagældende Gaardmænd, hvorefter de 1829 for 5.600 Rbd. Sedler solgte Hessel til Forpagter *Jesper Lauritsen Elle*, Staarupgaard. Hans Slægt har siden ejet Gaarden.

SMAASTYKKER

HR. WADUM I SKØRPING OG HANS AARSREGNSKAB

Aar 1770, den 10. Februar, døde Sognepræst for Skørping og Fræer Menigheder Niels Christian Krog, efterladende en kun 28 Aar gammel Enke med tre smaa Børn og — som Følge af et tidligere Ægteskab, han havde haft — tillige nogle halvvoxne. Til at være hans Efterfølger i Embedet udnævntes en 24-aarig Mand ved Navn Peder Vanborg Wadum, ordineret den 16. Maj samme Aar. Han var en Præstesøn fra Tørring i Aarhus Amt, Student fra Aalborg Skole og Kandidat med tredje Karakter. Efter i noget over et Aars Tid at have boet i Skørping Præstegaard og stiftet Bekendtskab med Enken sammesteds giftede han sig med hende og var Præst her til sin Død 1799.

Endskønt Hr. Vanborg Wadums tredje Karakter jo ikke giver Formodning om, at han var i Besiddelse af megen boglig Viden eller stor Begavelse, blev han dog i sit Pastorat og dets Nabolag efterhaanden betragtet som en meget klog og dygtig Mand baade som Præst og Administrator paa Hjemmets Grund — blev en af de fordums Sognepræster, der efter deres Afgang mindedes og omtaltes i Menighederne fra Bedsteforældre til Børnebørn.

Mest var det maaske hans formentlige Dygtighed til at nedmane Gengangere, der virkede Varigheden af Erindringen om ham. Men hans Eftermæle vidste dog ogsaa at melde om, at han paa mindre mystiske Omraader var evnerig og virkelysten. Da han kom til Skørping, var alle Præstegaardens Bygninger meget forfaldne. Udhusene fik Hr. Wadum bødede paa Tag og Fag, saa godt det kunde lade sig gøre uden større Nedrivninger, men Stuehuset maatte han have helt fornyet. Efter Udskiftningen af Bymarkerne fik han sat

igennem, at Præstegaardens Jorder blev indhegnede med Diger og Grøfter. Ret Skel mellem mit og I andres!

I sin Embedsbog liber daticus oplyser Hr. Wadum, at Præstegaardens Hartkorn er $7\frac{1}{2}$ Tønde, at den aarlige Udsæd paa dens Jorder er 10—12 Tdr. Byg, 17—18 Tdr. Rug og 24—28 Tdr. Havre, og at der paa dens Enge kan avles op mod 30 Læs Hø.

I en anden af sine Protokoller har han Aarsregnskaber: Fortegnelse over sine Indkomster udover, hvad Gaardens Drift indbringer. Bogføringen er særdeles omhyggelig og viser en overordentlig smuk Haandskrift.

Allerede for sit første Aar i Skørping har Hr. Wadum Regnskab, begyndende med Anførelse af enkeltvis Indkomster ved »ministerielle Forretninger«: Daab, Bryllup, Introduktion (Koners første Kirkebesøg efter Barnefødsel), Begravelse m. v. Heraf enkelte Uddrag: En Ligprædiken over Christen Alting i Skørping er betalt med 1 Rdlr. 3 Mk. og er højeste Godtgørelse af denne Art. »Laurids Knudsens Bryllup fra Volsted« indbringer 4 Rdlr. 5 Mk. 11 Skilling, ogsaa betydeligt over det almindelige. Daabsofferet er i alle Tilfælde under 1 Rdlr. med Undtagelse af det, der ydedes, da Sogndegnen i Skørping, Gregers Pedersen Daa, der ligesom Præsten var studeret Mand og var i Svogerskab med velstaaende Folk paa Teglgården, havde Barn i Kirke. Denne »Forretning« berigede Præsten med 5 Rdlr. 5 Mk. 12 Sk. Ved Introduktion ofredes 3 eller 4 Mk. »Paategning af et Skudsmaal« gav 4 Sk. Den hele Aarsindkomst for kirkelige Handlinger og de forskellige Paategninger udgør 53 Rdlr. 3 Mk. 10 Sk.

Herefter anføres de øvrige Indtægtsposter for Embedet:

»Korntienden, som udi dette Aar var ganske bortlejet, indbragte 242 Rdlr. 4 Mk.

Den aarlige Rente fra Viborg 7 Rdlr. 4 Sk.¹⁾

Kvægtienden, baade Midsommers og Efteraar, saavel af Sognene i Almindelighed som af det Præstegaarden alene tilhørende, 12 Rdlr. 1 Mk. 14 Sk.

¹⁾ Vedrørende en Gaard i Smidie, hvorfra der tidligere blev ydet aarlig 10 Tdr. Byg til Skørping Præstekald, men som solgtes ved Auktion 1705, hvorefter Kaldet oppebar Renten af Salgssummen.

Landgilden og Huspenge af Anneksgaarden¹⁾ og de Præstegaarden tilhørende Huse beløber sig til 30 Rdlr. 2 Mk.

Arbejdspenge af de Husfolk, som ej brugtes i Høstens Tid, 4 Rdlr. 2 Mk. 8 Sk.

Offeret paa Højtiderne var saaledes: Paaskedag 18 Rdlr. 3 Mk. 7 Sk., Pinsedag 23 Rdlr. 1 Mk. 10 Sk., Mikkelsdag 18 Rdlr. 1 Mk., Juledag 21 Rdlr. 4 Mk. 6 Sk.

Smaa Renter af Sognene, forsaavidt samme blev betalt med Penge, indbragte i alt 20 Rdlr. 3 Mk. 8 Sk.

Og altsaa har Skørping og Fræer Sognes Præsteindkomster i dette Aar som mit første Embedsaar været i alt, naar baade visse og uvisse sammenregnes, 452 Rdlr. 4 Mk. 3 Sk.«

A. C. Ertbøll-Nielsen.

INDBLIK I BONDEGAARDEN OM VED 1860.

En af de saakaldte Vestergaarde i Nørre Kongeslev Sogn har fra gammel Tid Navnet Slotsgaard. Den er af Størrelse som Sognets andre, gamle og udelte Gaarde, ca. 5 Tønder Hartkorn, og har et Tilliggende af ca. 40 Tdr. Land god Markjord og et til Marken grænsende Kær af ikke ringe Størrelse og betydelig Dyrkningsværdi.

Slotsgaard ejedes om ved Midten af forrige Aarhundrede af en Mand ved Navn Niels Thomsen Rank. Han førte en Smule Regnskab over sin Bedrift. Denne saa vel som Regnskabet overtoges og fortsattes i 60erne af hans Søn Jens Peter Rank, som døde 1899. Til Regnskabsførelsen brugtes i Aarene om ved 1860 en til Formaalet alt for lille Bog, hvis hele Indhold desuden er temmelig uordnet, men som dog paa sine gulnede og graanede Blade med deres i Regelen stærkt sammenknebne Bogstaver og Tal fremviser en Del helt tydelige Optegnelser, af hvilke det følgende er Uddrag.

Det første Aarstal, der anføres i Regnskabsbogen, er 1855. I dette Aar er der for Kød og Hud af en Stud taget en Indtægt af 25 Rdlr. 5 Mark 10 Skilling og for en solgt Hest 37 Rdlr. 3 Mk.

¹⁾ En af Gaardene i Fræer. Hr. Wadum solgte den senere til Lindenberg, men forbeholdt sig Ret til Ildebrændsel fra Fræer Hede og Moser, nemlig 12 Læs Lyng, 100 Læs Hedetørv og 100 Læs Skudtørv aarlig.

Der er herefter udtaget nogle Blade af Bogen, saa det næste Aarstal, der kommer frem, er 1859, for hvilket Aar Niels Rank dog kun har den Bemærkning, at han har betalt 17 Tøndesække og 18 Seksskæppersække, hvilken større Anskaffelse nok kunde blive nødvendig som Følge af Datidens — og derunder Gaardens — betydelige Salg af Korn.

Om Kornsalget melder Bogen for øvrigt intet. Muligt er der vedrørende dette vigtige Moment i Gaardens Drift ført Regnskab i en anden lille Bog, som ikke mere haves, og hvori tillige Salg og Køb af Husdyr kunde tænkes anført.

Der gives derimod for flere Aars Vedkommende god Besked om Avlingen. For 1861 opgives den saaledes: Rug 21 Traver, Byg 79, Havre 100, »Blandings« (∩: Byg og Havre blandet) 22. To Aar senere avles foruden 28 Traver Rug paa Marken 11½ Tr. i Kæret, hvorfra endvidere foruden Markafgrøderne hjembjergeres 16 Tr. Byg og 30 Tr. Havre. Gaardens Høavl er for dette Aar 9 Læs Kløverhø og 31 Læs Enghø, Kartoffelavl 50 Tdr.

I et Par Aar dyrkes ogsaa Hvede, ligeledes Ærter, hvoraf et Aar 3 Læs giver 3 Tdr. 1 Skp.

Mange Gange i Løbet af Efteraar og Vinter bliver der »taget af Lo« efter en Tærskning med paafølgende Kastning og Rensning af Kornet og for hver Gang noteret, hvor meget der er »indloftet«.

Om Salg af Smør og Ost har Bogen omhyggelige Regnskaber, der dog ikke udviser Mængden af paagældende Vare, men kun det indkomne Pengebeløb for hvert enkelt Salg samt den aarlige Sum. 1862 er der ved talrige, større og mindre Udvejninger solgt Smør for i alt 123 Rdlr. 13 Sk. og Ost for 31 Rdlr. 2 Mk. 7 Sk. 1865 indbringer alene Smørret 217 Rdlr. 2 Mk. 7 Sk., et Aarsudbytte, der af Bogføreren faar Tilføjelsen »det er det bedste«.

For 1862 har Niels Rank ogsaa angivet sine Udgifter eller vel snarere en Del af dem. De er saa godt som alle kun smaa og ikke særlig karakteristiske for Tiden, de falder paa. En af de største Poster i Listen er »Brændevin 3 Rdlr. 2 Mk. 6 Sk.« Høkeren har i flere forskellige Smaabeløb faaet i alt om ved 5 Rdlr., hvorved er at bemærke, at Betalinger til ham naturligvis for en Del udlignedes med Levering af Produkter fra Gaarden, Smør og Ost og navnlig Æg.

Fra 1. Novbr. 1863 skal Karlen i Gaarden have i Løn for et Aar 45 Rdlr. Han faar efterhaanden af Husbonden forskellige Smaabeløb af Lønningen, bl. a. 3 Mk. til »Fattigpenge«, 3 Mk. til Soldaterne, 3 Rdlr. til Skrædderen, 1 Rdlr. til en Vest, 3 Rdlr. til Marked. Andenkarlen (Løn 25 Rdlr.) faar lignende Beløb til lignende Brug og bl. a. 1 Rdlr. til at faa et Stykke Vadmel farvet for samt 1 Rdlr. 8 Sk. til et Skødeskind (∴ Skindforklæde). Et andet Aar bruger Karlen 3 Rdlr. til en Islandstrøje, 3 Rdlr. til Fastelavnsgilde, 1 Rdlr. til Legestue og for øvrigt en Del Smaasummer til Tøj og Træsko. En Dreng, som i Aarsløn skal have 25 Rdlr., en Skjorte og et Pund »Tov« (∴ Uld), maa straks i Anledning af Soldaterbal have 4 Rdlr. til ny Bukser. En anden Dreng lønnes foruden med Penge med »et Kjørbed« (en Gang Kørsel?) for Forældrene.

Lønningen for Pigen er et Aar 30 Rdlr., en Kjole og et uldent Forklæde. Hun bruger 1 Rdlr. til Pinsegilde, 2 Mk. 13 Sk. til Offerpenge og til at faa sendt nogle Breve og ellers som de andre Piger, der har tjent i Gaarden, en Del Mønt til Beklædning og Tøfler. En anden. Pige faar Penge til en Salmehog, det samme gør en af Karlene, og Offerpenge skal enhver Karl og Pige have til Præst og Degn ved Højliderne.

»Til Skoleløn i Nørre Kongeslev« skal Slotsgaarden i Aarene nærmest før og efter 1860 levere: 1 Skæppe 11 Potter 2 Pægle Rug og 2 Skpr. 12 Pot. 3 Pgl. Byg, 4 Lispund 3 Pund Hø og 5 Lisp. 5 Td. Halm, 224 Tørv pr. Td. Hartkorn og i Penge 5 Rdlr. 1 Mk. 14 Sk.

A. C. Ertbøll-Nielsen.

OM DE GAMLE UDSKIFTNINGSKORT

VOR opfordring for 2 år siden om at få opgivet og optegnet, hvor der endnu findes kort over udskiftningen for ca. 150 år siden, har kun givet oplysning om ét by- eller ejerlavskort, nemlig over Nysum bys jorder, opmålt 1802. Det er gårdejer *Peder Bøgh*, Nysum, der opbevarer kortet, og som har sendt os oplysninger om det, hvorfor vi bringer ham vor bedste tak. Blanketten med oplysningerne er indsendt til »Dansk historisk Fællesforening«, som nu vil lade udskiftningskortet fotografere og registrere.

Men vi gentar, at ved udskiftningen, som påbegyndtes for ca. 150 år siden, fik hver by (hvert ejerlav) overdraget et udskiftningskort, der normalt skulde opbevares av største lodsejer. Av disse kort er en mængde blevet ødelagt ved dårlig opbevaring og ved ildebrande, og det betyder et stort tab, da udskiftningskortene er aktstykker av stor historisk værdi, fordi de gir et tydeligt billede av de oprindelige landsbyforhold, gengir de gamle mark- og stednavne og kan ha juridisk betydning ved avgørelse av skel- og vejspørgsmål. Det er derfor på tide, at fortsat tilintetgørelse avværges.

At få *alle* kortene avgivet til offentlige arkiver er ikke muligt, fordi de i mange tilfælde er knyttet lokale eller personlige interesser til besiddelsen av dem. Derimod er det muligt ved fotografering at bevare dem og gøre dem tilgjengelige for studium, og matrikulsarkivet i København er derfor begyndt på en omfattende fotografering av de i privat eje værende udskiftningskort.

»Dansk historisk Fællesforening« har i 1938 begyndt udarbejdelsen av en registratur over alle udskiftningskort i privat eje, og den vil man stille til rådighed for historisk studerende og for matrikulsarkivet, der på grundlag av registraturen vil kunne låne kortene til fotografering og derefter tilbagesende dem til ejerne.

Ejendomsbesiddere og landinspektører opfordres da til på særlige blanketter at gi oplysninger om såvel de kort, som de selv måtte besidde, som dem, de måtte ha kendskab til i deres område. Blanketterne fås hos lærer V. Qvist, Hobrovej 44, Ålborg, og hos lærer Henrik Møller, Håls, Fjelle-til hvem de i udfyldt stand bedes returneret. Vi takker på forhånd for velvillig bistand.

Henrik Møller.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM

I 1945—46

ARETS største Begivenhed var naturligvis Genaabningen efter Lukningen i de mange og lange Krigsaar. Den 20. Januar aabnede Museet sine Døre for Publikum, efter at have været lukket siden 9. April 1940, og det viste sig snart, at Museet ikke var glemt. Inden den 1. Oktober var det gaaet 18.000 besøgende gennem Tælleapparatet, hvilket er flere end noget tidligere Aar.

Men inden Museet kunde aabnes, var der gaaet store og langvarige Arbejder. Museumsbygningen var som saa ofte nævnt alt for lille før Lukningen, og nu var alle Nyerhvervelser fra Krigsaarene ophobet i Udstillingsrummene, da det gjaldt at undgaa Magasinering i Kælderen, hvor Fugt kan skade sarte Ting, og paa Loftet, hvor de store Temperatursvingninger er lige saa farlige. Noget egnet Lokale til Konservering havde Museet heller ikke.

Begge Mangler blev afhjulpet paa een Gang, da Aalborg By overlod Museet en Etage af Fabriksbygningen Østerbro 40. Her er store, lyse Lokaler, tørre og velegnede til Lagring og Konservering, og hertil blev flere Tusinde Genstande flyttet fra Udstillingsrummene, ligesom Laboratorium blev indrettet til Konservering af baade Nyerhvervelser og saadanne Ting,

der trænger til Eftersyn efter at have været opbevaret under saa uheldige Forhold, som Museumsbygningen byder.

En fast Museumsbetjent var det næste Ønske, Museet fik opfyldt. 20 Timer om Ugen har Museet aabent, og Resten af Tiden er mere end optaget af Rengøring og Konservering. Pladsen blev besat med Hr. Sylvest Grantzau, og Museets mangeaarige gode Medarbejder, Kommunalærer Svend B. Olesen, har herefter nærmest til Opgave at oplære den nye Mand i Konserveringens sorte Kunster.

Efter Omordningen har Museet udstillet omkring Halvdelen af sine Samlinger. Dette dog ikke saadan at forstaa, at alle Grupper er halveret — i saa Fald var Situationen ikke saa mørk, som den virkelig er. Oldsagssamlingen er omtrent udstillet i sin Helhed, dog med Undtagelse af Jernalderen, som er mere end fordoblet under Krigen og slet ikke kan være i sit Rum mere. Jordfundene fra Middelalder og Renæssance vokser stadig og sprænger helt Rammerne, her er mindre end Halvdelen udstillet. Derimod er hele den kirkelige Middelalder udstillet, selv om det er under saa uheldige Forhold, at Møntsamlingen helt spærrer for Overblikket.

I eet Rum er Samlingerne til Belysning af By-styre og Justervæsen, Retspleje og Lavsvæsen udstillet, hvilket naturligtvis forhindrer, at nogen af Samlingerne kommer til sin Ret. Men derefter følger det eneste borgerlige Interiør, der er udstillet — Aalborgstuen — og af dem ejer Museet dog en Serie, intet andet Provinsmuseum har bedre. Og værst er det, naar vi naar til Bondekulturen, af hvilken kun en lille Brøkdel er udstillet.

Det er altsaa ikke nok, at vi har faaet Museet

aabnet, og at Besøget er stort. Der maa arbejdes maaltbevidst hen mod en ny Museumsbygning, som er mindst 5 Gange den nuværende i Gulvareal. I Mellemtiden er der mere end Arbejde nok med at registrere og konservere Tilgangen og planlægge Arbejdet for Nyordningen, naar det nye Hus engang kommer.

Mellem Aarets Nyerhvervelser er et smukt Møblement fra Empiretid, bestaaende af Bord med otte Stole og Skabssofa, lys Mahogni med Indlægning af Citrontræ. Det har tilhørt Godsejer Thyge Thygesen til Dalsgaard og Randrup med flere Gaarde og var gaaet i Arv i hans Slægt, og den sidste Ejer, Sagfører Graae i Otterup paa Fyn, solgte Møblementet til Museet. Økonomisk blev dette meget store Køb muliggjort ved, at Provinsmuseernes Fællesbevilling refunderede Købesummen: 2000 Kr.

Fra Fru Mejeriejer Vilh. Nielsen, Skraagade i Nørresundby, har Museet modtaget flere Dele af en sort Brudedragt fra et Bryllup i Vrensted i 1854, Cape og Frakke viser, at Brudefolket hørte til de velstaaende Bønder, og Brylluppet blev da ogsaa holdt i en af Byens store Gaarde.

Det røde glasserede Lertøj fra Hellum Herred har altid Museets store Interesse, fordi det af al himmerlandsk Industri har haft Betydning længst. En Del skaarede Genstande er blevet restaureret, og dertil kommer tre Tallerkener med Navnene Karl Lind og Katrine Lind, skænket af Forlagsboghandler Niels Rosenkilde, København. Samlingen er nu ret stor, men Museet vil meget gerne i Forbindelse med Folk, der enten har »røde Potter« i en eller anden Form, eller har kendt nogen af de gamle Pottemagere.

Et fint lille Lerkar fra Begyndelsen af Yngre Stenalder, et saakaldt »Tragtbæger« har Museet modtaget

som Gave fra Chr. Poulsen Jungersen i Vester Hassing, som fandt det i Vester Hassing By ved Sandgravning i 1910 og har passet paa det siden. Det fylder et slemt Hul i Samlingen, idet Museet ikke tidligere har ejet noget Lerkar fra Dyssetid. Ellers er der kun et Par Fund fra Stenalder; en Stendyngegrav fra Dolktid paa Husmand Peder Jensen Niensens Mark i Øster Svenstrup, hvor et Par ret fine Flintdolke viste sig at have Rustsamlinger paa Bladene. Det kunde dog ikke med Sikkerhed ses at være forarbejdet Jern og maa snarest antages at være

Tragtbæger fra tidlig Dyssetid, fundet i Vester Hassing.
Skænket til Aalborg historiske Museum af Chr. Poulsen Jungersen.

Myremalm. Ved en Regulering af Terrænet indenfor Flygtningelejren ved Vestre Allé fandtes en Øksehammer af Grønsten fra Jættestuetid. Trods videre Søgen fandtes ikke mere, men Stedet er under Observation, da der tidligere er gjort Stenalderfund her.

Fra Bronzealder er der kun lidt at melde. En ødelagt Høj blev undersøgt paa Husmand Kjeld Niensens Mark paa Røde Hede i Jetsmark Sogn, mærkelig ved at være *fløjet* bort. Hvor Højen havde været, laa et primitivt Stenkammer nu lige under det Pløjelag af kultiveret Flyvesand, der overalt ligger øverst. Maaske har her ligget en hel Højgruppe, forsvundet under den store Sandflugt i 1500-Aarene. Et Par Høje

i Kammerdalen i Nørresundby Landsogn var ødelagt af Tyskerne, som havde været saa dybt nede, at al Søgen efter nogen Grav var forgæves.

Som sædvanlig er det Jernalderen, der har givet mest at bestille i Marken. En Brandgrav i Haven ved Vandrehjemmet »Cimbrergaarden« i Ræbild havde mistet Toppen af Urnen, men indeholdt til Gengæld en smukt bevaret halvmaaneformet Jernkniv og en Spydspids fra romersk Jernalders første Halvdel. Der er nu fundet Oldsager fra alle Jernalderens Perioder i Ræbild By, og vi arbejder ivrigt med Indsamlingen af Materiale fra netop de Byer, hvor Beboelsen synes at have været mest konstant. Endnu staar Nørre Tranders bedst med Fund lige fra Keltisk Jernalder til Middelalder.

En Brandgrav i Lokomotivfører Nejlunds Have paa Skalborg Bakke er fra sen romersk Jernalder, mens en Offerpote fra Kongstedlunds Kær stammer fra tidlig keltisk Jernalder, og er den eneste »Mosepote«, Tørvesæsonen har bragt i Aar.

Aarets betydeligste Fund blev gjort af Gaardejer Ernst Kjær, »Brohøjgaard« i Ræbild Skovhuse. I en Mose, som tidligere var afgravet, skar man Tørv for anden Gang og kom herved til en Bylt Tøj og en Træbul, som begge omhyggeligt blev taget op med Hænderne og lagt til Tørre i Skygge. Denne Omhu i Behandlingen reddede et af de mærkeligste Fund fra de senere Aar.

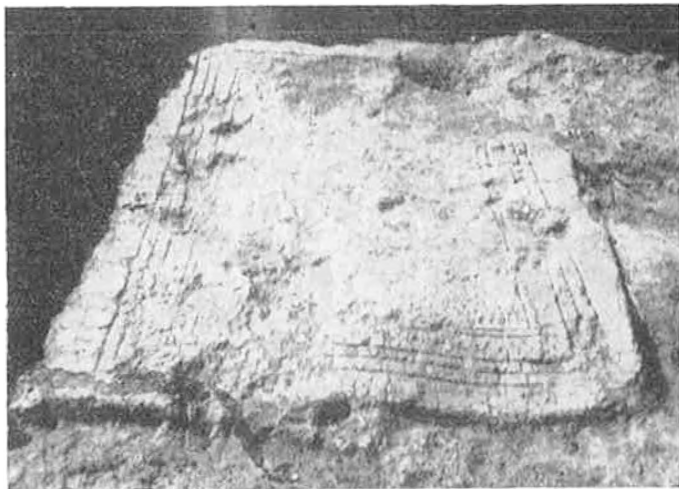
Træbullen er af Birk og en god Meter høj. Hoved og Ansigt, Buste og Underliv er antydet ved Tildannelse, ligesom det er angivet, at Figuren skal forestille en Kvinde. At det drejer sig om et Billede af en Guddom, er vel udenfor al Tvivl, men rigtignok et meget primitivt Billede — og dog ikke mere end

at Fru Kjær straks saa, hvad det var, hun fik i Hænde, da Figuren blev taget op af Mosen.

Tøjstykket ligner ganske et Stykke, der blev fundet i Borremoses Voldgravs underste Lag: et uldent, sildebensvævet Stof, der skulde datere Fundet til tidlig Jernalder. Dets Leje i Mosen tyder i samme Retning: at Fundet er fra Aarhundrederne før Christi Fødsel. Fra omtrent samme Tid eksisterer et Fund fra Broddenbjerg Mose ved Viborg, nu paa Nationalmuseet; men der er Figuren en Mand, hvis Avlekraft er meget tydelig fremhævet. Skulde saadanne Ofre af kønsbetegnede Figurer være Led i en Frugtbarhedskultus? Vi kender jo fra Mytologien Sagnene om Njord, Frey og Freyja, de milde Vaner, som fik Offer for Aar og Fred i Modsætning til de krigerske Aser. Maaske staar vi overfor et Fund af saadan Dyrkelse af Agerbrugsguder, og mange lignende kan være fundet, uden at nogen har lagt Mærke til en saadan simpel Træbul. At den elendige, møre Birkebul er bevaret, er en Bedrift fra Findernes Side.

Lille Vildmose og Egnen deromkring er meget rig paa Fund fra tidlig Jernalder, og faktisk hvert Aar kommer nye til. I dette Efteraar er lokaliseret en Boplads vest for Høstemark, lidt nord for Mosens nordlige Kant. Paa Sogneraadsformand Carl Jensens Mark har man i mange Aar fundet Lerkarskaar lige under Pløjelaget og en Prøvegravning viste, at der har ligget Huse. En Arne af brændt Ler, glat og med parallelle Linjer som Ornament langs Kanterne, blev afdækket, maalt og fotograferet, hvorefter den blev tildækket igen, for at en senere, mere indgaaende Undersøgelse af hele Pladsen ikke skal savne denne mærkelige og keramisk meget veludførte Arne i Billedet. En noget lignende, fra en Bopæl ved Mariesminde i

Thy, findes paa Nationalmuseet. Rester af og lignende dekorerede Ildsteder er iagttaget enkelte andre Steder i Hustomter fra romersk Jernalder. Det vilde utvivlsomt lønne sig at foretage en større Gravning paa Stedet, men det kan blive vanskeligt at skaffe Midlerne.

Ildsted af glattet, rødbrændt Ler med indridsede Stregornamenter, fra Tiden lige efter Christi Fødsel. Høstemark, Mou Sogn.

De mærkelige Brønde fra Middelalder, som tilsyneladende kun findes i Sydvestsyssel, er blevet forøget med et typisk Eksemplar i Pandrup, lige ved Krydset Landevejen-Jernbanen paa Smedemester Johansens Grund. Som sædvanlig er Brønden bygget til at gaa ned i, dog har dette Eksemplar ikke Trapetrin. Kendes denne Type Brønde fra andre Egne, vil det være af meget stor Interesse at faa Beskrivelse og Billede af en saadan.

Et kuriøst Fund gjorde Husmand Anders Lassen Andersen, Siem Mark, paa sin Moselod ved Hellum.

I temmelig stor Dybde fremkom en Filthat, formet omtrent som en Cylinderhat og med Svederem. Mosen har været afgravet tidligere, og det er vel i en saadan Grav, Hatten er endt, men hvornaar dette er sket, er foreløbig umuligt at sige. Fundet tjener til endnu engang at understrege, at i en Tørvemose kan alting ske og alt bør ses efter.

Et af Aarets mest opsigtsvækkende Fund kunde desværre ikke bevares for Aalborg. I en Eng i Guldbæk, Øster Hornum Sogn, fandt Dræningsmester K. Thomasberg Pedersen for et Par Aar siden en Brakteat af Guld, dog uden at vide, hvad det var for en Kostbarhed. Senere afleverede han Guldsmykket paa Aalborg Museum, der lod det gaa videre til Nationalmuseet, som Danefæloven byder. Finderen har faaet Værdien udbetalt plus en Ducør.

Guldbrakteaterne er Smykker eller Amuletter, præget af Guldblik som Efterligning af store, romerske Guldmønter i Tiden omkring 400—600 efter Christi Fødsel. De findes over hele Norden, omend ikke i stort Tal, og enhver ny Brakteat er sikker paa Opmærksomhed.

Ogsaa paa anden Maade har Museet haft Samarbejde med Nationalmuseet, saaledes ved Fredningen af »Tinghøj«, hvor Rostrup, Valsgaard og Vebbestrup Sogn mødes. Her var Hindsted Herreds Tingsted i Middelalder, og nu var hele Pladsen i Fare for at blive raseret, idet Tyskerne havde placeret en Lyttepost og Pejlestation mellem Højene og sløjfet en af dem helt. Paa Aalborg historiske Museums Foranledning rejstes Sagen, og nu er det gamle Tingsted i sin Helhed et fredet Mindesmærke.

Værre gik det i Kammerdal i Nørresundby Landsogn, hvor Tyskerne havde ødelagt to Høje; her var

intet at udrette, alt raseret. Men i de talrige Tilfælde, hvor Tyskerne kun har beskadiget Oldtidsminder, uden helt at sløjfe dem, vil de blive sat i Stand paa Statens Bekostning, og her arbejder Nationalmuseet Haand i Haand med Lokalmuseerne. Skulde noget Tilfælde være undsluppet begges Opmærksomhed, tager Aalborg historiske Museum gerne mod Indberetning.

Den Flok Fremmedførere, Aalborg Turistforening har uddannet til at tage sig af Byens Gæster, har haft Lejlighed til at gennemgaa Museet under Vejledning, ligesom Aalborg Lærerkreds har arrangeret Lektioner paa Museet for sine Medlemmer med det Resultat, at omkring 160 Lærere har faaet Museets systematiske Samlinger gennemgaaet og saaledes er sat i Stand til bedre at bruge Museet i Undervisningen.

Eleverne paa Teknisk Skoles Bygningsteknikum er i de sidste Aar gaaet i Samarbejde med Museet om Opmaaling af Byens gamle Huse af arkitektonisk Værdi. Overlærer, Arkitekt H. Moll er Leder af dette Samarbejde, og hidtil er Vesteraa 9, Hjørnet af Nørregade og Fjordgade samt Dele af Klokkestøbergade opmaalt og tegnet. Det er Meningen at fortsætte, saa Museet efterhaanden faar en hel Samling af Planer og Opmaalinger af de værdifuldeste af Byens gamle Huse.

Nationalmuseets Udgravning af Borgtomten Hede-
gaard ved Halkjær blev fortsat og afsluttet i Aar, som sædvanlig med Dr. phil. Aage Roussell som Leder og Inspektør Peter Riismøller som Medarbejder, idet Staben dog i Aar yderligere var forøget med Arkitekt H. Moll som Tegner og Studenterne H. Skov og Frits Andersen. I Aar blev undersøgt den østre Port og Vejvaserne til begge Sider samt et langt, nedbrændt

Hus, hvis Konstruktion var meget velbevaret. Arbejdet, som har staaet paa i 5 Somre, er nu afsluttet, og der vil i Løbet af ikke ret mange Aar komme en Publikation af Undersøgelsen, som har givet mange nye Oplysninger, særlig om Træbygningers Konstruktion.

Naar saa dertil føjes, at Inspektøren i Samarbejde med Nationalmuseet gennemgaar et Par himmerlandske Sogne om Aaret for at klassificere Oldtidsminderne efter Fredningsloven — i Aar Visborg og Vive Sogne — er vistnok de vigtigste af Aarets Arbejder nævnt. Men hvad der ikke kan specificeres er det daglige Arbejde paa Kontor og Laboratorium, som jo alligevel tager den meste Tid.

Peter Riismøller.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM I AARET 1945—46

INDTIL langt ud paa Efteraaret 1945 maatte Vesthimmerlands Museum som sin Del af Krigsaarenes Besværligheder afgive en Del af sine Lokaler til Brug for Aars Kommuneskole, der var bleven husvild som Følge af Flygtningeinvasionen. Det er en Selvfølge, at denne ufrivillige Indkvartering lagde store Hindringer i Vejen for Museets Virksomhed gennem hele Sommeren 1945, navnlig da med Hensyn til Fremmedbesøget. Det var derfor med en befriende Følelse af Lettelse, at Museet efter en grundig Rengøring og Reparation i Vinterens Løb, igen i Foraaet 1946 slog Døren paa vid Gab i Haab om en fornyet og forstærket Kontakt med det besøgende Publikum, uden hvilket et Museum mister en betydelig Del af sin Eksistensberettigelse. Haabet blev i høj Grad belønnet. Sommeren 1946 har været en Rekordsommer, hvad Fremmedbesøget angaar, baade i Henseende til Enkeltbesøg og samlede Besøg, blandt hvilke med særlig Glæde mindes Historisk Samfunds Besøg den 18. August. Ogsaa Turister fra Nabolandene har i stort Antal aflagt Besøg saavel i Museet som i Borremose.

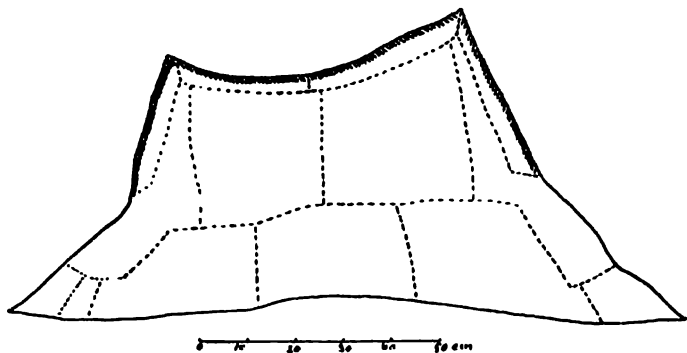
Bortset fra Fremmedbesøgets Opmuntring har Aaret 1945—46 hørt til de magre, hvad Tilvæksten an-

gaar, og det gælder saavel den arkæologiske Afdeling som Folkemindesamlingen. Enkelte Lyspunkter har der dog været, saaledes først og fremmest »Borre-mosemanden«, der, skønt han ikke er indgaaet i Museets Samlinger, dog bør nævnes i denne Redegørelse, da det var ved Museets Indgriben, Fundet blev reddet fra at dele samme sørgelige Skæbne som saa mange andre Mosefund i disse travle Aar med deres forcerede Produktionstempo.

Den 25. Maj fandtes under Tørvearbejdet i Borremose i 3 Meters Dybde det bedst bevarede Moselig, der hidtil er fremdraget her i Landet. Liget var saa velbevaret, at der endog har kunnet tages Prøver af Mavesækkens Indhold for at konstatere, hvad han har spist som sit sidste Maaltid. Den døde er en nogle og tyveaarig Mand af smuk og harmonisk, næsten forfinet Legemsbygning. Han er dræbt ved Hængning og havde endnu Rebet om Halsen. Som Døds gave var medgivet to velbevarede Skindkapper, hvoraf navnlig den ene er et Pragtstykke med om-bøjet Krave og Træknapper. Fundet, der straks blev overgivet til Nationalmuseet, vil blive offentliggjort i »Fra Nationalmuseets Arbejds-mark« for 1947. Inden en Pollenanalyse foreligger, kan Fundets Alder ikke med Sikkerhed angives, men alt taler for, at det mindst er 2000 Aar gammelt.

Som en Slags Erstatning for dette Fund, der selv-sagt vanskeligt eller rettere sagt umuligt kan opbe-vares paa et mindre Museum, modtog Museet i Som-merens Løb et andet interessant Mosefund. I en Mose hos Gaardejer Chr. Svanekjær i Aardestrup Sogn fandtes i en Dybde af c. 2 Meter et samlet Fund bestaa-ende af en Skindkappe, en Aare og et Lerkar. Ler-karret gik desværre i Stykker og opsamledes derfor

ikke, hvorved en sjælden Lejlighed til en nøjagtig Datering af de to andre i sig selv udaterlige Stykker gik tabt. Skindkappen er et meget velbevaret Stykke af fint krøllet Lammeskind. Paa Grund af Størrelsen maa det nærmest betegnes som en Barnekappe. Som hosstaaende Opmaaling af Bagsiden viser, er den sammensat af næsten symmetrisk afpassede Stykker, der er sammensyede med stor Akuratessse med tynde

Opmaaling af Kappe fra Aardestrup.
Punktering angiver S sammensyning, Skravering Ombøjning.

Skindtraade. Foroven er Randen ombøjet som en Slags Krave. Det interessante ved Kappen er, at den er næsten nøjagtig Mage til de to Kapper, der fandtes ved Borremoseliget, og saaledes viser, at der har været System i Oldtidens Skræderi. Hvad dens Alder angaar, kan det med stor Sandsynlighed siges, at den stammer fra Begyndelsen af Jernalderen og altsaa er godt 2000 Aar gammel.

Et andet interessant Mosefund er indgaaet fra Lundby ved Løgstør, nemlig er Lerkar fra romersk Jernalder (1-300 e. Kr.). I Lerkarret fandtes 7 velbevarede Eksemplarer af den velkendte, spiselige Svampeart Støvbald. Da Mosekarrene jo repræsen-

terer Ofre, i Reglen af spiselige Ting, maa Fundet formentlig godtgøre, at vore Jernalderforfædre ogsaa har haft Svampe paa Spisesedlen.

Blandt Aarets faatallige Mosefund kan endelig ogsaa nævnes et Par kæmpemæssige Uroksehorn fra Vognsild Sogn.

Af egentlige Udgravninger er kun foretaget en enkelt, en lav, udpløjet Høj i Gislum Sogn. Skønt der ingen Oldsager fandtes, kan det med nogenlunde Sikkerhed siges, at Graven hørte til de temmelig sjældne Dyssetids Jordgrave. Ved Højens Vestfod fandtes en Brandpletgrav fra keltisk Jernalder (400—1 f. Kr.) med et sjældent forekommende, ringformet Bronzespænde.

Folkemindesamlingens Tilvækst har været jævn og normal, men uden særlig epokegørende Erhvervelser, der kunde gøre Krav paa nærmere Omtale.

S. Vestergaard Nielsen.

SOMMERMØDET

UDFLUGTEN TIL ÅRS

I anledning av, at udgravningerne i Borremose er avsluttede, blev det vedtaget at lade Års være målet for sommerens udflugt. Og trods det, at mange av vore medlemmer i udgravningsårene har besøgt Års og Borremose, blev tilslutningen god og stævnet yderst vellykket. Udflugten foregik søndag den 18. august.

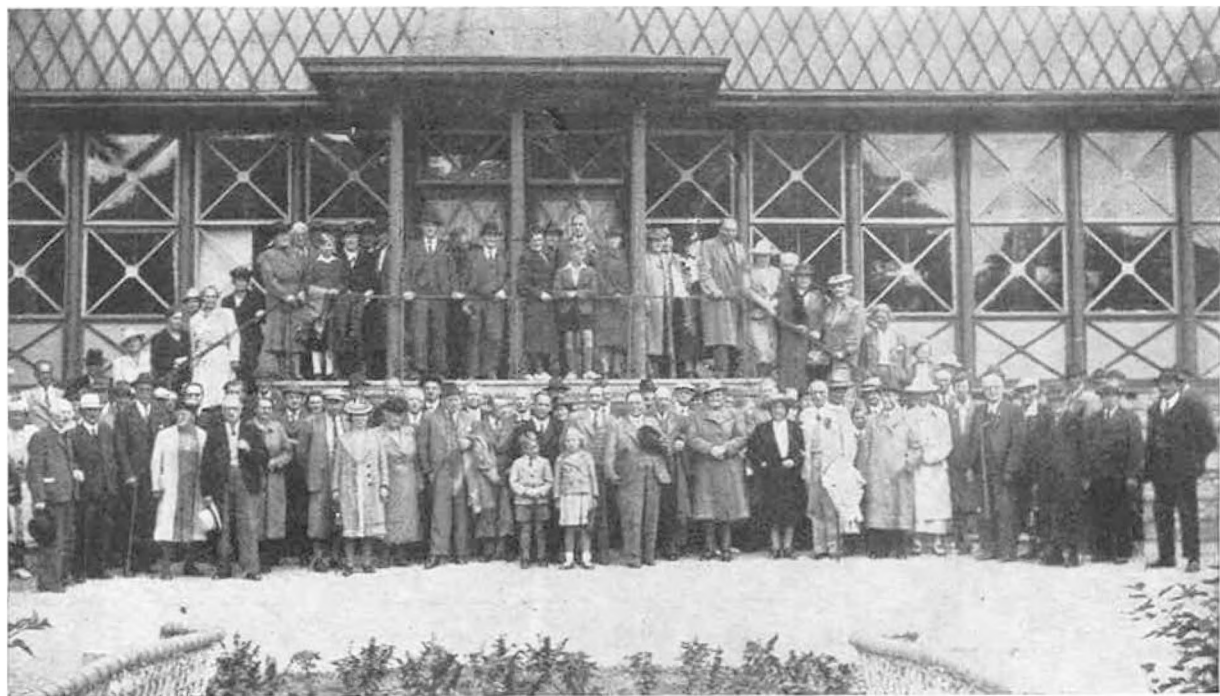
Hovedmængden av de ca. 200 deltagere, hvorav en enkelt var over 90 år, ankom med middagstoget fra Ålborg. Andre kom i bil og pr. cykel, og ved middagstid samledes alle deltagerne i pavillonen i Års smukke anlæg, hvor man spiste den medbragte frokost.

GENERALFORSAMLING.

Efter frokosten holdtes den årlige generalforsamling, som indledes med »I Danmark er jeg født —« og velkomstord av formanden overlærer *Kr. Værnfelt*, Ålborg.

I sin beretning redegjorde formanden for årets virksomhed. Endvidere om udvexlingen av årbøger med landets historiske samfund, også svenske, og at årbøgerne nu i indbunden stand vil være tilgængelige for vore medlemmer i Det nordjyske landsbibliotek, hvor de er deponerede. Foruden udgivelsen av årbøgerne »Fra Himmerland og Kjær herred« og arrangering av udflugter til historiske steder for medlemmerne vil samfundet også gerne røgte andre opgaver, f. ex. rejsning av mindsten på historiske steder. Man er således i gang med rejsning av en mindsten for tidligere statsminister Henrik Stampe i Hammergårds have ved Hammer bakker. Året betegner en mærkepæl i samfundets udvikling, idet vi i år er passeret medlemstallet 1000 med 93 nye medlemmer. Vi er dog ikke tilfredse endnu, særlig når vi sammenligner med det mindre Hjørring amt, der har over 1500 medlemmer. Vi appellerer derfor til vore medlemmer om at skaffe tilgang.

I den påfølgende forhandling om beretningen foreslog gdr. *Johs. Berthelsen*, Skibsted, at forhøje kontingentet til 5 kr. Over-

Deltagerne ved Års pavillon.

lærer *Værnsfelt* og lærer *Viggo Qvist*, Ålborg, frarådede forhøjelse, mens lærer *Henrik Møller*, Håls, støttede det ud fra den betragtning, at kontingentet er lavt, når medlemmerne får årbogen gratis. Samfundet burde også ha råd til at røgte et andet av sine formål, nemlig afholdelse av møder og foredrag rundt i amtet. Tømmer *Hansen*, Bælum, mente, det var bedre at få tegnet flere nye medlemmer end at sætte kontingentet op. Efter henstilling fra formanden trak *Berthelsen* sit forslag tilbage.

Kassereren lærer *Viggo Qvist* oplæste det reviderede regnskab (gengivet side 325), der igen i år viste et pænt overskud, takket være den kærkomne økonomiske støtte fra staten, amts-, by- og sogneråd og sparekasser. Nærmere oplysninger herom findes under »Meddelelser fra styrelse og redaktion«.

Til styrelsen genvalgtes lærer *Henrik Møller*, skorstensfejer *Ths. Møller*, Sulsted, og museumsleder lærer *Vestergård Nielsen*, Års. Ligeledes genvalgtes revisorerne hospitalsforstander *K. K. Nicolaisen*, Ålborg, og lærer *Johan Jensen*, Gug.

Under sidste punkt paa dagsordenen roste brændehandler *Bråe*, Ålborg, styrelsen for dens arbejde for samfundet, men beklagede, at man i årbogen og i annoncer anvendte formen styrelse i stedet for bestyrelse. Formen styrelse lyder så diktatorisk! Formanden svarede, at det var sket for at komme bort fra de tyske forstavelser *be*, *ge* osv. efter forslag av redaktøren lærer *Møller*. Lærer *Møller* forsvarede formen styrelse, der var mere dansk, og han fandt, at tiden var inde til at rense det fremmede, navnlig det tyske, ud av vort sprog. Lærer *Vestergård Nielsen* påstod til slut, at forstavelserne *be* og *ge* ikke var av tysk oprindelse. En henstilling av tømmer *Hansen*, Bælum, om at lade ældre udsolgte årbøger optrykke, blev støttet af lærer *Johs. Mark*, Vegger, men frarådet av lærer *Viggo Qvist*, der ikke troede, de blev særlig efterspurgt.

Derefter sluttede formanden generalforsamlingen.

Førerskabet blev nu overgivet til *Vestergård Nielsen*, der først førte deltagerne ind i det store og righoldige museum, som han har skabt for Vest-Himmerland. Der lød mange lovtaler til *Vestergård Nielsen* over det smukke og velindrettede museum, der blandt sine mange sjældne sager nu rummer en nøjagtig kopi av den store Gundestrup sølvkedel, der stammer fra den nærmeste tid før Kristus, og som 1891 blev fundet i Rævemosen ca. 3 km øst for Års.

I BORREMOSE.

I biler og på eykel drog deltagerne nu ud til Borremose, hvor man lejrede sig på den udgravede holm, og her fortalte *Vestergård Nielsen* stedets historie.

Sølvkedlen fra Gundestrup. Jernalder, ca. år 200 f. Kr.

Ved kultivering av mosen fandt man i 1928 de første levn av denne over 2000 år gamle tilflugtsborg, Danmarks ældste fæstning. En ophobning av store sten med lerkar-skår imellem viste klart, at der her har boet mennesker i overgangstiden mellem bronzealder og jernalder, tiden omkring Kristi fødsel. Nationalmuseets undersøgelser med påfølgende udgravning, der tilendebragtes 1945, har givet en sådan rigdom av oplysninger, at det er muligt i alle

Hustumter i Borremose fæstningen.

enkeltheder at give en fremstilling av, hvad der i fjerne tider er foregået på dette minderige sted.

Mod slutningen av bronzealderen (ca. 500 år før Kr.) var mosen tør og opdyrket, og de omkringliggende højder var skovklædte. Men netop i denne tid ændres vort lands klima fra at være varmt og tørt til at blive koldt og fugtigt. Et lavt terræn som stedet her blev vandfyldt, surt og udyrkeligt og forvandlede til sump og mose. Men netop her, hvor vi står, var der en naturlig højning som en lille ø, som vandet ikke kunde nå over. Klimaets

Års kirke efter ombygning 1921-22.

ændring blev her som i andre egne av vort land en katastrofe for den ret talrige befolkning, der nu kom til at lide av kulde og snlt. Og hertil kom fjende-trusler fra syd, *det keltiske erobrersfolk*, der hærgede Europa, og som nu avskar forbindelsen sydpå. Egnens befolkning har da fundet ud av, at holmen her egnede sig godt til et tilflugtssted, omgivet som det var av sump og skove. Som yderligere sikkerhed blev der rundt om holmen gravet en $1\frac{1}{2}$ m dyb, 5-6 m bred og 4-500 m lang grav, på hvis inderside den opgravede jord lagdes som en vold, der forstærkedes med et pæleværk og nedrammede spidse træpløkke. Et stenlagt vadeded førte over til øen og sikredes ved en overdækket forgrav med spidse pæle i bunden. Herude på selve øen gravedes et vandingsssted til kreaturerne, for øen var stor nok til at rumme både befolkningen

og dens kvæg (160×80 m²). Fundene på stedet kan ikke bevise, at fæstningen nogen sinde har været angrebet. Kun lerkar-skår og træsager er bevarede, men til gengæld i store mængder. Blandt træsagerne må særlig nævnes en smukt udført målestok, der viser, at vore jernalder-fædre brugte det græske mål som måleenhed.

Efter et par hundrede års forløb, nemlig omkring Kristi fødsel, kom der roligere tider. Romerne sejrede over Kelterne og bragte ro over Europa. Fæstningens rolle var udspillet; men på holmen grundlagdes af fredelige bønder en landsby med ca. 25 huse av sædvanlig jernalder-type, avlange øst-vestgående jordhuse med græstørvægge og indvendige, fritstående stolper til at bære lyng- og græstørvtaget, brolagt indgang på sydsiden og ildsted på det sand- eller lerbelagte gulv i husets vest-ende, hvor menneskene havde deres opholdsrum, mens øst-enden rummede kreaturerne. Der anlagdes en solid stendæmning ovenpå det gamle vadested.

I ca. 200 år varede bebyggelsen på holmen. Så blev den av en eller anden grund opgivet. Tiden jævnedes det hele med jorden, og stedet lå gemt og glemt i 17—1800 år. Efter den afsluttede udgravning og undersøgelse ligger det enestående anlæg avmærket og fredet som et av vort lands mærkeligste oldtidsminder.

Vestergård Nielsen omtalte til slut oldtidsmennesket, der blev fundet i sommer i meget velbevaret tilstand.

Varmt bifald hilste Vestergård Nielsen for den livlige redegørelse, og man sang historiens sang »Som dybest brønd gir altid klare vand«.

Efter en rundtur på holmen kørtes tilbage til Års, hvor man samledes i kirken.

ÅRS KIRKE OG RUNESTENEN.

Besøget i Års kirke indlededes med orgelpræludium ved fru *Fleng* og salmen »Dejlig er jorden«, hvorefter *Vestergård Nielsen* i korte træk fortalte kirkens historie. Denne var oprindelig av den almindelige jyske granit-type, men for 25 år siden ombyggedes den på den måde, at midterpartiet av skibet fjernedes, hvorpå et nyt skib og kor byggedes vinkelret på den gamle kirke, hvis kor og tårn er bevaret som korsarme.

Endvidere fortalte *Vestergård Nielsen* om den ejendommelige runesten, der er anbragt på en

Års-runestenen.

lille anlagt høj tæt ved kirkens indgang. Den velbevarede runesten, der har stået nordøst for kirken, har følgende indskrift: Forsiden: *Asser satte denne sten efter sin herre Valtoke*. Bagsiden: *Stenen forkynder, at den længe vil stå her; den skal nævne Valtokes varde*. Ifølge tidligere fortolkning skal Valtoke være en søn av Gorm den Gamle; men nyere forskere benægter dette.

— — —

Avslutningen på dagen foregik med spisning av medbragt mad i pavillonen.

Her tolkede formanden deltagernes tak til dagens mand *Vestergård Nielsen* og udbragte et leve for ham, og lærer *N. Hald*, Nørresundby, takkede formanden for hans store arbejde for Historisk samfund.

Sidst motiverede formanden et leve for Danmark efterfulgt av »Der er et yndigt land«, og så gjk det mod den hjemlige arne.

Henrik Møller.

MEDDELELSER

FRA

STYRELSE OG REDAKTION

NÆRVÆRENDE årbog er den 35. i rækken av »Fra Himmerland og Kjær herred«, og med den slutter vi 14. bind (1945—46), idet vi som sædvanlig lader 2 årbøger udgøre ét bind av hensyn til indbindingen. I årbogen findes derfor også titelblad, indholdsfortegnelse og et sag-, sted- og personnavne-register.

Vor sommerudflugt til Års i forbindelse med den årlige generalforsamling blev vellykket og indholdsrig, takket være museumsleder lærer *Vestergård Nielsens* udmærkede ledelse og grundige viden. En udførlig omtale findes side 322.

Med særlig glæde noterer vi den store tilgang av nye medlemmer i årets løb, i alt 123, så vi nu er passeret 1000. I øvrigt har de senere år vist stigende interesse for samfundet og dets arbejde. Kanske er det verdenskrigens sidste onde år med befrielsen sidste år, der har vækket vort folk til en mere bevidst følelse av kærlighed til folk og fædreland. Blot den så må bli varende.

Takket være Det nordjyske landsbiblioteks overbibliotekar *Esben Petersen* står de fleste av de historiske amtssamfunds årbøger nu i indbunden stand til rådighed for vore medlemmer. Der gøres alt for at udfylde de huller, der endnu findes i rækken av enkelte samfunds årbøger.

Året er ret fattigt på udkommen lokalhistorisk litteratur. Egentlig er der vist kun værket »Ålborg amt«, træk av Ålborg amts historie med efterfølgende biografier. Værket er udsendt av Dansk kulturhistorisk forlag i Århus under redaktion av Axel Holm. Heri findes artikler av kommunelærer S. Vestergård Nielsen, Års (Træk av Ålborg amts historie), højskolelærer Kr. Kolding, St. Restrup, lærer N. Hald, Nørresundby, og landbrugskonsulent N. P. Sørensen, St. Restrup. Endvidere nævner vi »Statistiske og økonomiske efterretninger om Ålborg«, udgivet av Ålborg kommunes statistiske kontor under redaktion av dette kontors leder fuldmægtig cand. polit. F. A. Fjellerup. I løbet av året er udsendt 4 hæfter

(8. årgang), der omfatter interessante statistiske tabeller og oplysninger om byens liv.

Forretningsudvalget har holdt møde den 9. marts, hvor det bl. a. bestemtes at holde en foredragsaften i Ålborg fælles med Kulturhistorisk forening.

Ved styrelsesmødet den 11. juni blev det vedtaget at forsøge holdt 2 årlige udflugter til historiske steder næste år. Den første foregår i maj til egnene ved Mariager fjord med midtpunkt i Oue.

Den 30. oktober holdtes et fællesmøde med Kulturhistorisk forening i Teknisk skoles sal, hvor arkitekt C. G. Schultz, Nationalmuseet, holdt foredrag med lysbilleder om udgravningerne ved Aggersborg, og hvor museumsinspektør Peter Riismøller fortalte om pottemagerindustri i Høllum herred.

Efter generalforsamlingen i Års konstituerede styrelsen sig. Alle valg var genvalg. Se Årbog 1945.

Foruden årbøgerne 1912—19 er nu også 1935, 1943-44-45 udsolgt, og vi har kun få eksemplarer av 1940-41-42. Vi henviser til meddelelser på omslaget.

Vi har med glæde og tak modtaget 825 kr. i tilskud fra følgende:

Staten	Kongeslev-Komdrup	kommune
Ålborg bys og omegns sparekasse	Horsens-Hammer	—
Buderup-Gravlev sparekasse	V. og Ø. Hassing	—
Hadsund og omegns sparekasse	Sulsted-Aistrup	—
Nibe sparekasse	Bælum-Solbjerg	—
Nørre Tranders kommune	Åby-Biersted	—
Nibe by	Ulsted	—
Egholm, Frue landsogn	Hals	—
Ålborg amt	Hasseris	—
Ålborg by	Mou	—
Års kommune	Sønderup-Suldrup	—

I forretningsanliggender bedes man henvende sig til formanden, overlærer Kr. Værnfelt, Hasserisgade 30, telefon 9148, til kassereren lærer V. B. Qvist, Hobrovej 44, eller telefon Års 112, eller til sekretæren museumsinspektør Peter Riismøller, Willemoesgade 1, telefon 4067.

Angående årbogen og stof til denne henvender man sig til redaktøren, lærer Henrik Møller, Håls, Fjellerad, telefon Fjellerad 60.

SAMMENDRAGET REGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1945 TIL 31. MARTS 1946.

INDTÆGTER	Kr.	Øre	UDGIFTER	Kr.	Øre
Tilskud: Staten	150	00	Administration	983	43
Amt og Kommuner	620	00	Forsikringer.....	33	00
Sparekasser	170	00	Aarbogen: Honorarer	239	00
Kontingent	3782	00	Trykning m. m.....	2995	55
Refunderet Porto	465	40	Andre Tryksager	13	50
Salg af Aarbøger m. m.....	382	45	Magasinleje	60	00
Renter.....	17	50	Kontorartikler	165	27
Overskud fra 1944—45.....	796	66	Møder m. m.....	133	64
			Kontingent til Hist. Fællesforening.....	67	72
			Overskud at overføre til 1946—47.....	1692	90
	6384	01		6384	01

V. B. *Quist*,
Kasserer.

Ovenstaaende Regnskab er revideret og fundet at være i Overensstemmelse med de hosfølgende Bilag. Kassebeholdningen — Kr. 1692,90 — er til Stede.

Gug, den 27. Juni 1946.

Joh. Jensen.

Aalborg, den 13. Juni 1946.

K. K. Nicolaisen.

NYE MEDLEMMER

FOR TIDEN 1. APRIL 1945 TIL 31. MARTS 1946.

1. Overlærer J. Agersø, Holstebro.
2. Gdr. Chr. Andersen, Gandrup.
3. Cykelhandler Knud Andersen, Sønderholm.
4. Gdr. Peter Andersen, Nr. Uttrup.
5. » P. Andersen, Gjeraa.
6. » Rasmus Andersen, Nr. Uttrup.
7. Lærer S. Andersen, Nørresundby.
8. Husm. Søren Antonsen, Hov.
9. Vogumand Th. Baltzer, Frejlev.
10. Jens Baumann, Skibsted.
11. Rentier N. Bendtzen, Aalborg.
12. Gdr. Carl Bertelsen, Gandrup.
13. Landinspektør Kr. Bjørnkjær, Aalborg.
14. Proprietær Blom, Romdrup.
15. Gdr. Wilh. Bogner, Gandrup.
16. » Thomas Busk, Aabybro.
17. » Alfr. Bøgh, Nysum.
18. Assistent C. B. Christensen, Ringkøbing.
19. Seminarieelev E. Christensen, Askildrup.
20. Repræsentant N. Christensen, Aalborg.
21. Skræddermester Porsmose Christensen, Aalborg.
22. Prokurist E. Christiansen, København.
23. Fisker Kr. Dahl, Hov.
24. Direktør Poul Egenfeldt, Aalborg.
25. Lærer Eriksen, Melholt.
26. Gdr. Jens Eriksen, Skovstrup.
27. Skræddermester J. C. Feltmose, Aalborg.
28. Arbejdsmand Johs. Hald, Kølby.
29. Overlæge Hammer, Aabenraa.
30. Fisker Frants Hansen, Hov.
31. Gdr. Poul Hansen, Gandrup.
32. » Emil Haslund, V. Hassing.
33. Blomsterhandler P. Hedegaard, Aalborg.
34. Ingeniør H. O. C. Holmquist, Mølholm.
35. Gdr. Alfr. Hougaard, Vilsted.
36. » Laurits Hovalt, Fjellerad.
37. Teglværksejer P. Jacobsen, Gandrup.
38. Husmand A. Jensen, Gandrup.
39. Boghandler A. Jensen, Godthaab.
40. Gdr. Ad. Jensen, Kølby.
41. Tarmreenser Frank Jensen, Vejgaard.
42. Husmand Chr. M. Jensen, Sehbbersund.

43. Gdr. Ingv. Jensen, Tylstrup.
44. » Jens Aarup Jensen, Ø. Falde.
45. Rentier Jens Chr. Jensen, Løgstør.
46. Overlærer J. E. Jensen, Vejgaard.
47. Postbud P. Jensen, Gandrup.
48. Gdr. Otto Jeppesen, Langholt.
49. Fru Telefonkassererske Johansen, Aalborg.
50. Arbejdsmand Th. Johansen, Staun.
51. Lærer H. M. Jørgensen, Fredensborg.
52. Frk. Mine Jørgensen, Hov.
53. Gdr. Knud Jørgensen, Ø. Vadskjær.
54. Konsulent Kr. Jørgensen, Hadsund.
55. Godsejer S. Just, Klarup.
56. Købmand Harald Kjær, Aalborg.
57. Gdr. Niels Knudsen, Vaar, Sebbersund.
58. Kongerslev-Komdrup Sogneraad.
59. Overlærer Krogh, Nørresundby.
60. Gdr. H. Krogh, Gandrup.
61. » Ib Krogh, Astrup.
62. Husmand E. Lange, Tylstrup.
63. Lærer Larsen, Horsens nordre Skole, Langholt.
64. Tilskærer C. E. Larsen, Aalborg.
65. Gdr. Peder Larsen, Egholm.
66. Ingeniør W. Morsing Larsen, Kærby.
67. Skræddermester O. Lass, Aalborg.
68. Postmester Leleur, Aars.
69. Fisker Martin Madsen, Hov.
70. Gdr. Søren Madsen, Vilsted.
71. Lærer Marcussen, Gaaser.
72. Købmand Matthiassen, Gandrup.
73. Seminarieforstander Morville, Ranum.
74. Postmester J. B. Nicolaisen, Aalborg.
75. Gdr. Arne Nielsen, Flejsborg.
76. Boelsmand Carl Nielsen, Nymark, Hov.
77. » Egede Nielsen, Sdr. Farup.
78. Direktør G. Duus Nielsen, Nørresundby.
79. Verner Skov Nielsen, Rostrup.
80. Malerm. Chr. Nygaard, V. Hornum.
81. Bagerm. S. Olesen, Hov.
82. Cykelhandler Sigv. Olesen, Gandrup.
83. Direktør N. Overgaard, Aalborg.
84. Vogummand Richardt Otte, Sønderholm.
85. Fru Gdr. Petersen, Gandrup.
86. Domorganist Axel Pedersen, Aalborg.
87. Maaleraflæser Børge Petersen, Aalborg.
88. Kontrollass. E. M. Petersen, Hvorup.
89. Grd. Gunnar Petersen, Biersted.
90. Uddeler H. Petersen, Nørresundby.
91. Assistent Korning Petersen, Aalborg.
92. Kroejer Tage Petersen, Tylstrup.
93. Fabrikant Vald. Petersen, Nr. Uttrup.

94. Skotøjshandler Villy Petersen, Aalborg.
 95. Lærer Poulsen, Staa.
 96. Gdr. Chr. Poulsen, Lille Sjørup.
 97. Højskoleforstander C. Poulsen, Aabybro.
 98. Ranum Øvelsesskole, Ranum.
 99. Tandlæge Agnar Rasmussen, Aalborg.
 100. Konsul P. E. Rützebeck, Hasseris.
 101. Uddeler Schou, Gandrup.
 102. Købmand A. Schæbel, Aalborg.
 103. Lærer S. C. Sigvardsen, Strandby.
 104. Mekaniker Jens Gr. Simonsen, Vilsted.
 105. Uddeler O. M. Simonsen, V. Hornum.
 106. Fisker Anders Skyth, Staun.
 107. Forfatter Chr. Sletten, København
 108. Lærer Kr. Stadsvold, Aalborg.
 109. Gdr. Axel Steen, Blære.
 110. Lærerinde Frk. P. Stegenborg, Aalborg.
 111. Storarden-Astrup Sogneraad.
 112. Gartner Storvang, Løgstør.
 113. Direktør Knud Strøyberg, Hasseris.
 114. Landbrugskandidat Gdr. Sv. Svendsen, Sulsted.
 115. Lærer J. P. Søgaard, V. Hornum.
 116. Pastor H. Sander Sørensen, Gandrup.
 117. Gdr. P. Chr. Theil, Lyngby.
 118. Sogneraadsformand Jens Theilgaard, Ranum.
 119. Uddeler Otto Thomsen, V. Hornum.
 120. Vilsted-Vindblæs Folkebibliotek.
 121. Købmand Visholm, Gandrup.
 122. » N. S. Østergaard, Aalborg.
-

REGISTER TIL XIV BIND

(45.—46. AARGANG)

- Aagaard, Præst i Aarestrup, 68.
Aagaard, N. J., Proprietær, 300.
Aars Museum, 156 f, 312 f.
Akjær, 2.
Albrechtsen, N. V., Præst i Elles-
høj, 113 f.
Alsing, Præst i Nibe, 68 f.
Amatør-Fiskere, 286—291.
Andersen, Lærer i Vilsted, 264.
Andersen, Anders, Abbed, 4, 10.
Andersen, Lars, Skoleholder, 242 f.
Assens, O. S., Præst i Nibe, 112.
Attrup, 287.
Attrup, Lærer i Farstrup, 268.
- Badsberg, Peter, Gaardmand, 2.
Bangsbohuset, 52, 218.
Bastbjerg, Nr., 33.
Bastbjerg, Niels, 182.
Bastbjerg, Sdr., 2, 33, 34.
Rech, N. J., Præst i Als, 258.
Berg, J. C. R., Præst i Næsborg,
266.
Bertelsen, J. C. C., Præst i Søn-
derholm, 115.
Bertelsen, P. J., Præst i Søn-
derup, 109.
Bilenberg, Eggert, Præst, 68.
Birkedommergaarden (se »Gaar-
den« i Hov).
Bjørn, Peder Nielsen, Gaardmand,
44.
Bjørnbak, Th., Højskoleforst., 105.
Blicher, D. F., Præst i Brorstrup
(Ravnkilde ?), 273.
- Blicher, Laur., Præst i Sønder-
holm, 114.
»blindes Hus, de«, 179.
Bloch, Præst i Elleshøj, 68.
Bloch Agre, 18.
Boberg, L. S., Præst i Astrup, 260.
Borch, C. F., Præst i Ulstrup, 277.
Bragenholt, 288.
Brandborg, Ajstrup Sogn, middel-
alderligt Anlæg i Eng, 149.
Breiings Agre, 18.
Broch, Jens Christensen, Skole-
holder, 66 f.
»Brohøjgaard«, Rebild Skovhuse,
Jernalderfund, 306 f.
Brun, Jac., Degn i Ø. Hornum,
73.
Bruun, Skipperfamilie i Aalborg,
146.
Bundgarn for Hov Strand, 191 f,
210 f.
Buus-Mikkel = Mikkel Pedersen,
»Klog Mand« i Malle, 154.
Bødkerens Bakker, 20, 202.
Bødkegaard, 40, 42, 47.
Bødkermarken, 3, 47.
Bødker, Slægt i Hov, 43, 51.
Bøgvad, Bertel, 9.
- »Caledonia«, Bark, 185.
Cimbrergaarden i Rebild, Jern-
aldergrav, 306.
Christen, Anders Peter, Fisker,
64, 205.
Christensen, Lærer i Gislum, 282.

- Christensen, Lærer i Mou, 106.
 Christensen, Lærer i Vognsild, 283.
 Christensen, Sognefoged i Alstrup, 294, 296.
 Christensen, M. C. V., Præst i Gislum, 283.
 Christensen, Christen, Skoleholder, 50, 242.
 Christensen, Jens, Delefoged, 50.
 Christensen, Jeppe, Oldermænd, 15, 45, 217, 222.
 Christensen, Jørgen, Proprietær, 26, 29.
 Christensen, Oluf, Købmand, 10, 26, 29, 31.
 Christian III, 4, 10.
 Christian IV, 6.
 Christian V, 6.
 Christiansen, Lærer i Louns, 278.
 Christiansen, Anders, Gedsted, 301.
 Clausen, C. P., Lærer i Øster Halne, 78 f.
 Colbjørnsen, Chr., Højesterets-assessor, 300 f.
 Cramer, P. M., Præst i Skibsted, 255.
- Dahl, Slægt, 42, 49, 169, 172, 205, 207.
 Davidsen, Gregers, Præst i Hals, 227.
 Deichmann, R. S., Præst i Ferslev, 102.
 Dreyer, W., Læge i Gedsted, Nørre Aaby, Distriktslæge i Ringsted, Arkæolog, 88, 156.
 Driebein, V. A. V., Præst og Seminarieforst. i Ranum, 269.
 Dronninggaard (Skovgaard), 7.
 Dronninglund Slot, 6, 7, 9, 23, 25, 48.
 Duus, Nicolai, Kammerraad, 7, 25, 33, 34.
 Dyrholmen, 35.
- Eeg, Mikkell, Købmand, 10.
 Elhwogaard, 54.
 Elle, J. L., Proprietær, 301.
 Ellehovedet, 1.
 Enggaarden, 185.
- Engelsted, M. J. P. N., Præst i Vilsted, 263.
 Engholm Strand, 291.
 Erlandsen, J. J., Præst i Thisted, 285.
 Ertebølle-Bopladsen, 90.
 Eske Met', 48, 169.
 Evald, Enevold, Vaisenhuspræst, 74.
- »Fjordkrejlere«, 290.
 Fogh, N. C. K., Præst i Løgsted, 265.
 Frederik II, 5, 6.
 Friis, J. J., Præst i Veggerby, 110.
 Funder, P. Fr. J., Præst i Blære, 274.
 Føns, N. P., Præst i Romdrup, 108.
- »Gaarden« i Hov, 15, 19, 24, 45, 46, 51, 187, 192.
 Gaasevaad (Østeraa), 4.
 Galthen, Mads, Købmand, 48.
 Galster, Købmandsfamilie i Aalborg-Nørresundby, 146.
 Galtrimmen, 2, 3.
 Gammel Kristian, Gaardmand, 57 ff.
 Gammel Sine, 44.
 Garde, J. N., Præst i Veggerby, 110.
 Gettrup, 3.
 Gettrupmark, 3.
 Gjøel, 286.
 Glibning, 287.
 Granly, 2, 171.
 Gravenhorst, J. C., Præst i Løgsted, 264.
 Gravfund, 158, 315.
 Gregersminde, 24, 171.
 Guldbæk, Øster Hornum Sogn, Guldrakateat, 309.
 Gundersen, Christen, Skoleholder, 235, 240 ff.
 Gyldenstjerne, Ermegaard, Frue, 116 f.
 Gyldenstjerne, Knud, Lensmand, 5.
 Guldencrone, Ghr., Stiftamtmand i Viborg, 73.

- Haaning, Maren, »Klog Kone« i Vindblæs, 154.
 Halling, Vitus von, Brigadér, 7, 9, 25, 26, 29, 31, 173.
 Hals, 2 f, 9, 33, 57.
 Hals Fogedgaard (Ladegaarden), 6, 33.
 Hammer Sogn, 286.
 Hammer, M. F., Præst i Kongeslev, 253.
 Hansen, J. M., Præst i Thisted, 284 f.
 Hansen, P., Præst i Kongeslev, 254.
 Hansen, Rasmus, Fisker, 49, 173, 205.
 Hass, L. D., Præst i Nibe, 111.
 v. Haven, F. C., Præst i Vive, 257.
 Hedensmunde, 34.
 Heisanden, 18.
 Hellig Kors Kilde i Skørping, 92.
 Hessel, Hovcdgaard, 293 ff.
 Hillerup, F. N., Købmand, 10, 29.
 Hillerup, N. Fr., Købmand, Proprietær, 299 f.
 Hjort Huset, 183.
 Hjorth, Herredsfoged, 295 ff.
 Hofman, Mt. de, Præst i Ullits, 280.
 Holm, Niels, Birkedommer, 296.
 Holmarch, Christian, Krigsraad, 9, 25, 173.
 Homand, Lars Jensen, Gaardfæster, 13, 170, 192 f, 217 ff.
 Horsens Sogn, 286 f.
 Houmark, Skipperfamilie i Aalborg, 146.
 Hov, 1 f, 169 f.
 Hov Bymark, 17.
 Hov Gaard, 7, 41, 53.
 Hov Kro, 176.
 Hov Skole, 229 ff.
 Hov Udskiftning, 26 ff.
 Hugdrupgaarden, 15, 24, 36, 41, 51, 172, 178, 185.
 Huulegaard, Mathias, Birkedommer, 9, 26 ff, 45, 54.
 Hvid, Christen, Landvæsenkommissær, 26, 29.
 Hvorup, 286.
 Hvorup Plantage, Gravkammer fra Bronzealderen, 147.
 Hyllen, Gaard, 3, 4.
 Høstemark, Mou Sogn, Jernalderboplads, 307.
 Illeris Krat, 93.
 Ipsen, I., Sognepræst i Rørbæk, 283.
 Jacobsen, C. C. E., Præst i Vive, 258.
 Jacobsen, C. J. S. J., Præst i Louns, 278 f.
 Jacobsen, Fr. Th., Kapellan i Sønderholm, 114.
 Jensen, Lærer i Bælum, 254.
 Jensen, Lærer i Rold, 261.
 Jensen, Lærer i Skibsted, 255.
 Jensen, Hans, Dyrlæge i Farsø, 90.
 Jensen, Jens, Skolemester, 239.
 Jensen, Johs. V., Digter, 90 f, 156.
 Jensen, Mads Chr., Fisker, 205, 206.
 Jensen, N. V. A., Præst i Skørping, 251.
 Johannessen, Christen, Gaardejer, 171, 189.
 Junge, C. J., Præst i Ullits, 280.
 Jungersen, Lærer i St. Brøndum, 256.
 Jungersen, P. E., Præst i St. Brøndum, 256.
 Juul, Knud Jensen, kgl. Foged, 4, 51, 190, 197, 227.
 Jyngerhusene, 60.
 Jørgensen, Simon, Købmand, 176, 201, 214.
 Jørgensen, Søren, Fiskeeksportør, 43, 213.
 Kaalund, Chr. Fr., Proprietær, 293 f.
 Kanstrup, Lærer i Skivum, 272.
 Kirkegaard, 40, 47.
 Kjæpbakkerne, 20.
 Kjær, Slægten, Hov og Aalborg, 24, 56, 179.
 Klein, P., Præst i Aars, 271.
 Klemmen, 32.
 Klingbech, Lærer i Sebber, 267.

- Klitgaard, 3, 4.
 Klysner, Lærer i Farsø, 281.
 Knar, Niels Jensen, Gaardmand, 43, 186.
 Knudebjerg paa Øland, Jernudvinding, 148.
 Knuthsen, Th., Præst i Mou, 106.
 Koch, Seier Christian, Forvalter, 7, 8.
 Kock, Jørgen, Kaperkaptajn, 185.
 Koldkjær, 33, 60.
 Kongevejen, 3.
 Kongstedlund Kjær, Jernalderfund, 152, 306.
 Kopp, C. M., Præst i Ferslev, 102.
 Korsbæk, Lærer i Ulstrup, 275.
 Krarup, N. T., Præst i Vilsted, 264, 270.
 Krarup-Vilstrup, A. F., Præst og Seminarieforst. i Ranum, 270.
 Kristensen, Evald Tang, Folke-mindeamler, 93.
 Kristian II i Mov, 127 f.
 »Krodam«, 287.
 Krog, J. N., Præst i Gislum, 282.
 Krog, L. J. N., Præst i Rørbæk, 284.
 Krogen, 19, 20, 22, 24, 57.
 Krogens Agre, 18.
 Krogh, J. M., Præst i Strandby og Gislum, 281 f.
 Kruse, Johan Henrik, Kapergast, 184, 185.
 Kutterfiskeri fra Hov, 206.
 Landsbylove, himmerlandske, 97 f.
 Langebrokjær, 19.
 Lange, Justitsraad, 34.
 Langhorn, L. O., Præst i Bælum, 254.
 Larsensminde, 19, 22, 41, 191, 217.
 Larsen, Søren, Kromand, 176, 201.
 Lassen, L. P. L., Præst i Aars, 270.
 Laub, H. Otto C., Biskop, 101.
 Laurberg, Provst i Sønderholm, 68 f.
 Lauridsen, Anders, Gaardfæster, 14, 51, 193 ff, 226, 228.
 Lercke Jørgensen, Th. R., Præst i Aarestrup, 109.
 Licht, H. T., Præst i Aarestrup (Juelstrup), 109.
 Lille Vildmose, Gravfund fra Jernalder, 150.
 Lind, Karl, Pottemager i Østhimmerland, 304.
 Lindenov, Christoffer, 6.
 Lindenov, Ide, 6.
 Lindenov, Hans Johansen (den yngre), 6.
 Lindholm, 286.
 Lund, T. W., Præst i Louns, 278.
 Lundgaarde, Rostrup Sogn, Betsværgelsesformular, 153.
 Lundgaardshede, Rostrup Sogn, Mosefund, tildannet Træ, 148 f.
 Lunge, Ove, til Odden, 6.
 Lüttichau, General, 293.
 Løgholt, Slægten, 44, 49, 175 ff, 190.
 Maahavens Agre, 18.
 Madsen, Anders, Skoleholder, 43, 245.
 Madsen, Jens, Fisker, 43, 205, 215.
 Mariager Kloster, 127.
 Mathiesen, Mads, Købmand, 10.
 Meulengracht, Harboe Larsen, Krigsraad, 8.
 Mikkelmarken, 27, 48.
 Moltke, Grev A. G. von, Geheime- raad, 7.
 Moltke, Grev C. H. G. von, Generalmajor, 7, 25.
 Morten Greth', 186.
 Morten Mari', 186.
 Moselig, 313.
 Munk, Peder, Rigsadmiral, 6.
 Museum, Vesthimmerlands, 156 ff, 312 ff.
 Møller, Lærer i Løgsted, 265.
 Møller, F. A. C., Præst i Bælum, 254.
 Møller, Owe, Landvæsenskommis- sær, 26, 29.
 Møller, P. Chr., Lærer, 1, 198 f., 220, 246 ff.
 Mørk Huset, 50.
 Mønster, G. C., Præst i Skørping, 250.
 Mørk, F. C., Præst i Næsborg, 267.

- Naalebak, 288.
 Nielsen, Lærer i Skørping, 251.
 Nielsen, C. F. A., Præst i Øls
 (Hørby ??), 262.
 Nielsen, O. W., Lærer i Romdrup,
 107.
 Nislev, Forvalter, 300.
 Nyholm, L. C. C., Præst i Gun-
 derup, 104.
 Nymarks Agre, 18.
 Nørgaard, 14, 19 f, 24, 50 f, 176 f,
 191 ff, 217 f.
 Nørrehaven, 18.
 Nøtten, Ferslev Sogn, Boplads fra
 Jernalderen, 147.

 Obel, Pastor, Hals, 48, 54, 181.
 Odenshøj, Frejlev Sogn, Boplads
 fra Jernalderen, 148.
 Offerfund, 160, 313, 314, 315.
 Olesen, F. C. D., Præst i Farstrup,
 268.
 Olesen, Poul, Krastrup, 301.
 Olsen, N., Præst i Gudum, 105.
 Oluf, Hr., Præst i Mov, 130 f.
 Ottesen, O. C. C., Præst i Aars,
 271, 276.
 Ottosen, Kapellan i Skelund, 260.

 Paludan, O. Fr., Præst i Blære,
 275.
 Pandrup Smedje, Brønd fra Mid-
 delalder, 308.
 Parsberg, Mandrup, Lensmand, 6.
 »Peders Stol«, 289.
 Pedersen, F. C., Præst i Skelund,
 259.
 Pejs Grethen, 186.
 Pejshuset, 169.
 Pejs Sine, 170.
 Pentz, Stiftamtmand, 294 ff.
 Per Skoles Gaard, 43, 182.
 Petersen, A. S. Ø., Præst i
 St. Brøndum, 257.
 Petersen, G. E., Præst i Skørping,
 251.
 Petersen, H. P. L., Præst i Øls
 (Hørby ??), 262.
 Petri, C. F., Præst i Louns, 279.
 Picker Agre, 18.
 Plessen, Carl Adolph von, Over-
 kammerherre, 7.

 Plodsen, 19, 172.
 Poulsen, J., Gdr., Fjordengene,
 288.
 Pribst, Pastor, 23.

 Quistgaard, Lærer i Blære, 275.

 Rainus, Chr., Biskop i Odense, 76.
 Rasmussen, Anders Peter, Gaard-
 ejer, 56, 180.
 Rasmussen, A. H., Sejlstrup, 300.
 Rommedahl, Prokurator, 300.
 Rendeledet, 37.
 Renden, 38.
 Rimmen, Gaard, 3, 4.
 Risbrogaard, 2, 34.
 »Riwihjel«, Vaadrætssted, 286,
 288.
 Rosen, C. H., Præst i Rold, 262.
 Rostrup, N., Proprietær, 301.
 Rottrup, 3.
 Rærup, 287—291.
 Røde Hede, Jetsmark Sogn,
 Bronzealderhøj, 305.
 Rønno, J. F., Landinspektør,
 26, 30, 32.

 Saltkogning, 12.
 Salto, V. A., Kapellan i Louns,
 278.
 Sandberg, Thyge, 5.
 Schönau, Chr. P., Præst i Ulstrup,
 275.
 Seefeldt, Jacob, til Randrup, 6.
 Sehestedt, N., Kapellan i Skør-
 ping, 250.
 Severin, Jacob, Købmand, 7.
 Severin, Louise, 8.
 Skakkebæk, 286.
 Skelbrev, 123 f.
 Skelle Anders, 187.
 Skellet, Ivar Heuriksen, Lærer,
 245.
 Skjoldborg Johan, Forfatter, 175.
 Skjot (Skytte), Peder Jensen,
 Skovrider, 14, 50, 190 f, 217,
 221 f.
 Skoven, Gaard, 3.
 Skovgaard (Kjær Gaarden) 197.
 Skovlund, 13, 24, 176, 217.
 Skovshoved i Hals Sogn, 1, 6, 19,
 26, 222, 228.

- Skrinten, 169.
 Skræddergaarden (Thomasm inde),
 41, 60.
 Skøtkonens Revle, 45.
 Sloth, Lars Anton, 49.
 Slotledet, 37.
 Slottet i Hov, 7, 8, 15, 27, 41, 52.
 Smed, Lars Jensen, 8, 26, 27,
 175, 201.
 Smedgaarden, 13, 24, 170.
 Smed Slægten, 51, 170.
 Smed Johannes, 171.
 Smith, C. N., Præst i Strandby,
 281.
 Sophie Hedevig, Prinsesse, 6, 7,
 229 ff.
 Sorimmen, 2, 3.
 »Spaarkassen«, Vaaddrætssted,
 288.
 Spleth, Fr., Præst i Brorstrup
 (Ravnkilde??), 273.
 Staun, Lærer i Visborg, 259.
 Steenstrup, C. E., Præst i Ger-
 ding, 251.
 Stockholm, C. C. J., Præst i
 Ulstrup, 103, 276.
 Store Blødbæk, 286.
 Strengholt, Skovfogedhuse, 8, 55,
 60, 175, 183.
 Støttrup, Morten, Student, 67 f.
 Sundby, Chr., Præst i Sønder-
 holm, 115.
 Søndergaard, Lærer i Kongeslev,
 253.
 Sørensen, Jørgen Hjelm, Sogne-
 foged, 178, 207.
 Sørensen, Niels, Fisker, 43, 201,
 205 f, 215.
 Sørensen, Thomas Hjelm, Sogne-
 foged, 178, 202, 205, 215.
 Tandrup, Lærer i Rold, 262.
 Tetens, H. W., Præst i Romdrup,
 107.
 Theilgaard, N. G., Lærer i Veg-
 gerby, 110.
 Thomsen, Niels, Fisker, 171, 205.
 Thygesen, Thyge, Godsejer, til
 Dalsgaard og Randrup m. fl.,
 304.
 Tinghøj, Hindsted Herred, 309.
 Tornbæksgaard, 24, 174.
 Torngaard, 42, 48.
 Torst, Rasmus, 53.
 Tramp, Greve, Kyø, 268.
 Trellund, Johs., Biskop i Viborg,
 72 f.
 Ussing, Lærer i Gislum, 283.
 Vadsholt, 3.
 Valdemar Sejr, 3.
 Valeur, A. M., Præst i Ulstrup,
 277.
 Vesterhavens Agre, 18.
 Vester Hassing, Fund af Dysse-
 tidsbæger, 304 f.
 Vesterheden ved Gandrup, 172.
 Vesterladen, 286, 288.
 Vider, Bælum, Komdrup, Aare-
 strup, Blendstrup, Rostrup,
 Sdr. Tranders, Vokslev, 97 f.
 Viffert, Axel, Lensmand, 5.
 Vitskøl Kloster, 4, 5, 10.
 Vodskov, 287.
 Vognsen, Vogn, Oberst, 192, 193,
 196, 221.
 Volquarts, Lærer i Foulum, 280.
 Voss, H. Th., Præst i Sønderup
 og Bælum, 108, 255.
 Wermuth, Lærer i Løgstør, 264.
 Weylandt, C. M., Præst i Blære,
 274.
 Wiirnfeld, N. S., Proprietær,
 294 ff.
 Willumsen, W. P., Lærer i Re-
 bild, 251.
 Windfeldt, R., Præst i Gerding,
 252, 255.
 Wivel, Højesteretsadvokat, 301.
 Worm, Christen, Biskop i Viborg,
 74.
 Worm, R. T., Præst i Rold, 261.
 Wulf, H., Præst i Gunderup, 103.
 Wøldike, Jer., Præst i Ø. Hor-
 num, 112 f.
 Wøldike, M. Th., Præst i Skivum,
 272.
 Ørum, Lærer i Rold, 271.
 Øster Melholt, 3.
 Øster Svenstrup, Grav fra Dolk-
 tid, 305.
 Østergaaser (Østeraagaard), 19.